

MİMAR SİNAN ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ YAYINI — 1

1979

TÜRKİYE'DE KENTLEŞME SÜRECİ VE
KIRSAL ALAN SORUNLARI
KOLOKYUMU

MİMAR SİNAN ÜNİVERSİTESİ
ŞEHİRCİLİK ARAŞTIRMA MERKEZİ
DÜNYA ŞEHİRCİLİK GÜNÜ DAİMİ KOMİTESİ

DÜNYA ŞEHİRCİLİK GÜNÜ KOLOKYUMLARI — 2

**TÜRKİYE'DE KENTLEŞME
SÜRECİ VE KIRSAL ALAN SORUNLARI
KOLOKYUMU**

1979 IV

Yayına Hazırlayan :
M. ÇUBUK

MİMAR SİNAN ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ YAYINI — 1

1 9 8 5

«TÜRKİYE'DE KENTLEŞME SÜRECİ VE KIRSAL ALAN SORUNLARI KOLOKYUMU» T.C. İMAR VE İSKAN BAKANLIĞI, T.C. KÖY İŞLERİ BAKANLIĞI, İ.D.G.S. AKADEMİSİ ŞEHİRCİLİK ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ VE T.M.M.O.B. ŞEHİR PLANLAMA MİMAR VE MÜHENDİSLERİ ODASI TARAFINDAN DÜZENLENMİŞ VE 30'NCU DÜNYA ŞEHİRCİLİK GÜNÜ ETKİNLİKLER BÜTÜNÜ İÇİNDE 7, 8, 9 KASIM 1979 TARİHLERİNDE İ.D.G.S. AKADEMİSİ SINEMA. VE TELEVİZYON ENSTİTÜSÜNDE YAPILMIŞTIR. *

- Bildiriler dışında yer alan tartışmalar, sorular ve yanıtları kolokyum sırasında yapılan ses kayıt bandlarından dinlenerek hazırlanmıştır.
- Kaynak gösterilmeksizin kitapdan kısmen ya da tamamen alıntı yapılamaz.
- Bildiri metinlerindeki fikir ve düşüncelerden doğacak sorumluluklar yazarlarına aittir.

M.S.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun 27.12.1984 gün, 9 / 4 sayılı kararı gereğince basılması istenen «Türkiye de Kentleşme Süreci ve Kırsal Alan Sorunları Kolokyumu» adlı Kitabın 1000 adet basımına ; Teksirler ve Yardımcı Ders Kitapları Dışındaki Yayınlarla ilgili Yönetmelik'in 9. maddesi uyarınca M.S.Ü. Yayın Komisyonunun onayı ile karar verilmiştir.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

. Kolokyum programı	V
. Önsöz	IX
— IDGSA. Mimarlık Fakültesi Dekanı Prof. G. GÖKÇE'nin konuşması	11
— İmar ve İskan Bakanı MEHMET YÜCELER'in konuşması	13
— Köyşleri ve Kooperatifler Bakanı Ali TOPUZ'un konuşması	17

BÖLÜM 1

1. GRUP BİLDİRİLER (KURAMSAL YAKLAŞIM)

— Doç. Dr. İLHAN TEKELİ	25
. Türkiye' de kırsal planlamanın sorunları yada planlama kademelerinin iç ilişkileri üzerine	
. İlhan Tekeli'ye sorulan sorular ve yanıtları	41

2. GRUP BİLDİRİLER (tanımlar, tarihi çerçeve - sorular)

— Prof. Dr. EROL TÜMERTEKİN	51
. Kırsal - kent dengesi ve göç	
— TULUİ SÖNMEZ	61
. Kırsal alanda arazi düzenlemeleri, yetkili idareler ve uyumsuzluklar	
— Prof. Dr. AYTEN ÇETİNER	69
. Türkiye' de Kırsal yerleşmelerin özellikleri ve Fiziksel düzenleme ilkeleri	
— BİRSEN ERDAŞ	83
. Kırsal kesimde gelir bölüşümü ve tüketim harcamaları	

3. GRUP BİLDİRİLER (Kamu politikaları ve uygulamalar)

— GÖKHAN MENTES	129
. Köyşleri ve Kooperatifler Bakanlığı çalışmaları	
— Dr. FERALEKE	141
. Kırsal Alanda kentleşme sürecinin etkinlikleri ve kırsal olan Fiziki planlamasında politikalar, ilkeler ve uygulamalar	
— EROL DURNÖZ - SAFFET SÜNE	157
. Kırsal alanda ORMAN BAKANLIĞI politikaları ve uygulamaları	
— MURAT OKTAR	169
. Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı - kamu politikaları ve uygulamaları	
— TAVİT KÖLE TAVİTOĞLU	181
. Son 20 yılda gelişen ülkelerin kırsal kalkınma ve planlama deneyimleri	
— Prof. M. ÇUBUK ve DİĞERLERİ	201
. Kırsal düzenleme ve kırsal - kent dayanışmasının yaratılması gerekliliği	
3. Grup bildiriler üzerine sorular ve yanıtları	213

BÖLÜM 2

PANEL TARTIŞMALARI

. Panel 1 ci tur konuşmaları	233
. Konuşmaları yapılan entervansiyonlar	253
. Panel 2 ci tur konuşmalar	261
. Panel tartışmalarından çıkan sonuçlar	271
— Kolokyuma katılanların listesi	279

KOLOKYUM PROGRAMI

1. GÜN 7 - KASIM - 1979

10.00 — 10.15 Prof. Orhan Şahinler - İDGSA Rektörü
Açılış Konuşması

10.15 — 10.30 İmar ve İskân Bakanı Mehmet Yüceler'in
konuşması

10.30 — 10.45 Ali Topuz'un konuşması

1. Oturum Başkanı: Prof. Kemal Ahmet Arû(- Şehircilik Günü
Türkiye Daimi Komite Başkanı

10.45 — 11.15 Doç. Dr. İlhan Tekeli ODTÜ.
Kırsal Alan Yaklaşımının gerektirdiği yeni ele
alışlar

11.15 — 11.45 Mete Tumbul. Servet Mutlu DPT - KÖYD
Yerleşme merkezlerinin kademelenmesi araştırması

11.45 — 12.15 Tartışma

2. Oturum (TANIMLAR, TARİHİ ÇERÇEVE, SORUNLAR)

Oturum Başkanı: Selâmi Üner (İmar ve İskân Bakanlığı Müs.)

14.00 — 14.30 Prof. Dr. Erol Tümertekin İst. Ün. Coğ. ens.
Kır - kent dengesi ve göç

14.30 — 15.00 Tului Sönmez (DPT)
Kırsal alanda arazi düzenlemeleri, yetkili idareler
ve uzlaşmazlıklar

15.00 — 15.30 Prof. Dr. Ayten Çetiner İTÜ.
Türkiye'de kırsal yerleşmenin özellikleri

16.00 — 16.30 Birsen Erdaş (D. İstatistik Ens.)
Türkiye'de kırsal alanda gelir bölüşümü ve
tüketim harcamaları

- 16.30 — 17.30 Tartışma
- 17.30 Köyışleri ve Kooperatifler Bakanının “Doğu Anadolu kırlarında K.K.B. Uygulamaları ”

2. GÜN 8 - KASIM - 1979

2. Oturum (KAMU POLİTİKALARI VE UYGULAMALAR)

Oturum Başkanı : **Prof. Mehmet Çubuk - İDGSA.Şehircilik Araştırma Enstitüsü Genel Sekreteri**

- 10.00 — 10.30 **Gökhan Mentеш (KKB Araştırma - Plan ve Koordinasyon Daire Başkanı)**
Köyışleri ve Kooperatifler Bakanlığı Çalışmaları
- 10.30 — 11.00 **Feral Eke (İİB. Bölge Planlama Dairesi)**
İmar ve İskân Bakanlığı Çalışmaları
- 11.00 — 11.30 **Zeki Özel, Yılmaz Sarıkaya (OB. Milli Parklar Genel Müdürlüğü)**
Orman Bakanlığı Çalışmaları
- 11.30 — 12.00 **Murat Oktar (GTHB Planlama Araştırma ve Koordinasyon Genel Müd.)**
Gıda - Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Çalışmaları
- 12.00 — 13.00 Tartışma

2. Oturum (DENEYİMLER VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ)

Oturum Başkanı : **Yiğit Gülöksüz (Köyışleri ve Kooperatifler Bakanlığı Müsteşarı)**

- 14.00 — 14.30 **Tavit Köletavitoğlu (SPMMO)**
Son 20 yılda gelişen ülkelerin kırsal kalkınma ve planlama deneyimleri
- 15.30 — 16.00 **Kır - Kent dayanışması kırsal düzenleme ilkeleri ve politikası üzerine (Prof. M. Çubuk ve Diğerleri) (İDGSA. Şehircilik Araştırma Enstitüsü)**

- 16.00 — 16.30 Tartışma
16.30 — 17.00 İmar ve İskân Bakanlığı Mehmet Yüceler'in
“Şehircilik Günü” kokteyli

3. GÜN 8 - KASIM - 1979

PANEL (saat : 10.00 — 13.00)

Panel Başkanı : Yusuf Okçuoğlu ŞPMMO Başkanı

Katılanlar :

- Özcan Altaban Belediyeler Planlama hizmetleri Vakfı Bşk.
Atı Balaban Köy - Koop. Danışma Kurul üyesi
Melih Doğan İmar ve İskân Bakanlığı Müsteşar yrd.
Prof. Dr.
Safa Erkün İDGSA. ŞLehircilik Araştırma Enstitüsü üyesi
Yiğit Gölöksüz Köyşleri ve Kooperatifler Bak. müsteşarı
Prof. Dr.
Mübeccel Kıray İTÜ. Öğretim Üyesi
Teoman Öztürk T.M. Mimar odaları birliği başkanı
Kutlu Somel ODTÜ. Öğretim Görevlisi
Prof. Hande Suher İTÜ. Öğretim Üyesi

Not ; Tosun Arıcanlı - Kutlu Somel - Akın Birdal ve Celal Beşiktepe'nin bildirimleri ele geçmediğinden bu bildirilere yer verilmemiştir.

1917

1918

1919

1920

1921

1922

1923

1924

ÖNSÖZ

Çağımızın en çarpıcı sosyal ve ekonomik olaylarından biri kuşkusuz hızlı "kentleşme" dir. Bugün "kentleşme" ; bir dünya olayıdır ve de ister gelişmiş veya gelişmekte olsun, ister kapitalist ya da sosyalist olsun her ülkede yaşanmaktadır. Kentleşmenin göstergesi olan, "kentleşme oranı" İngiltere ve Hollanda'da % 67, İtalya'da % 48, İspanya'da % 46, Portekiz'de % 23, Sovyetler Birliği'nde % 50 (1912'de % 15) ve ülkemizde ise % 30 - 40 civarında görülmektedir. Bir ülkedeki kentleşme oranı, o ülkede kentlerde yaşayanların, daha doğrusu **non - agricultores** faaliyetlerde bulunan nüfusun kırsal kesimde yaşayan nüfusa oranla sayıca artması demektir. Bir ülkede bu artmanın derecesi ne olmalı ya da nerede durmalıdır. Yani % 100 kentleşme oranı söz konusu mudur ?

Kentleşmenin yanında sanayileşmenin kırsal ortamda gelişmesi de çatışmasını getirmektedir. Gelişmeler kırsal, hızlı, kentsel gelişmeden korunmasını gerektirmektedir. İşte bu ister kentleşme, ister sanayileşme olsun bunların kırsal köydukları ipoteklerin kaldırılması demektir.

Bunun içinde - kentlerimiz için araştırıldığı gibi - kırsalımız için de bir PLANLAMA yönteminin araştırılması gerçeği belirlemektedir. Bu nedenle bu kolokyum ile ;

- devamlı değişim ve tükenim halinde olan kırsal alanların en iyi şekilde tanımlanması.
- kırsal yaşamın iyi bir organizasyonunun elde edilmesi.
- kırsal alanların planlama yöntemlerinin araştırılması ve politikalarının saptanması.
- çok hızlı bir gelişme gösteren kentleşmenin yönlendirilmesinde ve kentsel alanların düzenlenmesinde kırsal alanlar ile karşılıklı etkileşim ve dengele-
rin gözönünde tutulması ilgili kurumlarca mevcut sorunların ortaya konarak, parçacı düzenleme girişimlerinin bütünleştirilmesi amaçlanmış ve
kentleşme sürecinde kırsal alanların ve ortaya çıkan planlama sorunlarının
ele alınarak .
- ülke genelinde kırsal alanlar ve planlamasıyla ilgili görüş geliştirilmesi,
kamu politikaları ve uygulamaların sergilenerek tartışılması.

— Hızlı büyüyen kentler ve metropoliten alanlar çevrelerindeki kentleşme etki alanında bulunan kırsal alanlarla ilgili görüş geliştirilerek tartışılması hedeflenmiştir.

Böylece 29.cu Dünya Şehircilik Günü nedeniyle düzenlenen. 1. kolokyum konusunda varılan sonuçlarla ilişkisi kılınabilecek bir bütünlük sağlanacağı umulmuştur. Bu kolokyum ile bu konularda önemli bir birikim sağlandığını ve sorunların alınmasında büyük katkısı olan bildiri sahiplerine tartışmacılara ve her zamanki önemli desteğini esirgemeyen İ. İ. Bakanlığı ile konu ile doğrudan ilişkili Köyşleri ve Kooperatifler Bakanlığı ve SPMMO yetkililerine teşekkür eder derlemenin kent ve kırsal planlama çalışmalarına ışık tutmasını dilerim.

Prof. Dr. Mehmet Çubuk
Şehircilik Araştırma Enstitüsü Gen. Sek.
D. Şeh. Günü Türkiye Daimi Komitesi Bşk.

İDGSA MİMARLIK FAKÜLTESİ DEKANI PROF. G. GÖKÇE'NİN KONUŞMASI

Sayın Bakanlar, sayın konuklar ve sayın görevliler ; her sabah bir öncekinden daha çirkin, daha anlamsız ve daha büyük bir kargaşa sergileyen bir dünyaya açıyoruz gözlerimizi.

Hızlı, plansız ve kontrolsüz bir gelişme gösteren kentleşme olayı sonucunda, kentlerin dış kesimlerindeki boş kısımlarda, çoğu zaman büyük kentlere bağlı, fakat hizmet açısından her türlü imkânsızlıklar içindeki komşu belediyeler sınırları içinde, yapım şekli yasal olsun olmasın, yeni yapı grupları “urlaşarak” kent içindeki boş alanlara da kayıyor, kentlerle kontrolsüz bir şekilde bütünleşiyor.

Diğer taraftan, spekülatif yönü her zaman ağır basan bir “apartmanlaşma” ve gerek özel girişim ve ne gariptir ki kamu kesiminin körüklediği, kâr ve rantabilite gibi parasal kavramların dışında herşeye kapalı bir “fabrikalaşma” da kentlerin, kırların sürekli olarak değer kaybına neden oluyor, kentlerden hergün birşeyler koparıyor. Denebilir ki her yatırım, her kalkınma belirtisi ve hatta pek çok imar hareketi, üstelik büyük meblağlar karşılığında kent ve kır mekanlarını, utanç duyulması gereken bir oluşuma sürüklüyor, çirkinleştiriyor.

Endüstri Devrimi'nden bu yana, endüstrileşen tüm dünya ülkelerinin de ortak sorunları halindeki bu olgu, 1950'lerden başlayarak, özellikle son 15 yıldan beri “endüstrileşme dönemindeki” ülkemizi de giderek artan bir ölçüde tehdit etmekte.

İşte bu yıl, yarınki 8 Kasım günü 30. yılı kutlanacak olan “Dünya Şehircilik Günü”, gittikçe yaşanmaz hale gelen çevrenin daha yaşanılabilir hale getirilmesi ve bireylere, giderek topluma daha mutlu olabilecekleri kent ve kır mekanları kazandırılmasında, uluslararası platformda birlikte çaba gösterilmesi, her türlü olumsuz gelişmeye birlikte karşı durulması amacıyla düzenlenmiş bulunmaktadır.

Bugün, örgüt üyesi 55 ülkedeki 80'i aşkın ulusal komite, “Dünya Şehircilik Günü”nü kendi ulusal şehircilik sorunlarının ortaya konması, çözüm yolları aranması için bilimsel toplantılar yaparak kutluyor.

Bizde de İmar ve İskân Bakanlığıyla Köyüşleri ve Kooperatifler Bakanlıklarının maddi desteğiyle, “Dünya Şehircilik Örgütü Türkiye Daimi Komitesi” adına İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Şehircilik Araştırma Enstitüsü ve TMMOB Şehir Planlama Mimar ve Mühendisleri Odası'na “Kentleşme Süreci ve Kırsal Alanlar” konulu bir kolokyum düzenlenmiş bulunmaktadır.

Halkının % 65 ile 70'inin yoksul ve elverişsiz koşullarda kırsal kesimde yaşadığı ülkemizde bu konunun seçilmiş olması ümit vericidir. Aynı ölçü ve oranda ümit verici ikinci bir nokta da, öğretim kurumları ve meslek odasıyla birlikte ilgili resmi kuruluşların işbirliğidir.

Ancak bilimsel düzeydeki değerlendirmelerle tartışmalardan elde edilecek sonuçlar uygulamaya dönüşebildiği ölçüde umutların mutluluğa dönüşebileceği de açıktır. Bunu gerçekleştirecek ön şart, gerçekten de, bu işbirliğinin uygulama alanında da sürmesinin sağlanmasıdır ki, sanırım bunda en önemli görev resmi kurumlara, plancılara düşmektedir.

Herşeyden önce ülkemizin tümü gerçekçi bölge planlarına kavuşturulmalı, endüstrileşmenin yurt yüzeyine dağılımı programlandırılıp yönlendirilmelidir. Ancak, bundan sonradır ki hızlı kentleşme bir ölçüde hızını yitirebilecek, büyük halk yığınları ekonomik zorlamalardan kaynaklanan göçlerle kendi değerlerinden uzaklaşıp kopmayacaklardır.

Bu kolokyumu gerçekleştiren İ. D. G. S. A. Şehircilik Araştırma Enstitüsüne ve Şehir Planlama Mimar ve Mühendisleri Odasıyla onları maddi imkânlarıyla destekleyen Köyüşleri ve Kooperatifler Bakanlığıyla, İmar ve İskân Bakanlığı yetkililerine şükranlarımı belirterek sözlerime son verirken ; yarınlarımız için bir ölçüde geçmişimizle kültür varlığımızla ilişkisini kesmemiş, tüm manevi oluşumumuzla uyum sağlayabilecek ve bugünün ihtiyaçlarının günün imkânlarıyla karşılandığı kent ve kır kesimlerine kavuşmamızı diliyor ve Sayın İmar ve İskân Bakanı Mehmet Yüceler'i kürsüye davet ediyorum.

Saygılarımla.

Prof. Dr. Gündüz Gökçe
Mimarlık Fakültesi Dekanı

İMAR VE İSKÂN BAKANI MEHMET YÜCELER'İN KONUŞMASI

Sayın Başkan, Sayın Bakan, Üniversitelerimizin, Basın ve TRT'nin değerli mensupları, Değerli Konuklar ;

Ülkemizde özellikle son yıllarda gittikçe önem kazanan Dünya Şehircilik Günü münasebetiyle, Bakanlığımızın yetki ve görev alanında kalan Şehircilik ve Planlama sorunlarını Üniversitelerimizin değerli bilim adamlarına, meslek üyelerine ve kamu oyuna açıklama fırsatı bulmaktan dolayı kıvanç duymaktayız.

Nitekim, 1978 yılında yine burada yapılan 29 cu Dünya Şehircilik Günü programında, Bakanlığımız ve Bakanlığımıza bağlı Metropolitan Planlama Büroları ağırlıklı olarak görev almışlar, Metropolitan alanlarımızın ve büyük şehirlerimizin planlama ve uygulama sorunlarını sayın davetlilere ve kamu oyuna açıklamışlardır.

Geçen yıl 29. Dünya Şehircilik Günü nedeniyle tertiplenen "Metropolitan Alan Planlaması Deneyim ve Sorunları" Kolokyumunda Ankara, İstanbul ve İzmir gibi en hızlı büyüyen, problemleri her geçen yıl daha çok önem kazanan kentlerimize ilişkin olarak sürdürülen çalışmaları, teknik sorumlu arkadaşlarımız tartışmaya açmışlardır.

Üç büyük kentimizde sürdürülen Metropolitan Planlama çalışmaları son yıllarda ürünlerini ortaya koymaya başlamışlardır. Bakanlığım Metropolitan Alanlarla ilgili planların uygulamaya aktarılması için gerekli devamlı çaba harcamaktadır. Yapılan bu çalışmalara geçen yılki Kolokyumda ortaya çıkan düşünce ve önerilerin çok önemli katkıları olduğunu itiraf etmek isterim. Bu inançla Bakanlık olarak Metropolitan Alan Planlaması Kolokyumunun sonuç raporlarının üretilmesinde düzenleyici kuruluşlara her türlü desteği sağlıyoruz.

Ülkemiz, özellikle İkinci Dünya Savaşından bu yana hızlı bir "kentleşme süreci" içerisine girmiş bulunmaktadır. Asıl özelliği karakteristik bir tarım ülkesi olan Türkiye son çeyrek asırda sanayileşmeye geçiş aşamasında önemli mesafeler almıştır. Ülke nüfusu dünya örneklerine göre büyük bir artış hızı göstermekte her 5 yılda 5 milyon dolayında insan ülke nüfusuna katılmaktadır.

20. asrın yarısında 21 milyon dolaylarında olan ülke nüfusunun % 24'ü kentlerde yaşamakta iken ; 1970 yıllarının son döneminde ülke nüfusu 40 milyona, kentlerde yaşayan insan sayısı da 16 milyona ulaşarak kentsel nüfus oranı % 41 olmuştur. Kırsal alanlardan kentlerimize hızlı bir göç olgusunu yaşamaktayız. Her yıl İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyük kentlerimize

yüzbinlerce insan göç etmekte ve bu insanlarımıza istihdam, barınma, kentsel hizmetlerin sunulması gerekmektedir.

Büyük kentlerimizde yığılan bu nüfus, ulaşım ve iletişim olanaklarının artması ve kentin yoğun düzeninden kaçma istekleri, çevredeki ucuz ve geniş arsa olanakları sonucu, kentin yakın kırsal alanlara yayılmasına neden olmaktadır. Bu yaygınlaşma eğilimleri çoğunlukla verimli tarım toprakları üzerinde gelişmekte, doğal kaynakların ve doğa parçalarının kaybına yol açmaktadır.

1958 yılında kurulan İmar ve İskân Bakanlığının 7116 sayılı kuruluş kanununu ve İmar yasasının öngördüğü yetki ve görevler içerisinde, Bölge Planlama, Metropolitan Alan ve kentsel planlama büyük ağırlık taşımaktadır. 1965 yılında çıkartılan Bakanlar Kurulu kararnamesi gereğince, İstanbul, Ankara ve İzmir'de Metropolitan Alan Nazım Plan Büroları kurulmuş ve planlama çalışmalarına başlatılmıştır.

7116 sayılı kuruluş kanununa göre İmar ve İskân Bakanlığının esas görevlerini şöyle sıralayabiliriz.

- Yurdun bölge, şehir, kasaba ve köylerinin harita ve imar planlarının hazırlanması ve hazırlattırılması,
- Ülke koşullarına uygun konut politikası ilkelerinin saptanması ve uygulanmasının sağlanması,
- Ülke koşullarına uyarlı Yapı Malzemesinin üretimi sağlayacak önlemlerin alınması,
- Bölge planlaması için ilgili kuruluşlarla ortak araştırma ve çalışmaların yapılması,
- Afetlerden önce ve sonra gerekli önlemlerin alınması gibi görevleri yüklenen Bakanlığımız özellikle 1963'den bu yana kalkınma planları doğrultusunda bu çalışmaları sürdürmektedir.

Bakanlığım bu görevlerini yaparken özellikle planlama ve uygulama alanında 6785 sayılı ve 1605 sayılı imar yasaları ile bunlara bağlı yönetmelikleri yasal araçlar olarak kullanmaktadır.

İmar ve İskân Bakanlığının kırsal alanla ilgili olarak ilk çalışmaları makro seviyede bölge planlama ölçeğinde başlatılmış, bu çalışmalar 1962 yılında 77 sayılı yasa ile yürürlüğe konulan uzun vadeli plan çerçevesinde 5 yıllık kalkınma planları ile getirilen ilkelere göre yönlendirilmiştir.

Bakanlığımız, pilot bölge olarak seçilen Doğu Marmara, Zonguldak, Trakya, Çukurova ve Antalya Bölgelerinde, hem kırsal alanı hem de kentsel

sistemleri kapsayan geniş çalışmalar yapmıştır. Bu çalışmalar ışığında bölge ölçeğinde ekonomik, sosyal ve fiziksel verilerle bağımlı olarak hedefler konulmuş, öncelikli proje teşhisleri yapılmıştır. Türkiye’de ilk defa hazırlanmış olan Doğu Marmara Bölgesi ön planı Metropolitan Alan ve onu destekleyen kırsal alanı önemle irdelemiştir. Aynı şekilde diğer bölge planlama çalışmalarında kırsal alana ilişkin sorunlar ve çözüm önerileri tarım potansiyeli ve kır - kent gelişme dengesine ait araştırmalar yer almıştır. Daha sonra ikinci Beş Yıllık Kalkınma Planı ilkeleri ile tutarlı olarak sürdürülen çalışmalarda, Türkiye 8 planlama bölgesi, 24 bölge geliştirme merkezi ve yerleşmelerin kademelenmesine ait önemli saptamalar yapılmış, fiziksel uygulama kararlarında kamu yatırımlarının yöneleceği yerleşme merkezleri ve öncelikleri belirlenmiştir. Ancak ; bölgesel planların uygulamaya aktarılmasında gerekli kurumsal ilişki ve örgütlenme, yasal araçlar ve yeterli yaptırım gücünün sağlanamaması, bu çalışmalara işlerlik kazandıramamıştır.

1965 yılında, 6/4970 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı uyarınca İstanbul, Ankara ve İzmir’de başlatılan ve yerel yönetimlerle eşgüdümü sürdürülen Metropolitan Planlama çalışmaları son yıllarda Samsun, Erzurum, Elâzığ, Bursa ve Adana kentleri içinde başlatılmıştır.

Bu çalışmalarda benimsenen yaklaşım kentsel büyümenin kırsal kaynaklarla dengelenmesi, gelişmenin doğuracağı yararların adil paylaşımı, kırsal alanın da gelişme düzeyinde ve donatımında ilerleme kaydedilmesi yönünde olmaktadır.

Kentsel yerleşmelerin çevresindeki kırsal alanların korunması ve denetimi amacı ile Bakanlığımızca çevre düzeni planları hazırlanmakta ve 1975 yılında imar yasası gereği yürürlüğe konulan ek 7 ve 8. maddelerine ilişkin yönetmelik uyarınca ; belediye ve mücavir alan dışındaki çok geniş kırsal alanlarda ve kıyılarda doğal kaynakların, tarihi ve turistik değerlerin toplum yararına korunması, kullanım ve arzının sağlanması için planlama, denetleme ve uygulama için yönlendirici esaslar getirilmiş bulunmaktadır.

Kentleşme süreci ve kırsal alan başlıklı bu kolokyumda, ortaya konacak çok değerli görüşlerin ve geniş kapsamlı önerilerin Bakanlığımız çalışmalarına yön vermede değerli katkılar getireceği inancı ile sayın konukları selamlıyor ve düzenleyici kuruluşlara teşekkür ediyorum.

Mehmet Yüceler
İmar ve İskân Bakanı

1900

KÖYİŞLERİ VE KOOPERATİFLER BAKANI ALİ TOPUZ'UN KONUŞMASI

KENTLEŞME SÜRECİ VE KIRSAL ALAN

İDGSA Şehircilik Araştırma Enstitüsü ve TMMOB Şehir Planlama Mimar ve Mühendisleri Odası tarafından 30. Dünya Şehircilik Günü dolayısıyla, İmar ve İskân Bakanlığı ile Köyüşleri ve Kooperatifler Bakanlığı ortak desteği ile hazırlanmıştır.

Kentleşme sürecini, kırsal ve kentsel alanları, bütünlük içinde ele alarak anlamlı ve kapsamlı bir yaklaşımla incelemeye yönelik bu toplantıyı düzenleyenleri kutlarım.

“Kentleşme”, genellikle, yurdumuzda büyük kentlerdeki sonuçları ile, günlük yaşamda yarattığı sorunlar ile bilinmektedir.

Oysa bu sürecin ciddi bir biçimde incelenebilmesi, bir yandan kentlere nüfus gönderen bir alan olarak, öte yandan da, kentlerin etki alanlarını artırarak, içine doğru yaygınlaştıkları bir alan olarak kırsal alanın devreye katılması ile olanaklıdır.

Böyle, bütünlük içinde bir ele alış, “kentleşme süreci”ni daha iyi tanımlamanın yanısıra, kentsel ve kırsal alanlarda bu sürecin yarattığı sorunları ve fırsatları da birlikte görmeye imkân verecektir.

Değerli arkadaşlarım ; Türkiye, tarımsal bir ekonomik yapıdan endüstriyel bir ekonomik yapıya geçen bütün ülkeler gibi hızlı bir kentleşme deneyimi yaşıyor.

Ülkemizin içinde bulunduğu ekonomik ve siyasal koşullarda ortaya çıkan kentleşme, özellikle en büyük kentlerde hergün hepimizin içinde yaşadığı bir çok sorunu da beraberinde getirmektedir.

Ancak, bugün kentlerimizde yaşanan bu sorunların çözülememiş olmasına bakarak kentleşmeye karşı bir tutum içine girmek anlamsız olduğu kadar yararsızdır da...

Çoğu plansızlıktan ya da kötü uygulamadan kaynaklanan kentsel sorunların suçunu kentleşme'ye yıkıp geçmek yerine, kent'le kır arasında nasıl bir nüfus dağılımının çeşitli ölçütlere göre en elverişli olduğunu, kentleşme dinamiklerini inceleyerek belirlemelidir.

Oysa, kentleşme sorunları bugün Türk kamuoyunda hala “yakınma” havası taşıyan yüzeysel ele alışlardan kurtulamamıştır.

Kamuoyunda tutarlı bir tartışma ortamına kavuşamayan kentleşme konusunda, politik grupların kendi içlerinde de bir düşünce birliği yoktur. Bunun doğal bir sonucu olarak çelişkili öneriler ya da uygulamalar ortaya çıkmaktadır.

Kentleşme olgusunun daha iyi tanımlanabilmesi, daha tutarlı çözüm önerilerinin geliştirilebilmesi için kamuoyunda kentleşme sorunlarını mesleki düzeyde yeterli bir tartışma olanağı yaratılmalıdır.

Dünya Şehircilik Gününü, böyle bir tartışmayı bir kez daha canlandırmak için iyi bir vesile sayarak, Bakanlığımızın kentleşmeye ilişkin tutumunu kısaca belirteceğim.

Değerli arkadaşlarım ; Bakanlığımız kentleşmeyi gelişmenin, endüstrileşmenin, tarımda modernleşmenin ayrılmaz bir parçası olarak görmektedir.

Kentleşmeyi yönlendirerek, bir yandan bugün yakınılan metropollerdeki yığılma hızını denetlerken öte yandan da az gelişmiş bölgelerde ve kırsal alanda **kentleşmenin hızlandırılması ve yaygınlaştırılması** politikası en geniş anlamıyla benimsenmiş ve uygulamaya konmuştur.

Köykentler sistemi, kırsal alanda köylünün ekonomik örgütlenmesini, toplumsal yapısının değişmesini, üretim ilişkilerinin ve düzeyinin değişmesini amaçlarken, bunların mekana yansımaları sonucu, kırsal alanı da kentleştirmeye yönelmektedir.

Kırsal alanda bir gelişme ve kentleşme önerisi olarak gösterdiği önem nedeniyle "köykent"i açmakta yarar var.

KÖYKENT PROJESİ

Köykent önerisinin dayandığı ilkeler daha önce belirlenmiş olmakla birlikte, bu ilkelerin birbirini tamamlayacak bir sistem halinde oluşturulmaması sonucu farklı tasarımlar, tanımlar ortaya çıktı. Köykent'le varılmak istenen amaçlardan ve belirtilen ilkelerden hareketle bir sistemleştirme yapılmıca Köykent'in temelde kırsal alan için bir kalkınma önerisi olduğu görülüyor. Bu kalkınma önerisi "kalkınma köylüden başlayacak" diye temellendirilmiştir. Kalkınmanın "köy"den değilde "köylü"den başlatılması gereğinin belirlenmesi, Köykentin köye bayındırlık hizmetleri getirmenin ötesinde boyutları olduğunu vurguluyor. Önemli olan köylüyü kalkındıracak olan bu boyutlardır.

Köydeki fiziksel düzenlemelerin ve altyapı olanaklarının arttırılmasının her zaman köylüyü kalkındırmak anlamına gelmediği artık biliniyor. Köylünün kalkınması, "köylülük"den kurtulması ve dönüşüm geçirmesi, böylece toplu-

munuzun diğer kesimleriyle yarışabilir bir ekonomik yapıya ve örgütlenme düzeyine kavuşması ile olanaklıdır. Bunun için üç boyutta dönüşüm gerekiyor.

Tarım sanayileşecek, kırsal alan kentleşecek ve köylü "köylülük"den kurtulacaktır. Köykent bu dönüşümü gerçekleştirecek örgütlenmeler bütünüdür.

Köykent'in tanımladığımız bu dönüşümü gerçekleştirmesi, köydeki üretimin ve iş bölümünün niteliğinin değiştirilmesi anlamını taşıyor. Tarımın sanayileşmesi, tarımda makinalaşmanın sağlanması, teknik girdilerin ve yeni teknolojik bilgilerin, tarımsal üretimde kullanılması yoluyla olacaktır. Sanayileşme ile köylü tarımsal işçiye dönüşecektir. Bu tür bir dönüşüm bugünkü piyasa mekanizması içinde de gerçekleşmektedir. Zaten Türkiye oldukça uzun bir süreden beri bu süreç içindedir. Demek ki, Köykent'in getireceği salt bu dönüşümü sağlamak değil, bu dönüşümü hakça bir düzen içinde gerçekleştirmektir. Bunun için ise kurumsal yapıda değişimler gerekmektedir. Yeni bir toprak düzeni, büyük pazarlar için uzmanlaşmış tarımsal üretim kooperatifleri, bunlara ulaşabilecek yeni bir kredi düzeni, ürünün pazarlanması üstündeki piyasa mekanizmasının olumsuz etkilerini azaltacak yeni bir tarım satış kooperatifleri düzeni bu gerekli değişimlerden en önemlileridir. Görülüyor ki, Köykent köyün fiziksel ve görsel niteliklerini düzeltmenin ötesinde, yeni bir toprak düzeni ve bunun yanısıra birbirini tamamlayan üretim, kredi ve satış kooperatifleri bütünüdür.

Köykentler ile birlikte oluşacak bu yeni üretim düzeni içinde kişilerin ve kooperatiflerin tasarruflarının hiç olmazsa bir bölümünün Köykentler çerçevesinde sınıai yatırımlara dönüşmesi de amaçlanmaktadır. Bu sınıai girişimler hem sanayiye yurt yüzeyine yaygınlaştırmış, hem de tarımda sanayiye kaynak aktarmanın sağlıklı mekanizmalarından birini kurmuş olacaktır. Köykent'in varlığı ya da yokluğu ancak bu tanımladığımız üretim düzeninin denetim merkezi olmasıdır. Kırsal alanda amaçlanan üretim düzeni köylüyü dönüştürür, tarımı sanayileştirirken yerleşme yeri olarak Köykent "köy"ü ve kırsal alanı kentleştirecektir. Bu kentleştirme bir bakıma kent hizmetleri sunmak şeklinde olacaktır. Sunulacak bu hizmetlerin kuşkusuz en önemlisi yeni tür kentsel denetim işlevleridir.

Köykent'in çevresine hizmet sunabilmesi ve çevresi üstündeki geliştirici kentsel işlevlerini başarabilmesi için, kendi etki alanındaki yerleşme merkezleri ile bağlantısını kuracak iyi bir altyapı sistemine sahip olması gerekir. Aynı zamanda Köykent'in daha üst kademe merkezler (kent'ler) ile de sıkı bir haberleşme ve mal akımı bağlantısı bulunmalıdır. Bakanlığımızca uygulanmakta olan Köylüye Ulaşım Projesi (KUP) ile Köykent'lerin oluşabilmesi için

gerekli bu altyapı sistemi oluşturulmaktadır. Bu nedenle, KUP'a, Köykent uygulamasının ilk adımıdır denilebilir. Temel altyapı sisteminin belirli düzeyde bulunduğu yerlerde ise, Köykent uygulamasına tarımsal altyapı ve ekonomik örgütlenmenin sağlanması ile başlanmaktadır. Köykent'in kendisinden beklenen işlevleri görebilmesi için her yerleşmedeki kurumlara sahip olması yanında, yeterli bir motorlu araç parkına ve haberleşme araçları sistemine de sahip olması gerekir.

Çevresindeki köylerin üretimini etkin bir şekilde kontrol eden ve çevresine etkin olarak toplumsal hizmetler sunan Köykent merkezinin yönetimi de yeni bir anlayışla ele alınmalıdır. Ancak bu koşulla tüm kırsal alanın kentleşmesinden söz edilebilir.

Değişik üretim, toplama - dağıtma ve hizmet işlevlerinin yığılacağı Köykent merkezlerinin nüfusu iki bini aşacak ve bugünkü statü içinde belediye olabilecektir. Bu belediye yönetiminin yalnız köykent merkezi sınırları içinde etkin olabilmesi, etki alanı içindeki köylere hizmet sunmasını sınırlayacaktır. Bu nedenle köykent merkezi ve çevresindeki köylerin tek bir belediye ya da "yerel yönetimler" birliği altında toplanması gereklidir. Bu yönetimin yeni üretim düzeni ile sıkı işbirliği içinde kurulması, hem üretim düzeninin etkinliğini hem de yerel yönetimin gücünü artıracaktır. Tüm kırsal alanı kapsayarak kontrol eden bir yerel yönetim, beraberinde kırsal alanda yeni bir sosyal hizmet örgütlenmesi getirecektir.

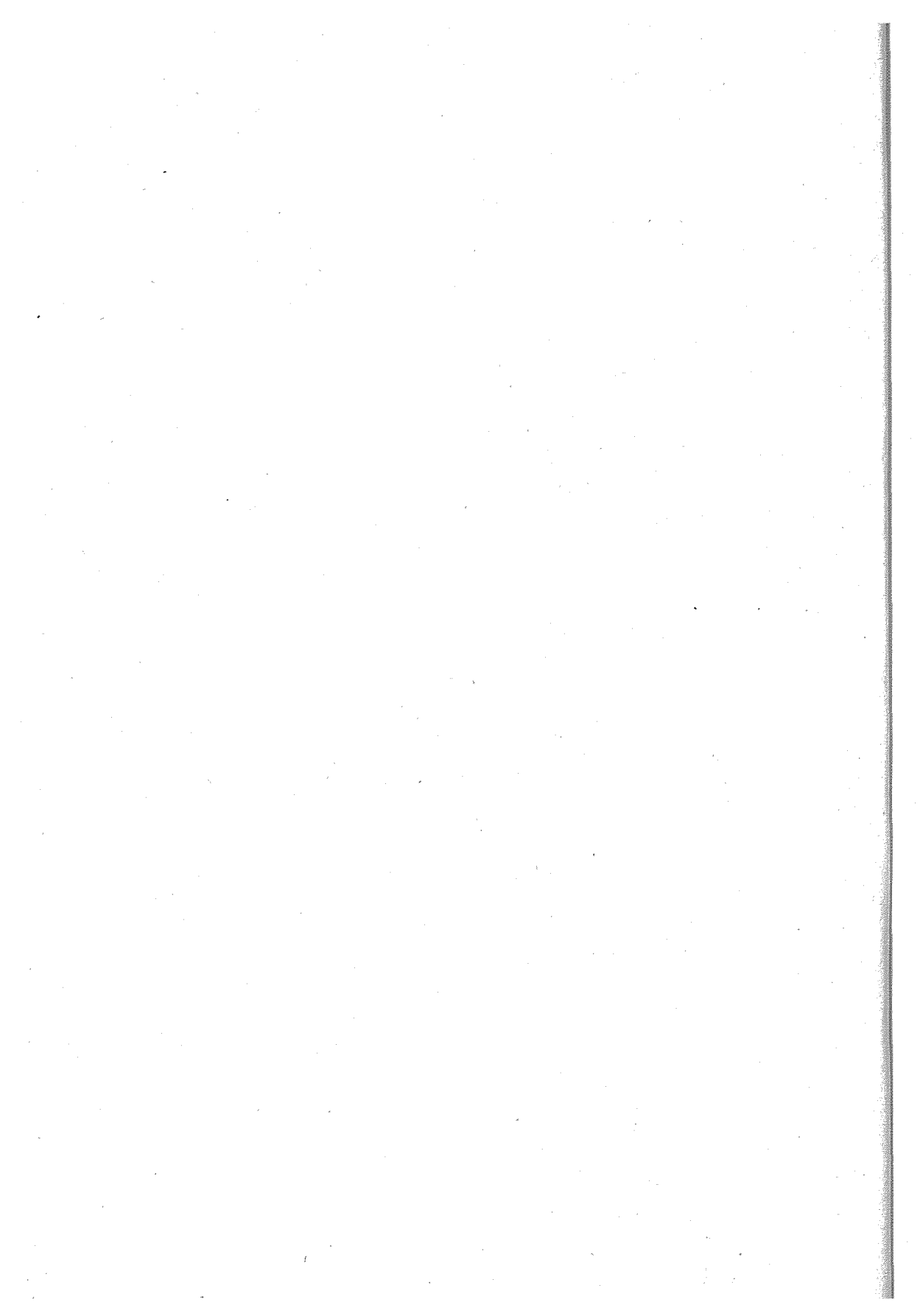
Değerli arkadaşlarım ; Kırsal alanların ve geri kalmış bölgelerin kalkındırılmasında, **kentleşmenin itici gücü**'nü kullanan bir yeni strateji olarak köykentleri anlattım.

Kuşkusuz, Köykent'ler ülke yerleşme merkezleri sisteminin yalnızca bir kademesidir. Daha üst kentsel kademelerle tüm sisteme bağlanmaktadır.

Kentsel kademe merkezlerin dinamik, eğitici, geliştirici, işgücü fırsatları yaratıcı, niteliklere sahip kılınmaları bir yandan köykentlerin başarısını güvenceye alacak, öte yandan da, ülkenin kırsal ve metropoliten sorunlarını birlikte çözmede önemli olanaklar yaratacaktır.

Ali Topuz
Köyışleri ve Kooperatifler Bakanı

BÖLÜM —1—

1. GRUP BİLDİRİLER

(KURAMSAL YAKLAŞIMLAR) (*)

(*) Mete Tumbul - Servet Mutlu (DPT) nin "Yerleşme merkezlerinin kademelenmesi araştırması" konulu bildiri metin ele geçmediği için bu derlemede yer alamamıştır.

DOC. DR. İLHAN TEKELİ

**TÜRKİYE'DE KIRSAL PLANLAMANIN
SORUNLARI YA DA PLANLAMA KADEMELERİNİN
İÇ İLİŞKİLERİ ÜZERİNE**

GİRİŞ

Dünya Şehircilik Gününün kutlandığı bu seminerde benden kırsal planlama sorununu, Türkiye'deki tüm planlama faaliyetleri içine oturtacak genel bir konuşma yapmam istendi. Böyle bir konuşmayı hazırlamanın belki de en iyi yolu, tarihsel olarak Türkiye'nin kapitalistleşme sürecini ve bu süreç içinde ortaya çıkan değişik planlama çabalarını incelemektir. Böylece kırsal planlama faaliyetinin diğer planlama faaliyetlerine göre yeri belirlenebilirdi. Bu tür bir konuşmayı bana verilen zaman içinde hazırlamak olanağını bulamadığımdan daha kestirme bir yol izlemeyi yeğledim. Ülkesel, Bölgesel ve Kırsal planlama kademelenmesi içinde Kırsal planlamanın işlevleri ve özellikleri üzerinde durdum.

Türkiye'de ülkesel, bölgesel ve kırsal planlamanın ilişkilerinin doğrudan pratiğe dayanarak incelenebilmesi için her üç kademe planlamanın da Türkiye'de kurumsallaşmış olması yani belirli bir kararlılığa ulaşmış planlama ve uygulama kanallarının kurulmuş olması gerekir. Türkiye'de ülkesel planlamanın kısmen de olsa bu koşulu sağladığı söylenebilirse de diğer ikisinin bu koşulu sağlamadığı açıktır. Bu halde ilişkilerin incelenmesi var olan kurumsal yapıya referansla olmaktan çok, Türkiye'nin bu günkü gelişme aşamasındaki kırsal sorunların çözümüne referansla olacaktır.

Bu incelemenin Türkiye'deki kırsal sorunların çözümüne referansla olmasının önemli bir nedeni vardır. Söz konusu planlama kademeleri arasındaki ilişkiler sadece üç farklı ölçekteki mekansal ünitelerin ülke, bölge ve kırsal planlamasının iç ilişkileri olarak ele alınsaydı, Türkiye'nin gelişmişlik düzeyine özgü sorunlar analiz dışında kalacak ve elimizde her kademe planlamanın birbirine aktaracağı kararların neler olabileceğini gösteren kuru bir kademelenme şeması kalacaktı. Analiz bu şekilde kuru bir kademelenme anlayışı içinde sürdürülürse mevcut durumu geliştirmek için yapılacak öneriler bu kademelenmenin iyi işler hale getirilmesi ve alt kademe planlama çalışmalarının üst kademe planlama çalışmaları ile tutarlılığının sağlanması olacaktır. Oysa bu günkü planlama anlayışı içinde en üst kademe planlamanın varlığı alt kademe planların gelişmesini önlemiştir. Böylece çelişkili bir öneri eleştirilmiş olacaktır. Alt kademe planlama kendi gelişmesini engelleyen üst kademe planın eline bırakılacaktır.

Bu durumdan kaçınmanın yolu planlama kademelenmesini sorunlara referansla tartışmaktır. Bir ülkede çeşitli planların her birinin yüklendiği işlemler ülkenin gelişme düzeyinin ortaya çıkardığı sorunlara bağlı olduğu kadar ülkenin siyasal seçmelerine bağlıdır. Dolayısıyla planlar arası ilişkilerin incelenmesini zamanda ve mekanda siyasal rejim seçmelerine oturtmak gerekir.

II. GENEL OLARAK TÜRKİYE'DE NASIL BİR PLANLAMA ANLAYIŞI VARDIR ?

Bir toplum için rasyonel eylemden söz edebilmek için o toplumda rasyonel hesaplama ve etkin kontrol sürecinin varlığını göstermek gerekir.

Kapitalist sistemler içinde rasyonel hesaplama ve kontrolün **piyasa mekanizması** tarafından yerine getirildiği varsayılır.

Sosyalist sistemlerde ise rasyonel hesaplama ve kontrol sürecinin sağlanmasında, piyasa mekanizmasının yerini **temel bir sosyal müessese olarak planlama** almıştır. Sosyalist planlama sürecinde de bazı hallerde bir kısım gereksinmelerin öneminin değerlendirilmesi piyasa mekanizmasına bırakılabilir. Fakat bu da planlanmıştır. Böyle bir **toplumun temel müessesesi olarak planlamadan** söz edebilmek için toplumun gelişme seviyesinin belirli bir düzeye ulaşması, **işin sosyalize olması veya toplumlaşması** ve siyasal rejim seçmesinin de **üretim araçlarının toplumun kontrolüne geçmesini** kabule uygun hale gelmesi gerekir.

Piyasa mekanizmasının yalnız başına rasyonel hesaplama ve etkin kontrolü sağlayamadığı gözlemler sonucu ortaya çıkmıştır. Ülkeler arası etkileri olan ekonomik bunalımlar, bölgeler arası ve sınıflar arası gelir eşitsizliklerinin artışı vb. nedenler, kapitalist ülkelerde de piyasa mekanizmasına devletin müdahalesini gerektirmiştir. Zaman içinde artan müdahalelerin etkinliğinin arttırılması sorunu da, bu müdahalelerin bir planlama çerçevesine orturtulmasını gerektirmiştir. Refah devleti anlayışının beraberinde getirdiği bu tip bir planlama, **piyasa mekanizmasının** yerine geçen değil, fakat onu devamlı olarak düzelten bir fonksiyon yüklenmektedir. Bu halde de planlama topluma ait bir kurum olmakla beraber, temel sosyal müessese olarak piyasa mekanizması varlığını korumakla **planlama bunu düzeltici yardımcı** bir kurum olmaktadır. Bu halde planlamanın varlığı esas sosyal kurumların işlevlerini görememesiyle temellendirilmektedir. Dolayısıyla kavramsal olarak sürekli olmaktan çok kesikli bir işlemdir.

Türkiye'de gerek merkezi gerek yerel planlar, ikinci tipteki piyasa mekanizmasına yardımcı planlardır. Planlar arası ilişkilerden söz ederken planların bu temel özelliğini unutmamak gerekir. Yalnız bu özellik önceki bölümlerde sözünü ettiğimiz planlar arasında sıkı bir kademeli ilişkinin kurulması olanağını azaltır. Bu genel anlatım içinde çeşitli mekansal kademelerin gelişmeleri arasındaki ilişkileri esas olarak belirliyen piyasa mekanizması olacaktır. Her kademe plana düşen iş bu işleyişin ortaya çıkardığı sorunları, çarpıklıkları düzeltmektedir. Öyle olunca planlamanın değişik kademeleri arasındaki birbirini tamamlayıcılık mantıksal zorunluluk olmak niteliğini

kaybeder. Nitekim, pek çok kapitalist ülkenin planlama kademeleri arasındaki ilişki bu niteliktedir.

III. TÜRKİYE'DE KIRSAL PLANLAMANIN TEMEL SORUNU NEDİR ?

Türkiye gibi sanayi öncesi bir tarımsal ekonomik yapıdan, endüstriyel bir ekonomik yapıya geçmekte olan ülkelerde kırsal planlamanın temel işlevi kırsal alanın yapısının da, sanayi öncesi toplumun kırsal yapısından, sanayi toplumun kırsal yapısına dönüşümünü sağlamaktır. Böyle olunca, kırsal alanın sanayi toplumun ulaştığı üretim ve ulaştırma teknolojisine uygun olarak organize olmasının sağlanması işlevi planlamaya düşmektedir. Dönüşüm genellikle sıçrama tipi bir değişme olarak düşünülür. Böyle bir düşünüş içinde bu sıçrama yapılıncı dönüşüm gerçekleşip bitmiş olur. Oysa pratikte dönüşümü böyle düşünmek yanıltıcıdır. Bir toplumda değişme sürekli bir süreçtir, dönüşüm bir birikim sonucu ortaya çıkar.

Böyle sürekli bir değişme süreci içinde bulunan bir toplumda, toplumun her kurumu ortaya çıkan bu birikime değişik aralıklarla uyum yapar. Böyle bir çerçevede içinde, kırsal alanın hem üretim hem mekansal organizasyonunun da sürekli olarak uyum yapması gerekir. Bir toplumun kurumsal yapısının kırsal alanında değişmelere uyum yapma sürecini de sürekli hale getirmesi gerekir. Eğer bunu gerçekleştiremezse toplum içinde gerilmeler doğar.

Kapitalist toplumlarda, bu uyum yapma sürecinin piyasa mekanizmasıyla sağlanması beklenmektedir. Kırsal alandaki dönüşümü sağlayacak etkilerinde piyasa güçlerince doğrulması beklenmektedir. Oysa, değişimin ülke mekanında yayılmasındaki geri kalmalar "spatial lag" ve değişimin sektörler arasındaki eş zamanlığın sağlanmaması "time lag" sorunlarını piyasa mekanizması çözememektedir. Yapısal özelliklerini daha sonra kısmen inceleyeceğimiz kırsal alanlarda ilişki kurma yoğunluğunun düşük olması gerikalma "lag"ları çok önemli hale getirmektedir.

II. Kısımda incelediğimiz şekilde piyasa mekanizmasına yardımcı bir planlama anlayışının söz konusu olduğu Türkiye'de uyum yapmadaki bu geri kalmaları (lag), ortadan kaldıracak yardımcı müesseselerin organize edilmesi ve uyum sürecinin kırsal alanda da eş zamanlı hale getirilmesi kırsal planlamanın temel sorunu olmaktadır.

Bu dönüşümün ya da sürekli uyum sürecinin etkiliyeceği başlıca öğelerin neler olduğunu kısaca incelemek, dönüşümün ya da uyum sürecinin kapsamının ne olduğunu göstermesi bakımından yararlıdır.

Kırsal alan, tarım sektörünün üretim mekanıdır. Aynı zamanda da bir üretim faktörüdür. Bu alanda üretim teknolojisinin endüstriyel toplumun teknoloji düzeyine çıkartılması, dolayısıyla emek ünitesi başına ve üretim alanı başına düşen prodüktivitenin artırılması gerekir. Bu dönüşüm hem de sanayi ürünlerine yaratılacak talep için gereklidir. Üretim teknolojisinde olan bu dönüşümün ortaya çıkardığı artık ürünün pazarlara nakledilebilmesi bu düzeydeki verimlilikte bir tarımsal üretim için girdilerin ve teknik teçhizatın sağlanabilmesi ulaşım ağında ve alt yapılarda da bir dönüşümü gerekli kılar.

Gerek üretim teknolojisindeki, gerek ulaşım teknolojisindeki bu gelişme kırsal alandaki üretim ilişkilerinde dolayısıyla sosyal yapıda da bir değişmeyi beraberinde getirecektir.

Artan prodüktivite, azalan emek ihtiyacı, kırsal alandan nüfusun kentlere göç etmesini gerektirecek ülkenin bütününe ait mekan organizasyonunda da bir dönüşüm olacaktır. Bu dönüşüm ile birlikte değişen üretim ilişkileri artan hareketlilik kırsal alanın mekansal dokusunda yeni biçimlere olanak verecek ve bir değişme yapacaktır.

Yeni tarımsal üretim teknolojisi ve tarımsal alanlardan kentlere göçme zorunluluğu kırsal alandaki kişilerin bilgi ve hüner kompozisyonlarında da değişiklik gerektirdiği kadar da değerlerinde ve vaziyet alışlarında da değişimleri gerektirecektir.

Çok genel hatlarıyla incelediğimiz bu dönüşüm kırsal alanın tümüne, bütün elemanlarına ait olmaktadır. Mekanda dağılmış ünitelerden meydana gelen kırsal alanda bu kadar çok elemanın değişmesinin eş zamanlı hale getirilmesi gecikmelerin önlenmesi, her geri kalmış ülke için çözümlenmesi güç bir sorun olduğu açıktır.

Bu dönüşümün diğer özelliği çok yönlü olmasıdır. Dolayısıyla bunun planlanması da çok yönlü olmak zorundadır.

Böyle bir dönüşüme yardımcı olmayı amaçlayan bir planlama, kırsal alanın gelecekteki yapısı için bir öngörüye sahip olmalıdır. Böyle bir evrimsel öngörüye sahip olmayan planlamanın dönüşüme yardımcı olması beklenemez.

Bunun için köy - kent vb. kırsal kesim örgütlenme şemaları işlevseldir. Ama bunların işlevselliği kırsal gelişimin paralelinde ve onun yönünde olduğu sürece geçerlidir. Bu evrimsel çizgiden bağımsız bir değişme önerisi haline gelirse, idealist bir şema niteliğini kazanır ve işlevselliğini yitirir.

IV. KIRSAL ALANLARDAKİ PLANLAMANIN ÖZELLİKLERİNİ BELİRLİYEN ETKENLER :

Bir ülkede kırsal alanda değişmeğe uyumun sağlanmasında her planlama kademesine ne rol düşeceği o ülkenin siyasal seçmelerinden ve gelişme düzeyinden etkilendiği kadar, kırsal alandaki faaliyetlerin yapısal özelliklerinden de etkilenir. Onun için kırsal alandaki planlamanın biçimini etkileyen bazı özellikleri incelemek gerekir.

A — DÖNÜŞÜMÜN HIZI

İster bir planlama hedefi olarak konulmuş olsun, isterse olmakta olan bir dönüşümün incelenmesi şeklinde olsun, "dönüşümün hızı" olgunun özelliklerinde önemli değişmeler meydana getirir. Öngörülen dönüşümün hızı arttıkça, sistemin kendiliğinden uyum yapması olasılığı azalarak sistemin öğelerinin arasında uyumun sağlanması için yapılacak planlama müdahalelerinin yaygınlığı ve yoğunluğu artar. Bu ise, kırsal alan birimlerinde yapılacak çalışmalardan çok üst politik örgütler düzeyinde alınacak temel politika kararlarının önemini daha da artırır.

Uyumu sağlamada temel rol alt kademe planlamalarından daha üst kademelere kayar. Örneğin toprak reformuna bu açıdan bakılabilir. Ülkede, sanayileşmenin ulaştığı bu günkü düzeyde kırsal alanın uyumunu sağlamak için piyasa mekanizması içinde sağlanamayan bir uyumun toprak reformu gibi bir ek müdahale ile sağlanması istenebilir. Bu durumda bir rejim seçmesi değişikliği sonucunda verilen bir karar değil uyumun hızının artırılmasını sağlamaya dönük bir karar söz konusudur. Kuşkusuz bu niteliğe göre de reformun içeriği değişecektir. Böyle bir karar yerel değil, ancak ülkesel düzeyde alınabilir.

B — KIRSAL ALANDA DÖNÜŞÜM ALANIN İÇ DİNAMİĞİNDEN ÇOK DIŞ DİNAMİKÇE BELİRLENMİŞTİR ?

Şimdiye kadar kırsal alanın bir dönüşüme uyum yapmasından söz ettik. Böyle ele alış kırsal alanda gelişmenin dıştan kışkırtıldığı kabulünü üstü kapalı olarak yapmış olmaktadır. Özellikle piyasa güçleri ile bir kalkınmadan söz ettiğimizde kırsal alanda gerekli güdülerin yaratılabilmesi için kırsal alan dışındaki kentsel ve endüstriyel değişimin öncelikle yer almış olması gerekir. Gelişme "kentsel - endüstriyel" bir matriks içinde olacak, toplumun "kırsal - tarımsal" kesimi ya da matriksi buna uyum yapacaktır. Bu tip bir ilişkinin kabulü, çeşitli tip planlar arasındaki ilişkinin ne olması gerektiği kabulünü de beraberinde getirmektedir. Soruna bir "kırsal - tarımsal" planı

açısından baktığımızda bu planlamanın hedeflerini gerçekleştirmede “kentsel - endüstriyel” planlamalar birer araç olmaktadır. Kırsal ve tarımsal planlamaya kentsel ve endüstriyel planı tarafından baktığımızda ise, kırsal alanda uyumun sağlanması gerekli bir koşul olmaktadır. Böyle karşılıklı bir sıkı ilişkinin olması ülkenin bu günkü gelişme düzeyinde kırsal alanın dönüşümünün kırsal alandaki iç dinamiklerden çok kentsel alandaki dinamiklere bağlı olduğu önerisini ortadan kaldırmaz, onu kuvvetlendirir.

C — KIRSAL ALANDA İÇ DİNAMİĞİN EN ÖNEMLİ BELİRLEYİCİSİ ÜRETİMİN ÖRGÜTLENME BİÇİMİDİR

Kırsal alanda değişimin dıştan kışkırtıldığını söylemek, kırsal alanda iç dinamikten gelen önemli etkiler olmadığını söylemek anlamına gelemez. Kırsal alandaki iç dinamiğin en önemli belirleyicisi üretimin örgütlenme biçimidir. Kapitalistleşme sürecinde sanayi toplumunun koşullarına uygun üretimi gerçekleştirmekte iki temel seçenek var : Biri özel mülkiyet içinde ikincisi ise, kooperatifler içinde üretimin örgütlenmekte olmasıdır. Kuşkusuz her iki seçeneğin , değişik şekillerinden söz edilebilir. Özel mülkiyette, küçük üreticiliğin yaygın olduğu bir kırsal alan ile büyük çiftliklerin hakim olduğu bir kırsal alanın gelişme dinamiği çok farklı olacaktır.

Ülkenin “Kentsel - Endüstriyel” matriksinden gelen dış uyarıcılara karşı farklı üretim ünitelerine sahip kırsal alanların göstereceği uyum süreçleri çok farklı olacaktır. Ortaya çıkan değişimin ülke mekanındaki yayılmasındaki geri kalmalar (*spatial lag*) ve değişimin eş zamanlılığının sağlanamadığı (*time lag*)lar çok farklıdır. Bu farklılıklar planlamada değişik önlemlerin alınmasını gerektirecektir. Örneğin, küçük üreticiliğin yaygın olduğu bir kırsal alanın yeni üretim teknolojilerine ya da değişen dış taleplere uyum yapması büyük üreticiliğin ya da kooperatiflerin yaygın olduğu yapıdan çok daha geç olacaktır. Bu farklılık yalnız değişmeye uygun zamanda ortaya çıkmayacak ; kırsal alanda köylerin iç mekansal örgütlenmeleri ya da kırsal yerleşmeler arasındaki kademelenme gibi pek çok alanda yansıyacaktır.

Bu nedenle, kırsal alandaki üretim biriminin niteliği kırsal alan planlamasının temel belirleyicilerinden biri olmaktadır.

D — KIRSAL ALAN TÜM SOSYAL SİSTEMİN MEKAN ORGANİZASYONUNUN KADEMELENMESİ İÇİNDE ELE ALINMALIDIR

Bir sosyal sistemin mekan organizasyonu bir bütündür. Ancak bu bütünlük içinde kavranabilir. Her sosyal sistemin mekan organizasyonu ekonomik gelişme seviyesine bağlı olmakla beraber, temelde kademeli bir yapı gösterir.

En küçük ünite olan köyden başlayarak ülkenin en büyük kentine kadar ulaşan bu kademeler içinde her büyüklük kademesinin büyüklükleri arasında ve her kademede yer alan yerleşmelerin sayıları arasında belirli kurallar vardır. Sosyal sistemin mekan organizasyonundaki yerleşmeler kademelenmesi içinde belirli bir kademedan sonra kalite değişiklikleri ortaya çıkmaktadır. Üretim işlevleri tarımdan tarım dışı sektörlerge geçmekte, ihtisaslaşma, çeşitlenme, iş bölümü, heterojenlik, anonim ilişkiler ortaya çıkmaktadır.

Kent, tarımsal olmayan üretimin yapıldığı ve tüm üretimin denetlendiği, dağıtımın koordine edildiği, belirli teknolojinin beraberinde getirdiği, büyüklük, yoğunluk, heterojenlik ve bütünleşme düzeylerine varmış bir yerleşme kademesidir. Bu kademe üstünde kentler kendi aralarında kademeler teşkil edeceklerdir. Bunun altında da kırsal yerleşmeler kademeleşeceklerdir. Kırsal yerleşmelerde sadece eş büyüklükte köylerden oluşmaktadır. Böyle bir kademelenme vardır; ama bu kademelenme bir ayrımı değil, bir bütünü oluşturur. Yerleşmeler bir bütündür ayrı ayrı ele alınamaz.

Kentsel yerleşmeler ülke mekanında daha çok noktalar halinde dağılırken; kırsal yerleşmeler yaşama ve üretim mekanları ile birlikte düşünüldüğünde bir nokta dağılımı değil, bir alan teşkil ederler.

Herhangi bir kademedeki kentsel yerleşme, bu yerleşmeye işlevsel olarak bağlı daha alt kademe kentler ve kırsal alanıyla bir bütün meydana getirir. Bu bütünler farklı genellik düzeylerine tekabül eden bölgeler olarak düşünülebilir.

Sosyal organizasyonların evriminin ilk aşamalarında, kırsal alanlar en küçük kademedeki kentleri ile yüksek yoğunlukta bütünleşmeye sahip iken; sosyal organizasyonların evrimi ile gelişen üretim ve hareketlilik teknolojisi dolayısıyla bölgesel ve ülkesel mekan birimleri için toplam sistemin bütünleşme yoğunlukları artar. Bu sosyal sistemin evrimin ilk aşamasında bir tek kent ve çevresindeki üretimin kontrolü, başka bir deyişle planlaması söz konusu olabileceken, daha sonraki aşamalarda bölgesel üretimin kontrolü ya da planlaması ve tüm ülke mekanının üretiminin kontrolü ya da planlamasından söz edilebilir.

Kırsal planlamada kırsal alanı, ülkenin gelişme düzeyinin olanak verdiği bütünleşme derecesine paralel olarak bütün mekanın bir parçası olarak düşünmek ve planlamak gerekir.

E — KIRSAL PLANLAMA TARIM PLANLAMASI İLE ÖZDEŞ DEĞİLDİR

Tarımsal planlama temel olarak bir üretim mekanı olan kırsal alandaki

Üretim sorunları ile ilgilidir. Oysa daha önce grdgmz gibi, kırsal planlama kırsal alandaki çok yönlü olan dönüşüm sorununa eğilecektir. Dnmn çok yönlü özelliği kırsal planlamanın varlığının nedenidir. Bu dönüşümde üretim biçiminin dönüşümünün sağlanması en önemli husus olmakla beraber, kırsal planlamanın tarımsal planlamaya indirgenmesini gerektirmez. Çünkü kırsal planlamada dönüşüm bir üretim hedefi özelliği taşıdığı kadar da bir refah hedefi özelliği taşımaktadır. Diğer taraftan tek yanlı tarımsal üretim önlemlerinin tam başarıya ulaşmaması yüzünden, çok yönlü önlemlerin alınması gereği hissedilmiştir. Bu halde çok yönlülük aynı zamanda bir etkinlik sorunudur. Türkiye'deki planlamada, tarım kesiminde politik seğimin doğal sonucu olarak etkilenmenin dolaylı yollarla gereklet-
rilecek olması ve bu çok yönlülük içinde gerekli byltc "feed - back" ları yakalayabilmek için ; kırsal planlamanın yeterli bir minumum büyüklükte ve göreli olarak kapalı bir sistem içinde, yapılmasını zorunlu kılar.

Böyle bir en küçük ünitenin ne olacağı tartışma konusu ise de en azından içinde bir hirselsel nüve taşıması kaçınılmazdır. Başka bir deyişle bir alt bölge niteliğinde olması n koşuldur.

F — TARIMSAL ÜRETİMDE TEKNOLOJİ İTHALİNİN ÖZELLİKLERİ VE BULUÇULUK

Karar verenler ve uygulayıcılar bakımından nakledilebilir teknolojinin ve projelerin, kabul edilme ve gerçekleştirilme olasılığı yüksektir. Bir projenin nakledilebilirliği bir yerde gerçekleştirilen bir projenin başka bir yerde uygulandığında bunun yeni çevrede başarıya ulaşabilmesi için projede yapılması gerekli değişikliklerin miktarı ile ölçülebilir. Çeşitli projeler arasında nakledilebilirlik bakımından önemli farklar vardır. Genellikle sanayi ve alt yapı projelerinin nakledilebilirlikleri tarım ve eğitim projelerinin nakledilebilirliklerine göre düşüktür, başka bir ortamda uygulanmaları için yeni bulularla ihtiyaç gösterir ve çevreye uydurulmasını gerektirir. Bu ise tarımsal teknoloji ithalinin ancak yerel araştırma işlevlerinin organize edilmesi halinde başarıya ulaşabileceğini gösterir.

Kırsal planlamada üretim ile ilgili dönüşümün sağlanabilmesi için "desantralize" araştırma faaliyetleri ile btnlemi bir planlama gerekmektedir. Bu neri, bir taraftan araştırma ve planlamanın bütünleşmesini ileri sürerken diğer taraftan her ikisinin de "desantralize" olma özelliğine dikkati çekmektedir.

G — KIRSAL ALAN PLANLAMALARINDAKİ PROJELERDE YAPISAL OLARAK YÜKSEK OLAN (LATITUDE) GEVŞEKLIK VE AZ OLAN DİSİPLİN

Projeler, uygulanmaları sırasında uygulayıcının anlayışına göre, alternatif yorumlara açık olma derecelerine göre gevşek veya disiplinli diye sınıflandırılabilir: “Latitude”u yüksek olan projeler uygulayıcılar tarafından belirli yönlerde kolayca “distorsiyon” a uğratılabilir. Bir endüstriyel projenin yapısal olarak disiplini yüksektir. Projeyi meydana getirecek makinaların seçimi, kullanılacak girdinin seçimi çok farklı yorumlara açık değildir. Yanlış ya da hatalı yapılan bir seçim, üretim sürecinde kendini hemen belirtir, düzeltmeyi zorlar. Projenin yapısal özelliği olan disiplininin yüksekliği uygulamanın sonuçlarını garanti eder. Tarımsal projelerin yer seçimi, gerçekleştirilme zamanı, koordinasyon, proje yatırımlarının bütün unsurlarıyla gerçekleştirilmesi, kötü teknisyen kullanmaya açıklık bakımından gevşeklikleri endüstriyel yatırımlara göre yüksek ve disiplinleri azdır. Örneğin bir bölgede yatırımlar kısılmak istendiğinde, inşaatı devam eden bir fabrikanın yatırımının kesilmesi demek o üretimin olmaması demektir. Halbuki, tarımsal alandaki projenin öğelerinin bir kısmının gerçekleştirilmesinin geriye bırakılması halinde de üretim devam edecektir. Böyle olunca, endüstriyel projenin disiplin özelliği kendi fonunu temin edecektir. Tarımsal projenin fonu kesilecek ya da azaltılacaktır. Benzer şekilde, sanayide tüm üretim süreci içindeki sadece bir kötü teknisyen tüm üretimi bozarken, tarımsal projede etkisi görece kalabilecek ve açığa çıkmayacaktır.

Tarımsal kesimde sanayi kesimine göre gevşekliğin yüksekliği ve disiplinin azlığı, tarımsal kesimde işin toplulaşması ya da sosyalizasyonunun sanayi kesimine göre daha düşük bir düzeyde kalmış olmasının sonucudur. İhtislaşmanın artışı koordinasyon ihtiyacını arttırması kadar bunun belirli biçimde ve disiplinle olmasını gerektirmektedir.

Tarımsal kesimdeki “gevşeklik” özelliği bir yandan kırsal planlamadaki denetim işlevlerinin önemini arttırırken, diğer yandan planlararası kademeleşmeli ilişkiden beklenebilecek faydaları azaltıcı etki yapmaktadır.

Eski bir kırsal yerleşmede uygulanacak olan programların, boş bir alanda tüm olarak yeniden uygulanacak kırsal programların “gevşek”liklerinin farklılığına dikkati çekmekte yarar vardır. Eski bir alanda uygulanacak projelerin “gevşeklik”leri yüksektir. Kırsal planlamada başarılı örnekler olarak daha çok boş alanda yeniden uygulanan projelerin gösterilmesi de bu nedenledir.

V. ÇEŞİTLİ PLANLAMA KADEMELERİ İÇİNDE KIRSAL PLANLAMA

Türkiye'de çok yönlü bir kırsal planlama yaklaşımının uygulama olanakları ve bu uygulamanın etkinliğinin diğer kademe ile ilişkisi geliştirilerek nasıl arttırılabileceğini, iki şekilde tartışabiliriz. Birinci hal olarak bu günkü planlamanın kurumsallaşmış biçimi değişmeden, başka bir deyişle sektörel ve tek tek proje seçimi esasına dayanan bir devlet planı varken, devlet planı tarafından bölge planlama özel şekilde ihmal edilirken, feodal teknolojinin mekansal idari birimlerine uygun bir (il esaslı - valilik) yerel yönetim yapısı varken, çok yönlü kırsal planlama çalışmalarından ne beklenilebileceği incelenilebilir. İkinci hal olarak, bu gün var olan planlamanın kurumsal yapısında ve yönetsel yapıda başarılı bir kırsal planlamaya olanak verecek şekilde ne tip değişiklikler yapılması gerektiği ve bu yeni çevre koşulları içinde çeşitli planlama tipleri ve kademeleri arasında nasıl bir iş bölümü yapılabileceği incelenebilir. Bu halde birinci halin her parametreleri değişken olarak kabul edilmiş olmaktadır.

Birinci halde, çok yönlü planlama çabalarının uygulanması için yapılabilecekler sınırlı kalmaktadır. Planın ve merkezi uygulama örgütlerinin sektörel esasa göre gelişmiş olması ve dolayısıyla uygulamada bu kuruluşların seçimlerini tek tek projelerin faydalılığına göre yapmaları, yapısal olarak bölge planlama ve kırsal planlama gibi çok yönlü planlama çabalarını uygulama dışında bırakmaktadır. Bu tür çok yönlü planların böyle bir mekanizma içinde uygulanabilmeleri teşhis edilen projeler için, önce bunun uygulanmasından sorumlu sektör kuruluşlarının ikna edilmesi ve bu sektörlerce uygulama projelerinin hazırlanması, daha sonra da bunların DPT tarafından programa alınması gerekmektedir.

Türkiye'de şimdiye kadar çok sayıda çok yönlü proje denemesi yapılmış olmasına karşın, bu yolla uygulanmış proje yok denecek kadar azdır ya da yoktur. Eğer bu kanalları aşan projeler olsa bile, bölge planlama veya kırsal planlama yalnızca bir proje teşhis aracı olmaya indirgenmiş olmaktadır. Bu yoldan projelerin teşhis edilip uygulanması gerçekleşmekte olsa bile, bu gerçekleşme çok yönlü programın ancak bir kısmı için söz konusu olacağı için yapılan çalışmanın çok yönlülüğünden doğacak faydalar ortadan kalkacaktır. Böylece etkinliği arttırmak için kurulmuş bu mekanizma, çok yönlü proje seçimlerini seçim süreci dışında bırakarak etkinliği azaltıcı etkiler yaratmış olmaktadır.

Kırsal alan planlamasına ait özellikleri incelerken gördüğümüz gibi kırsal planlama, ancak bir kent - kır bütünlüğü ya da bölge planlama bütünlüğü

içinde ele alındığında (**amplifying**) büyütücü etkiler yakalanabilecek ve anlamlı olabilecektir. Bu günkü ülkesel planlama yaklaşımı, bölgesel planlamayı yapısal olarak dışta bıraktığı için kendi içinde çok yönlülüğü gerçekleştiremeyecektir.

Böyle olunca, pratiğin getirdiği bir zorunluk olarak kırsal planlamanın etkili olabileceği faaliyet alanı Köy İşleri Bakanlığının yetkisi altındaki hizmetlerin dağılımına indirgenmektedir. Bir Bakanlığın faaliyeti tüm ülkeye yönelmiştir. Tüm ülkeyi kapsayan bölgesel ve kırsal planlar olmadığı için ; bu hizmetlerin dağılımında da hakim olan planlama biçimi yerel planlar olmaktan çok, merkezde konulan genel ilkeler, stratejiler olmak zorunda kalacaktır. Böyle ilkeler konulunca, bu ilkelerin uygulanmasında bölgeler arasındaki eşitlik kaygıları ağırlık kazanmaya başlayacak ve bu da az sayıda olan kırsal alan planlarının uygulanmasını engelleyici baskılar yaratacaktır.

Bir ülkede planlama kademeleşmesinin nasıl olması lazım geldiği tartışılırken, iki temel ilkedен söz edilebilir :

- 1 – Planlama organizasyonu ülkenin genel yönetim yapısına paralel olarak kademelerin her birinden bütünlüştürmelidir.
- 2 — Planlamanın kademelenmesi, mekan organizasyonunun kademelenmesi ile bire bir tekabül halinde bulunmalıdır. Bu planlamanın etkinliğini sağlamak için gerekli olan mekansal servis ya da üretim bütününe kapsamı koşulunu yerine getirmeğe yarar.

Bir toplumda planlama kademelenmesi kararı verilirken eğer bu iki ilke aynı kademelenmeyi gösteriyorsa, bir sorun olmayacaktır. Eğer iki ilkenin sonuçları uyumsuzsa, yönetim yapısının da değiştirilmesi ve yerleşme kademelenmesine uydurulması gerekir. Türkiye’de özellikle İkinci Dünya Savaşından sonra artan hareketliliğin ortaya çıkardığı yerleşme yapısı, çok yönlü planlama için il seviyesini yeterli bir planlama ünitesi olmaktan çıkarmış, bölge seviyesini gerekli kılmıştır. Bunun doğal sonucu olarak Türkiye’de, özellikle, İkinci Dünya Savaşından sonra gelişen kamu örgütleri il düzeyinden çok bölge düzeyinde örgütlenmiştir.

Türkiye’nin yönetim yapısı ise, buna uygun hale getirilmemiştir. DPT. nin tutumu ise, ters yönde gelişmekte, bölgesel bir yönetim organının teşekkülünü zorlayacak yerde, daha düşük hareketlilik teknolojisinin yönetsel bölümünü kabul ederek il planlama birimleri kurmak şeklinde gelişme yönünün tersinde bir hareket olarak ortaya çıkmaktadır.

Varolan kurumsallaşmış planlama ve yönetim düzeni içinde çok yönlü kırsal planlamanın olanaklarının neler olduğunu tartışmak, bize bu konuda yapıla-

bileceklerin sınırını göstermesi yanısıra, bu düzenin ne yönde değiştirilmesi gerektiği konusundaki temel bir öneri geliştirmeğe de olanak vermektedir.

Başarılı bir kırsal planlamadan söz edilebilmesi için bugün uygulaması kurumsallaşmamış bulunan bölge planlamanın kurumsallaşması lazımdır. Ancak tam olarak işlevlerini yerine getirmekte olan bir bölge planlama ile bütünleşmiş bir kırsal planlama başarılı olabilir. Böyle bir kırsal planlama, problemin daha önce incelediğimiz özelliklerine uygun olarak ; kırsal alanda gelişmenin dıştan kışkırtılması etkilerini, tüm yerleşme sisteminin bir parçası olarak düşünülmesi dolayısıyla doğacak etkilerini, çok yönlü olma etkilerini, kırsal alan projelerine ait disiplin özelliklerini gözönünde tutabilir.

Ayrıca ülkesel plan ile ilişkiler böyle bir bölgesel planlama olduğu halde daha kolayca kurulabilecektir. Bölgesel seviyede entegre bir planlama faaliyetinin organizasyonu önerisi, yalnızca bir entegre bölge planının hazırlanması önerisi değildir. Bu öneri, gerekli yetkiler ile donatılmış bir yönetim ve uygulama organının birlikte kurulması, bölgede araştırma ve planlama faaliyetlerinin bütünleştirilmesi vb. yollarla, bölgenin ülkenin kalkınmasına katkısının arttırılması ve uyum yapması sürecinin kurumsallaştırılmasını içermektedir.

Kırsal planlamanın, yukardaki önerideki gibi bütünleşeceği esas planlama düzeyinin bölge planlama olduğunu söylemek. kırsal planlamanın ya bölge planlamanın bir parçası olarak kabul edildiği ya da alt bölge birimlerine ait bir planlama faaliyeti olarak kabul edildiği anlamına gelir. Oysa, daha önceki bölümlerde ülkenin kırsal mekanının dönüşümünün ya da uyum sürecinin etkilenmesi biçimindeki kırsal planlama tanımında kırsal planlamayı, tüm ülke mekanına ilişkin bir planlama olarak ele almıştık. Bu iki ayrı yorumun tutarlı hale getirilmesi gerekir.

Bir ülkenin kırsal mekanının dönüşümünün planlamasına ilişkin kararlar, çeşitli düzeylerde veya genellik düzeylerinde olacaklardır. Ülke kaynaklarının ne kadarının bu gaye ile harcanabileceği, kırsal dönüşüm stratejileri gibi genel kararlar ülke düzeyinde kalacaktır.

Genelden ya da ilke düzeyinden özel ya da uygulama düzeyine inildikçe, bu düzeydeki kırsal planlama çalışmaları bölge ve bölge altı mekana inecektir.

Yukarıda geliştirilen öneriye uygun bir bölge düzeyinin varlığı halinde, ülkesel planın yapısında da önemli değişimler meydana gelecektir. Sektörel esasa dayanan plan, belki tamamen bölgesel planlama esasına dayanacak ya da sektörel ve bölgesel planlamanın varlığına dayanan bir başka sentez süreci geliştirilecektir. Böyle bir devlet planı, bugünkü gibi yalnızca bir ekonomik plan olmak özelliğinden kurtulacak, ülkesel düzeyde önemli fiziki planlama

kararlarını da içerecektir. Ülkesel fiziki planlama kararları getiren bir plan, kırsal mekanın dönüşümü hakkındaki daha alt kademe planlarına bugünkünden daha az serbestlik derecesi bırakacaktır.

VI. SONUÇ

Bu konuşmada kırsal mekanda dönüşüm sürecinin etkilenmesi ve kontrol edilmesi şeklinde tanımladığımız, çok yönlü olma özelliğine sahip kırsal planlamanın başarılı olarak uygulanabilmesi için, Türkiye'de bölge planlamanın bugünkünden çok farklı bir biçimde organize edilmesi ve kırsal planlamanın bununla bütünleşmesi gerektiği sonucuna vardık. Bu gün, Köy İşleri Bakanlığında yürütülmekte olan kırsal planlama için vardığımız bu sonuç, yerel ölçekte yürütülen bütün diğer planlama çalışmaları için de geçerlidir. Eğer bu dağınık bir çok yerel planlama çalışmasının coğrafya kitabı olma özellikleri dışında bir fayda sağlaması isteniliyorsa, bölge planlama faaliyetleri belirli bir ciddiyet düzeyinde mutlaka örgütlenmelidir. Bu gereksinmeyi bütün yerel planlamacıların birlikte duyması ve savunması gerekir.

Böyle kurulabilecek kuvvetli bir bölge planlama örgütü, devletin merkezi planlama fonksiyonlarını zayıflatmıyacak, aksine devlet planı ile yerel planlama çalışmaları arasında bir dialog kurulmasına olanak vererek etkinlik kazanmasını sağlayacaktır.

**İLHAN TEKELİ'YE
SORULAN SORULAR VE YANITLAR**

SORU (Gökhan Menteş)

Sn. Tekeli'nin bildirisinden anladığım kadarıyla, sektörel bir örgütlenme içinde olan bugünkü Devlet yapımız ve planlama örgütümüz, çok yönlü çabaları gerektiren kırsal kalkınma için yeterli bir yapı değildir. Sn. Tekeli, özellikle bölgesel kuruluşların oluşturulması gereği üzerinde duruyor. Acaba bu ne ölçüde mümkündür ?

Köy İşleri Bakanlığı tanımı itibarıyla mekansal işlerle uğraşan bir Bakanlıktır. Yani ülkenin bir sektörüne göre tanımlanmamıştır. Mekânsal olarak tanımlanmış bir Bakanlık olduğuna göre ; karşıtını düşündüğümüzde, aslında bütünleşmesi gereği olan bir Bakanlık olabilirdi. Ama bir de Kent İşleri Bakanlığının olması gerekirdi ve Ülkedeki Bakanlıkları iki Bakanlık çatısı altında toplamak mümkün olurdu. Burada aslında sektörel bir ayırımla, mekansal bir ayırımın yanyana konması söz konusu. Ülkemizdeki sektörel ayırışım içinde bir mekansal Bakanlığın oluşturulması kuşkusuz bir çok sorunu da birlikte getiriyor. Yani sektörel Bakanlıklarla kendi aralarında olduğu gibi, mekansal olarak oluşturulmuş Bakanlıklar arasında da belirli yetki ve sorumluluk çatışmaları ve dolayısıyla ister istemez bir takım huzursuzluklar vardır. Bölgesel düzeyde bir örgütlenme, gerçekten kırsal kalkınmanın bir gereğidir, ama bunu ne tür bir kurumsal örgütlenmeyle sağlayabiliriz ?

YANIT (İlhan Tekeli)

Elbette bu kurumların gelişmesinde belirli tarihsel oluşumlar vardır. Bu oluşumlar içinde kurumlar ortaya çıktı ve bunların farklı zamanlarda çıkışı ise, ilişkilerinin de biçimini belirledi. Örnek olarak İmar İskân Bakanlığını alırsak görürüz ki, ilk kuruluş, planlama hizmetlerini gösterecek bir kuruluştur, diğer kuruluşların fonksiyonlarına yatay olarak gelişen bir kuruluştur. İlk olarak İmar Bakanlığı, DPT'nin olmadığı bir zamanda çıktı. İmar Bakanlığının işlevleri DPT'nin olmayışına göre kuruldu. Bu, Menderes döneminin son zamanlarındadır. Ondan sonra 1960'larda çok güçlü DPT kuruldu ve belirli bir süre İmar Bakanlığı onunla planlama işlevlerini paylaştı ve bir yarışmaya girdi. Sonra bu yarışmayı bıraktı. DPT'de zaten planlamayı bir noktada bıraktı. Çeşitli şekillerdeki işlevleri kalmadı. Köy İşleri Bakanlığının gelişmesi yine 60'ların olayıyla ilgilidir. 1960'larda kırsal meselelere bir önem verme vardır. DPT, neden kurulduysa, aynı nedenler kırsal meseleye önem verilmeyide gerektirdi. İlk örgütlenme DPT. içinde toplum kalkınma diye bir modelin ortaya konması şeklinde oldu. Bu model ise oldukça kısa zamanda battı. Batan modelin sonucunda bir şey doğdu ; kırsal kalkınmacıların modeli. Toplumsal kalkınmacıların asıl modeli Köy İşleri

Bakanlığı değildi. DPT ile yarışacak büyük bir örgüt şemaları vardı. Ama bizim siyasi düzenimiz içinde bu kurulmadığı için, Köy İşleri Bakanlığı kuruldu. Köy İşleri Bakanlığı kurulduğu zamanda ne işlev göreceği çok belirli değildi. Mevcut kuruluşlar çeşitli Bakanlıklardan toplanarak böyle bir Bakanlık doğmuş oldu.

Bu Bakanlığın, İmar Bakanlığına göre kuruluşunda bir şansı oldu. O da yapımçı bir Bakanlık niteliğini içinde bulundurarak kurulması. Oysa İmar Bakanlığı kurulurken Planlama işlevleri ağır bastı ve içinde yapımçı kuruluşları olmayan bir Bakanlık kuruldu. Köy İşleri Bakanlığı her ne kadar planlama vs. işlevleri bakımından İmar Bakanlığı gibi DPT'ye göre daha dezavantajlara sahipse de yatırımcı kuruluş olması bakımından, avantajlara da sahiptir. Kendisi bazı uygulamalar yapabiliyor.

Şimdi, tarihi olarak bir şekilde gelişen, ortaya çıkan bu yapıda radikal bir değişme yapıp yapılmaması, tüm planlama işlevlerinin yeniden örgütlenmesini düşünmekle kabil. Burada iki şeyi bir arada düşünmek gerekiyor. Acaba Türkiye hakikaten devlet planı yapmak istiyor mu ? Devlet Planını Türkiye ne için yapıyor. Bunun bir tek işlevi vardır ; o da piyasa mekanizmasının ortaya çıkardığı bunalımlara düşmemek. Bunalım olduğuna göre planlama yok demektir. Yani işlevini görmüyor. Planlama siyasal olarak Anayasa zorunluluğudur. Ama hakiki işlevini görmüyor. Acaba hakikaten Türkiye'de planlama isteniyor mu ? İstenmiyorsa Devlet Planlama hangi tarzda örgütlenecektir.

Dünyadaki bütün planlama deneyleri önce sektörel olarak başlıyor, ama üçüncü planlarından sonra ise bölgeleşiyorlar. Bizim Devlet Planlamanın yapısı bölgeselleşmeden, dördüncüsünü getirdi. Belki çok yakında bir 5.de yapılacak. Ama bölgeselleşme yolunda bir eğilim yok. Devlet Planının bölgeselleşmesi yolunda bir eğitim, örgütlenme içinde de çok şey getirecektir. Tabi Devlet Planının dayandığı plan değişmesi önemli bir konu. Fakat bizim planlama teşkilatımızda böyle bir yönetim halen görülüyor.

İkinci bir konu, bir planlama örgütlenmesini kurduğunuz zaman örgütlenmeye paralel belirli bir yönetsel yapıyı da oluşturmanız gerekiyor. Bölgesel ünitelere geçerseniz, acaba idari sistemde bölgesel bazı uyumlar yapılacak mı ? Yani bizim planlama sistemimize idari sistem bir uyum getirecek mi ? Meselâ Fransız yönetim sistemi kendi planlamanın evrimine paralel olarak idari yapısında bir evrim geçiriyor. Bizde o evrim olmadı. İç İşleri Bakanlığının evrimsel olarak nasıl geliştiği de önemli. Bütün bu planlama işlevlerinin ilk çıkış yerleri İç İşleri Bakanlığı. Ondan sonra ayrı şeyler olmuş.

Bir başka sorusu, iki tanesi yatay Bakanlık diğerleri sektörel Bakanlık nasıl çalışabilir ? Tabi burada şu soru akla geliyor. Eğer siz yatay bir işlev

vermiyorsanız bir bakanlığa, bu yatay işlevlerin hiyerarşide sektörel işlevlerin üstünde olması gerekir. Bu bir çelişkidir. Bir eşit statü kuruyorsunuz. Yatay işlevleri ne oluyor ? İşte işgüdüm sorunu çıkıyor ve onların hiç biri de yürümüyor. Eğer yatay eşgüdüm işlevi görecektir bir kuruluşta, hakikaten o sektörel kuruluşların üstünde bir yerde denetim gücüne sahip olmalıdır. Yoksa onlarla aynı statüde ise onun görmesine olanak yoktur.

Aslında, temelde sorun Türkiye’de sorun Türkiye’de ciddi olarak bir planlama yapılmak isteniyor mu ? Ve bu planlama nasıl örgütlenecektir ? Ona paralel olarak idari yapısında bir reform getirecektir ? İlk plan ortaya çıktığında idari reform meselesi de ortaya çıktı. Ama bunlar yapılmadı. Oysa ilk plan beraberinde kendi ile tutarlı bazı idari reformlar da öngürüyordu.

SORU (Murat Diren)

İzininizle Sn. İlhan Tekeli’ye soru yöneltmek istiyorum. Planlama ve piyasa mekanizmasının birbiriyle çelişen Kurumlar olduğu ve ayrı ayrı alındığı zaman da temel kurumlar olduğu belirtildi. Bu arada planlamanın, piyasa mekanizmasının temel kuram olduğu durumda düzenleyiciliği konusu getirildi. Bir üçüncü nokta olarak da kırsal planlamaya yönelik olarak, ama genelde ülkesel planlamanın da yaygınlaştırılması tepkisinin çoğaltılması için bölgesel planlama gereğini vurguladılar.

Sn. İlhan Tekeli’nin geçmişteki bazı yaklaşımlarından hatırladığım bir şeyi açıklamak istiyorum. Bu alt bölgeler yahut bölge kurumlaşmasına giderken bölgesel yarışma gereğinin vurgulanmasıdır. Bu alt bölgelerin merkezi mekanizmadan kaynaklanarak değil, kendi içlerinde bir yapılanmayla merkezde oluşan devlet kaynaklarının merkezlerinin yarışarak, daha iyi projeler çıkartarak bu kaynaktan daha fazla pay alması şeklinde bir yarışma modelidir. Buna bağlamak istediğim soru şudur : Planlama piyasa mekanizmasını tanzim edici bir görev yüklendiğine göre, Türkiye’nin bugünkü yapısı içinde, piyasa mekanizmasıyla planlama yapısı ilişkileri acaba yeterince açıkmıdır ? Piyasa mekanizmasını düzeltici olacaksa, piyasanın bugünkü planlama yapısını etkileme mekanizmalarının kesinlikle var olduğunu biliyoruz. Yeterince açıkmıdır ?

İlerde bu yapıyı düzenleyici görev yüklenecekse, öyle olması gerekiyorsa, acaba bir mekanizma içine girmelimidir ?

Özellikle bu bölgesel yarışmada, projeler kaynaktan talep isteme konusunda böyle bir ilişki mekanizması içinde ve bu biçimde olabilir. Bugün kamuoyunda söz konusu edilen bazı güncel örnekleri getirmek istiyorum.

Birincisi, bu dezantelize yapıya yönelme konusunda yerel yönetimleri her ne kadar bölgesel kuruluşlar değilse de merkezi yönetimle yarışan kuruluşlar olarak almak mümkün. Bazı merkezi kısıtlamalar veya yasal kısıtlamaların dışına çıkmak için yerel yönetimlerin bu tür ilişkilerinde zaman zaman aradığını görmüyoruz. Bunun dışarıda da bazı örnekleri var. Örneğin :

Bir Fransız Companist olayı gibi. Belirli yatırımları veya hizmetleri oluşturmak üzere piyasa mekanizmasıyla işbirliğine girmesi yönünde bazı yerel yönetimlerden talepler oluşuyor.

Ayrıca yine merkezi yönetim yatırımları da olsa bazı talepler konusunda örnek olarak (yeni yerleşmeler konusunda bir tür işbirliğini) söyleyebiliriz. Bu gün kamu oyununda mekanizması ne kadar açık konuşmuş bilmiyorum, fakat öneriliyor. Bu piyasa mekanizmasının Devlet ile beraber bir sorunu çözmek konusunda bazı yasal sınırlamalar dışına çıkmaktadır (Finansman açısından olsun, teknoloji açısından olsun). Bu tür bir bölgesel yerel kurumlar oluşturulması yahut organizasyonlar oluşturulması konusunda piyasa mekanizmasıyla planlama mekanizmasının ilişkileri bundan sonra ne şekilde olabilir. Ve daha açık ilişkiler haline getirilmesinde yarar var mıdır.

YANIT (İlhan Tekeli)

Önce birinci soruya değiniyorum. Yarışan bölge planları kavramını ben bir ara ileri sürdüm. Onun nedeni şuydu : Türkiye’de sektörel bir devlet planı varken, acaba nasıl bir bölge planı yapılırsa sorusunu ortaya koymak için ; sektörel bir planla, bölgesel bir planın, proje oluşturma seçmesinde bazı sorunları vardır. Bizim plan, bölgeler arası tahsis yapmadığına göre, bölgesel planları nasıl koruyabiliriz ? Ve nasıl Devlet planının ilkeleriyle çatışmaz. Böyle bir sorunun cevabı olarak “yarışan bölge planı” kavramı çıktı.

Temelde yarışan bölge planının önerilebilmesinin dayanağı şudur : Bir anlamda merkezi kuram, bir anlamda ekonomik temel kavramı var.

Eğer bir bölge planı kendi bölgesinin işlevlerin belirlemek için çok sayıda ulusal proje geliştirse ve birçok bölge bunu geliştirmiş olursa, bu bölgeler sektörel tahsis almakta, Sektörel plan geliştiği zaman ki birinci plan dönemlerinde çok önemli bir dar boğaz vardı. Planın (milli planın) proje kısıtlılığı, hem bölge planları çok yüksek sayıda proje ortaya çıkartacak projelerinin arasında her sektör için alternatif artacak ve Devlet planının etkinliği artacak. Öteki taraftan da bölgeler yarışarak ulusal işlevlerini alacakları için ; kendi iç planlamalarını bu ulusal işlevi olan işlere adaptif olarak onun tamamlayıcısı sektörler olarak, plan yapabilecekler. Bu model sektörel planla bölgesel planlamayı uzlaştırmaya dönük bir modeldi. Bunun

bir benzeri Yugoslav planlamasında var. Yugoslav bölgesel planlaması, orada etnik problemler ve etnik dengeleme çok önemli hale geldiği için (tabii çok hassas etnik dengeleme) bu çeşit tip planlamaya gitmiştir.

Şimdi ikinci meseleye gelince ; temelde Türkiye’de bütün kapitalist ülkelerde olduğu gibi, planlamanın piyasa mekanizmasını düzenleyici bir işlev elde etmesi tanımı gereği var. Ama bu gün bu işlevini göremediğini biliyoruz. Ama bazı kararlar alıyor bu kararlarda piyasayı da ve çok başka şeyleri de etkiliyor. Şimdi sorun buroda şöyle ortaya konulabilir. Acaba biz daha açık olarak piyasa mekanizmasıyla planlamanın ilişkisini nasıl tanımlarız ? Bunu tanımlamakta araçlarımız nelerdir ? Şimdi ben bu ilişki için ilişkilerin neler olduğunu, nasıl etkilenebileceğini değil, bu araçları bulmakta nasıl düşünmemiz gerektiğini söyleyeceğim. Bu ülkenin üretim ünitelerinin yapısıyla ilgilidir. Bir ülke düşünün oligopolitik bir üretim yapısına sahiptir. Yani büyük tekellerin hakim olduğu fakat o firmaların da kendi arasında yarıştığı bir ortam. Bu ortamda siz piyasayı nasıl etkilersiniz ? Şimdi oligopolitik yapının temel problemi nedir ? Piyasadaki temel problemi ; bunlar birbirini ortadan kaldıracak bir yarışma süreci içindedirler. Temel eksiklikleri, diğerinin ne yapacağını tahmin etmektir ve siz sistem içine oligopoller arası beklentileri enjekte ettiğiniz zaman bu oranın piyasa düzeninin çıkaracağı krizlerden kurtuluştur. Bu Fransızların planlama hakkındaki felsefesidir.

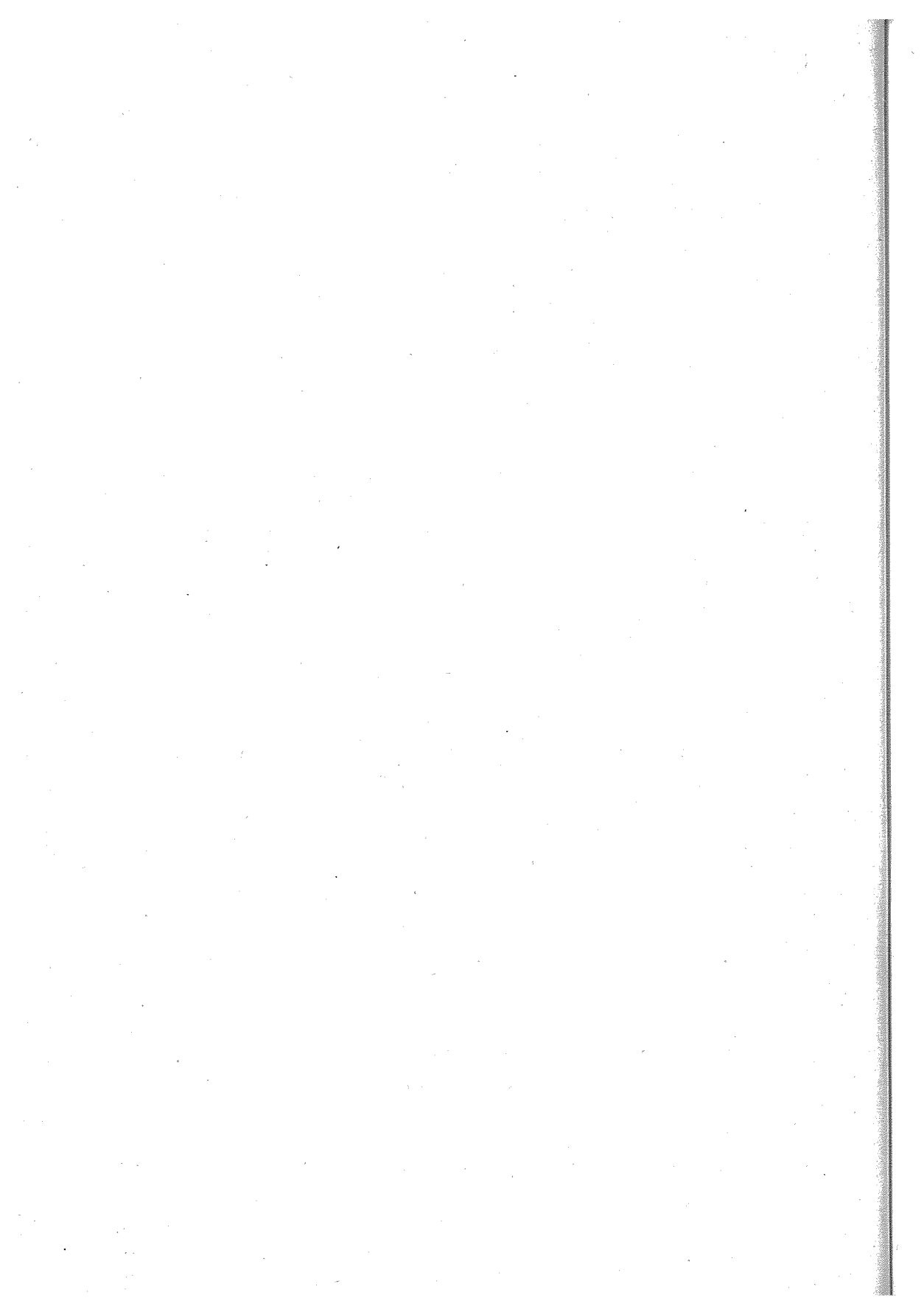
Demek ki Fransa kendi planlama stratejisini seçerken kendi üretim düzeninin yapısına bağlı olarak seçiyor. Demek ki bizim Türkiye’deki bir planlama teşkilatının piyasayı nasıl etkiliyeceği hususunda araç için, önce Türkiye’deki üretim sürecinin yapısına çok iyi teşhis koyulması gerekiyor. Bu yapının, küçük üreticilerden meydana gelmiş bir toplulukta ve oligopollerden meydana gelmiş bir yapıda piyasaya müdahale etme biçimi bir değildir. Ama bu sorun bizim Devlet planlama tarafından sorulmamıştır. Onun için olay net değildir, ancak sorunun böyle sorulması gerekir. Ama bu konuda Türkiye’de bir gelişme yoktur. Devlet Planlamanın plan kurgusu içinde bu soru yoktur. Genellikle Dünyadaki planlama tecrübelerine bakarsanız her planın arkasında bir düşünürün adı vardır. Bizim planların arkasında bir düşünürün adı yoktur. Çünkü böyle şeyleri düşünmüyoruz.

2. Cİ GRUP BİLDİRİLER

— TANIMLAR, TARİHİ ÇERÇEVE, SORUNLAR —

PROF. DR. EROL TÜMERTEKİN

KIR - KENT DENGESİ VE GÇ

KIR - KENT DENGESİ VE GÖÇLER

Göç olayı insanlar kadar eskidir. İnsanların çoğunun avcı ve toplayıcı oldukları devirlerde, ister tekrarlanan bir hareket halinde kıyılardan, ovalardan dağlara doğru ve tekrar dağlardan kıyılara doğru olan "ritmik göç", ister hayvanlar için otlak ve su aramak amacıyla ya da uygun avlanma alanları bulmak için ayrılan yere bir daha dönülme şikilde olsun, herkes göç halinde idi. Tarım ve hayvancılık daha da ilerleyip ilk insanlarda yerleşik hayatın daha da yaygınlaştığı devrelerde göçlerin nedenleri çok daha değişik olmakla birlikte, yine de çoğunun temelinde geçimini sağlamada daha iyi koşullara kavuşma yatıyordu. Yerleşilen yerde nüfus arttıkça, insanlar yeryüzünün doğal kaynaklarına el atılmamış başka yerlerine gitmeye başlamışlardır. Böylece, insanın ortaya çıkmasından 1500'lere kadar insanların yeryüzünün çeşitli yerlerine dağılmış olduğunu biliyoruz. Her ne kadar türlü uğraşları ve yaşam şekilleri vardiysa da, bu tarihlerde bile insanların çoğu tarımcı ve önemli bir kısmı da göçebe çobandı.

Büyük keşiflerle yeni topraklar keşfedilip, tanınınca bir yandan göçlerin karakteri, öte yandan bununla sıkı sıkıya ilişkili olarak yeryüzündeki nüfus dağılışı dokusu değişmeye başladı. Göçlerde bu yeni devre 1500'lerde başlar.

Dünyanın yeni yerlerinin tanınması, dolayısıyla kaynak ve zenginliklerinin nerelerde olduğunu saptanmasını bunların Avrupa'ya aktarılması izledi. 1 - 2 yüzyıl sonra büyük sanayinin Avrupa'da gelişmeye başlaması ise hem söz konusu mal akımını hem de çeşitli türdeki göçleri daha da çoğalttı. Daha önceleri göç hareketleri çok yavaş, adım adım yeryüzüne yayılmak şeklindeydi. Büyük sanayinin dünya ekonomisinde meydana getirdiği ekonomik dengesizlik, hızla mekansal dengesizlik de yarattı. Bir yandan sanayi merkezlerinin iş gücü, gıda ve tarımsal hammadde ihtiyacı, öte yandan çoğu kırsal yerleşmelerde geçim sıkıntısının daha da artması, yer yer tarımın da değişime uğraması yanısıra büyük nüfus hareketlerini ortaya çıkardı; ülkeler, hatta kıtalar arasında **dış göçler**, ülke içinde **iç göçler**. Gerçekten sanayileşme faaliyetlerinin belirli merkezlerde mevcut kentleri daha da büyüten ya da, yeni kentler yaratan, belirli yerlerde toplanması olayı kırsal alanların kentsel yerleşmeler lehine nüfus kaybetmeye başladığı ilk ve en etkili olaydır. Sanayi devriminin belirli merkezlerde nüfus toplanmasını, dolayısıyla kentleşmeyi teşvik ettiği bilinen bir gerçektir. Bugünün sanayi ülkelerinde belirgin bir biçimde gözlenen kır - kent nüfus dengesizliğinin oluşmasında, kırsal alanda çoğu kırsal nüfusun isteklerini karşılayan sanayi faaliyetlerinin modern sanayi ile rekabet edememesinin de önemli rolü olmuştur. Gerçekten İngiltere, Fransa ve Almanya'da sanayi devrimi öncesi kırsal alanlarda önemli sanayi faaliyetlerinin var olduğu bilinmektedir.

Örneğin, Augustus Petermann'ın 1851 yılında İngiltere'de sanayi faaliyetlerinin dağılımını gösteren haritası bu hususda açık fikir vermektedir. 1800 yılında yeryüzünde 900 milyon nüfus var olduğu sanılmaktadır ; bunun % 1.7'si 100.000 ve daha fazla nüfusu olan şehirlerde yaşıyordu. Büyüklüğü 20.000 ve daha fazla olanlarda % 2.4'ü 5.000 ve daha fazla olanlarda da % 3'ü yaşıyordu.

1800 - 1951 yılları arasında ise dünya nüfusu ikibuçuk misli arttı. Öte yandan, 5.000 ve daha fazla nüfuslu yerlerde yaşayanlar 26 misli, 20.000 ve daha fazla nüfuslu yerlerdeki 23 misli, 100.000 ve daha fazla olanlardakiler de 20 misli arttı. Bunun sonucu olarak da yirminci yüzyılın ortasında dünya nüfusunun yaklaşık üçte biri (% 30) nüfusu 5.000 ve daha fazla olan yerleşmelerde yaşamaya başladı. Dünya nüfusunun % 21'i 20.000 ve daha fazla, % 13'ü 100.000 ve daha fazla, % 4'ü de 1.000.000 ve daha fazla nüfuslu yerlerde yaşıyorlardı. 1960'da bu oranlar daha da arttı : 5.000 ve daha fazla nüfuslu yerlerde yaşayanlar % 31.6, 100.000 ve daha fazla nüfuslu yerlerde yaşayanlar da % 20'ye yükseldi. 100.000'lik hatta milyonluk şehirler hızla çoğaldı : 1931 yılında 100.000 nüfuslu 537 şehir varken, 1960'da bu sayı 1367 oldu.

Kentleşmenin yeryüzünün büyük bir kısmında kır ve kent nüfusu dengesini bozduğu açıktır. Artık bugünün türlü sorunlarıyla karşılaştığımız kentleşme olayı, bir yandan tarım ülkelerinden sanayi ülkelerine, öte yandan ülke içlerinde tarım alanlarından sanayi ve ticaret merkezlerine yoğun nüfus akımına neden olmaktadır. Genellikle ekonomik bakımdan gelişmekte olan ülkelerde kırlardan kentlere doğru bir akım vardır. Bu akım kırsal kesimde geçim düzeyinin beşeri ve doğal koşullar nedeniyle düşük olması, öte yandan kentlerin sanayi ve ona bağlı kentsel fonksiyonlarla iş alanlarına sahip olmalarından doğar. Yerleşmeye yeni açılacak alanlara sahip ülkelerde ise iç göçlerin bu kez **kırsal alanlara** da yönelmiş olduğu görülür. Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri'nin batısının nüfuslanması ya da Sovyetler Birliği'nin Uzak Doğu'sunun nüfuslandırması bu göçlere tipik örneklerdir. Öte yandan, gelişmiş ekonomilerde kentlerden kentlere ya da kentlerden kırsal alanlara doğru olan göçler de gittikçe önem kazanmaktadır. Gerçekten, özellikle kentleşme oranının yüksek olduğu ülkelerde kentli nüfusunun, hangi yönde olursa olsun, sürekli bir hareketlilik içinde olduğu gözlenmektedir. Ünlü coğrafyacı J. Gottmann bu gerçeği şu sözlerle belirtmektedir : "Çok eskiden iki türlü hayat tarzı olduğunu düşünürdüm ; göçebe ve yerleşik. Şehir hayatı, aralarında transhüman ve göçebe tarım da olan kırsal hayat tarzlarının hepsinden en yerleşik olanı idi. Şimdi ise herşey bana çok farklı görülüyor. Gerçekten yerleşik olan halk, şimdi çiftliklerde (köylerde) ve

onlar bu yerleri hiç terketmezler ; göçebe hale gelen de artık kentsel hayat tarzlarıdır.”

Bu bildiride Türkiye’de bir çok çalışmalarda ele alınmış olan “iç göçler” olayında bu kez dikkatimizi çeken bir diğer yön üzerinde durmak istiyoruz. Bilindiği gibi, Türkiye’de nüfus hızlı bir şekilde artmakta, bunun yanısıra iç göçler de gittikçe hızını arttıran bir şekilde sürmektedir. İç göçlere konu olan nüfus (eksikliklerine rağmen, “doğdukları ilden başka ilde yaşayan nüfus” tabloları kullanılmaktadır) 1935 yılında 1.104.107 kişi idi ve bu miktar Türkiye genel nüfusunun ancak % 6.8’ini oluşturuyordu. 1945’de göç eden nüfus miktarı 1.347.402’ye yükselmiş, genel nüfustaki payı da % 9.3 olmuştur. Daha sonra söz konusu nüfus miktarı ve Türkiye nüfusundaki payı şu şekilde değişmiştir : 1955’de 2.504.954 (% 10.4), 1960’da 3.178.722 (% 11), 1965’de 4.018.770 (% 10.2), 1970’de 5.789.000 (% 16.1), 1975’de 8.589.000 (% 21.3) (*).

Görülüyor ki, Türkiye’de doğdukları yerleri terkedenlerin miktarı özellikle 1950’den sonra hızlı bir şekilde artmıştır. Bu bir gerçektir. Yukarıda da belirttiğim gibi, Türkiye’de iç göçlerin mekansal dağılımına ait bilgiler Genel Nüfus Sayımlarının verdiği il ölçüsündeki tablolardan elde edilmektedir. Nispeten yakın yıllarda adı geçen bilgilerin yine il ölçüsünde olmakla beraber, nüfusları 10.000’ in altında ve 10.000’in üstünde olan yerleşmelere göre verilmiş olması 10.000’den az nüfuslu yerleşme yerlerinin kır yerleşmesi olarak kabul edilmesi halinde, göçlerin kırsal ve şehirselsel doğrultulardaki oranların da izlenmesine olanak sağlamıştır. Bugüne kadar yapılan araştırmalar, Türkiye’de doğdukları yerleri terkedenlerin çoğunun kırsal yerleşmelerden olduğunu da ortaya koymuştur. Bunun yanısıra genel olarak ülkenin doğusundan batısına doğru bir nüfus hareketinin gelişmekte olduğu da gözlenmektedir. Olaya biraz daha yakından bakarsak, Marmara Bölgesi’nin, daha sonraları Ege’de İzmir’in merkezini oluşturduğu bir alan, güneyde Adana ve çevresi, iç Anadolu’da Ankara ve Eskişehir, nihayet Karadeniz’de Samsun’un iç göçleri çeken yerler olduğunu görürüz. Türkiye’de hızla artan iç göç hareketlerinin büyük çapta etkilemekte olduğu kentleşme olayı da 1950’lere kadar ağır gelişmiştir. 1927 - 1935 arasındaki dönemde yıllık ortalama kentleşme hızı % 2.9, 1935 - 1940 arasında % 4.1, savaş yıllarında (1940 - 1945) %1.3, savaş sonrası yıllarda (1945 - 1950) % 2.6, 1950 - 1955’de ise çok yüksek bir oran %7.4 görülüyor. 1955 - 1960 arasında % 6.3 ve son olarak 1970 - 1975 yılları arasında da bu oran % 5.6’ya inmiştir. Bu olayın anlamı, kır ve kent nüfusunun dengesinin kırsal nüfus aleyhine değişmesidir.

(*) 1975 Genel Nüfus Sayımının tamamı henüz yayınlanmamıştır. Doğdukları ilden başka bir ilde yaşayan nüfus miktarına ait rakam Dördüncü Kalkınma Planından alınmıştır.

Gerçekten, 1940 ile 1950 yılları arasında genel nüfus % 17.5 oranında artmış, kentsel nüfus ise % 20.1 artış göstermiştir. 1960 - 1970 yılları arasında genel nüfus artış oranı % 28.3, kentsel nüfus artış oranı ise % 70.5 olmuştur. Ülkede kır - kent nüfusu dengesinin değişmekte oluşu faal nüfusun sektörlere bölünüşünde de yansımaktadır. Nitekim 1950 yılında faal nüfusumuzun % 84'ü tarımda çalışırken, 1975'de bu oran % 62 olmuştur. Buna karşılık, 1950 yılında faal nüfusun % 8'i sanayide çalışırken, 1975 yılında % 11'i çalışır olmuştur. Diğer sektörlerde çalışan nüfus oranı ise % 8'den % 27'ye yükselmiştir.

Bir süreden ber Türkiye'deki iç göçleri Devlet İstatistik Enstitüsünün, başlıcası Genel Nüfus Sayımları olan yayınlarındaki bilgiler yanısıra ülkenin çeşitli kesimlerindeki belirli yerleşme merkezlerini esas alarak yerinde gözlem yolu ile incelemeye başladık. Ülke içinde zaman zaman yapılan inceleme gezileri, özellikle köy nüfuslarına ait ayrıntılı çalışmalar, Türkiye'de gerek şehir yerleşmelerinde, gerek kır yerleşmelerinde güçlü bir dinamizmin söz konusu olduğu fikrini vermiştir. Türkiye'de bir yanda 10.000'den az nüfuslu kırsal yerleşmeler nüfus kazanmakta ve kentsel yerleşme kategorisine girmekte, bu arada büyük kentler daha da büyümekte, öte yandan kırsal kesimde de yer yer kimi köylerin nüfusu 50'nin altına kadar inmekte, hatta terkedilmekte, buna karşılık çoğu geçici yerleşmeler olan yayla, kışla, kışlak, oba, mezra ve benzeri yerler köy haline dönüşmekte ya da o güne kadar hiç yerleşmeye sahne olmamış kesimlerde yeni köyler meydana gelmektedir. Aslında kent nüfus sınırını aşmayan, onun çok altında nüfusa sahip köylerin bir çoğunda da önemli nüfus hareketleri söz konusudur. Mevzii araştırmalar çok ilginç hususların var olduğunu gösteriyor. Örneğin, Çukurova'da yapılan bir çalışmada iç göçlerde şunlar bulunmuştur : Genellikle dağ köylerinden ova köyelerine, küçük şehirden il merkez ilçesine öte yandan ova köyelerinden özellikle genç nüfus büyük şehirlere gitmektedir. Gerçi kesin bir şekilde karşılaştırılabilecek bilgiler elimizde yoksa da, dolaylı da olsa ülkede her iki tür yerleşme birimleri sayısının sürekli bir şekilde artmakta olduğu anlaşılıyor. 1946'da il, ilçe ve bucak merkezleri, köy muhtarlıkları, mahalle, mezra, kom ve benzeri küçük topluluklarla birlikte 64.756 yerleşme birimi vardı ; 1965'de bu sayı 79.931 oyluştur. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda 7 ve daha çok haneli yerleşmeler esas alınarak kırsal yerleşme birimlerinin ülkedeki sayısının 65.277 olduğu görülmektedir. Köy İşleri Bakanlığınca yapılan Köy Envanter Etüdüleri 70.409 yerleşme biriminin varolduğunu yazmaktadır. Yine Köy İşleri Bakanlığı YSE Genel Müdürlüğü il ölçeğinde hazırlanan "Yerleşme Üniteleri Kılavuzları"na göre bunların sayısı 86.164'dür. İçişleri Bakanlığı İller İdaresi Genel Müdürlüğü "Türkiye Mülki İdare Bölgeleri" ne göre, 1 Ağustos 1977 durumunda 82.956'dır. "Dördüncü

Beş Yıllık Kalkınma Planı" na göre 36.115 köy vardır. Ancak köylere bağlı olan mahalle, mezra, kom, oba, divan, çiftlik, iskele ve istasyon gibi küçük nüfuslu yerleşme birimleriyle birlikte tüm kırsal alan yerleşme sayısı 86.000'i aşmaktadır. Nihayet, inceleme gezilerinde yapılan gözlemler, yerel araştırmalar Türkiye kırlarının yer yer kırsal yerleşmelerin nüfuslarının azalması, terk edilmesinin yanısıra, yeni yerleşmelerin ortaya çıkması ve de tarım dışı faaliyetlerin yer alması olaylarına sahne olduğunu göstermektedir.

Türkiye'de kır - kent nüfus dengesinin değişmesinde büyük etkisi olan iç göçlerin başlangıçtan bu yana gösterdiği değişim şöyle özetlenebilir :

- 1 — 1927 - 1935 arasında hatta 1940'a kadar az nüfuslu ilçe merkezleri ve kasabalar, İstanbul başta olmak üzere, 1 - 2 şehir lehine nüfus kaybetmişlerdir. 1935 yılında doğdukları il dışında yaşayan nüfusun önemli kısmı (1.104.177'nin 388.776'sı) İstanbul, Ankara ve İzmir'de bulunuyordu.
- 2 — İkinci Dünya Savaşı'ndan özellikle 1950'den sonra hızlanan iç göçlere bazı Karadeniz ve İç Anadolu'ya yakın doğu illeri yanısıra ülkemizin doğusundaki (Karadeniz'in doğusu da dahil) illerin önemli bir kısmının da katıldıkları görülüyor.
- 3 — 1960'dan sonra Türkiye'deki iç göçlerde iki eğilim görülüyor :
 - a - Göç veren alanlar ülkenin daha doğusuna kaymıştır. Ya da bu kısımlar da göç veren alanlara katılmıştır.
 - b - Tümü ile Türkiye'de kırsal yerleşmeler (köy ve bucaklar) özellikle nüfusları az olanlar hızla nüfus vermeye başlamışlardır.
- 4 — 1970'den sonra ise, kuşkusuz eskiden de yer yer var olan bir hareket, belirli ilçe merkezleri ya da kırsal yerleşmeye özellikle çevre köylerinden nüfus gelmesi dikkat çekecek bir biçimde hızlanmıştır. Böylece ülkemizde göç - mesafe ilişkisi yönünden üç tür iç göç ayırt edilebilir :
 - a - Kır ya da kentsel yerleşmelerden uzaktaki büyük kentlere göç,
 - b - kırlardan ilin merkezine göç,
 - c - bir küçük kentin, kasabanın genellikle kendi idari sınırları içindeki kırsal yerleşmelerden göç olması.

Gerçekten yer yer 1965 ya da 1970'den itibaren yakın merkezlere yönelen göçler dikkat çekecek bir şekilde artmaktadır. Nüfus sayımları sonuçlarında dolaylı olarak görülen bu olay (*), belirli yerlerde yapılan araştırmalarla ayrıntılı olarak izlenebilmektedir. Bir süreden beri kısa mesafeli göçleri

(*) Bak. "Türkiye'de iç göçlerde yeni eğilimler". Şehircilik Enstitüsü Dergisi, Sayı 14, Sayfa 18 - 34, 1977.

inceliyoruz ; Antalya, Nizip, Muş, Polatlı, Konya Ereğlisi ve Uzunköprü'deki çalışmalar bitti ötekiler sürüyor. Burada 1 - 2 örnek vermek istiyoruz : Hızlı bir şekilde çevredeki kırsal yerleşmelerden nüfus alan bir il merkez ilçesi Antalya'dır. 1927'de 17.633 olan Antalya merkez ilçesi nüfusu 1955'de ancak bir misli artarak 35.283'e ulaşmıştır. Sonraki yıllarda hızlı bir artış görüyoruz. Böylece 1927 - 1955 arasındaki 28 yılda bir misli nüfus artışına karşılık, 1955 ile 1978 arasındaki bir diğer 28 yılda nüfus altı misli artarak yaklaşık 200.000'i bulmuştur. (1975 nüfusu 130.774) Merkez ilçesine bağlı köylerde ise 1955 - 1975 arasında nüfus 41.091'den 81.471'e yükselmiş, yani bir misli artmıştır.

Görülüyor ki, sözü edilen ilçe hızlı bir şekilde başka yerlerden nüfus alarak nüfuslanmıştır. Türkiye genelinde iç göç dinamizmini harekete geçiren koşullar burada da geçerlidir. Antalya'da 1975 yılında sadece Sosyal Sigortalar Kurumu'na kayıtlı 20.000 işyeri ve buralarda çalışan 35.000 sigortalı işçi vardır ; dolayısıyla Antalya'da iş olanakları da vardır. Öte yandan, bu ilçeye bağlı köylerde topraksız ailelerin miktarı 1964'de yapılan bir araştırmaya göre 18.937'dir. Devlet İstatistik Enstitüsü Nüfus Sayımı Sonuçlarına göre bütünüyle Antalya ilinde yaşayan, başka ilde doğmuş olanların çoğu Burdur, Isparta, Konya, Diyarbakır, Mardin ve başka yerlerden gelenlerden oluşmaktadır. Antalya merkez ilçesi gecekondualarında (ilk gecekondu Bahçelievler'de 1955'de başlamıştır. 1976'da 11.300, 1978 sonunda da 19.600'e erişmiştir) 542 konutta yapılan anket sonuçları da bunu doğrulamaktadır. 542 hanenin % 47'sini Antalya köylerinden gelenler oluşturmaktadır. Böylece Türkiye'deki iç göçlerin mesafe özelliğine ait üç husus burada da gözlenmektedir. Gerçekten hemen her nüfus çeken merkezde olduğu gibi, Antalya'da da 1) hemen yakınındaki ilçe ya da il sınırları içindeki köylerden, 2) il'e bitişik ya da hemen yakınındaki köylerden ve ilçelerden, 3) Türkiye'nin adeta kronik olarak nüfus kaybeden illerinden nüfus gelmektedir. Kuşkusuz, bu üç değişik mesafeden gelenlerin oranı nüfus çeken merkezin gücüne, çekim gücüne ve diğer özelliklerine bağlı olarak değişmektedir.

Mesafe ne olursa olsun, gelenlerin büyük bir kısmı kırsal kesimdedir. (% 86) Çalışanlar kabaca iki gruba ayrılabilir : % 45 fabrika ve devlet kuruluşlarında çalışmakta, % 55'de serbest meslek yapmaktadır.

Bir diğer örnek Gaziantep'in Nizip ilçesidir : 1975'de nüfusu 36.190'a erişen Nizip, 1927 - 1935, hatta 1935 - 1945 arasında belirgin bir şekilde Gaziantep'e ve Kilis'e nüfus veriyordu. Bu devrede ilçede nüfus çekici hiçbir ekonomik faaliyet yoktu. 1935 - 1940 arasında ise kimi sabun imalathanelerinin ortaya çıkması ve benzer iş alanlarının işçi ihtiyacı, çevre köylerden ve Suriye'den kentin nüfus almasına yol açmıştır (artış oranı % 18). 1940 - 1945 arasında

% 11'e düşen artış hızının 1950 - 1955 arası % 31.6, 1965 - 1970 arası % 33.6 ve 1970 - 1975 arasında da % 22 olduğunu görüyoruz. 1950'den itibaren artış hızı daima Türkiye artışının üzerinde olmuştur. Örneğin 1960 - 1965 arasında : Türkiye'de % 3.3, Nizip'te % 4.2. Nizip'teki bu hızlı nüfus artışının başlıca nedeni, ilki 1951'de (Güvenal) faaliyete geçen zeytinyağı ve sabun fabrikalarıdır. Öte yandan, zeytin, fıstık, bağcılık, kenevir tarımının da desteklendiği ekonomik faaliyetler Nizip'te bugün 369 fabrika ve imalathanenin, 1328 işyerinin faaliyette bulunmasına neden olmuştur. Yine 1979'da 5.000 sanayi işçisi vardır. Nizip, bu durum ile şehirselleşme fonksiyonlarının nüfus çekim gücüne, yakın çevresindeki köylerde geçim sıkıntısı hissedilen kırsal alanlara, başka sözcüklerle ; geçim sıkıntısının itici gücüne, yerleşme dışına nüfus göndermesine açık örneklerdir. Gerçekten Nizip'e çevreden göç gönderen köyler geçim sıkıntısı hissedilen köylerdir. Bunların başında da eski adı Hızır yeni adı Uluyatır ve Kargamış köyleri geliyordu. Uluyatır'da tarımın geliştirilmesi ; ona bağlı olarak da belediyenin oluşması, köyün fırın, sinema, çeşitli işyerleri, pazaryeri gibi fonksiyonlara sahip olması nüfus vermesini durdurduktan başka, oraya başka yerlerden gelenler dışında, Nizip'ten bile göç gelmesine neden olmuştur. Kanımca, bu tür kısa mesafeli göçler Türkiye'de son yıllarda doğdukları yeri terkedenlerin fazla olmasına karşılık, bir yandan kentleşme hızının eskiye oranla azalması, öte yandan büyük kentlerin büyüme hızının düşmesinde bu olayın etkisi vardır. Genel olarak, bugün kentsel büyümenin önceki yıllara oranla Türkiye'de daha yaygın olduğu söylenebilir. Başka kelimelerle, eskiden belirli büyük kentlerin daha da büyümesi şeklinde olan kentleşme ülke içinde oldukça eşit dağılmış kırsal yerleşmeleri de içine alacak şekilde yaygınlaşmış bulunmaktadır. Kuşkusuz bu olayın yanı sıra, az nüfuslu kır yerleşmeleri hala hızla nüfus kaybetmekte, bu da kır - kent dengesinin daha da bozulmasına neden olmaktadır.

Kır - kent nüfus dengesinde ağır da olsa etkisi gözlenmekte olan bir başka nüfus hareketini de hatırlatmak istiyorum ; bu büyük şehirlerimiz çevresi ve ülkemiz kıyılarında yer yer yoğunlaşan **ikinci evler** olayıdır. Özellikle büyük şehirlerin çevresinde hızla devamlı oturma yeri haline gelen ikinci evler alanlarının, sanayi ve benzeri fonksiyonlar dışında, kırsal kesimde etkinliği olduğu gözlenmektedir.

Bu faaliyetlerin kırsal alana yayılmaları da nüfusun artmasına neden olmaktadır. Sanayi devrimi sonrası kırlardan nüfus ayrılmasına "kırların depopulation" u adını verenler, buna da kırların yeniden nüfuslanması "kırların repopulation" u adını vermektedirler. Kuşkusuz, kırsal alanların gerek sanayi, ticaret ya da başka şehirselleşme fonksiyonları ve ikinci evlerin çoğalması ile nüfus kazanması, kırların yeniden nüfuslanarak sanayi devrimi

öncesindeki benzer bir kırsal kent nüfus dengesi oluşması anlamına gelmez. Olay kırsalın kentleşmesi doğrultusundadır. Ülkemizde kırsalın bu tür değişime uğramakta olması henüz yeni ve genellikle büyük şehirlerin yakınlarındaki kırsal alanlara inhisar etmektedir. Buna karşılık kırsal yerleşmelerde gerek nüfusun azalması, gerekse nüfusun yaş ve cins kompozisyonunun değişimi (köylerde kadın ve yaşlı erkeklerin çoğunlukta olması) tarımsal faaliyetleri olumsuz yönde etkilemektedir.

Not : Türkiye ve Ülkeler Coğrafyası Kürsüsü'nde yapılan tezlerde Muğla, Aydın, Denizli, Kastamonu, Konya, Giresun, Siirt, Urfa, Edirne, Bolu, vbg. illerin köylerine kadar inen nüfus değişimleri incelenmiştir.

Beşeri ve İktisadi Coğrafya Kürsüsü'nde Antalya, Nizip, Polatlı, Nevşehir, Konya Ereğlisi vbg. yerleşmelerde nüfus yapı ve değişimleri, göçler ve şehirselleşme ile ekonomik gelişmeler ele alınmıştır.

TULU SÖNMEZ

**KIRSAL ALANDA ARAZİ DÜZENLEMELERİ,
YETKİLİ İDARELER VE UYUŞMAZLIKLAR**

KIRSAL ALANDA ARAZİ DÜZÜNLEMELERİ, YETKİLİ İDARELER VE UYUŞMAZLIKLAR

Osmanlı Devrinden kalan bazı yasal belgelerin dışında (*), Cumhuriyet'ten sonra kırsal alanlara gerek arazi kullanımına ve düzenlemesine, gerek ortak ve özel mülkiyet sınırlanmasına idari bir nizam getiren ilk ve önemli yasa 18 Mart 1940 tarihli, 442 sayılı Köy Kanunudur. Bu yasa ile köy idaresine (muhtar ve ihtiyar meclisi) köyün her türlü bayındırlık ve imar işlerinden köy ortak mallarının kullanımına kadar tüm girişimlerde bulunabilmek yetkisi tanınmıştı.

Bu yasadan sonra diğer önemli bir tanesi de 3 Nisan 1930'da yürürlüğe giren 1580 sayılı Belediye Kanunudur. Bu kanunun önemi kırsal alanlardaki bazı yerleşmelerin, meskün alanların, hangi koşullarla belediye tüzel kişiliğine dönüşeceğini belirlemesidir. Yasanın 7. maddesinde açıklanan hükümlerle, kırsal alandaki bazı yerleşmeler bazı koşullarda değişik bir tüzel kişilik ve değişik bir idare biçimi kazanabilmektedirler.

Bunu izleyerek diğer bir yasayla, Türk merkezi idare sistemi içinde, yetki genişliği esasına dayanan ve iller içinde kırdan kente doğru yerleşim düzenlemeleri, çeşitli yasalara dayanan arsa ve arazi dağıtım ve düzenlemeleri dahil her yönden genel idare ve uygulamalarını denetlemek ve yürütmek görevleri, 10 Haziran 1949 günlü 5442 sayılı İl İdare Kanunu ile Valiliklere tevdi olunmuştur.

Bir örnek vermek gerekirse 14 Haziran 1934 tarihinde yürürlüğe giren, 2510 sayılı "İskan Kanununu" ele alalım. Bu yasaya göre yapılacak yerleşmeler, iskan edilenlere verilecek topraklar ve diğer işler, İçişleri Bakanlığı ve Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığının uyumlu görüşleri üzerine (madde 9) Vali veya Kaymakamlıklarca yürütülür (madde 22). Bir diğer örnek olarak 4753 sayılı "Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu" nu verebiliriz. Bu yasa da Toprak İskan Genel Müdürlüğünce alınan kararlar doğrultusunda mülki amirliklerce yürütülmüştür.

(*) :— Ereğli kömür havzası hakkında "Tezkere-i Samiye"

— Zabıta-i Saydiye Nizamnamesi

— Taşocakları Nizamnamesi

— Asar-i Atika "

— İdare-i Umumiye-i Vilayet Kanunu muvakkati

— Kurra arazisi ile bahçelerin İskanına mahsus Kanal ve çayların sureti Tathir ve Tamiri hakkında kanun

— Ebniye Kanunu.

Görüldüğü gibi buraya kadar kırsal alanlardan başlayarak kentsel yerleşmelere uzanan işlemlerde, idari açıdan sağlam bir sistem birliği, bir tutarlılık mevcuttur. Merkezi idareden başlayarak, yerel idarelere kadar uzayan bu tutarlı sistem 16.1.1957 gününde yürürlüğe giren 6785 sayılı İmar Kanunu ve onu yürüten belediyeler ve vesayet idaresi durumunda olan Nafia Vekaleti ve 1958 yılında kurularak onun yerini alan İmar ve İskan Bakanlığı bu dengeyi bozmamıştır.

Ancak 7116 sayılı kanunla kurulan İmar ve İskan Bakanlığı kuruluş ve görevleri hakkındaki yasanın ; önce 12. maddesinde, 1966 senesinde 710 sayılı yasayla, arkasından yine 7116 sayılı yasanın bu kez 3. maddesinde, 13.2.1969 tarihinde 1102 sayılı yasayla yapılan değişiklikler, merkezi idarelerle yerel yönetim idareleri arasında az çok sağlanabilmiş olan dengeyi bozmuş ve yerel yönetim üzerindeki, idari vesayet müessesesinin ağırlığını ürtürmüştür. Bu iki yasadan 710 sayılı olanı :

- Belediyelerin fen ve imar işleri ile ilgili dairelerinde çalıştırılacak personelin tayinini İmar ve İskân Bakanlığı'na
- Belediyelerin fen ve imar işleri ile ilgili dairelerinin her türlü işlemlerinin tetkik, teftiş ve denetim yetkisini İmar ve İskân Bakanlığı ile İçişleri Bakanlığı'na tanımıştır.

1102 sayılı 2. yasa ile kurulan "Bölge ve İl İmar Müdürlükleri ile de belediye hudutları, hatta İmar Kanununun 47. maddesi yoluyla belediye sınırları dışındaki, belediyelerin mücavir alanlarına merkezi idarenin müdahale yetkisi tanınmıştır. İş bununla da kalmamış, 1972 yılında yürürlüğe giren ve İmar Kanununda bazı değişiklikler yapın 1605 sayılı kanunla (ek 7 ve 8. maddeler) Valiliklere, belediye sınırları ve mücavir alanlar dışında da çok önemli yetkiler verilmiştir.

Dikkat edilecek olursa Devletin ulaşmak istediği amaç birdir ; kırsal alanlardan başlayarak kentsel alanlara kadar sağlıklı bir yerleşme düzeni, sağlıklı bir arazi dağılım ve kullanımı, kısacası her kesimde vatandaşa sağlıklı yaşam koşullarının sağlanması. Ancak pratikte bu bir ideal olmaktan öteye geçememiştir. Zira aynı iş için, aynı görevin yapılması için, merkezden yerele değişik idarelere yetki veriliyor ve belirli bir görevin yapılmasında çeşitli idarelerin müdahalelerine yol açabiliyor, böylece bir yetki kargaşasına yol açılıyordu.

Bu durum giderek öyle bir noktaya geldi ki 15 Haziran 1979 günü Resmi Gazetede yayımlanan "Yeni Kentsel Yerleşim Alanları Düzenlemesi yoluyla Kentleşme ve Konut Sorunu için Politikalar uygulaması" amacıyla bir Bakanlar Kurulu Kararnamesi yürürlüğe getirildi. Ve hemen ardından, 19 Haziran 1979 gününde yayımlanan bir ikinci kararnameyle de bu politikaları

uygulamak üzere, Sekreterliği İmar ve İskân Bakanlığı Müsteşarlığınca yürütülecek olan bir “Yerleşim Düzeni Yüksek Kurulu” kuruldu. Olumlu sonuçlar vermesini beklemeyeceğimiz bu iki kararnamenin hukuki niteliği üstünde durmaksızın sadece şu hususu belirtmekle yetineceğiz : Anayasadan başlayarak, konuya az veya çok çözüm getiren yasalar varken ve bunlar yürütülemezken, idari bir tasarruf niteliğinden öteye geçmeyen iki kararnameyle, arsa ve arazi sorununa, yerleşme alanları düzenlemesine, kentleşme ve konut sorununu çözümümlene olanağı var mıdır ? Gerçekler gözönünde tutulacak olursa yoktur.

Burada bir an duralım. Şu süreç içinde ortaya çıkan çeşitli Anayasal ve yasal hükümlerle değişik idarelere, aynı görevin ifası için yetki verilmesi tümüyle bir hata olarak mı değerlendirilmelidir ? Şüphesiz ki hayır. Günümüze kadar yapılan yasama işlemleri içinde doğru olanları da vardır. Yanlışlık ilkesizliktedir ; henüz kesin bir politikanın saptanmamış olmasındadır. Şimdi bu ilkesizliğin uygulamada, pratikte verdiği olumsuz sonuçları birkaç somut örnekle açıklamaya çalışalım.

Bilindiği gibi “Toprak ve Tarım Reformu Kanunu” 19 Temmuz 1973 gününde yürürlüğe girmiştir. Yasanın uygulanmasına Urfa İlinden başlanmış ve bir süre bu yasa başarıyla yürütülmüştür. Ancak bu yasanın biçim yönünden sakat olduğu iddiasıyla bir parti tarafından Anayasa Mahkemesinde iptal davası açılmış ve yüksek mahkeme davayı haklı görerek T.T.R. Kanununu biçim bakımından iptal etmiştir. Yani bu yasa biçimsiz bir yasa imiş... Esas yasa iptal edilmiş olmasına rağmen, kuruluş yasası yürürlükte olduğundan, yetkili Müsteşarlıkta suyu kesilmiş bir değirmen gibi varlığını sürdürmektedir. Hal buyken çok önemli sorunlar da çözüm beklemektedir.

Topraksız köylüye dağıtılmak üzere Devlet elinde tutulan arazi, ya bomboş durmakta, ya da hak sahibi olmayanlar tarafından ekilmekte ve hasattan elde edilen gelir de yine onların cebine inmekte, Devlet Hazinesine bir kuruş girmemektedir. Kısaca Devlet, üstelik milyarlarca lira ödeyerek kamulaştırdığı toprakların getireceği ranttan yoksun kalmakta, hem de topraksız olan köylümüz yine topraksız kalmaya mahkûm edilmektedir.

Bu nasıl oluyor bunu açıklamaya çalışalım : Toprak ve Tarım Reformunu yürütecek örgüt 1617 sayılı kanunla kurulmuş Başbakanlığa bağlı bir Müsteşarlıktır. Bu örgütün başlıca fonksiyonu, topraksız veya yeterli toprağı olmayan çiftçi ailelerine yeterli toprak sağlanarak toprağın verimliliğini arttırmak, ulusal ekonomimize yeni değerlerle katkıda bulunmak ve böylece Anayasamızdaki sosyal adalet ilkesine uygunluğu sağlamaktır. T.T.R. Müsteşarlığının bu fonksiyonu ve görevleri 1757 sayılı yasayla belirlenmişti ; ancak yukarıda bildirdiğimiz gibi bu yasa Anayasa Mahkemesince iptal

edilmiştir. Yeni toprak reformu yasası tasarısı ise bir politik çekişme konusu olduğundan ve bazı çıkar gruplarının yasama organı üzerinde yarattığı elektrikli hava sonucu bir türlü yürürlüğe konulamamıştır. Hatta daha Devletin tüm yetkili Dairelerinin üzerinde anlaştığı bir tasarı metni de yoktur.

Buna rağmen yasal fonksiyonlarından yoksun T.T.R. Müsteşarlığı, topraksız köylüye dağıtılmak üzere kamulaştırılan tarım topraklarının kiralanması, satılması veya diğer şekillerde devir edilebilmesi için, 6 Haziran 1978 gününde hiç bir yasal dayanağı olmayan bir kararname çıkartmıştır. Bu kararnamenin altında tüm Bakanlıkların imzaları mevcuttur. Aslında Devlet Hazinesine ait arazinin ne şekilde kullanılacağı başta 1050 sayılı Muhasebe Umumiye Kanunu olmak üzere çok sayıda yasayla saptanmıştır. Ve uygulamada Devlet topraklarının kullanım biçiminin tayini, Maliye Bakanlığının görevlerindedir. Şu duruma göre T.T.R. Müsteşarlığınca hiç bir yasaya dayanmaksızın (veya iptay edilmiş bir yasanın geçersiz hükümlerine dayanarak) çıkarılan yukarıda sözünü ettiğimiz kararname esasen geçersiz olduğu gibi, yürürlükteki diğer yasalara da aykırıdır. Buna rağmen yetkili Bakanlık bu kararnamayı onaylamış ve yetkisiz bir Müsteşarlığa hukuki sayılamayacak bir fonksiyon tanımıştır. Yani T.T.R. Müsteşarlığınca tarım topraklarının kiraya verilmesi gibi bir fonksiyon.

Öte yandan Anayasa hükümleri gereğince yürürlükte olan yasalar uyarınca Başbakanlığa bağlı D.P.T. Müsteşarlığınca gündeme getirelen 4. Beş Yıllık Kalkınma Planında :

— Tarımda kooperatifleşme ile ilgili 374 ve 378.

— Toprak reformu 1000 ve 1007.

— 1979 İcra Planınının 214. paragraflarında, özetle Devlet elinde bulunan tarım topraklarının ve az topraklı çiftçilerin (yeni toprak reformu çıkana kadar) bedelsiz olarak kullanımına verileceği ve bu çiftçi vatandaşların, elde ettikleri topraklardan tam olarak yararlanmaları ve Devletçe desteklenmeleri için kooperatifleşmeleri öngörülmektedir. Kalkınma Planının bu normatif önerilerinin de Bakanlar Kurulunun ve Senato ile Büyük Millet Meclisinin onayından geçmiş olduğunu unutmamalıyım. Kalkınma Planı hakkında yaptığımız bu hatırlatmadan sonra, bir başka uygulamayı ele alalım ve ilgili Devlet Daire ve idarelerinin arasındaki uyumsuzluklara göz atalım.

Köyşleri Bakanlığınca kamulaştırılarak, Devlete mal edilen Bafa Gölü kıyılarında kazanılan tarım topraklarının Bakanlıkça, orada yaşayan topraksız köylülere bedelsiz olarak verilmesi görüşü öne sürülmüştür. Bu konuda söz sahibi olan Devlet Dairelerinin birisinin görüşü ve isteği budur.

Bir başka söz sahibi olan idare T.T.R. Müsteşarlığı ise Devlete ait bu tarım arazisinin, bu kez topraksız ve az topraklı çiftçilere kiralanmasının doğru olacağını, ancak söz konusu Devlet arazisinin özel bir kanun olmadan bu köylülerin kuracakları kooperatiflere kiralanmasının mümkün olmayacağını ileri sürmektedir. Oysa adı geçen Müsteşarlığın kendi yarası yoktur. Bu nedenle Devlete ait toprakların kullanımı hakkında karar alma yetkisi de yoktur.

Bu konuda bir başka yetkili Bakanlık ki, (en yetkilisidir) Bafa Gölü kıyısındaki Devlete ait toprakların, topraksız ve az topraklı köylülere kiraya verilmesi, ancak bu toprakların en iyi şekilde işletilmesinin temini bakımından kooperatifleşmelerinin sağlanması görüşündedir. Açıkça görüldüğü gibi bir tek konuda iki Bakanlık, iki Başbakanlığa bağlı Müsteşarlık ortak bir görüş sağlayamamışlardır ve bu nedenle hiç bir uygulama yapılamamıştır. Toprağa aç köylü, çiftçisini bekleyen toprağın kıyısında ucu bucağı bilinmeyen zamanlar boyu bekleyip durmaktadır.

Bir başka ilkesizlik örneği de yine Bafa Gölünün kamulaştırılması örneğidir. Bilindiği gibi Bafa Gölü, ta Yunan işgali sırasında "Zabıtai Saydiye Nizamnamesinin" hükümlerinden yararlanılarak ve ele geçirilen bazı senetlerle (ki bunların hukuken ne derece geçerli olduğu hep münakaşa konusu olarak kalmıştır) ve bu senetlere dayanarak adli mercilerden alınan kararlar sonucu bazı kişiler tarafından özel mülk edinilmiştir.

Oysa Medeni Kanunumuzun 641. maddesinde de çok açık bir şekilde belirtildiği gibi Bafa Gölü diğer bütün göller, nehirler, dağlar, tepeler, sahiller gibi Devletin hüküm ve tasarrufunda olup umumun (yani bütün insanların) yararlanmasına açık Kamu emlakı, millî emlak niteliğindedir. Bu nedenle bu kabil emlak asla özel mülk edinilemeyeceği gibi, kanunlarda yazılı birçok hükümlerle de ayrıca muhafaza altına alınmıştır.

Hal buyken, Osmanlı İmparatorluğundan Cumhuriyet rejimine geçilirken mülkiyetle ilgili yasal düzendeki çalkantı, Mecelle, Kanunname-i Araziyi Hümayun ve daha başka bir çok yasanın ilgası ile, Medeni Kanunun yürürlüğe konması ve onun uygulanması ile ilgili çok sayıda yasanın uygulama ve yürürlük kazanmaya başladığı devirlerde elbetteki yasal alanda bazı boşluklar, uyumsuzluklar olmuş ve bunların sonucunda bazı hukuki olmayan durumlar da ortaya çıkmıştır. Ancak Cumhuriyetten sonra ilerleyen ve gelişen hukuk hayatı içinde bu aksaklıkları kökten çözümlenecek ilkelerin de saptanarak, önemli konular da yeni yasal düzenlemeler getirilmesi, özellikle Kamu Hukukuna ve Anayasamıza ters düşen durumların ortadan kaldırılması gerekirdi. İşte bunlardan bir tanesi de Bafa Gölü hikayesidir.

Yukarıda belirttiğimiz gibi Doğanın Ülkemize kazandırdığı, hem doğal zenginlikleri açısından hem de içinde bulunduğu tarihi yapı açısından eşsiz bir değere sahip olan bu tabiat parçasının (hem de içinde yıllar boyu yumurtadan çıkacak balıkları, yağacak yağmurları ile birlikte) özel mülk edinilmesi kökten hukuka aykırıdır ; kökten Cumhuriyet rejimimizin (hatta Osmanlı toprak mülkiyet anlayışına) kamusal mal anlayışına, sistemine aykırıdır. Kamusal hukuk anlayışına ilke bakımından ters düşmektedir. O halde ne yapmak lazımdır : Önce bu konuda Devlete ait, yani tüm ulusumuzun yararlanmasına açık olan Kamu Malları için genel ve objektif hükümleri kapsayan ve ilke olarak tüm kamusal nitelikteki malları özel mülkiyetten çıkarıp, ulusun ortak yararlanmasına açacak yeni bir yasal düzen getirmelidir. Oysa bilindiği gibi bu zor ve çetin yola gidilmeyip soruna parekende, bireyci bir çözüm getirildi. Yani Devlet esasen kendine ait olan malını yine kendi istimlak etti. Yani esasen kamuya ait olan bir mal, yine bir kamu idaresince kamulaştırıldı. Bu işlem kamu hukuku açısından acı bir örnektir. Devletin çok haklı ve güçlü olduğu bir durumda, yasalarıyla çelişen işlemlere başvurması gibi acı bir durumdur.

Bütün bunlarla, yukarıdan beri açıklamaya çalışmak istediğimiz husus ; kentsel alandan kırsal alana kadar uzayan kesimlerde özellikle kamusal sorunlarda, ilkeler henüz açık, sağlam ve rasyonel bir biçimde saptanmadığından ve buna göre de Devletin bu alanda belirli bir politikası mevcut olmadığından gerek yasalar arasında gerek onları uygulayacak yetki mercileri arasındaki uyumsuzluklar başarısız sonuçlar vererek sürüp gitmektedir.

PROF. DR. AYTEN ÇETİNER

**TÜRKİYE'DE KIRSAL YERLEŞMELERİN
ÖZELLİKLERİ VE FİZİKİ
DÜZENLEME İLKELERİ**

ÜLKE DÜZEYİNDE KIRSAL YERLEŞMELERİN FİZİKİ DÜZENLEMELERİNİN ZORUNLULUĞU

GİRİŞ

Kalkınma sürecinde bulunan ülkemizde, kırsal yerleşmelerin planlanmasında sayılarının çokluğu ve dağılımı sorunlar yaratmaktadır. Bu sorunları çözmek, köylünün daha iyi bir yaşam düzeyine ulaşması, çeşitli gereksinimlerini kendi alanlarından veya civarındaki yerlerden karşılaması köyün kısa bir sürede kalkınması için eldeki kaynakların en iyi şekilde değerlendirilmesi, işlemez olanların harekete geçirilmesi ve yeni olanakların araştırılması gerekmektedir. Ancak ; bu eylemleri gerçekleştirmek için Türkiye'nin ekonomik ve yönetsel koşulları göz önüne alındığında çok dağınık olan kırsal yerleşmelerimiz topluştırılmalı veya kümeleştirilmelidir.

Bugüne değin ülke çapında ve kırsal yerleşmeler üzerinde yapılan araştırmaların, toplulaştırmaya dönük olduğu ve bu hususta beliren hizmet ve yönetsel sorunların çözümlenmesini içerdiği görülmektedir. Ancak önerilen yaklaşımlar ne kadar çok yönlü olursa olsun mekan ile ilişkilerinin kurulması gerekmektedir.

Bu husus da Kırsal yerleşmelerin fiziki düzenlemelerini zorunlu kılmaktadır. Bu tür planlamada amaç, kırsal yerleşim sistemlerinin belirlenmesi ve bu sistemler içinde yer alacak kırsal yerleşmelerin işlev ve potansiyellerinin ortaya konmasıdır. Bu amaca varmada kullanılacak en etkin vasıta, kırsal yerleşmelerin fiziki düzenleme ilkelerinin saptanması ve uygulanmasıdır.

I. BÖLÜM : FİZİKİ DÜZENLEME İLKELERİNİN SAPTANMASI

Kırsal yerleşmelerin fiziki düzenleme ilkelerini saptamak için çok yönlü bir araştırma gerekmektedir. Bu araştırma, yerleşmelerin toplumsal yapıları, ekonomik düzeyleri ve fiziksel koşullarının sistematik bir biçimde bilinmesi ve değerlendirilmesini içermelidir. Bunların yanısıra kırsal yerleşmeler üzerinde özellikleri kapsayan ve daha önce yapılmış yaklaşımlar da söz konusudur.

Ancak bu suretle, çok yönlü bir çalışma ile, köy kümelerinin oluşturduğu bir yerleşme sisteminin fiziki düzen planı için gerekli ilkeler belirtilebilir.

Tebliğimizde, makro ölçekte olması gereken esaslar belirtilmiştir. Mikro ölçekteki esaslar ise, yerleşmelerin bölge ölçüsündeki makro kararları içerecek şekilde, yerinde yapılacak saptamalarla belirlenecek ve köy kümelerinin 1/5.000, 1/10.000 ölçekli fiziki düzen planları hazırlanabilecektir.

Bunun bir ekip çalışmasını gerektirdiği unutulmamalıdır. Kırsal yerleşmeler ile ilgili Bakanlık kuruluşlarından birer temsilcinin de bu ekip içinde yer alması gerekir. Bu suretle çeşitli amaçlarla hazırlanmış olan plan ve araştırmaların birbirini tamamlaması, ortak sorunların çözümlenerek bir mekana oturtulması mümkün olacaktır.

Böylelikle, günümüze değin dış çevreye kapalı olarak yaşamlarını sürdürmeye çalışan kırsal yerleşmeler, ekonomik gelişme ve çağdaşlaşma ile şehirlilere özgü olanaklardan yararlanarak kendi kendine yeten topluluklar haline gelecektir. Burada belirtmekte yarar gördüğümüz bir husus da bu yerleşmelerimizin, günümüzde yaşantıları ile çekilemez hale gelen kentlerden kurtulmak isteyen insanların göçeceği, yerleşeceği birer yerleşim merkezi olması olanağının belirmesidir.

1. 1. ÜLKEMİZDE KIRSAL YERLEŞMELER

1. 1. 1. TANIMLARI

1864 yılında çıkarılan "Vilayet Nizamnamesi" ne göre köy, bir idari birim olarak tanımlanırken ulusal kalkınma planında "ekonomik, sosyal ve coğrafi faktörlerle biçimlenen ve başlıca özelliği dağınıklık ve sayısal çokluk olan yerleşme birimleri" olarak belirtilmiştir (1).

Coğrafyacılar göre "yoğunluk kriterleri açısından dağınık olan ve nüfus yönünden küçük yerleşmelere" köy denilirken (2), sosyologlara göre "kendi içine kapalı, kendi kendine yeten, izole olmuş, okur yazarı az olan hemojen toplumlara" kırsal yerleşmeler adı verilmektedir. Bu yerlerde aile yapısı büyük olup, dini hayat sosyal düzeni etkilemektedir. Gelenek, örf, adet ve sosyal normlar fertlerin yaşayış ve davranışlarını yakından etkilemekte olup, fertler arası münasebetler sıcak ve şahsi olmaktadır (4). Hukuki tanımlamada "belli bir yerde yerleşme ve müşterek ihtiyaçları karşılama zorunluluğu tabii olarak ortaya çıkan kuruluş" köy adı verilmektedir (6).

Ülkemizde yerleşmelerin sınıflandırılmasında işlevsel ve yapısal farklılıklar yerine nüfus kriter olarak alınmaktadır. 442 Sayılı Köy Yasası I. maddesine göre "nüfusu 2000'den aşağı yurtlar" köy olarak tanımlanmaktadır.

(1) 3.5 yıl kalkınma planı, S. 857

(2) Grigfth Taylor "Urban geography" S. 5 - 7

(3) Mübeccel Kıray "Ereğli Ağır sanayiden önce bir sahil Kasabası" S. 2, 1964 - Ankara

(4) Ahmet Tuğaç "Kırsal topluluklarda değişimler" S. 2

(5) Meydan Larousse 7 S. 559

1. 1. 2. KIRSAL YERLEŞMELERİN ÖZELLİKLERİ

1. 1. 2. 1. FİZİKSEL ÖZELLİKLERİ

Kırsal yerleşmeleri, sayısal, topografik, iklimsel özelliklerine ve yerleşme tiplerine göre inceleyebiliriz. Yerleşme grupları içinde köylerin büyük bir orana sahip olduğu görülmektedir. 1935 yılından bu yana kırsal yerleşme adedinde fazlalıklar görülmekle beraber, tüm yerleşme içinde sayısal oranı % 98,7'den % 98,2'ye düşmüş bulunmaktadır. Tablo I'de gösterilen yerleşmeler resmi olan idari birimleri içermektedir. Ancak, bu sayılar dışında idari birim olmayan pek çok yerleşme birimi bulunmaktadır.

Oba, Mezra, Kom adı verilen bu yerleşmelerin adedi 1973 yılında DPT'ye göre 74.405 olarak belirlenmiştir. Bu tür yerleşme gruplarının sayısal artışı, toprak darlığı, etnik gruplaşma ve toplumsal gerginliklerden ortaya çıkmaktadır. Kırsal yerleşmeler, birbirinden farklı özelliklere sahip olan bölgelerimizde % 29,4'ü düzlüklerde % 70,6'sı dağ eteklerinde, yamaç ve sırtlarda kurulmuştur (6). Düzlükte kurulan köylerin % 18,7'si ovada, % 10,7'si vadide, meyilli arazide kurulan köylerin % 23,4'ü etekte, % 15,8'i sırtta, % 31,4'ü yamaçta bulunmaktadır (7).

Köylerimizin ülke düzeyine yayılışları incelendiğinde, Karadeniz bölgesinde sahile bakan yerlerde, Eskişehir, Bursa, Çanakkale, İzmir, Manisa, Hakkâri, illerinde yamaç köyleri büyük bir orana sahiptir. Buna karşın Kars'tan Ankara'ya kadar bütün orta Anadolu bölgesinde ve Antalya'dan Marmaris'e kadar alanlarda etekte köyler ; Suriye Hududu'ndan Seyhan - Muş'a kadar, Konya Ovası'nda, Kırklareli ve Tekirdağ'da ova köyleri çoğunluktadır (8).

Kuruluş yeri yönünden kırsal yerleşmelerin olumlu ve olumsuz durumları incelendiğinde ova, vadi ve etekte kurulan köylerde yerleşme ve çalışma kolaylıkları, ulaşım olanakları yanında, sel baskını gibi sorunları bulunmakta, buna karşın yamaçta, sırtta kurulan köylerde manzara gibi olumlu etkenler yanın da ulaşım, donatım ve alt yapıyı sağlama açılarından problemler çıkmaktadır.

Köylerin kuruluş yerleri planlama ve özellikle fiziki düzenleme açısından önem taşımaktadır. % 2,3 oranında olan köy, sazlık ve batıklık yakınında kurulmuştur. Bir diğer fiziksel özellik yerleşmelerin jeolojik yapılarıdır.

(6) Selçuk Yalçındağ "İlçe özel yönetimi" S. 30 TODAİE 1977

(7) Cevat Geray "Planlı dönemde köye yönelik çalışmalar" S. 66 - 67

(8) A. E. Eğli "Şehirciliğin ve memleket planlamasının esasları" S. 68 - 70

Yazık ki ülkemizin büyük bir bölümünün, % 40'ının deprem alanları içinde olması, doğal afetler sonucu bugüne kadar bir çok yerleşmenin yok olmasına neden olmuştur.

Kırsal yerleşmelerde iklimsel özellikler yerleşme tiplerini belirlemektedir. Yağmurlu, ılıman bölgelerde, genellikle sulu tarım yapılmakta bahçeli, ayrık, dağınık düzende bir yerleşim şeması izlenmektedir. Doğaldır ki yerleşim şeması yapı tiplerini de beraberinde getirmektedir. Bol yağmurlu yörelerde ormanların bulunması evlerin ahşaptan yapılmasını gerekli kılarken kurak yörelerde yapıların taş ve kerpiçten yapılmasını zorunlu hale getirmiştir.

Ülkemizde yerleşme tiplerini dağınık ve toplu tarımsal yerleşmeler gibi iki genel grup içinde inceleyebiliriz. Dağınık tipin en belirgin özelliği sulu tarıma dayalı bir yerleşme türü oluşudur. Bu yerleşmeler ;

a) büyük çiftlikler halinde,

b) aile tipi işletmeler olarak farklılıklar göstermektedir.

Büyük çiftliklerden meydana gelen yerleşmelerde yaşam düzeyi, diğerlerine göre daha yüksek., tarımsal eylemler daha verimlidir. Her ne kadar alış - veriş merkezi ve gerekli donatım tesisleri uzakta ise de taşıt araçları ile bu sorunu çözümlenmek mümkün olmaktadır. Bunların yanısıra alt - yapı harcamaları büyük olmaktadır. Küçük aile işletmelerinde üretim sınırlıdır. Yaşam stabildir. Genellikle dışardan işçi çalıştırılmaz. Alt-yapı ve donatımlar açısından güçlükleri bulunmaktadır.

Toplu tarımsal yerleşmelerde yerleşim alanı sınırlıdır. Çalışma alanları, barınma alanları dışında yer alır. Barınma alanları birbirine yakın olarak inşa edilmiş konut gruplarından meydana gelir. Merkezde alış - veriş yeri, pazar alanı, cami, kahve, köy odası, hamam gibi tesisleri yer alır. Alt yapı ve donatım yönünden bu tür yerleşme tipi ekonomiktir. Genellikle ova ve vadideki kırsal yerleşmeler, bu tip üzerinde kurulmuştur. Toplu yerleşim aile işletmeleri için en uygun çözüm yoludur. Bu tür yerleşme tipleri bölge çapında düşünüldüğünde bir sistem içinde yerini alacak, verimleri daha artacaktır.

1. 1. 2. 2. SOSYAL ÖZELLİKLERİ

Ülkemizde büyük bir sayısal orana sahip kırsal yerleşmelerimizde nüfus, yıllara göre önemli değişiklikler ve özellikler göstermektedir. Özellikle 1950'den sonra endüstri gelişmesi ile başlayan kırdan şehire akın, büyük bir toplumsal değişmeye neden olmuştur. Bir taraftan dış ülkelerde açılan yeni çalışma imkanları, diğer yandan büyük kentlerde kurulan sanayi kuruluşları kır nüfusunu çekmede büyük etken olmuşlardır.

1927 nüfus sayımında % 75,8 oranında olan kırsal nüfus 1975 sayımında

% 58,2'ye düşmüştür. 1975 yılında 36.115 resmi, 85.525 gerçek büyüklü küçük kirsal yerleşmede 23.478.651 kişi yaşamaktadır. Ortalama köy nüfusu 650 olarak belirlenirken, aslında bu 85.525 yerleşme üzerinde 274,5'a düşmektedir. Bu yerleşmelerde toplum yapısı incelendiğinde aile ; ana - baba, çocuklar ve yakın akrabalarından oluşan bir sosyal birliktir. Bir diğer deyimle buna geniş aile denmektedir. Genellikle ana - baba ve çocuktan oluşan çekirdek aile tipine bu toplumlarda az rastlanır. Bu nedenle köylerimizde ailede fert sayısı yüksektir. Yapılan bu araştırmada köylerde ailede kişi sayısı 6,6'dır. (9). Gelişmiş yörelerde bu sayı 5,7'ye inerken az gelişmiş yörelerde 7,1'e çıkmaktadır. Ailede ortalama çocuk sayısı 3,7'dir. Evlenmeler küçük yaşlarda olmaktadır.

Günümüzde kır-kent arasındaki göçler yanında kırsal yerleşmeler arasında da iç göçler olmaktadır. Evlenme, köyde akrabalarının bulunması, ticaret, zanaat, eğitim yönündeki çalışmalar iç göçlerin nedenleridir. Halen yaşadığı köyde doğmamış olanların sayısı % 25,1 oranındadır. %32,7 oranındaki köyde iç göçün bulunduğu saptanmıştır. Günümüzde köylerdeki donatım durumu incelendiğinde eğitim, sağlık, alt yapı ve ulaşımın önemi ortaya çıkmaktadır. Kırsal yerleşmelerin % 87'sinde ilkokul bulunduğu görülmektedir. Ancak bu oran resmi kayıtlı köyler için geçerlidir. Mezra, oba, kom gibi yerleşmeler ele alındığında eğitim donatımında büyük eksiklik göze çarpmaktadır. Oysa yeniliklere açılma, beceri, davranışlarda eğitimin rolü küçümsenmeyecek derecededir. Ayrıca köy, sorunlarını tamamen eğitim ile birlikte yürütmek ve çözmek durumundadır. Bu nedenlerle köye götürülen eğitim hizmetlerinin artırılması zorunluluk yaratmaktadır.

Köylerimizde koruyucu ve tedavi edici sağlık hizmetleri yok denecek kadar azdır. % 4,6 oranındaki köyde sağlık ocağı ; % 1,8 oranındaki köyde sağlık evi bulunmaktadır. Genellikle bu hizmetler ; sosyalizasyon bölgelerinde kurulan sağlık ocakları, dispanser ve hastaneler tarafından görülmektedir. Mesafenin uzunluğu, ulaşım olanaklarının olmayışı bugüne kadar birçok vatandaşımızın yok yere telef olmasına neden olmuştur. Doğaldır ki, tesis kadar önemli bir sorun da personel sorunudur. Diplomalı ebelerin bulunduğu köy sayısı % 17,7'dir. İğneci olan köy sayısı ise % 56,8'dir. Doktor ve sağlık memurları ise bunlara göre yok denecek düzeydedir.

Gezginci teşkilat vasıtasıyla, askeri hizmetler yardımıyla, koruyucu hekimlik daha olumlu bir şekilde yürütülmektedir. Köylülerin % 91,8'inin aşı oldukları verilen bilgilerden anlaşılmaktadır (10). Ayrıca köylerin çevre sağlığı açısından

(9) "Türk köyünde modernleşme araştırması" Rapor III, S. 109 DPT 1071 SFD. 233

(10) Rapor I. S. 218 - 219

dan durumları çok önemlidir. Kanalizasyon olmayışı, bataklıkların varlığı, içme sularının durumu sağlığı tehdit edici hususlardır. Özellikle, az nüfuslu köylerimizin % 70'i içme suyu sıkıntısı çekmektedir. Kırsal yerleşmelerin en önemli sorunları içinde yol, su, elektrik gibi hizmetlerin de geldiği görülmektedir. Her ne kadar yıllara göre bu hizmetlerde bir artış görülmekte ise de halen yaz-kış geçit veren 90.754 km. köy yolu yapımı gerekmektedir. Ancak bu suretle köyün gelişmesi, pazara açılması, hizmetlerin getirilmesi mümkün olacaktır.

1. 1. 2. 3. EKONOMİK ÖZELLİKLER

Kırsal yerleşmelerimizi biçimlendiren en önemli güç onun ekonomik düzeyidir. Kuşkusuz ekonomik düzey, köy kalkınması ve toplumsal gelişme ile ilişkilidir. Kırsal kesimdeki faal nüfus ve çalışma şekilleri, toprak insan ilişkileri, toprak mülkiyeti ve hane kalkı geliri, ekonomik düzeyi belirleyen en önemli etkenlerdir.

Bilinen bir gerçektir ki yıllara göre tarım kesimindeki çalışan nüfus artmaktadır. Ancak, tüm faal nüfus içinde 1. sektör olarak tanımladığımız tarım faal nüfusu azalmaktadır. 1955'de % 77,39 olan tarım kesimi 1975'de % 72,5'a inmiştir. Nedenlerine tarım gelirlerindeki düzensizlik, motorlaşma, toprak sahibi olmayan ailelerin oranı, çalışanların da yeterli gelire sahip olmayışı gösterilebilir. 1972 senesinde yapılan bir araştırmaya göre fert başına düşen yıllık gelir 628.84 TL olarak belirlenmiştir. Kuşkusuz tarım bölgelerine göre bu miktar değişmektedir.

Tarım bölgelerine göre mülkiyet durumu incelendiğinde tarlaların bütününe sahip olan ailelerin en yüksek oranları ülkemizin batı kesimindeki köylerde oluşurken ; hem toprak sahibi hem ortakçı olanlar orta Anadolu'nun güneyi ve doğusundaki yerleşmelerde ; ortakçı veya kiracı olanlar güney doğu ve Akdeniz bölgesindeki yerleşmelerde fazladır. Çiftçi ailelerin % 8,8'inin tarım toprağı yoktur. Bu aileler tarım işçisi olarak başkalarının topraklarında çalışmaktadır. Ülkemizde işletme büyüklükleri incelendiğinde çiftçilerin pek çoğu arazi sahibi olmakla beraber ellerindeki tarlaların yeterli olmayışı görülmektedir.

% 41 Oranındaki işletmeler 0 - 20 dönüm arasında araziye sahiptirler. Bu da bize büyük bir kesimin geçimlerini zor temin ettiklerini göstermektedir. Diğer bir yönden tarımda geliri arttırmak için yalnız işlenen arazinin büyük olması yeterli değildir. Tarımda verimin arttırılabilmesi gerekir. Bunun için de Teknik bilgi, sulama, tohumluk sağlanması, gübreleme, ilaçlama vb. eylemlerin bir arada ve eşgüdüm içinde sağlanması zorunluğu vardır. Ayrıca, pazarlama olanaklarının yaratılması da verim ve gelir arttırıcı unsurlardan-

dır. Günümüzde bir çok köyümüzde uygulanmaya başlayan modern tarım tekniklerinin istenilen düzeyde olmaması, girdilerin yeterli olmayışı, üretimi azaltan etkenlerdir. Ekonomik eylem kollarına göre Gayri Safi millî hasıla içinde tarımın oranı (1976 yılında) % 31,8'dir. Dış satım ürünleri arasında Tarım ürünlerinin toplam içinde oranı (1976) % 63,6'dır. O halde Tarım ürünleri yeterince değerlendirilmemektedir. Kırsal yerleşmelerin bütçeleri incelendiğinde çok yetersiz olduğu görülmektedir. 1975 Yılında köy bütçelerinin toplamı 870.011.000 TL. olarak görülmektedir. Yurt yüzeyinde 36.115 köy idari birimi olduğuna göre, her bir köye 24.093 TL.lık bir bütçe düşmektedir. Bu bütçe ile yılda kaç memur aylığının karşılanabileceği ortadadır. Bu bütçe ile köyde hiç bir hizmetin yapılma olanağı da bulunmamaktadır. Diğer yünden kırsal yerleşme adedlerinin çok daha fazla olduğu ve devletin her bir yerleşmeye nasıl hizmet götüreceği de düşünülmalıdır.

1. 2. KIRSAL YERLEŞMELERİN SORUNLARI

Tebliğimizde buraya kadar, ülke düzeyinde büyük bir sayısal orana sahip olan kırsal yerleşmelerin toplumsal ve ekonomik özelliklerine değindik. Bu özelliklere fiziksel durumları da katıldığında pek çok sorunlarının bulunduğu görülmektedir. 1975 Sayımına göre yurdumuzda 23.478.651 dolaylarında vatandaşımız köy, oba, mezra ve kom denilen yerleşme yerlerinde yaşamaktadır. Nüfus ve yerleşme sayısı gibi iki büyük etmen kırsal alanda sosyo-ekonomik sorunları ortaya çıkartmaktadır. II. Kalkınma Planında da belirtildiği üzere "büyük bir çoğunluğu okuma -yazma bilmeyen, eğitim olanaklarından sınırlı olarak yararlanabilen, düşük üretim düzeyinde olan, yıllık geliri hava koşullarına bağlı, pazarlama düzeninin yetersizliğinden gelir kaybına uğrayan, gelir düzeyi düşük, ölüm oranı yüksek, beslenme olanakları sınırlı, alt yapı olanakları yetersiz" kırsal yerleşmelerin bu özelliklere göre yaşamlarının ne derecede düzensiz ve düşük düzeyde olduğu görülmektedir. Bu yerleşmelerimizin Fiziksel, Sosyal, Ekonomik sorunları yanında hizmetlerin götürülmesi açısından da büyük eksiklikleri bulunmaktadır. Bunlara özel sorunlar olan orman köylerini de eklediğimizde kırsal yerleşme problemine geniş açıdan ve çok değişik yönlerden bakmak gerekecektir.

II. BÖLÜM : KIRSAL ALANLARDA PLANLAMA YAKLAŞIMLARI

Büyükükleri açılardan irili, ufaklı 85.525 kırsal yerleşmemizin tek tek düzenlenmeleri planlama ilkeleri yönünden sakıncalı olduğu kadar ekonomik ve teknik yönlerden de olanaksızdır. Bir yerleşme birimi olan köylerimizin gelecekteki biçimlerini belirten, toprak kullanımına ilişkin önerileri kapsayan

bir düzen planına gereksinim vardır. Ancak, kırsal yerleşmelerin bölge ve ülke kalkınmasında kendine düşen görevi yapabilmesi için, yükleneceği işlevlerin belirlenmesi bu koşullara göre bir yerleşme sistemi içinde ivedilikle ele alınmaları gerekmektedir.

Cumhuriyetten bu güne değin ülke üzerinde önemlerini koruyan kırsal yerleşmeler için çeşitli çalışmalar yapılmış, bu çalışmalar hükümet programları ve kalkınma planlarında sunulmuştur. Bu önerilerin pek çoğu bu yerleşmelerimize götürülemeyen donatım ve yardımları kapsamaktadır ve bu güne kadar bireysel çabalar halinde kalmıştır.

Oysa ülke ve bölge üzerinde dengeli dağılıma ve kalkınma ilkesi, önce kırsal yerleşmeler için geçerli olmak zorundadır. Bu nedenle planlama eylemleri içinde, kırsal yerleşmelerin düzenlenmesine öncelik verilmelidir. Cumhuriyetten bu yana kırsal yerleşmelerin fiziki düzenlemeleri 1924 tarihli, 442 sayılı Köy Yasası : 1958 tarihli İmar İskân Bakanlığı kuruluş ve görevlerine ilişkin 7116 sayılı yasa kararı, 1964 tarihli 3349 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile Köy İşleri Bakanlığına devredilmesine ilişkin 2510'a ek 1306 sayılı yasa : 7269 sayılı afete uğramış yerler yasası ve en son 1973 tarihli Köy Yasası içinde ele alınmış, bir çok kuruluş, bu göreve sahip çıkmasına rağmen başarıya ulaşamamıştır. Nedenlerine inildiğinde ; yerleşmelerin tek tek düşünülmesi, her biri için yeterli parasal kaynakların bulunmaması görülmektedir. Günümüze değin deprem, sel felaketi gibi afetler nedeniyle, göçmenlerin yerleştirilmesi ile ilgili olarak ve turistik gelişmeyi sağlamak üzere yeni alanlarda planları hazırlanarak, uygulanmış köy projeleri bulunmaktadır.

Ancak, bu tür uygulamaların pek çoğu kırsal yerleşmelerin toplumsal özelliklerine inilmeden yapıldıklarından bir süre boş kalmış, yerleşip kullanılan yapılarda ise, değişiklikler yapılmıştır. Örneğin Varto ve Güney Anadolu bölgelerinde görülen uygulamalar gibi...

Planlı dönemde kırsal alan düzenlemeleri, teorisyenler ve uygulayıcılar tarafından ele alınmış, çeşitli öneriler geliştirilmiştir. Bu önerilerin bazılarında "Pilot Köy", "Örnek Köy" adları altında belirli köylerin kalkınmasını amaçlayan çalışmalar yanında, 1965'de başlayan çok yönlü kırsal alan yaklaşımları, toplum kalkınması ve siyasal partiler tarafından desteklenen Merkez köyler, Tarım kentleri ve Köy Kentler gibi çalışmalarda bulunmaktadır.

Özellikle son yaklaşımlarda kırsal yerleşmeler arasında bir toplulaşmaya gidilmiştir. Bu hiç bir zaman yerleşmeleri buldukları yerden kaldırıp bir yerde toplamak anlamına gelmemektedir. Her bir yaklaşımın olumlu ve

olumsuz yönü bulunmaktadır. Yalnız en gerçekçi tutum, kaynakları sınırlı ülkemiz için her bir yerleşmeye gerekli hizmet alanlarını yaymak yerine, merkez köy niteliği taşıyan yerleşmelerde bu işleri canlı ve devingen tutmak, kümenin diğer köylerinde ekonomik potansiyeli canlandırmak ve zaman içinde her türlü gelişimlerini sağlamaktır.

III. BÖLÜM KIRSAL ALANLARDA FİZİKİ DÜZENLEME İLKELERİ

Bu güne değin tüm kırsal yerleşmeleri içeren çalışma ve araştırmaların mekana indirgenmediği görülmektedir. Sosyo - Ekonomik hedefleri içeren, kırsal yerleşme sistemlerini belirleyen ülkenin fiziksel planı halâ mevcut değildir. Bölgeler arası dengesizliği kaldıracak, dengeli bir kalkınma politikasının esaslarını belirleyecek bölge planlarının tümünün projeleri hazır değildir. Bunların yanısıra kırsal yerleşmelerin tüm sorunları ile görevli olan Köy İşleri Bakanlığı ancak köylerin ivedilik taşıyan alt-yapı sorunlarına çözüm aramaktadır. Çeşitli hizmetlerin götürülmesinde ilgili kuruluşlarla ilişkiyi sağlayacak yeterli bir organizasyon yoktur. Görülüyor ki köy ve köylü sorunları hala çözüm beklemektedir.

Kırsal yerleşmelerin düzenlenmelerinde, ana ilke kırsal yerleşmelerin gereksinimleri ile çevresi arasında bir denge sağlamak, sosyal, ekonomik ve fiziksel yönlerden daha elverişli bir yaşama ortamı yaratmaktadır.

Bu ortamı yaratmak için bir fiziki planı olarak, önerilen yaklaşımların mekana nasıl oturtulacağı, köy kümelerinin nasıl oluşturulacağı planlama sisteminin nasıl kurulacağı sorularını yanıtlamak gerekecektir. Bu hususların belirlenmesi için bu sistemler içinde yer alacak köy kümelerinin optimum nüfuslarının, aralarındaki optimum uzaklıklarının ve kapsayacakları donatım alanlarının bilinmesi zorunludur.

Bilindiği gibi 85.525 irili ufaklı kırsal yerleşme yurt yüzeyine dağınık bir şekilde yerleşmiştir. Kırsal yerleşmelerin bölgelere göre yerleşim durumları değişiktir. Bu durum, bölgelerin gelişmişlik durumu ile ilgili olduğu gibi, yerleşmelerin topografik ve iklimsel özelliklerine göre de değişmektedir. Köy İşleri Bakanlığı tarafından yapılmış bir çalışmaya göre ülke üzerinde köy yoğunlukları belirlenmiş ve ortama köy yoğunluğu 100 km² de 6.1 olarak belirlenmiştir.

İlçelere göre köy yoğunlukları incelendiğinde Karadeniz, Güney Marmara Ege kıyılarında Hatay, Gaziantep, Mrdin, Tunceli illerinde köy yoğunlukları ortalamanın üzerinde olan ilçeler bulunmaktadır.

Aynı köy yoğunluklarına farklı coğrafi bölgelerde de rastlanmaktadır. Diğer taraftan kırsal nüfus yoğunlukları incelendiğinde bunun büyük aralıklar

içinde değişim gösterdiğini görmekteyiz. Türkiye’de ortalama kırsal nüfus yoğunluğu (1 km². lik kırsal alana düşen nüfus) 1970’de 31’dir. Bu yoğunluk 7 ile 320 arasında değişmektedir. İlçeler köy yoğunluğu ile kırsal nüfusun arasında küçümsenmeyecek bir karşılıklı ilişki vardır. Kırsal nüfus köy yoğunluğu ile birlikte artmaktadır. İlçelerde köy yoğunluğu ile küçük kırsal yerleşmelerin (Kom, Mezra, Divan vb.) yoğunluğu arasında bir ilişki bulunmaktadır.

Köy yoğunluğu arttıkça küçük nüfuslu kırsal yerleşmeler de artmaktadır. Ülke düzeyinde yapılacak fiziki düzenlemede bu hususların önemi ortadadır. Köy kümelerinin sayısal yönden saptanmasında kırsal yerleşmelerin nüfusları, nüfus artışları, aile sayıları, yerleşme yoğunluğu ve köy yoğunluğu kriter olarak alınmalıdır. Ayrıca fiziki düzenleme ilkesi olarak, bölgelere ve yerleşim tiplerine göre ayrıca özel çalışmalar gerektirecek köy kümelerinin büyüklükleri, sayıları, merkeze olan uzaklıkları, bu kümelere götürülecek donatımlar açısından büyük önem taşımaktadır.

Kırsal yerleşmelerin gruplandırılmalarında fiziksel, toplumsal ve ekonomik faktörler rol oynamaktadır. Bu tür analizlere dayanarak küme içine girecek köylerin ; a) aynı bölgede bulunma b) birbirine yakın olma c) birbirine yakın veya birbirini tamamlayan üretim işlevine sahip olma d) yaklaşık nüfus gruplarını kapsamaları e) birbirleriyle ilişkilerinin bulunması gibi benzerlikler içermeleri gerekmektedir. Böyle gruplamalarda sosyal yönden farklılıklar gösteren, çeşitli adet, örf ve geleneklere bağlı etnik gruplar, aynı merkezden yararlanmaya, birbirleriyle işbirliği içinde çalışmaya zorlanmamalıdır. Bu yönden bir araştırmaya gereksinim vardır. Bu araştırma için halk oylaması düşünülebilir. Eğer değişik özellikteki grupların birlikte yaşaması sağlanırsa, büyük bir başarı elde edilecektir. Aksi halde sosyal bütünlüğe sahip yerleşmeleri biraraya koyma zorunluluğu doğacaktır.

Ekonomik yönden yer altı kaynaklarının, madenlerin, tarıma dayalı endüstrilerin ve turizmin, yöreleri içinde ve yakınlarında bulunması ve geliştirilmesiyle kırsal yerleşmelerin etkileneceği, gelir ve üretimlerini arttıracığı göz önüne alınmalıdır.

Bölgeler üzerinde yapılacak araştırmalarda Toprak - Su Müdürlüğü’nün çalışmalarından istifade edilerek, en verimli üretim saptanabilir. Gereğinde iyi bir organizasyon ile yapılacak üretim değişiklikleri, bölge kalkınmasında büyük rol oynayacaktır.

Ülke düzeyinde yapılacak fiziki düzenleme çalışmalarında büyük ve küçük nüfuslu kırsal yerleşmelerden meydana getirilecek kümeler ana sistem içinde birbirini tamamlayacak 2 grup oluşturacaklardır.

- 1 — Küçük nüfuslu yerleşmelerden meydana gelen ve bir “oba merkez” den oluşan oba kümeler,
- 2 — Daha büyük nüfuslu köylerden oluşan ve bir “merkez köy” çevresinde toplanan köy kümeleri.

Bu kümelerin içerdikleri kırsal yerleşme sayısı, nüfusları ve merkezde olması gereken donatım tesisleri ülke ortalama değerleri üzerinden alınmış ve yerleşme özellikleri dikkate alınarak önerilmiş olup, şema halinde gösterilmiştir. (Tablo 2)

Kanımızca ülke düzeyinde teorik olarak belirtmeye çalıştığımız bu esaslar, bölge ve yerleşme özelliklerine dayalı olarak yapacağımız yöresel araştırmalara ışık tutacak, pratikte uygulamayı kolaylaştıracaktır.

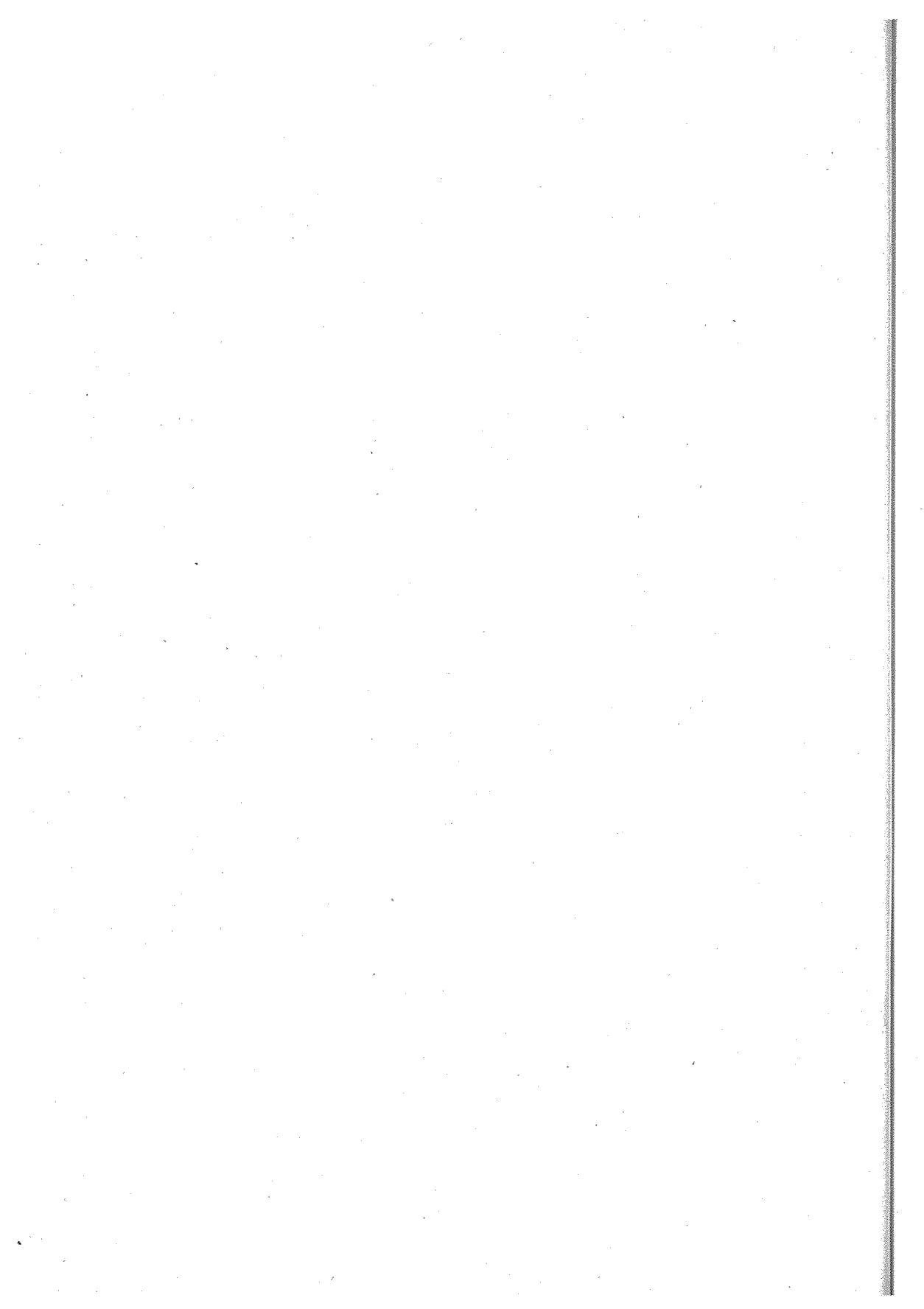
KÖY KÜME MERKEZLERİNDE OLMASI GEREKEN DONATIMLAR :
TABLO : 2

	MERKEZ TIPLERİ		
	MERKEZ OBA	MERKEZ KÖY	
KÜMEDE YERLEŞME ADEDİ	8 - 10	4 - 7	
MERKEZİN NÜFUSU	Min. 200 - 250	Min . 400	
KÜME İÇİNDEKİ YERLEŞMELERE MESAFE	4 - 7 km.	7 - 10	
KÜME NÜFUSU	750 - 1000	1000 - 3000	
DONATIMLAR :			
EĞİTİM TESİSLERİ :			
	İlkokul	1 adet	1 - 2 adet
	Ortaokul	—	1 adet
	Çocuk bakım yeri	1 adet	1 adet
SOSYAL - KÜLTÜREL TESİSLER :			
	Cami	1 adet	1 adet
	Toplantı yeri	1 adet	1 adet
	Kurs odaları	2 - 3 adet	3 - 4 adet
	Hamam	1 adet	1 adet
	Klüp	—	1 adet
	Kütüphane	—	1 adet
	Misafirhane	—	1 adet
SAĞLIK TESİSLERİ :			
	Sağlık ocağı	1 adet	1 adet
	Sağlık merkezi	—	1 adet
	Ana - çocuk sağlığı	1 adet	1 adet
	Dispanser	—	1 adet
	Klinik	—	8 - 10 adet
İDARİ TESİSLER :			
	PTT	1 adet	1 adet
	Polis	1 adet	1 adet
	İtfaiye	1 adet	1 adet
	Muhtarlık (id. gör.)	1 adet	1 adet
	İdare	—	1 adet
	Jandarma	—	1 adet
TİCARET TESİSLERİ :			
	Dükkân	7 - 8 adet	10 - 12 adet
	Açık pazar	1 adet	1 adet
	Sinema	1 adet	2 adet
	Banka	—	1 - 2 adet
	Otel	—	1 adet
	Benzin istasyonu	—	1 adet
	Bürolar	—	2 - 3 adet
	Kooperatif mer.	1 adet	1 adet
	Tamirci	—	2 - 3 adet
	Kahve	1 adet	2 - 3 adet
	Demirci - nalbur vb.	1 adet	2 - 3 adet
DİNLENME TESİSLERİ :			
	Park	—	1 adet
	Çocuk bahçesi	1 adet	1 - 2 adet
MAHALLİ ENDÜSTRİ :			
	El sanatları - üretim ile ilgili imalâthaneler.		

NOT : Mahalli endüstri içine yersel özellikleri içine alan sanatlar girmektedir. Örneğin : halı, gülyâğı, marangozluk, ipek böceği, süt ve üretim mamulleri üretimi gibi...

BİRSEN ERDAŞ

**KIRSAL KESİMDE GELİR
BÖLÜŞÜMÜ VE
TÜKETİM HARCAMALARI**

KIRSAL KESİMDE GELİR BÖLÜŞÜMÜ VE TÜKETİM HARCAMALARI

GİRİŞ

Türkiye’de 1950’de belirgin hale gelen nüfus patlaması, aynı yıllarda kendini duyuran bir kentleşmeyi de doğurmuştur. Bilindiği gibi kenteleşme iki biçimde ortaya çıkar, birincisi kentlerde oluşan ve büyüyen sanayinin kırsal alanlardaki nüfus fazlasını çekmesi, ikincisi sözü edilen nüfus artışının her tarafından, doyurulmaması geçindirilememesi nedeni ile kente itilmesidir. Türkiye’de kentleşme, ikinci biçimde oluşmuş ve böylece sosyal ve ekonomik açıdan sağlıksız ve bir sürü toplumsal sorunlarla birlikte gelişmiştir. Kentlerde, kentün ekonomik ve sosyal faaliyetlerinin emme kapasitesinden fazla nüfusun yığılması biçiminde tanımlanabilen kentleşmemiz “yığılma” ya da “demografik kentleşme” diye de adlandırılabilir.

Köy - kent ayrımında ve kentleşme sürecinde kimi temel istatistik verilerinin tekrarlanması yarar vardır.

Nüfus sayımlarında nüfus büyüklükleri, kent nüfusu ve köy, bucak nüfusu dağılımından verilmektedir. Köy, bucak nüfusu 1950’ye kadar toplam nüfusun $3/4$ ’ü arasında oldukça tutarlı bir seyir göstermekte, 1950’den sonra başlayan kentleşme nedeni ile gittikçe düşüş göstermekte ve 1970’lerde bu oran $1/3$ ’ni biraz geçmektedir.

Yüzde olarak, 1970 nüfus sayımına göre toplam nüfusun % 38.45’i kentlerde % 61.55’i kırsal kesimde yaşamaktadır. 1975 nüfus sayım sonuçlarına göre ise toplam nüfusun % 41.81’i kentte, % 58.19’u kırsal kesimde yaşamaktadır. 1927 - 1970 yılları arasında toplam nüfus % 142, kentli nüfus % 286 oranında bir artış göstermiş, köylü nüfustaki artış ise % 99 oranında kalmıştır. 1970 - 1975 nüfus sayımı sonuçları karşılaştırıldığında kırsal nüfusta % 107.14’lük ve kentli nüfusta % 123.21’lik bir artış görülmektedir. Kırsal ve kentte yaşayanlar arasında görülen temel farklılaşmayı yansıtan kimi istatistikler şöyle sıralanabilir :

D.İ.E. Nüfus araştırması 1974 - 1975 bulgularına göre 45 - 49 yaş grubundaki (doğurgan çağını geçmiş) kadınlar için ortalama çocuk sayısı kırsalda 5.9 kentte 5.3 metropolitan alanda 3.9 olarak bulunmuştur. Kırsal kesimde yaşayanların ve kentte yaşayanların toplam ulusal gelirden aldıkları payın karşılaştırılması başka önemli bir farklılaşmayı ortaya koymaktadır. 1968 Türkiye gelir dağılımı (S.B.F.) çalışmasından 2000’den az nüfuslu yerler için ortalama yıllık hane geliri 818 TL. olarak bulunmuştur. Üç büyük kentte (Ankara, İstanbul, İzmir) ortalama hane geliri 26.470 TL., 50.000 + nüfuslu

kentlerde 10.700 TL., 15.000 - 50.000 nüfuslu kentlerde 11.482 TL. 2000 - 15.000 nüfuslu kentlerde ise hane geliri 9979 TL. olarak hesaplanmıştır.

D.P.T. 1973 Türkiye Gelir Dağılımı çalışmasında 2000'in altında nüfusa sahip yerler (kırsal kesim) için ortalama yıllık hane geliri 21.313 TL. olarak hesaplanmıştır. Aynı çalışmada kentsel ortalama hane geliri ise, 3 büyük ilde 37.209 TL.(100.000 + nüfuslu yerlerde 26.815 TL, 50.000 -100.000 nüfuslu kentlerde 25.107 TL, 25.000 - 50.000 nüfuslu kentlerde 26.035 TL, 15.000 - 25.000 nüfuslu yerlerde 24.820 TL. 2000 - 15.000 nüfuslu yerlerde 20.455 TL. olarak hesaplanmıştır.

Yukarıda kabaca kentten sayısal farklılaşmasını verdiğimiz kırsal kesimde yaşayanlara ilişkin var olan istatistiki bulgular ve kırsal kesimin sosyo - ekonomik gelişmelerini belirli bir çerçeve ve sistem içerisinde yansıtacak olan sayısal veriler, yetersiz olmaktadır. Bu yetersizliği ve duyulan büyük gereksinmeyi kendi çalışmalarında gözönüne alan D.İ.E. kırsal alan için derlediği verilere ek olarak 1973 - 1974 döneminde kırsal kesimde bir seri anketler uygulamış, elde edilen veriler değerlendirilerek kırsal alanda yaşayan hane halklarının sosyo - ekonomik yapıları, belirli ölçüde saptanmıştır. Uygulanan anketler şunlardır :

- Hane halkı gelir ve tüketim harcamaları anketi
- Hane halkı iş gücü anketi
- Hane halkı çalışma durumu anketi
- Hane halkı inşaat ve yatırım anketi
- Hane halkı imalat, ticaret, hizmet anketi

Bu anketlerle hane halkı büyüklüğü, hane halkı fertlerinin işgücü ve çalışma durumu, hane halklarının gelir miktarı, gelir kaynakları, gelir dağılımı ile harcama durumları, mal ve hizmet taleplerine ilişkin veri derlenmiştir. Ayrıca, hane halklarının inşaat ve yatırım harcamaları ile kırsal alanda imalat, ticaret, hizmet sektörleri için veri derlenmiştir.

Bu bildiriye bu anketlerden " Kırsal kesim hane halkı tüketim harcamaları anketi " sonuçlarına dayanılarak hesaplanmış olan kırsal kesim gelir bölüşümü ve tüketim harcamalarının dağılımı verilmiştir. Ayrıca, bu konuda daha önce D.İ.E. ve başka kuruluşlarca yapılmış olan çalışmalara da olanaklar sınırında yer verilmiştir.

I — TÜRKİYE'DE KIRSAL ALANDA TÜKETİM HARCAMALARI ANKETLERİNİN EVRİMİ

Ülkemizde çeşitli kamu kuruluşları, özel ve tüzel kişiler köylü ailemizin tüketim davranışları konusunda çeşitli araştırmalar anketler düzenlenmiştir.

Bilimsel yöntem eksikliği olan bu çalışmalar sonunda elde edilen sayısal veriler, uygulandıkları yöre ve dönem açısından ilginç olmaktadır. Bu nedenle, kısacık değinmekte yarar görüyoruz.

1 — 1936 Tarımsal işletmeler Anketi

Trakya, Marmara, Ege, Akdeniz, Orta Anadolu ve Karadeniz coğrafi alanlarında, her bölgeden 4 il ve her ilden de 3 köy "subjektif unsurlara" dayandırılarak seçilmiştir. Her köyde 2 fakir, 2 orta ve 2 zengin aile ile anket yürütülmüş, anket sonuçları ise eleman yetersizliği nedeni ile sadece Orta Anadolu Bölgesi için 1938'de yayınlanabilmiştir. Bulgulara göre 1936 yılında orta Anadolu köylüsü için hesaplanan kişi başına gelir 32 TL'dir. Ankette köylünün kendi üretiminden tüketimi saptanmıştır. Buna göre tüm harcamaların, % 41.9'u işletmesinden, % 48.1 satın alınarak karşılanmıştır. Gıda maddelerinin % 60,2 si kendi üretiminden % 39,8 dışarıdan sağlanmıştır. Gıda dışındaki harcamalar için ise bu oranlar, kendi işletmesinden % 40,2 satın alınarak % 59.8'dir. (1)

Çiftçi ailesinin, gelir dilimlerine göre tüketim harcamalarının oransal dağılımı adı geçen araştırma sonuçlarına göre aşağıda verilmiştir.

Yıllık ortalama Gayri safi üretim geliri (TL)	(%) Gıda Harcamaları	(%) Konut Har- camaları	(%) Isınma - Ay- dınlatma Har.	(%) Giyim Har.	(%) Diğer Har.
0 - 200	57	5	15	16	7
201 - 1000	58	6	10	20	6

2 — Üniversiteler, Özel kurum ve kişilerin çalışmaları

a) Üniversiteler

Cumhuriyetten sonra köye eğilim, köyde yaşayanlar ve yaşam koşullarına ilişkin konular, araştırmalar üniversitelerde önem kazanmıştır. Ancak, bu çalışmalar "köy monografisi" niteliğinde olup dar bir yöreye ilişkin bilgileri yansıtmaktadır.

Bu konuda 1940 - 1950 yıllarında Anakara - Dil - Tarih - Coğrafya Fakültesi'nce Ankara'nın 13 köyünde (1940 - 1941) yıllarında ve Manisa yöresinde (1943 - 1944'de) iki araştırma yürütülmüştür. Bu araştırmalar, Kırsal alan

(1) İktisat Vekaleti Konjktür Servisi : Türk çiftçisinin istihsal ve geçinme vaziyeti, 1938

tüketim harcama anketlerinin hazırlanmasında, yöntem saptama safhasında yararlı kaynaklar oluşturmuşlardır.

b) Kimi bireysel çalışmalar

aa) Harmandalıoğlu'nun incelemesi :

Araştırma 1957 yıllarında Akçakoca (Karadeniz) ile Orta Anadolu'da uygulanmıştır. Araştırmada çok **objektif ölçülerde** olmasa da zengin aile, (yıllık geliri 3000 - 5000 TL.) orta halli aile (yıllık geliri 1500 - 2000), fakir aile (yıllık geliri 400 - 600) ayırımı kullanılmıştır. Köylerin seçimi belirli bir nitelikte ancak rastgele olmuştur. Harcama gruplarının ayırımı kesin yapılamamış, ayrıca "orta halli aile" deyiimi de kesin tanımlanamamış ve köyden köye değişen sınırlar belirtilmişti.

Araştırmanın yöre ve zaman açısından ilginç sonuçlarından bazılarını veren bir tabloyu aynen buraya almakta yarar görüyorum.

(x) Sözü edilen köylerin adları ve incelemelerin yapıldığı yıllar şöyledir :

Pancarcı Köyü	: Düzce'nin Köprübaşı Köyü,	1957
Kestaneci Köyü	: Bursa'nın Derekızlık Köyü,	1956
Hayvancı Köyü	: Tunceli'nin Çibik Köyü,	1959
Zeytinci Köyü	: Erdek'in Konyalı Köyü,	1958
Çeltikçi Köyü	: Kızılcahamam'ın Kızılcaören Köyü,	1957
Tahıl Köyü	: Kaman'ın Kurancalı Köyü,	1958
Tütüncü Köyü	: Düzce'nin Üskübi Köyü,	1957
Ormancı Köyü	: Kızılcahamam'ın Üyecek Köyü,	1957

TABLO I

Değişik tarımsal faaliyetlere sahip köylerdeki (x) orta halli Ailelerin temel gruplar itibarıyla tüketim harcamaları (TL. olarak)

	<u>Tütüncü Köyü</u>	<u>Pancarcı Köyü</u>	<u>Ormancı Köyü</u>	<u>Kestaneci Köyü</u>	<u>Hayvancı Köyü</u>	<u>Zeytinci Köyü</u>	<u>Celtikçi Köyü</u>	<u>Tahıl Köyü</u>
Ortalama yıllık g.	: 4.683	: 11.345	: 1.996	: 2.460	: 2.510	: 7.000	: 4.785	: 5.260
Harcama Grupları :								
Gıda	: 1.502	: 1.918	: 1.645	: 872	: 1.095	: 1.505	: 1.680	: 1.641
Giyecek	: 1.025	: 2.485	: 815	: 1.000	: 690	: 1.000	: 1.490	: 870
Ev masrafları	: 495	: 645	: 152	: 250	: 85	: 275	: 670	: 375
Çeşitli masraflar	: 1.163	: 2.440	: 617	: 1.338	: 810	: 2.640	: 1.434	: 1.589
Denge	: +498	: +3.857	: 233	: -1.300	: -327	: 270	: -489	: +789

Kaynak : Harmadaloğlu'nun Tüketim Araştırmaları. (form 85 - 158)

bb) İbrahim Yasa'nın araştırması :

Dr. İbrahim Yasa'nın "Hasanoğlan Köyü" incelemesi bir köy monografisi olarak "yerinde araştırma" yöntemine dayanmaktadır.

Köyün tüm haneleri bir liste olarak hazırlanmış ve soru kâğıtları bu listeye göre doldurulmuştur. Ailenin tüketim harcamalarına ilişkin sorular, soru kâğıdında belirli madde grupları olarak verilmiş ve harcamaların nerede yapıldığı (köyde, kasabada, kentte) saptanmıştır. Harcama tabloları, zengin, orta halli ve fakir aileler ayırımında verildiği gibi ortalama değerleri de bulunmuştur.

Bu değerlerin dağılımı şöyledir : (1)

TABLO 2

1944 Yılında Hasanoğlu Köyü'nde yaşayan bir ailenin yıllık ortalama tüketim harcamaları (TL)

Madde Grupları	Toplam Harcama		Köy İçi		Köy Dışı	
	TL.	%	TL.	%	TL.	%
Bakliyat	150.70	34.80	111.40	75.6	39.30	24.4
Mefruşat	9.40	2.2	1.60	19.4	7.60	80.6
Erkek giyeceği	115.00	26.6	44.70	38.9	70.30	61.1
Kadın giyiceği	61.30	14.2	32.60	53.2	28.70	46.8
Ayakkabı	62.90	14.6	21.20	33.7	41.70	66.3
İlaç ve doktor	16.40	3.8	1.40	8.6	15.00	91.4
Yakacak, aydınlanma	16.40	3.8	13.50	82.3	22.90	17.7
TOPLAM	432.10	100.0	266.60	52.5	20 5.50	27.5

3 — DİE. ve DPT.ca yapılan çalışmalar :

a) DİE. Çukurova Tüketim Harcamaları Anketi, 1963

Çukurova kırsal kesimde yaşayan hane halklarının tüketim harcamalarına ilişkin verilere, Çukurova Bölge Planlama projesi çalışmalarında gereksinme duyulmuş ve bu nedenle Adana, İçel ve Hatay illerinin kırsal alan kapsamına giren köy ve yerleşim yerlerinde bu anket uygulanmıştır. Anketin amacı,

— Yaşam düzeyini gösteren bir indeks hesaplanması

(1) İbrahim Yasa, "Hasanoğlu Köyü" T. O. D. A. I., 1955 Tablo 13. Sayfa 113

- Tüketicilerin taleplerinin incelenmesi
- Tüketici tercihlerinin (malların fiyat ve kalitesinin değişimi karşısında) farklılaşması gibi analizlere olanak sağlamaktadır.

Anket, nüfusu 5000'den az nüfuslu yerlerde ve tabakalı örnekleme metoduyla yürütülmüştür. Uygulanan örnekleme planına göre anket, 144 köyde ve her köyün nüfus büyüklüğüne bağlı olarak değişik sayıda hane halkına uygulanmıştır. Bu çalışmanın sonuçlarına ilişkin tablolar elde edilememiştir.

b) DPT. Doğu ve Güney Doğu Anadolu İlleri Sosyal Yapı araştırması

DPT. Kalkınmada öncelikli yöreler dairesinin bir yayını olan bu araştırma, Doğu ve Güney Doğu Anadolu bölgesinde yer alan 19 ilde uygulanmış anket sonuçlarına dayanmaktadır.

Anketin örnekleme planını oluşturmak ve köylerin kimi karakteristiklerini saptamak amacı ile Haziran 1973'de bir ön alan çalışması yapılmış, 19 ilin köyleri ilçeler itibarıyla, nüfus, okul, su, elektrik, sağlık ocağı, cami, kooperatif durumları belirlenmiştir. Örnekleme birimi muhtarlık ve hane halkıdır. Anket muhtar ve hane halkı resi ile yürütülmüştür. Örnek seçimi muhtarlık için iki aşamada, hane halkı için üç aşamada yapılmıştır. Örnek hacmi 406 köy ve 4060 hane halkıdır.

Örnek seçiminin birinci aşamasında her ilden 2 - 4 ilçe seçilmiştir. Örnek ilçe sayısının saptanmasında o ilin ilçe sayısı, köy sayısı, köy nüfusu ve seçilecek örnek köy sayısı ile köylerin çeşitli karakterleri gözönüne alınmıştır. İlçe seçiminde tesadüfi sayılar tablosu kullanılmıştır. İkinci aşamada örnek ilçelerden aynı şekilde örnek köyler, üçüncü aşamada her örnek köyden 10'ar tane örnek hane halkı seçilmiştir.

Bu araştırma, Türkiye düzeyinde olmayıp yöresel bir çalışma olmasına karşın, aynı dönem için yörenin kent ve kır kesimine ilişkin kimi sosya-ekonomik verileri karşılaştırma olanağı vermesi nedeni ile önemli olmaktadır. Ayrıca kırsal kesimi için kimi bulguları ilerde vereceğimiz Türkiye kırsal kesim sonuçları ile kıyaslama mümkün olmaktadır.

a) Söz konusu olan bölgede nüfus verileri

— Kırsal kesimde : Toplam nüfusun % 46.9'u 0 - 14 yaş grubunda, % 45.7'si 15 - 54 ve % 7.3'ü 55 - ve daha yukarı yaşlardadır. Hane halkı büyüklüğü 6.49 olarak hesaplanmıştır. Yörenin kırsal kesimi için doğal nüfus artışı % 34.2'dir. Yaşayan ortalama çocuk sayısı 4.7'dir.

— Kent kesiminde : Toplam nüfusun % 45.4'ü 0 - 14 yaş grubunda, % 50.01

15 - 54 ve % 4.6'sı 55 ve daha yukarı yaşlardadır. Hane halkı büyüklüğü 5.75'dir. Kentsel kesim için nüfus artışı % 31.7, yaşayan ortalama çocuk sayısı 4.3 olarak hesaplanmıştır.

b) Gelir dağılımı

Bu çalışma başlı başına bir gelir araştırması olmadığından gelir bölümüne ilişkin incelemeler sınırlı kalmaktadır. Hane halkı reislerinin yıllık ortalama parasal gelirleri kırsal 6.139 TL. kentte ise, 14.813 TL. olarak hesaplanmıştır. Kentsel kesimde (imalat sanayiinde çalışanlar arasında) kırsal alana (tarım-da çalışanlara) göre parasal gelirler daha adil dağılmaktadır.

Kişiyeye düşen yıllık ortalama gelir, kırsal kesimde 940 TL. kentte 2.626 TL. dir. 15 ve daha fazla yaşta çalışabilir kişiyeye düşen yıllık ortalama gelir kırsal 1.768 TL. kentte 4.800 TL. dir.

Bu çalışmada yer alan kırsal ve kentsel kesimde gelir dağılımı tabloları aşağıda verilmiştir.

TABLO 3

Kırsal Alan

Gelir Grupları	Hane halkı Sayısı	Hane halkı Yüzdesi	Birikimli Hane halkı Yüzdesi	Toplam Parasal Gelir (1000 T.L.)	Gelir Yüzdesi	Birikimli Gelir Yüzdesi
Toplam	789.022	100.00		4.844.490	100.00	
0 - 5000	456.979	57.92	57.92	1.142.447	23.58	23.58
5001 - 10000	212.451	26.92	84.84	1.593.383	32.89	56.47
10.001 - 20000	88.109	11.16	96.00	1.321.635	27.28	83.75
20 001 +	31.481	4.00	100.00	787.025	16.25	100.00

Bulgulara göre Doğu ve Güneydoğu Anadolu yöremizin kırsal kesiminde hane halklarının % 58'inin yıllık ortalama geliri, 2.500 TL. olup toplam gelirin % 24'ünü almaktadırlar. En yüksek gelir diliminde yer alan ve toplam hane halklarının % 4'ünü oluşturan hane halklarının yıllık ortalama geliri ise 25.000 TL. olup toplam gelirin % 16'sını almaktadırlar. Bu yörede tarım gelirine dayanan bu eşitlikten uzak gelir dağılımı, yine eşitlikten uzak bir şekilde dağılım gösteren toprak mülkiyetinden kaynaklanmaktadır.

TABLO 4

Kentsel Alan :

Gelir Grupları	Hane halkı Sayısı	Hane halkı yüzdesi	Aşağıdan birikimli yüzdesi	Toplam Gelir 1000 TL.	Gelir Yüzdesi	Aşağıdan Yukarı Gelir Yüzdesi
----------------	-------------------	--------------------	----------------------------	-----------------------	---------------	-------------------------------

Kentsel kesimde gelir dağılımı, kırsaldaki dağılımdan daha adildir. Şöyle ki : hane halklarının en yoğun olduğu (% 62) grubun ortalama yıllık geliri 15.000 TL. dir ve toplam gelirin % 63'ünü almaktadırlar. 25.000 TL. ortalama yıllık geliri olan hane halklarının toplam hane halkı içindeki yeri % 15 ve bu hanelerin gelirden aldıkları pay % 26'dır.

c) Türkiye gelir dağılımı çalışmaları

Türkiye düzeyinde bu konuda son yıllarda yapılmış olan 3 çalışma vardır.

aa) DPT. Türkiye gelir dağılımı 1963

bb) Türkiye gelir dağılımı 1968, A.Ü. S.B.F.

cc) Gelir dağılımı 1973, DPT. Sosyal planlama dairesi

Bu çalışmada, üç çalışmanın kırsal kesimine ilişkin gelir bölüşümü verileri ile DİE. Kırsal kesim gelir dağılımı bulguları karşılaştırılmalı olarak verilmiştir.

4 — DİE. Kırsal kesim tüketim harcamaları anketi 1973 - 1974

a) Anketin amacı

Gelir ve tüketim harcamaları anketlerinin uygulama amaçları, çok çeşitlidir ve ülkeden ülkeye değişmektedir. Amaç saptanırken ülkenin gereksinimleri, anketin uygulanabilirliği ve olanaklar gözönüne alınmaktadır.

Gelir ve tüketim harcamaları anketinin amaçları genel olarak şu şekilde özetlenebilir :

- 1 — Gelir dağılımı analizleri için gerekli verileri derlemek
- 2 — Fiyat indekslerinin düzenlenmesi için gerekli tartıların saptanmasında kullanılacak verileri derlemek
- 3 — Uzun dönem, ekonomik planların yapılmasına yardımcı olacak verileri derlemek

- 4 — Milli gelirin tüketim yoluyla hesaplanmasına yardım edecek verileri derlemek
- 5 — “Sosyal refah” planlamasına yardımcı olacak verileri derlemek
- 6 — Farklı sosyo - ekonomik grupların yaşam düzeylerini saptamak için gerekli verileri derlemek
- 7 — Tüketim mallarının talep projeksiyonuna yardımcı olacak verileri derlemek.
- 8 — Beslenme sorunlarının çözümlenmesine yardımcı olacak bilgileri derlemek
- 9 — Fiyat politikasının düzenlenmesine yararlı verileri derlemek
- 10 — Diğer çeşitli sosyo - ekonomik analizler için gerekli verileri derlemek

Ülkemizde geniş kapsamlı olarak ilk kez uygulanan kırsal yerler hane halkı gelir ve tüketim harcamaları anketinin amaçları ise şöyle sıralanabilir :

- 1 — Kırsal alan gelir dağılımı analizleri için gerekli verileri derlemek
- 2 — Kırsal alan fiyat indekslerinin düzenlenmesi için gerekli verileri derlemek
- 3 — Kırsal alanda çeşitli sosyo - ekonomik grupların yaşam düzeylerini ve harcamalarını saptamak için gerekli verileri derlemek
- 4 — Milli gelirin tüketim yolundan hesaplanmasına yardım edecek verilerin bir bölümünü derlemek
- 5 — Kırsal alanda çeşitli sosyo - ekonomik analizler için gerekli verileri derlemek

b) Anketin kapsamı

1973 Kırsal yerler hane halkı gelir ve tüketim harcamaları anketi, 1970 nüfus sayımı sonuçlarına göre nüfusu 2000'in altında olan köyleri kapsamaktadır. Daha önceki çalışmalarda gördüğümüz gibi yöresel veya sosyo - ekonomik gruplar ayırımında bir kapsam sınırlaması getirilmemiş, ancak hastahane, hapishane, bakımevi gibi yerlerde yaşayanlarla yabancı uyruklular kapsam dışı bırakılmıştır.

c) Yöntem

Anket örnekleme yöntemine göre yapılmıştır. Örnek planı çok amaçlı ve aşamalı bir örnek olanıdır. Örnekleme birimi hane halkıdır. Örnek seçimi 3 aşamada uygulanmıştır. Kırsal yerler hane halkı gelir ve tüketim harcamaları anketinde Türkiye'deki mevcut 67 ilin her birinden 2 ilçe basit tesadüfi yöntemle seçilmiştir. İkinci aşamada örneğe çıkan her ilçeden 3 köy yine basit tesadüfi yöntem ile örnek olarak seçilmiştir. Burada köyden amaç nüfusu 1970 nüfus sayım sonuçlarına göre 2000'den az olan muhtarlık olmaktadır.

Üçüncü aşamada her örnek köyden 10 hane halkı tesadüfi yöntem ile seçilmiştir. İllerin kırsal nüfuslarına ya da hane halkı sayılarına bakılmaksızın her ilden 6 köy seçilmiş olması, daha önce çeşitli bölgeleme sistemlerine göre derlenmiş olan verilerle karşılaştırma olanağı vermektedir.

Anketin uygulandığı hane halkları, örnek çıkan köylerde, mahalinde seçilmiştir. Örnek seçiminden önce köy hane halkı listeleri oluşturulmuş, bu listeler çerçeve olarak kullanılmıştır.

d) Uygulama

Çok amaçlı ve kapsamlı kırsal kesim hane halkı anketleri, DİE, DPT ve Millî Eğitim Bakanlığı arasında imzalanan bir protokolla üç kuruluşun işbirliği ve yardımlaşması ile uygulanmıştır. Anket 400 köyde bir yıl süre ile 3983 örnek aile ile yürütülmüş ve köy öğretmenleri anketör olarak çalışmıştır. Soru kâğıtları ayrı olup her hane halkı ayda 4 ya da 5 kez ziyaret edilmiştir. Ziyaretlerin o bölgede pazar kurulan günün ertesi günü yapılmasına özen gösterilmiş, böylece yapılan alışverişlerin unutulmadan yazılması sağlanmıştır.

e) Terimlerin açıklanması

Hane halkı : Aralarında aile bağı bulunsun veya bulunmasın aynı evde veya evin bir kısmında yaşayan, aynı kazandan yemek yiyen kazanç ve masraflarını ayırmayan, hane halkı hizmet ve yönetime katılan bir veya bir kaç kişinin teşkil ettiği topluluktur.

Aralarında aile bağı bulunmakla beraber ayrı ayrı evlerde oturanlar aynı evde oturdukları halde kazanç ve masraflarını ayıran kimseler aynı hane halkından sayılmamışlardır.

Hane halkından olupta geçici bir süre için dışarda bulunan fertler hane halkı fertlerine dahil edilmişler, yerleşmek kaydı ile dışarda bulunan hane halkı fertleri ve misafirler hane halkından sayılmamışlardır.

Hane halkı Reisi : Hane halkının kazanç ve masraflarının yönetiminden sorumlu olan yeni hane halkını bir fiil yöneten kimsedir.

Son ay içindeki tuttuğu iş veya meslek : Tuttuğu iş veya mesleğin tesbitinde yetişmeye geçirilmiş olan eğitime, geçmiş yıllarda yapılmış iş veya mesleğe bakılmaksızın son 1 ay içinde fiilen tutulan iş veya icra ettiğim meslek esas alınmıştır. Örneğin 5 yıl avukatlık yapan bir kimse son 1 ay çiftçilik yapmış ise mesleği veya işi çiftçi olarak kabul edilmiştir. Eğer bir

kimse son 1 ay birden fazla iş yapmış ise esas işin tesbitinde zaman kıstas alınmıştır. Yani zamanının çoğu da hangi işte harcanmış ise esas iş o kabul edilmiştir.

Kadınlar kendi evlerinin işlerine ek olarak nakdi (parasal) veya aynı (malsal) bir gelir elde etmek amacıyla bir iş tutmuş iseler bu çalıştıkları süre dikkate alınmaksızın esas iş olarak kabul edilmiştir.

- İşteki Durum** : Bir kimsenin çalıştığı işteki durumu şu dört şıktan biri olabilir.
- a) Ücretli** : Bir başkasının işinde aynı (malsal) veya nakdi (parasal) bir ücret karşılığı çalışan fertlerdir.
- b) İş veren** : Kendi işinde en az bir kişiyi nakdi (parasal) veya aynı (masal) ücret karşılığı çalıştıran kimselerdir.
- c) Kendi hesabına** : Bir kimsenin kendi işinde örneğin tarlasında, bağında, bahçesinde bizzat veya hane halkı fertleriyle birlikte çalışması halidir.
- d) Ücretsiz aile fertleri** : Hane halkı resinin yapmış olduğu işte hane halkı fertlerinin nakdi (parasal) veya aynı (malsal) bir ücret almaksızın çalışmaları halidir.
- Nakdi (parasal) gelir** : Hane halkı üyelerinin yaptıkları satışlardan elde ettikleri hasılatlar, hizmet, ücret, kira karşılığı elde ettikleri gelirler, karşılıksız gelirler ve her türlü faiz ve temettü gelirlerdir. (parasal ; nakdi olarak).
- a) Üretimden yapılan satışlar** : Hane halkının kendi ürettiği tarım, sebze, meyve, et ve süt, yumurta gibi maddelerin satışları, her görüşmede maddenin türü, miktarı, ölçü birimi toplam değeri sorularak gayri safi üretim satış hasılatı öğrenilmiştir. Üretime ilişkin girdiler hesaplamalardan düşürülmüştür.
- b) Ticaret Geliri** : Hane halkı fertlerinden herhangi birinin hanede üretilen tarımsal ürünlerin satışı dışında bir başka ticari işlem sonucu para olarak elde ettiği gelir sorulmuştur. Burada elde edilen net gelir değil satış hasılatıdır. Hesaplamalar yapılırken net gelire varabilmek için ticaret girdi yüzdeleri kullanılmıştır.

- c) **Hizmet Geliri** : Hane halkı fertlerinden herhangi birinin hizmet karşılığında para olarak elde ettiği gelirdir. Bilgiler gayri safi olarak toplanmış, hesaplamalar yapılırken ilgili hizmet sektörüne ilişkin girdi yüzdeleri kullanılmıştır.
- d) **Ücret Gelirleri** : Hane halkı fertlerinden maaş, ücret yevmiye ile çalışanların elde ettiği gelirdir.
- e) **Kira Gelirleri** : Hane halklarının arazi, bina, makina ve teçhizat gibi mallarının kiraya verilmesinden elde edilen parasal gelir.
- f) **Karşılıksız Gelirler** : Hane halkının Devletten, dış alemden, sosyal bir kurumdan veya akrabasından gelen paralar.
- g) **Her türlü faiz Temettü Geliri** : Hane halkının her türlü hisse senedi temettüleri ve tasarruf bonalarının ve banka mevduatlarının o hafta içinde alınan faizleri
- Aynı (Malsal) Gelir** : Hane halkı üyelerinin ücret, hizmet kira karşılığı elde ettikleri malsal (aynı) gelirler ile karşılıksız elde edilen malsal (aynı) gelirlerdir. Elde edilen malsal (aynı) gelir en yakın pazar fiatı ile değerlendirilmiştir.

II — KIRSAL KESİM GELİR BÖLÜŞÜMÜ

DİE'ce kırsal kesimde, 1973, 1974 Haziran döneminde uygulanmış olan Hane halkı Tüketim harcamaları anketi sonuçları kullanılarak gelir dağılımı hesaplanmıştır. Bu çalışmada hane halkı gelirlerinin hesaplanmasında kişilerin anket süresince vermiş oldukları gelire ilişkin yanıtlara sadık kalınmıştır. Saptanan "kullanılabilir net hane halkı gelirleri" hane halklarının bildirimine dayanmaktadır. Buna göre Türkiye'de 2000'den az nüfuslu yerleşim yerlerindeki toplam net kullanılabilir gelir 38.031.385 TL. olarak hesaplanmıştır. Bu rakamın içinde görece (izafi) kira yer almamaktadır. Kırsal kesimde yaşayanların hemen tümüne yakın bir bölümüne kendi evinde oturduğu dikkate alındığında bu eksiliğin boyutu tahmin edilebilir. Böylece, kırsal kesimde hane halkı başına yıllık ortalama net kullanılabilir gelir 13.420 TL. olarak bulunmuştur.

Kırsal kesim tüketim anketinde hane halklarının toprak ve hayvan varlığına ilişkin sorular sorulmamış ve gelirler hesaplanırken herhangi bir düzeltme yapılmamıştır. Hesaplamalarda gelir dönemi olarak yıl kullanılmış ve hanenin yıllık ortalama geliri saptanmıştır.

Bulgulara göre kırsal kesimin en düşük gelirli (0 - 1999 TL.) 218.430 hanesi toplam gelirin % 0.6'sını alarak yılda ortalama 1030 TL. kazanmakta buna karşın en yüksek gelir diliminde yer alan (300.000 + TL.) 1423 hane halkı toplam gelirin % 2.4'ünü alarak yılda ortalama 653.509 TL. kazanmaktadır. Öte yandan hane halkı yüzdesinin en yüksek olduğu (% 29.55) 10.000 - 19.999 TL. gelirdiliminde yer alan hane halklarının gelirlerden aldıkları pay % 31.37 olup ortalama gelirleri 14.246 TL'dir. Tüm hane halkları için ortalama gelir 13.420 TL'dir. Gelirlerin hane halkları arasında dağılımındaki eşitsizliği belirleyen "gini oranı" ise 0.47 olarak hesaplanmıştır. Bilindiği gibi gini oranı bire yaklaştıkça gelir dağılımında eşitsizlik artıyor demektir. Herkesin eşit gelir aldığı bir dağılımda gini oranı sıfıra eşittir. Tüm geliri yalnız bir kişinin alması durumunda ise gini bire eşit olacaktır. Buna göre kırsal kesim için adil bir gelir dağılımından söz edilmesi olanaksızdır.

Toplam hane gelirinin kişiler arası dağılımında ortalama gelir 2.164 TL. gini oranı 0.41, çalışanlar arasında dağılımında ortalama gelir 3.354 TL. gini oranı ise yine 0.41 olarak bulunmuştur. (Tablo 5 ve 6)

1) Kırsal kesimde gelir dilimlerine göre hane halklarının demografik özellikleri

1973 - 1974 Kırsal kesim tüketim harcamaları anketi verilerine dayanılarak, 1973 Haziran - 1974 Haziran dönemi için Türkiye'de 2000'den az nüfuslu kırsal yerlerde 2.833.905 hane halkının var olduğu ve bu kesimde yaşayan nüfusun 17.571.916 olduğu saptanmıştır.

Hane halklarının düşük gelir diliminden yüksek gelir dilimlerine doğru toplam içinde oransal dağılımında en büyük değer % 29,55 ile (mod değer) 10.000 - 19.999 TL.lik gelir dilimlerinde yer aldığı görülmektedir. Aynı şekilde kişi "mod değeri"de % 31.05 ile bu gelir diliminde oluşmaktadır. Ortalama hane halkı büyüklüğü 6.2 kişi olup en düşük değeri 4.9'la 0 - 1 999 TL. gelir diliminde, en yüksek değerini ise 9.2 ile 100.000 - 299 999 TL. gelir diliminde görmekteyiz. Öte yandan hane halkı genişledikçe hane çalışan sayısının yükselmesi nedeni ile genellikle gelir düzeyi de yükselmektedir. Yani gelir dilimleri büyüdükçe hane halkında çalışan sayısı da artmaktadır. Bunun tek istisnası 300.000 + TL. gelir dilimidir. Bu veriler bugün için kırsal kesimde düşük gelirli ailelerde "çekirdek aile" tipinin var olduğunu, yüksek gelirli ailelerde "ataerkil" aile tipinin sürdüğünü belirlemektedir. (Tablo 7 ve 8) Aynı şekilde, hane halkı büyüklüğü 15 olan hanelerin 0 - 1999, 2000 - 5999 gelir dilimlerinde hiç yer almadığı, 40.000 + gelir diliminde ise toplam 15 kişilik hanelerin toplam hanelerin % 14'ü olarak en yüksek değeri aldığı görülmektedir.

Kırsal kesimdeki nüfusun yaş ve cinsiyetine ilişkin temel bulgular ise şöyle sıralanabilir. Kırsal kesimde erkekler toplam nüfusun % 51'ini, kadınlar ise % 49'unu oluşturmaktadır. İktisaden faal diyebileceğimiz 15 + yaş için kadın erkek oranları, toplam 15 + yaş nüfus içinde kadın için % 49, erkek için yine % 41 olarak bulunmaktadır.

2) Gelir bölüşümüne ilişkin bulguların önceki çalışmalarla karşılaştırılması

Elde edilen gelir bölüşümüne ilişkin bulgular, daha önceki çalışmaların sonuçları ile karşılaştırılmalı olarak verilmiştir. Bu çalışma ile önceki çalışmalar arasında özellikle 1963 D.P.T. araştırması arasında kullanılan yöntem, kapsam, gelir kavramı ve gelirin hesaplanması yönünden var olan farklılıkların ortaya çıkardığı sorunlar dikkate alınmaksızın yapılmıştır. Bu nedenle, değerlendirilmenin oldukça esnek sınırlar içinde tutulmasında yarar vardır.

Karşılaştırma 1968 (SBF) ve 1973 (DPT) araştırmalarının 200'den az nüfuslu yerleşim yerleri için verdikleri bulgularla yapılmıştır. 1963 (DPT) araştırmasında ise kırsal yerler için bir yerleşim yeri kapsam tanımlaması bulunmadığı için 1963 için tarımsal gelir kullanılmıştır.

Her üç araştırmada da bulunan gini oranına göre 2000'den az nüfuslu yerleşim yerlerinde en dengesiz dağılım 0.59 gini değeri ile 1963 (SBF) çalışmasında görülmektedir. Aynı çalışmada en düşük gelirli hane halkı oranı (0 - 2499 TL gelir dilimi) % 0.7'dir. 1973 (DPT) araştırmasında ise en düşük gelirli hane halkı oranı % 6.6 en yüksek gelirli hane halkı oranı ise % 2.1, gini oranı 0.54'tür. 1973 (DİE) çalışması sonuçlarına göre ise gini oranını 0.47 bulunduğu belirtilmişti. Bu çalışmada kırsal kesimde gelir bölüşümü önceki araştırmalara kıyasla daha adil çıkmıştır. Buna yol açan temel etmenin gerek 1968 (SBF) gerekse 1973 (DPT) çalışmalarında kırsal kesim gelirinde en büyük paya sahip olan tarım geliri kişilerin bildirimine göre değil, toprak ve üretilen ürünler dikkate alınarak hesaplanmıştır. Bu çalışmada ise tüm gelirler beyan esasına dayanmaktadır. Bu nedenle, özellikle büyük çiftçilerin gelirlerini bildirmek konusunda çekimser kaldıkları söylenebilir. Böylece üst gelir dilimleri olduğundan daha az yansımış ve gini oranı karşılaştırılan çalışmalardan düşük çıkmasına neden olmuştur. (Tablo 9 ve 10)

3) Tarımsal bölgelerde kırsal gelirin bölüşümü

Anket sonuçlarına dayandırılarak dokuz tarım bölgesinde, yıllık kullanılabilir gelir dilimlerine göre gelir dağılımı verilmiştir. Bu bölgeleme aslında

coğrafi bir bölgeleme olmak birlikte belirli ölçüde tarımsal üretim yapısındaki farklılıkları ortaya koyan bir ayırımdır.

I., VIII., IX. Bölgeler : İç Anadolu Bölgesinin

II. Bölge : Ege, III. Bölge : Marmara Trakya,

IV. Bölge : Akdeniz, V. Bölge : Doğu Anadolu

VI. Bölge : Güneydoğu Anadolu, VII. Bölge : Karadeniz Bölgesini karşılamaktadır.

Dokuz tarım bölgesi içinde I. bölge en yüksek hane halkı payına (% 14.8) sahip olmasına karşılık kırsal kesim gelirinin % 13.4'ünü almaktadır. En düşük hane halkı oranına % 7.4 sahip IX. Bölgenin gelirden aldığı pay % 8,1 dir. Toplam gelirden en düşük pay % 15,8 ile Ege köylerini içeren II. Bölge alırken en düşük paya İç Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri içine giren bazı illeri kapsayan VIII. Bölge sahiptir (% 6.9). Genel olarak tahıl üretiminin yaygın olduğu bölgeler içinde I, VI, VIII. bölgelerin gelir payları nüfus paylarının altında olmasına karşılık tahıl dışı ürünler üretiminin yoğun olduğu Ege ve Marmara bölgelerinin (II. ve III. Bölgeler) gelir payı nüfus paylarının üstündedir.

Dokuz tarım bölgesi düzeyinde ortalama gelirler incelendiğinde en yüksek ortalama gelirin (18.966 TL), III. Bölgede yer aldığını görüyoruz. İzmir köylerinin yer aldığı II. bölge (15.706 TL) ikinci sırayı almaktadır. VIII. Bölge ortalama gelirin en düşük olduğu bölge olmaktadır (8.728 TL). Toplam "Net kullanılabilir gelirin" hane halkları arasında 9 tarım bölgesi düzeyinde dağılımında gini oranı en büyük gelir eşitsizliği Ege bölgesinde görülmektedir. Gelirin en adil dağıldığı bölge ise gini oranı 0.39 olan VIII. bölgesidir. (Tablo 11)

Bölgelerde hane halkları arasında gelir bölüşümündeki farklılığı görmek için hane halklarının % 90'nın yıllık gelirinin, I. Bölgede 22.000 TL'nin altında, II. Bölgede 26.000 TL'nin altında, III. Bölgede 34.000 TL'nin altında, IV. Bölgede 24.000 TL'nin altında, V. Bölgede 30.000 TL'nin altında, VI. Bölgede 18.000 TL'nin altında, VII. Bölgede 24.000 TL'nin altında, VIII. Bölgede 18.000 TL'nin altında, IX. Bölgede 30.000 TL'nin altında olduğu görülmektedir. En yüksek gelir diliminde (40.000 + TL.) yer alan hane halklarının oranı ve gelirden aldıkları paya bakıldığında da bazı ilginç sonuçlar görülmektedir. Örneğin Ege'de (II. Bölge) bu gelir diliminde yer alan hane halkı oranı % 4 ve bu grubun bölge gelirinden aldığı pay % 32 olmaktadır. Yine Güneydoğu Anadolu'da (VI. Bölge) bu gelirin dilimindeki hane halkları toplam bölge hane halklarının % 1'ini oluşturmaktan buna karşın bölge gelirinden aldıkları pay % 11 olmaktadır.

4) Sanayide gelişmişlik göstergelerine göre yörelerde gelir bölüşümü

Kırsal kesim tüketim harcamaları anketinin uygulandığı köyler ve bağlı olduğu iller sanayide gelişmişlik göstergelerine dayanılarak :

- a — Sanayide gelişmiş yöreler
- b — Sanayide orta derecede gelişmiş yöreler
- c — Sanayide az gelişmiş yöreler olarak gruplanmıştır..

Elde edilen bulgulara göre toplam kırsal kesim hane halklarının % 49.4'ü sanayide orta derecede gelişmiş yörelerde yaşamaktadır. Geri kalan % 50.6'sı hemen hemen eşit olarak diğer iki yöreye dağılmaktadır. Aynı yöre doğal olarak kişilerin yöresel dağılımında da en yüksek paya % 47.5'e ulaşmaktadır. Hane halkı ortalama büyüklüğü sanayide orta derecede gelişmiş ve sanayide gelişmiş yörelerde sırasıyla 6.1 ve 6.0 kişi olmasına karşılık, sanayide az gelişmiş yörelerde 6.8 kişi olarak daha yüksek bir rakam elde edilmiştir.

Sanayide gelişmiş yörelerdeki hane halklarının kırsal kesimde yaratılan toplam gelirden aldıkları pay % 30.5, orta gelişmiş yörelerde yaşayan hane halklarının % 44.8, sanayide az gelişmiş yörelerde yaşayan hane halklarının ise % 24.7'dir. Ortalama gelirler yöreler arasında şöyle dağılmaktadır. 16.005 TL. ortalama gelirle sanayide gelişmiş yöreler en yüksek ortalama gelire sahip olmakta, 13.150 TL. ile sanayide az gelişmiş yöreler ikinci sırayı almakta, en az ortalama gelir ise 12.167 TL. ile sanayide orta gelişmiş yörelerde görülmektedir. Gelir bölüşümü ise bulunan gini oranlarına göre sırası ile en eşitsiz şekilde sanayide orta gelişmiş yörelerde 0.48, sanayide gelişmiş yörelerde 0.46 ve sanayide az gelişmiş yörelerde 0.45 olarak bulunmuştur.

Sanayide orta ve az gelişmiş yörelerde yaşayan hane halklarının yaklaşık % 85'i yılda net 20.000 TL.nın altında gelir sağlarken sanayide gelişmiş yörelerde 20.000 TL.nın altında geliri olan hane halklarının oranı % 77 olmaktadır. 40.000 + TL.gelir diliminde yer alan hane halklarının yörelerde dağılımı ise şöyledir : Gelişmiş yörelerde bu grupta bulunan hane halkı oranı % 5 gelirden aldığı pay ise % 26'dır. Orta gelişmiş yörelerde bu gelir diliminde toplam yöre hane halklarının % 2'si bulunmakta ve gelirin % 16'sını almaktadır. Az gelişmiş yörelerde ise bu gelir dilimindeki hane halkı oranı % 3 olup yöre gelirinin % 20'sini almaktadır. (Tablo 13)

5) Sosyal kesimlere göre gelir dağılımı

Kırsal kesimde yaşayan hane halkı reislerinin son bir ayda tuttuğu işteki durumları dikkate alınarak belirlenen sosyal kesimlere göre harcanabilir gelirin hane halkları arasındaki bölüşümü, hane halkı reisi "işveren",

“ ücretli ” ve “ kendi hesabına çalışan ” hane halkları ayırımında verilmiştir. Mesleği ya da işteki durumu bilinmeyen hane halkı reisleri tablolarda “ diğer haneler ” olarak tanımlanmıştır.

Böylece üç grupta toplanan hane halklarının her birinin kırsal kesimde ötekilerden farklı bir sosyal kesimi yansıttığı varsayılmıştır. Şöyle ki : her kesim yaklaşık olarak bir sosyal sınıf niteliği taşımaktadır. Örneğin : “ ücretliler ” toplumda yaptığı iş karşılığı parasal veya malsal bir gelir sağlayan, emeği ile geçinen sınıf içerilmekte ancak kırsal kesimde tarım işçisi, öğretmen memur veya doktor aynı sınıfa girmektedir. Herhangi bir kişi, yanında tek bir kişide çalıştırırsa “ işveren ” sınıfında yer almakta, böylece tek bir çırakla çalışan berber ile yanında 100 kişi çalıştıran çiftlik sahibi aynı gruplamaya girmektedir. Yanında kimseyi çalıştırmayan, kişi toprağında ya da iş yerinde yalnızca kendisi veya ücret ödemediği hane halkı fertleri ile çalışan kişi “ kendi hesabına çalışan ” sınıfına girecektir. Kendi hesabına çalışma, özellikle kırsal kesimde farklı büyüklükte toprak ve hayvan sahibi olma ve yetiştirilen ürün türüne bağlı olarak gelir farklılaşmasının büyük olduğu küçük üreticileri tanımlamaktadır.

Elde edilen bulgulara göre kırsal kesimde yaşayan hane halklarının % 74’ü hane halkı reisi kendi hesabına çalışan küçük üreticilerden oluşmaktadır. Bu sosyal grupta yer alanların toplam kırsal kesim gelirinden aldıkları pay % 73’tür. Hane halkı reisi ücretli olan hanelerin payı % 16, bu grubun gelirden aldığı pay ise % 17 ’dir. işveren kesimine giren hane halkları toplam hanelerin % 3’ü ve bu gruba giren hanelerin gelirden aldığı pay % 4’tür. Yıllık ortalama gelirin en yüksek olan kesimin (işveren) geliri 18.168 TL. hane halkı reisi kendi hesabına çalışan hanelerin ortalama geliri 13.177 TL, hane halkı reisi ücretli çalışan hanelerin ortalama geliri 14.158 TL. dir.

Sosyal kesimlere göre hane halkı reisi ücretli olan hanelerin % 80’inin yıllık geliri 20.000 TL.sının altındadır. Hane halkı reisi işveren olan hanelerde ise hanelerin % 90’ının geliri 28.000 TL.sının altındadır. Bu grupta 300.000 + gelir diliminde olan haneler toplam hanelerin % 0.95 olup toplam gelirin % 17’sini almaktadırlar.

Hane halkı reisi kendi hesabına çalışan hanelerin % ’90’ını 24.000 TL.nın altında ortalama gelir sağlamaktadır. (Tablo 14, 15)

Kırsal kesimde yaşayan hane halkı reislerinin yaptıkları iş, son (12.) aydaki esas iş ve mesleklerine göre saptanmıştır. İktisaden faal olma yaşı olarak tabloda 15 ve daha yukarısı daha yukarısı kabul edilmiştir. Kişinin esas işi parasal ya da malsal bir gelir sağlamak amacı ile yaptığı işlerden en fazla zaman harcamış olduğu iş olarak alınmıştır.

Tabloda meslek gruplaması nüfus sayımları ile paralellik sağlayacak biçimde düzenlenmiştir.

Buna göre meslek grupları :

- İlmî ve teknik elemanlar, serbest meslek sahipleri ve bunlarla ilgili diğer meslekler
- Müteşebbisler, direktörler ve üst kademe yöneticileri
- İdari personel ve benzeri çalışanlar
- Ticaret ve satış personeli
- Şahsi hizmet işlerinde çalışanlar
- Tarımcı, hayvancı, ormancı, balıkçılar
- Diğer (ev kadını, öğrenci, emekli, iraat sahibi, çalışamaz halde, mesleği belirlenemeyen ve mesleksizler) ;

kırsal kesimde doğal olarak hane halkı reislerinin % 78'i " tarım, ormancılık, hayvancılık, " grubundadır. İkinci büyüklükte % 16 ile " diğer " grubunda yer almaktadır. (Tablo 16)

6) Gelirin türlerine göre bölüşümü

Kırsal kesimde yaratılan gelirin geliri türlerine göre (faktör gelirleri) dağılımı, kâr (teşebbüs geliri), ücret, kira, faiz temettü ayırımında verilmiştir. Teşebbüs gelirleri, kırsal kesimde tarım, ticaret ve hizmet sektörlerinde kendi hesabına veya işveren olarak çalışanların bir yılda elde ettikleri kârı içermektedir. Burada yer alan kâr net kâr olup, tüm girdiler düşüldükten sonraki değerdir. Teşebbüs gelirleri küçük üretici niteliğindeki küçük çiftçi, küçük esnaf ve sanatkârların gelirlerini de kapsamaktadır. Eldeki veriler küçük büyük çiftçi ayırımını verecek bir ölçü sağlamadığından bunların tümü bu tür gelir içinde yer almaktadır. Ücret gelirleri parasal ve malsal olarak elde edilen tüm ücret gelirlerini, kira geliri, parasal ve malsal olarak arazi kiralalarıyla diğer kiralaları belirlemektedir. Menkul gelirler hane halklarının elde ettiği faiz ve temettü gelirleridir.

Faktör gelirlerini toplam gelir içinde oransal dağılımı şöyledir :

Teşebbüs gelirleri % 76, ücret gelirleri % 22, kira geliri % 2.

Hanelerin, hane halkı reislerinin mesleklerine içinde bulunduğu sosyal kesime bakılmaksızın elde ettiği net gelirleri, türlerine göre ücret ve ücret dışı ayırımında gelir dilimlerine göre dağılımı verilmiştir. Böylece bir hane hem ücret hem ücret dışı gelir elde ediyorsa, her iki gelir türünü dağılımında da yer almıştır. Buna göre hane halkları :

a — Ücret geliri olan

b — Ücret dışı geliri olan

aa — Üretimden satış

bb — Ticaret geliri

cc — Hizmet geliri

dd — Faiz, temettü ve kira geliri olan hane halkları ayırımında verilmişti.

Buna göre kırsal kesimde yaşayan hane halklarının % 63'ünü ücret geliri ve % 95'inin ücret dışı geliri vardır. Ücret dışı gelirlerin içinde ise doğal olarak en büyük payı (% 86) üretimden satışlar almaktadır. (Tablo : 1 Ortalama gelir ücret geliri olan hanelerde 4284 TL. ücret dışı geliri olan hanelerin % 90'ının yıllık geliri 7000 TL.nin altında gelir elde etmektedir. Bu grubun en yüksek gelir dilimi 19.000 + olmakta ve hane halkları arası gelir bölüşümünde gini oranı 0.33 olarak hesaplanmaktadır. Buna göre ücret geliri olan hane halkları arasında adil bir gelir bölüşümü olduğu söylenebilir.

Ücret dışı geliri olan hane halklarının ise % 90'ı 18.000 TL.nin altında yıllık gelir sağlamaktadır. Bu grubun en yüksek gelir dilimi 130.000 + TL.dır, hesaplanan gini oranı ise 0.43'tür. (Tablo :18)

Ücret dışı gelirlerin, türlerine göre haneler arası dağılımında ortalama gelirler şöyle bulunmuştur. Üretimden satış geliri olanların ortalama geliri 8101 TL. ticaret geliri olanların 4741 TL, hizmet geliri olanların 3042 TL dir. En büyük gini oranı ticaret geliri için 0.54, üretimden satış geliri ve hizmet geliri için 0.43 kira, faiz transfer geliri için 0.36 olarak hesaplanmıştır. (Tablo : 19)

III — KIRSAL KESİMDE TÜKETİM HARCAMALARININ DAĞILIMI

1) Gelir dilimlerine göre tüketim harcamalarının dağılımı

Kırsal kesim hane halkı tüketim harcamaları anketi sonuçlarına göre, kırsal kesimde tüketim harcamalarının dağılımına geçmeden gelir dilimlerine göre kullanılabilir gelir harcama, tasarruflarının dağılımına bakalım. Bulgulara göre kırsal kesimde yaratılan gelirin % 68'i tüketim harcamalarına ayrılırken kalan % 31'i tasarrufa ayrılmaktadır. Ortalama olarak bir hane halkı 13.420 TL. gelirin karşılık 9.271 TL. lik tüketim harcaması yapmakta ve 4.149 TL. tasarruf etmektedir. Ancak, bulgulara göre yılda 10.000 TL.dan az net geliri olan ve toplam hane halklarının % 54'ünü oluşturan 1.519.762 hane halkı toplam gelirin % 22'sini paylaşırken, toplam harcamaların % 41'ni yapmaktadır. Başka bir deyişle 2.000'den az nüfuslu yerlerde yaşayan 1.5 milyon hane halkının geliri, tüketim maddeleri için yapacağı harcamalara yetmemektedir. (tablo 20)

2) Gelir dilimleri itibarıyla tüketim harcamalarının başlıca türlerine göre dağılımı

Hane halklarının tüketim harcamalarına ilişkin veriler aşağıdaki harcama grupları düzeyinde verilmiştir :

- Gıda harcamaları
- Lokanta ve benzeri yerlerde yenen yemekler
- Ev eşyaları ile ilgili harcamalar
- Giyim eşyaları ile ilgili harcamalar
- Hane halkının oturduğu konutla ilgili harcamalar
- Sağlık ve kişisel bakım harcamaları
- Ulaştırma haberleşme ile ilgili harcamalar
- Kültür eğitim ve eğlence harcamaları
- Diğer harcamalar

Tablo 21'de gelir dilimlerine göre harcama türlerinin toplam harcamalar içindeki payları verilmiştir. Toplam harcamalar içinde gıda harcamalarının payı % 60'tır. Konut ve giyim harcamaları da buna eklendiğinde oran %81 olmaktadır. Başka bir deyişle kırsal kesimde yaşayan haneler ortalama olarak toplam harcamalarının 4 / 5'den çoğuna en temel gereksinmelerine ayırmak zorundadır. Kültür, eğitim, eğlence, sağlık, lokanta yemek yeme gibi konulara yapılan harcamaların toplamı % 10'un çok altındadır. Düşük gelirlerden yüksek gelirlere gidildikçe gıda harcamalarına toplam içindeki payı küçülmektedir.

Tablo 22'de her harcama türüne yapılan toplam harcamalar içinde farklı gelir dilimlerindeki hane halklarının payı verilmiştir.

Hane halklarının yarısından çoğunun yer aldığı 10.000 TL. dan düşük gelirli haneler, toplam harcamaların % 41'ni yaparken bu en düşük gelirli haneler toplam gıda harcamalarının %43'nü yapmaktadır. Öte yandan toplam harcamalar içindeki harcama payı % 4 olan ve gelirleri 60.000 TL.nin üstünde olan 39.844 hane halkının gıda harcamaları içindeki payı % 3tür.

3) Tarımsal Bölgelerde gelir dilimlerine göre tüketim harcamalarının dağılımı

Toplam harcamaların türlerine göre dağılımı, tarımsal bölge düzeyinde incelendiğinde gıda harcamaları tüm bölgelerde doğal olarak en büyük paya sahip olduğunu görüyoruz.

Gıda harcamalarının toplam harcamalar içinde en büyük değeri aldığı bölge 6. bölge olmaktadır. Öte yandan ortalama hane geliri bakımından ikinci

sırada yer alan ve Ege illerini kapsayan 2. bölge lokanta ve benzeri yerlerde yenen yemekler, ev eşyaları, giyim, sağlık ve kişisel harcamalar, ulaşırma haberleşme ve de diğer harcamaları, öteki bölgelere kıyasla en büyük ağırlığa sahiptir. Genel olarak gelişmiş bölgelerde (Ege, Marmara) en gereksinme dışı harcama türlerinin toplam harcamalar içindeki paylarınının diğer bölgelerden yüksek olduğu görülmektedir. (Tablo 23)

YARARLANILAN KİTAPLAR

- 1 — 2. Yüksek İstatistik şurası, tüketim harcamaları anketi ile ilgili bir yöntem araştırması DİE. Yayını 15 - 17 Mart 1967
- 2 — Türkiye'de toplumsal ve ekonomik gelişmenin 50. yılı, DİE. yayını 683
- 3 — Kırsal kesim gelir dağılımı ve tüketim harcamaları 1973 - 1974 DİE. yayını, 881
- 4 — Doğu ve Güneydoğu Anadolu illeri sosyal yapı araştırması. DPT. yayını 1378 - KÖYD : 9
- 5 — Türkiye'de gelir dağılımı 1968 A. Ü. SBF. yayını No : 325
- 6 — Gelir dağılımı 1973 DPT. sosyal planlama dairesi araştırma şubesi

TABLO : 5

KIRSAL KESİM GELİR DAĞILIM ÖLÇÜLERİ

Gelir dağılım Ölçüleri	Hane halkı	Kişi	Çalışan
Sayı.....	2833905	17571916	11339175
Ortalama gelir(TL)	1342013	216433	335398
Gini oranı	047076	041239	040943
Değişim katsayısı	15613	158824	162999

TABLO : 6

GELİR DİLİMLERİNE GÖRE TOPLAM HANE GELİRİNİN DAĞILIMI

Yıllık Kullanılabilir gelir dilimleri	Hane Halkı				Gelir				Ortalama hane geliri (TL)
	Sayı	%	Düşük gelirden düşük gelire biriktirilmiş yüzdeler	Yüksek gelirden düşük gelire biriktirilmiş yüzdeler	Toplam (TL)	%	Düşük gelirden yüksek gelire biriktirilmiş yüzdeler	Yüksek gelirden düşük gelire biriktirilmiş yüzdeler	
Toplam	2833905	100.00			38031385446	100.00			13420.13
0 - 1999	218430	7.71	7.71	100.00	224879536	0.59	0.59	100.00	1029.52
2000 - 5999	596948	21.06	28.77	92.29	2450736847	6.44	7.03	99.41	4105.44
6000 - 9999	704384	24.86	53.63	71.23	5598343832	14.72	21.75	92.97	7947.86
10000 - 19999	837436	29.55	83.18	46.37	11930482515	31.37	53.12	78.25	14246.44
20000 - 39999	379943	13.40	96.58	16.82	10254487348	26.97	80.09	46.88	26989.54
40000 - 59999	56920	2.01	98.59	3.42	2724150645	7.16	87.25	19.91	47859.29
60000 - 79999	14942	0.53	99.12	1.41	1030401415	2.71	89.96	12.75	68960.07
80000 - 99999	9960	0.35	99.47	0.88	905851205	2.38	92.34	10.04	90948.92
100000 - 299999	13419	0.48	99.95	0.53	1982103796	5.21	97.55	7.66	146616.52
300000 +	1423	0.05	100.00	0.05	929943307	2.45	100.00	2.45	653509.00

$\bar{X} = 13420,13$
 $S = 20953.1651$

$D = 15613$
 $G = 0,47076$

TABLO : 7

KIRSAL KESİMDE HANE HALKI - KİŞİ SAYISI VE ORTALAMA HANE HALKI DÜŞÜKLÜĞÜ

Gelir Dilimleri	Hane Halkı		Kişi		Ortalama Hane Halkı Büyüklüğü
	Sayı	%	Sayı	%	
Toplam	2833905	100.00	17571916	100.00	6.2
0 - 1999	218430	7.71	1068673	6.08	4.9
2000 - 5999	596948	21.06	3273612	18.63	5.5
6000 - 9999	704384	24.86	4217772	24.00	6.0
10000 - 19999	837436	29.55	5455780	31.05	6.5
20000 - 39999	379943	13.40	2789082	15.87	7.3
40000 - 59999	56920	2.01	456071	2.60	8.0
60000 - 79999	14942	0.53	106725	6.61	7.1
80000 - 99999	9960	0.35	72573	0.41	7.3
110000 - 299999	13519	0.48	124513	0.71	9.2
300000 +	1423	0.05	7115	0.04	5.0

TABLO : 8

GELİR DİLİMLERİNE GÖRE HANE HALKI ÇALIŞMALARI VE ORTALAMASI

Gelir Dilimleri	Hane Halkı		Çalışanlar (12 + yaş)		Ortalama Çalışan Sayısı
	Sayı	%	Sayı	%	
Toplam	2833905	100.00	11339175	100.00	4.0
0 - 1999	218430	7.71	681617	6.01	3.1
2000 - 5999	596948	21.06	2093233	18.46	3.5
6000 - 9999	704384	24.86	2694450	23.76	3.8
10000 - 19999	837436	29.55	3565327	31.44	4.3
20000 - 39999	379943	13.40	1815748	16.01	4.8
40000 - 59999	56920	2.01	279619	2.47	4.9
60000 - 79999	14960	0.53	75419	0.67	5.0
80000 - 99999	9960	0.35	48382	0.43	4.9
100000 - 299999	13519	0.48	81111	0.71	6.0
300000 +	1423	0.05	4269	0.04	3.0

TABLO : 9

YAPILMIŞ OLAN ARAŞTIRMALARDA TEMEL BULGULARIN KARŞILAŞTIRILMASI

	1968 (1) Gelir Dağılımı	1973 (2) Gelir Dağılımı	1973 (3) Gelir Dağılımı
	1968 (1) Gelir Dağılımı	1973 (2) Gelir Dağılımı	1973 (3) Gelir Dağılımı
Hane Halkı Sayısı	2837542	3898499	2833905
Ortalama Gelir (TL)	818081	2131342	1342013
Toplam Gelir	23213391872	83090341888	38031385446
Gini Oranı	05875	054274	047076

Not : 1 — Türkiye'de gelir dağılımı 1968 Tablo 3,1 AÜSBF yayınından alınmıştır.

2 — 1973 DPT yayını Tablo 1,2 den alınmıştır.

TABLO : 10

YAPILMIŞ OLAN ARAŞTIRMALARDA GELİR DİLİMLERİNE GÖRE HANE HALKI YÜZDELEDİ VE GELİR PAYDALARI

Gelir Dilimleri (TL)	Basit Yüzde						Birikimli Yüzde					
	Hane Halkı			Gelir			Hane Halkı			Gelir		
	1968 (1)	1973 (2)	1973 (3)	1968 (1)	1973 (2)	1973 (3)	1968 (1)	1973 (2)	1973 (3)	1968 (1)	1973 (2)	1973 (3)
0 - 2499	29.4	6.6	9.8	5.7	0.5	0.9	24.4	6.6	9.8	5.7	0.5	0.9
2500 - 4999	29.0	12.6	13.3	12.8	2.3	3.7	58.4	19.2	23.1	18.5	2.8	4.6
5000 - 9999	23.1	21.5	30.6	19.8	7.5	17.1	81.5	40.7	53.7	38.3	10.3	21.7
10000 - 14999	7.6	18.4	17.7	11.2	10.7	16.1	89.1	59.1	71.4	49.5	21.0	37.8
15000 - 24999	5.4	18.0	18.0	12.1	16.6	25.6	94.5	77.1	89.4	51.6	37.6	63.4
25000 - 49999	3.6	14.5	8.5	14.9	24.1	20.9	98.1	91.6	97.9	76.5	61.7	84.3
50000 - 99999	1.2	6.3	1.6	9.5	20.0	8.0	99.3	97.9	95.5	86.0	81.7	92.3
100000 +	0.7	2.1	0.5	14.0	18.3	7.7	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

$$G = 0.5875 \quad G = 0.54274 \quad G = 0.47076$$

Not : 1 — Türkiye'de gelir dağılımı, 1968, SF 1974, AÜSBF

2 — Gelir Dağılımı 1973 SF 76 DPT

TABLO : 11

DOKUZ TARIM BÖLGESİ HANE HALKI SAYISI, TOPLAM VE ORTALAMA GELİR, DAĞILIM ÖLÇÜLERİ

	1.Bölge	2.Bölge	3.Bölge	4.Bölge	5.Bölge	6.Bölge	7.Bölge	8.Bölge	9.Bölge
BölgeHane Halkı Sayısı	419074	383499	298830	253294	211316	374249	384210	298830	210604
%	14.79	13.53	16.55	8.94	7.46	13.21	1.355	10.54	7.43
BölgeKırsal Geliri	5088084492	6023171943	5667587012	3401603235	3058756288	4290634580	4817517406	2608094322	3075936167
%	13.38	15.84	14.90	8.94	8.04	1.128	1.267	6.86	8.09
Ortalama Gelir (TL), Gini Oranı	12141	15706	18966	13429	14475	11465	12539	8728	14605
Değişim Değişim Katsayısı	0.44383	0.54413	0.44152	0.49935	0.48509	0.40305	0.41320	0.39443	0.46920
	1.0074	1.43654	0.91579	1.14336	1.0691	1.0857	0.82775	0.75443	1.01203

TABLO : 12

SANAYİDE GELİŞMİŞLİK GÖSTERGELERİNE GÖRE HANE HALKI VE ÜYELERİNİN ORANSAL DAĞILIMI

Gelişmişlik Göstergeleri	Hane Halkı		Kişi		Ortalama Hane Halkı Büyüklüğü
	Sayı	%	Sayı	%	
Toplam	2833905	100.00	17571916	100.00	6.2
Sanayide gelişmiş yörelere	725729	25.61	4419838	25.15	6.1
Sanayide orta gelişmiş yörelere	1400948	49.44	8353010	47.54	6.0
Sanayide az gelişmiş yörelere	707228	24.95	4799063	27.31	6.8

TABLO : 13

**SANAYİDE GELİŞMİŞLİK GÖSTERGELERİNE GÖRE YÖRELERDE HANE HALKI SAYISI
TOPLAM VE ORTALAMA GELİR VE DAĞILIM ÖLÇÜLERİ**

Dağılım ölçüleri	Sanayide gelişmiş yörelere	Sanayide orta gelişmiş yörelere	Sanayide az gelişmiş yörelere
Hane halkı sayısı	725729	1400948	707228
%	25.61	49.44	24.95
Toplam gelir	11615267383	17044975754	9371142309
%	30.54	44.82	24.64
Ortalama gelir	16005	12167	13250
Gini oranı	0.463514	0.47667	0.45118
Dğişim katsayısı	1.14247	2.09904	1.3852

TABLO : 14

SOSYAL KESİMLERE GÖRE HANE HALKI KULLANILABİLİR GELİRİN DAĞILIMI

Sosyal Kesim	Hane Halkı		Kullanılabilir gelir	
	Sayı	%	TL.	%
Toplam ...	2833905	10.00	38031385446	100.00
Hane halkı reisi ücretli olan haneler.	457494	16.14	6477036370	17.30
Hane halkı reisi işveren olan haneler.	74708	2.64	1357311476	3.57
Hane halkı kendi hesabına çalışan	2101771	74.16	27694719138	72.82
Diğer haneler (1)	199932	7.06	2502318462	6.58

(1) Hane halkı reisi mesleksiz ve mesleği belli olmayan hane halklarını kapsar.

TABLO : 15

SOSYAL KESİMLERE GÖRE ORTALAMA GELİR DAĞILIMI ÖLÇÜLERİ

Dağılım ölçüleri	Hane halkı reisi ücretli olan haneler	Hane halkı reisi işveren olan haneler	Hane halkı reisi kendi hesabına çalışan haneler	Diğer Haneler (1)
Ortalama gelir (TL)	14158	18168	13177	12516
Gini oranı	0.38890	0.45275	0.48538	0.441816
Değişim katsayısı	0.83201	1.06893	1.82995	0.84157

(1) Hane halkı reisi mesleksiz ve mesleği belli olmayan hane halklarını kapsar.

TABLO : 16

**GELİR DİLİMLERİ İTİBARIYLA HANE HALKI REİSLERİNİN SON BİR AYDAKİ ESAS İŞ VEYA
MESLEKLERİNE GÖRE DAĞILIMI**

Gelir Dilimleri (TL)	Toplam Hane halkı Reisi		İlmi ve teknik elemanlar serbest meslek sahipleri ve ilgili diğer meslekler		Müşebbisler direktörler ve üst kademe yöneticileri		İdari personel ve benzeri çalışanlar		Ticaret ve satış personeli		Şahsi hizmet işlerinde çalışanlar		Tarımcı ve hayvancı, ormancı ve avcı, balıkçı		Diğerleri	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Toplam ..	2824655	100.00	68304	100.00	8537	100.00	5691	100.00	40556	100.00	51977	100.00	2207786	100.00	451804	100.00
0 - 5999	812533	28.77	9249	13.54	1423	16.66	-	-	3558	8.78	4981	11.87	682328	30.91	110994	24.57
6000 - 11999	935622	33.12	16364	23.96	1424	16.68	1423	25.00	11384	28.07	15653	37.29	753478	34.13	135896	30.08
12000 - 17999	487376	17.25	22767	33.33	712	8.34	3557	62.50	3557	8.77	6403	16.25	365712	15.56	84668	18.74
18000 - 25999	315906	11.18	12096	17.71	711	8.33	711	12.50	7115	17.54	9249	22.04	224123	10.15	61901	13.70
26000 - 31999	101033	3.58	5693	8.34	1422	16.66	-	-	2846	7.02	3557	8.47	64035	2.90	23480	5.20
32000 - 39999	76132	2.70	1423	2.08	1423	16.67	-	-	4981	12.28	711	1.69	45537	2.06	22057	4.88
40000 +	96053	3.40	712	1.04	1422	16.66	-	-	7115	17.54	1423	3.39	72573	3.29	12808	2.83

TABLO : 17

GELİR DİLİMLERİNE GÖRE HANE HALKLARININ GELİR TÜRLERİNE GÖRE ORANSAL DAĞILIMI

Gelir Dilimleri (TL)	HANE HALKI									
	Ücret Geliri Olan		Üretimden satış Geliri Olan		Ticaret Geliri Olan		Hizmet Geliri Olan		Diğer Gelirler (Faiz - Kira) Transfer	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Toplam	1790134	100.00	2434040	100.00	816091	100.00	1104248	100.00	1234453	100.00
0 - 1999	81822	4.57	138031	5.67	28460	3.49	39133	3.54	64035	5.19
2000 - 5999	332271	18.56	490223	20.14	110283	13.51	211315	19.14	211316	17.12
6000 - 9999	446110	24.92	627543	25.78	194952	23.89	281042	25.45	298830	24.21
10000 - 19999	591256	33.03	739960	30.40	268235	32.87	353616	32.02	399863	32.39
20000 - 39999	276773	15.46	345789	14.21	157952	19.39	172894	15.66	209894	17.00
40000 - 59999	35575	1.99	54785	2.25	32017	3.92	27037	2.45	31306	2.54
60000 - 79999	9962	0.55	12807	0.53	8538	1.05	8538	0.78	7115	0.58
80000 - 99999	5962	0.32	9960	0.41	6405	0.78	3558	0.32	3558	0.28
100000 - 299999	9961	0.56	13519	0.55	8538	1.05	7115	0.64	8536	0.69
300000 +	712	0.04	1423	0.06	711	0.09	—	—	—	—

TABLO : 18

GELİR TÜRLERİNE GÖRE GELİR DAĞILIM ÖLÇÜLERİ

Gelir Dağılım Ölçüleri	Ücret Geliri	Ücret Dışı Gelir (1)
Hane Halkı Sayısı	1790134	2708681
Toplam (TL)	7669429260	27508237124
Ortalama Gelir (TL)	4284	10156
Gini Oranı	0.32879	0.42763
Değişim Katsayısı	0.62903	1.08003

(1) Karşılıksız gelirleri kapsamaz.

TABLO : 19

ÜCRET GELİRİN, GELİR TÜRLERİNE GÖRE DAĞILIMI ÖLÇÜLERİ

Gelir Dağılım Ölçüleri	Gelirler			
	Üretimden Satış	Ticaret	Hizmet	Kira faiz ve Transfer
Hane Halkı Sayısı	2434040	816091	1104248	1234453
Toplam Gelir	19718158099	3868924973	3019398953	375547161
Ortalama Gelir	8101	4741	2734	3042
Gini Oranı	0.43	0.54	0.43	0.36
Değişim katsayısı	1.00	1.45	1.097	0.67

TABLO : 20

GELİR DİLİMLERİNE GÖRE HANE HALKININ KULLANILABİLİR GELİR, HARCAMALARI VE TASARRUFLARIN DAĞILIMI :

Gelir Dilimleri (TL)	Hane Halkı		Kullanılabilir Gelir		Harcamalar		Tasarruf		Ortalama Değerler		
	Sayı	%	TL	%	TL	%	TL	Ortalama Gelir TL	Ortalama Harcama TL	Ortalama Tasarruf TL	
Toplam	2833905	100.00	38031385446	100.00	26274064242	100.00	11757321204	13420	13420	4149	
0 - 1999	218430	7.71	224879536	0.59	1103031335	4.20	-878151799	1030	1030	-4020	
2000 - 5999	596948	21.06	2450736847	6.44	3973070786	15.12	-1522333939	4105	6656	-2551	
6000 - 9999	704384	24.86	5598343832	14.72	5620682086	21.39	-22338254	7948	7980	-32	
10000 - 19999	837436	29.55	11930482515	31.37	8296828538	31.58	3633653977	14246	9907	4339	
20000 - 39999	379943	13.40	10254487348	26.97	5143658333	19.58	5110829015	26990	13538	13452	
40000 - 59999	56920	2.01	2724150645	7.16	1201288774	4.57	1522861871	47859	21105	26754	
60000 - 79999	14942	0.53	1030401415	2.71	227001940	0.86	803399475	68960	14192	53768	
80000 - 99999	9961	0.35	905851205	2.38	305390023	1.16	600461177	90949	30659	13452	
40000 - 59999	56920	2.01	2724150645	7.16	1201288774	4.57	1522861871	47859	21105	26754	
60000 - 79999	14942	0.53	1030401415	2.71	227001940	0.86	803399475	68960	15192	53768	
80000 - 99999	9961	0.35	905851205	2.38	305390028	1.16	600461177	90949	30649	60290	
100000 - 299999	13518	0.48	198210796	5.21	380002902	1.45	1602105894	146617	28111	118506	
300000+	1423	0.05	929943307	2.45	23109520	0.09	906833787	653509	16240	637269	

TABLO : 21

GELİR DİLİMLERİNE GÖRE HARCAMA GRUPLARININ TOPLAM TÜKETİM HARCAMALARI İÇİNDE ORANSAL DAĞILIMI

Gelir Dilimleri (TL)	Tüketim Harcamaları									
	Toplam	Gıda Harcamaları	Dışardan Yenen Yemekler	Ev Eşyaları	Giyim	Konut	Sağlık	Ulaştırma	Kültür Eğitim Eğlence	Diğer
Toplam	100.00	59.95	3.64	6.34	12.32	9.39	4.80	2.07	0.34	1.15
0 - 1999	100.00	60.28	2.87	4.82	11.25	11.59	5.62	2.36	0.15	1.06
2000 - 5999	100.00	62.53	2.45	5.09	11.10	10.95	4.91	1.92	0.16	0.89
6000 - 9999	100.00	63.61	3.00	5.03	11.15	9.62	4.62	1.91	0.20	0.86
10000 - 19999	100.00	59.47	3.90	6.09	12.66	9.26	4.79	2.24	0.32	1.27
20000 - 39999	100.00	55.74	4.63	7.40	14.29	8.71	5.05	2.09	0.71	1.38
40000 - 59999	100.00	63.92	4.21	4.95	12.00	6.57	3.79	2.03	0.28	1.25
60000 - 79999	100.00	56.20	6.01	8.55	14.22	7.98	3.37	2.18	0.37	1.12
80000 - 99999	100.00	38.24	4.48	31.94	11.98	5.97	4.81	1.32	0.28	0.98
10000 - 299999	100.00	53.16	4.66	13.98	11.98	8.25	3.33	1.81	0.43	2.42
300000 +	100.00	50.44	1.90	2.12	4.16	6.34	28.50	2.80	0.03	3.71

TABLO : 22

**GELİR DİLİMLERİNE GÖRE HANE HALKI VE TÜKETİM HARCAMA GRUPLARININ
ORANSAL DAĞILIMI**

Gelir Dilimleri (TL)	Hane Halkı Yüzdesi	Toplam	Gıda Harcamaları	Dışardan Yenen Yemekler	Ev Eşyaları	Giyim	Konut	Sağlık	Ulaştırma	Kültür Eğitim Eğlence	Diğer
Toplam...	100.00	100.00	100.00	100.00	100.000	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00
0 - 1999	7.71	4.20	4.22	3.31	3.19	3.84	5.18	4.91	4.80	1.79	3.87
2000 - 5999	21.06	15.12	15.77	10.19	12.14	13.63	17.62	15.46	14.04	7.06	11.77
6000 - 9999	24.85	21.39	22.70	17.63	16.96	19.36	21.91	20.60	19.74	13.18	16.03
10000 - 19999	29.55	31.58	31.32	33.88	30.35	32.45	31.14	31.53	34.13	29.14	34.79
20000 - 39999	13.41	19.58	18.20	24.94	22.84	22.70	18.15	20.60	19.77	41.26	23.48
40000 - 59999	2.01	4.57	4.87	5.30	4.29	4.46	3.20	3.61	4.48	3.80	4.91
60000 - 79999	0.53	0.86	0.82	1.42	1.17	1.00	0.73	0.61	0.91	0.94	0.84
80000 - 99999	0.35	1.16	0.74	1.43	5.85	1.13	0.74	1.16	0.74	0.99	0.99
100000 - 299999	0.48	1.45	1.28	1.85	3.18	1.40	1.27	1.00	1.27	1.84	3.04
300000+	0.05	0.09	0.08	0.05	0.03	0.03	0.06	0.52	0.12	0.00	0.28

TABLO : 23

HARCAMA TÜRLERİNİN BÖLGELERE GÖRE ORANSAL DAĞILIMI (ÖZET TABLO)

Harcama Türleri	Toplam	1. Bölge	2. Bölge	3. Bölge	4. Bölge	5. Bölge	6. Bölge	7. Bölge	8. Bölge	9. Bölge
	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%
Toplam.....	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00
Gıda	59.95	58.47	54.59	56.07	65.66	57.36	66.31	63.31	60.55	57.24
Lokanta ve benzeri	3.64	3.26	5.77	4.99	2.64	3.15	1.90	3.55	4.55	2.15
Ev Eşyaları	6.34	6.83	7.05	6.57	5.17	8.28	5.02	4.43	5.53	9.40
Giyim	12.32	11.53	12.89	12.85	12.42	13.48	12.38	10.45	13.41	12.32
Konut	9.39	11.44	7.85	8.37	5.80	11.40	10.16	10.87	8.71	9.62
Sağlık ve kişisel	4.80	4.77	6.62	6.24	4.45	3.02	2.88	4.62	4.40	4.68
Ulaştırma haberleşme	2.07	2.43	2.86	2.80	2.00	1.32	1.17	1.67	1.94	2.13
Kültür - Eğitim - Eğlence	0.34	0.23	0.43	0.37	0.46	0.77	0.04	0.28	0.29	0.23
Diğer	1.15	1.04	1.94	1.75	1.40	1.22	0.14	0.82	0.62	1.23

3 . GRUP BİLDİRİLER

— KAMU POLİTİKALARI VE UYGULAMALAR —

GÖKHAN MENTEŞ

**KÖYİŞLERİ ve KOOPERATİFLER
BAKANLIĞI ÇALIŞMALARI**

KÖY İŞLERİ VE KOOPERATİFLER BAKANLIĞI BİLDİRİSİ

Gökhan Menteş

Köy İşleri ve Kooperatifler Bakanlığı planlı dönemi 1960 sonrasının bir bakanlığıdır. Kuruluşundan bu yana 15 yıl geçmiştir. Bu 15 yıllık süre içinde Köy İşleri ve Kooperatifler Bakanlığı gerçekten ilginç ve dökümanite edilmiş bir örgütsel evrim geçirmiştir. Bakanlığın doğradan doğruya uygulamalarına girmeden önce planlı dönemin ilginç bir örgütsel evrimi olan bu Bakanlığın, zaman içinde nasıl bir yapısal değişim getirdiğini belirtmek gerekir.

Köy İşleri ve Kooperatifler Bakanlığı bu günkü adıyla ve ilk kurulduğu yıllardaki adıyla "Köy İşleri Bakanlığı" 1960 sonrasında Cumhurbaşkanının Başkanlığa yazdığı bir öneri mektup sonucu oluşturulmuştur. Doğrudan doğruya siyasal bir karar niteliğinde zamanın Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel 23.5.1963 günlü yazısıyla Başkanlığa sunduğu metin şöyledir :

"Başbakanlığa,

Uzun yıllardan beri Devletin gayretleri şehirlere tercih edilmiştir. Şehirler az çok batıya mütemail bir tekamüle mazhar olmuşlardır. Fakat köyler uzun senelerden beri olduğu gibi, şehirlerin ilerlemesinden habersiz sabit kalmışlardır. Halbuki nüfusumuzun büyük kitlesi köylerde dir. Bir çok maddi ve manevi varlığımız köydedir.

Köyün mutlaka şehire ayak uydurması ve batı anlayışına erişmesi lazımdır. Bugünkü teşkilatla bunun yapılamıyacağı anlaşılmıştır. Bu bakımdan geniş yetkili ve Başbakanlığa bağlı bir köy Bakanlığı kurulması ve köy meselelerini heyeti umumiyesiyle ele alıp, köyü uyandıran gayret ve çalışmaları ayarlaması ve bu Bakanlığa parti ve politika münakaşaları üzerinde enerjik, dinamik ve köy meselelerine vukufu olan bir şahsın tayini hususunun tekemmülünün yüksek tetkiklerinizi sunarım."

Cemal Gürsel
Cumhurbaşkanı

Bu yazının yazılmasından hemen sonra, Doğrudan örgütsel bir öneri getirilmiyor, ama 6 ay geçtikten sonra Köy İşleri Bakanlığının oluşturulmasıyla ilgili olarak bir Bakanlar Kurulu yapılıyor ve zamanın azınlık hükümetinin güven oyu almasından sonra Köy İşleri Bakanlığının kurulması öneriliyor. 1963 yılındaki Koalisyon Hükümeti, programında direktifi Cumhurbaşkanından aldıktan sonra Köy İşleri Bakanlığının kurulması çalışmalarını başlatıyor. Bu çalışma ayrıntılı bir takım dökümanlarla sonuçlanıyor. 1964 - 1965

yıllarında Köy İşleri Bakanlığı kuruluş çalışmaları adı altında bir çok çalışma hazırlanıyor ve o devrin Köy İşleri Bakanı Başkanlığında bir çok özel ihtisas komisyonu oluşturuluyor. Her bir komisyon bakanın direktifi ile özel konuları incelemekle görevlendiriliyor. Şunu da belirtmek gerekir ki, 27 Mayıs sonrası dönemde MEHTAP (yani Merkezi Hükümet Teşkilatının kuruluş ve görevlerine ilişkin araştırma projesi) söz konusudur. Bu proje büyük ölçüde zamanın toplum kalkınması anlayışını kırsal kalkınmaya eş tutmak ve merkezde ve taşrada geniş çapta örgütlenme öneren bir çalışmadır. Doğrudan doğruya siyasal bir karar olarak DPT'nin dışından geçiyor. Ancak (MEHTAP) taki önerinin bir Bakanlar Kurulu karar tasarısı niteliğine dönüştürülmesine karşın yasalaşamıyor,

Bu 1964 yılı çalışmaları ile genelde köy sorunlarını inceleyen bir komisyon, kırsal alanın komisyon kırsal alanın gerçeklerini o zamanki bilimsel bulgular çerçevesinde aktarmaya çalışıyor. Bir diğer komisyon böyle bir Bakanlığın kurulması halinde diğer Bakanlıklardan gelecek ve ayrıca oluşturulacak birimlerin neler olması gerektiğini irdeliyor. Aynı dönemle oluşturulan bir diğer komisyon ise Yabancı Devlet ve Ülke örneklerini inceleme komisyonudur. Keza Dış İşleri Bakanlığı kanalıyla 62 Vali ve 472 Kaymakama sunulan anketlere alınan yanıtlarla köy alt yapı hizmetlerinin daha rasyonelleştirilmesi için oluşturulan bir komisyonda rapor hazırlanır. Toplum kalkınması metodunun denenmekte olduğu iki ilin ve illerdeki Kaymakam ve Valilerin yorumlarını içeren bir ihtisas komisyonunun çalışmaları da var. Diğer Bakanlıklardan gelme olasılığı olan ve Bakanlar kurulu kararında genel ilkeleri belirlenmiş kuruluşların, Köy İşleri Bakanlığında toplanmasına ilişkin olarak belirlenmiş ilkeler doğrultusunda, doğrudan köyle ilgili kuruluşları inceleyen komisyon... Köyle ilgili kuruluşları inceleyen komisyonlar, bu birimlerin genelde konularını ortaya koyuyorlar ve Köy İşleri Bakanlığı çatısı altında birleştirilmeleri durumunda nasıl bir yeni düzenleme içine girmeleri gerektiğini vurguluyorlar.

İller Bankasının köylerle ilişkisi konusunda bir rapor var. Özellikle kredilerin dağılımıyla ilgili olarak köylerdeki kurslar, değişik eğitim yapan kuruluşların bir elde toplanması ile ilgili komisyon, pazarlama, alım satım kooperatif konularını inceleyen bir özel ihtisas komisyonu. Bunlardan çeşitli sonuçlar çıkıyor. Bu sonuçlar doğrultusunda derlenen temel rapor, Köy İşleri Bakanlığının başkanlığında derlenen temel rapor, Başbakanlığa sunulur bir Köy İşleri Bakanlığı örgüt yapısı oluşturuluyor. Bu örgüt içinde bir takım birimler Köy İşleri Bakanlığına bağlanıyor. Köy ile ilgili tüm diğer birimlerde bağlanmayan, fakat köyle ilgili diğer birimlerde Bakanlığın koordinasyon sahası içine alınıyor. Köy işleri ve Kooperatifler Bakanlığı yapısı konusunda 4 temel birini var.

1.si Araştırma ve eğitim birimi, 2.si Planlama ve koordinasyon birimi, 3.sü Halka münasebetler yayın ve idare birimi, 4.sü uygulama birimi.

Bu birimlerin her birisi diğer Bakanlıklardan katılım oluyor. Halk Münasebeti Yayın ve İdare birimi Bakanlığının doğduran doğruya yeniden oluşturduğu bir birimdir. Araştırma ve Eğitim Birimide Devlet Planlama Teşkilatında oluşturulan toplum kalkınması grubu olduğu gibi geliyor ve bu birimin nüvesini oluşturuyor. Toprak iskân envanter ekiplerinin de bu birimde olması öngörülüyor. Halk Eğitimi Genel Müdürlüğü'nün (Millî Eğitim Bakanlığına bağlı bir birim) bu ünitede toplanması isteniyor. Tarım Bakanlığının ev ekonomisi birimi, Sanayi Bakanlığın Köy geçici kurslar, Millî Eğitim Bakanlığının köy kadınları eğitim kursları gibi kuruluşlar doğrudan K. K. Bakanlığının Araştırma birimi içinde yer almaları isteniyor. Planlama ve Koordinasyon biriminin temel işlemi ise ikinci birim oluyor. Bu temel işlemi Bakanlık içinde yatay koordinasyon ve taşrada dikey koordinasyon olarak özetlenmiş. Bu koordinasyon biriminin yine Devlet Planlama Teşkilatına uzmanların katılması öngörülüyor. Uygulama birimleri bu gün Bakanlığın personelinin % 95'ini oluşturan birimlerdir. Bugünkü idari yapıyı oluşturan kuruluşlar o günkü kararlara dayanıyor. Bir de toprak iskân ve köy kalkınması birimi önerisi var. Bu birimin İmar İskân Bakanlığı'ndan gelecek bazı genel müdürlük ve dairelerden oluşması öngörülüyor. Toprak ve İskan İşleri Genel Müdürlüğü ile Mesken İşleri Genel Müdürlüğü'nün Köycülük Dairesi, İmar İskân Bakanlığından toprak reformunu yapma dairesiyle, Köy İşleri Bakanlığına getiriliyor. Tarım Bakanlığı'ndan da Orman Genel Müdürlüğüne bağlanan Köy Kalkınma Dairesi, Köy işleri Bakanlığı'na alınır.

Toprak ve İskân Köy Kalkınması biriminin dışında toprak ve su kaynakları geliştirilmesi birimi Tarım Bakanlığı'ndan alınıp Köy İşleri Bakanlığına verilmesiyle oluşturuluyor. Toprak ve Su İşleri Genel Müdürlüğü bu öneriler sonunda Köy İşleri Bakanlığı'na geçiyor. Köy alt yapı tesisleri birimi (Bugünkü YSE teşkilatının temeli) DSİ Genel Müdürlüğü'nde Köy içme suları birimi, Kara Yolları Genel Müdürlüğü'nden Köy yolları kuruluşu, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'ndan Köy Elektrifikasyon Dairesi, Köy İşleri Bakanlığına alınıyor. Köy alt yapı hizmetleriyle ilgili olarak Türkiye'de köye yönelik kuruluşların sayısı bundan ibaret değildir. Daha bir çok kuruluşlar vardır. Örneğin : Okul, Sağlık Ocağı, Veteriner binaları vs. gibi. Bu birimlerin tüm yapılarının proje ve plan işleri ile finansmanların Köy İşleri Bakanlığından geçmesi öneriliyor. Bunun dışında köy El Sanatları birimi vardır. Bu da Sanayi Bakanlığının El Sanatları Dairesinin Köy İşleri Bakanlığına alınmasıdır. Köyde ekonomik gelişmeyi destekleme birimi var. (Bu da Toprak Mahsulleri Ofisine bağlıdır.) Doğrudan doğruya Köy İşleri Bakanlığına alınması öneriliyor.

Raporun diğer Devlet daireleri içinde 33 ülkenin devlet kuruluşu incelenmiş. Dış İşleri Bakanlığı bu bilgileri 33 Devletteki kırsal kalkınmayla ilgili Bakanların yapısını ortaya koymuş ve bunları irdelemeye çalışmış; 33 Devletten bir bölümü gelişmiş ülkeler. Bunlarda köy sorunu olmadığı için Köy İşleri Bakanlığı yoktur. Az gelişmiş ülkelerde ise ya kur olmayışından dolayı yahutta bir takım politik gerçekler nedeniyle Köy İşleri ve Kooperatifler Bakanlıkları yok. Ama köy kalkınmasıyla ilgili bakanlığı olan 4 ülkeden bir takım yanıtlar alınmış ve bu yanıtlara değinilerek Köy İşleri Bakanlığının kuruluş şeması oluşturulmaya çalışmıştır. Bunlar Hindistan, Endonezya, Suriye ve İran'dır.

O zamanın yapısı içinde Vali ve Kaymakamlara Köy alt yapı hizmetlerinin daha rasyonel bir sistemle yürütülmesi konusunda sorulan sorular sonucunda genel bir dilek dile getirilmiştir. Bakanlık koordinasyonluk olmaktan çok icracı bir Bakanlık olsun dileği geliyor. Bu büyük ölçüde gerçekleştirilmiştir. Çünkü bugünkü yapısıyla Köy İşleri Bakanlığının uygulayıcı bir bakanlık olması bu öneriden esinlenmiştir. Toplumsal kalkınma metodu denenmekte olan iki ildeki Vali ve Kaymakamlar da köy kalkınması konusunda bir takım önerileri dile getirmişlerdir. Bu öneriler özellikle esgüdüm yokluğundan yakınıyor. Köy hizmetlerini yapın ilgili Bakanlık ve dairelerdeki durumun değerlendirilmesi oldukça kısa geçilmiş, bunlar sanıyorum temel bir gerekçeye oturuyor.

İller Bankasının köylerle ilişkisi konusundaki raporda özetle sorun şöyle ortaya konmuş. İller Bankası köylere ayrılan payların yetersizliğini belirtiyor ve köylerden toplanan sermayenin katılım paylarından daha az olduğu kaydediliyor. Bu durumda İller Bankasının önerisi Köy İmar fonlarının oluşturulması doğrultusundadır ki bu Köy İmar Fonları'nda oluşturuluyor. Köyde kurslar ve değişik eğitim yapan kuruluşların bir elden yürütülmesi konusunda komisyon Milli Eğitim Bakanlığı, Tarım Bakanlığı ve Sanayi Bakanlığının ilgili kurslarını Köy İşleri Bakanlığında toplamayı öneriyor. Bu kuruluşların toplanmasından sonra bir bölümü Bakanlığa direk bağlandıktan sonra, diğerleri koordinasyon sahasında kalıyor.

Bakanlığın kuruluş yasasıyla ilgili çalışmaları 64'te başlıyor, 1970'e kadar kuruluş çalışması sürüyor. 1970'te Türkiye Büyük Millet Meclisine Bakanlığın kuruluş yasası sunuluyor. 1971'de Meclisten geçiyor. Cumhuriyet Senatosa gidiyor. Cumhuriyet Senatosunda süresi içinde görüşülemediğinden kesinleşiyor. Cumhurbaşkanıya sunuluyor. Cumhurbaşkanı yasayı geri çeviriyor. Temel neden Bakanlık yapısında Valiler üstünde, bugünkü idari örgütlenmenin üstünde bölge kuruluşlarının öngörülmesi bugünkü idari yapımızı oldukça zorlayan bir öneri.

Daha sonra 1974 yılında Ecevit hükümeti döneminde Köy İşleri Bakanlığının isminin yanına bir de kooperatifçilik deyimi ekleniyor ve Köy İşleri Kooperatifler Bakanlığı oluşuyor. Köy İşleri ve Kooperatifler Bakanlığının oluşturulması kuruluş yasasının yeniden ele alınmasını, gerektiren bir durum. Türkiye Cumhuriyeti Halk Bankası Genel Müdürlüğü'nde Köy İşleri ve Kooperatifler Bakanlığına geçici bir süre için bağlanıyor. Bunun bağlanma gerekçesi Ticaret Bakanlığına ve Tarım Bakanlığına bağlı olarak yürütülmekte olan bir takım kooperatiflerin bu bankadan kredi almalarıyla doğrudan ilgili ve Türkiye'deki tüm kooperatifler Köy İşleri Bakanlığına bağlanıyor.

Sonradan bu durum değişiyor. Zaman içinde Orman Bakanlığının oluşturulması nedeniyle Köy İşleri Bakanlığının içindeki orman bölgelerini kalkındırma birimi, Orman Bakanlığına geçiyor. Toplum kalkınması yaklaşımında geçerliliğini yitiriyor. Toplum kalkınması ile ilgili olarak oluşturulan Bakanlıklararası Koordinasyon kurulu bir kez bile toplanamıyor. Halk eğitimi Genel Müdürlüğü 1968 yılında Milli Eğitim Bakanlığına geri veriliyor. Küçük sanatlar ve ev ekonomisi ile ilgili olarak Sanayi Bakanlığı ve Tarım Bakanlığında alınan birimlerde zaman içinde geriye veriliyor. Bu arada Toprak ve Tarım Reformu Müsteşarlığı oluşturuluyor. Bakanlığın toprak reformu ile ilgili yükümlülükleri bu müsteşarlığa geçiyor.

1971 yıllarında oluşturulan Türkiye Elektrik Kurumu nedeniyle de Köy elektrifikasyon hizmetleri bu kuruluşa bağlanıyor. Ulusal enterkonnekte sistemle bu işin ucuz malolacağı gerekçesi temel oluyor. Yalnız bugün hala yol, su, elektrik (YSE) Genel Müdürlüğümüzün yapısında Elektrik sorumluluğu vardır. Bu ulusal enterkonnekte sistemden yararlanamayan köylerin küçük hidro elektrik santrallerle Elektrik donatılarının yapılmasıyla ilgili.

1978 yılında oluşturulan Ecevit Kabinesi ile birlikte Köy İşleri ve Kooperatifler Bakanlığında 2 örgütsel düzenleme oluyor. Bunlardan biri Genel Müdürlüklerin sayısını artırma yolundaki genel eğilime karşın, Köy İşleri ve Kooperatifler Bakanlığındaki Genel Müdürlüklerin sayısı azaltılıyor. Kooperatifler Genel Müdürlüğünde görevli olan 3 ayrı genel Müdürlüğü adı altında birleştiriliyor. Bir de genel müdürlükler arası koordinasyon yetersizliği gerekçesiyle özellikle planlama konularındaki koordinasyonu gerçekleştirmek amacıyla doğrudan doğruya müsteşarlık katına bağlı olarak bir Araştırma planlama ve Koordinasyon Daire Başkanlığı oluşturuluyor.

Bugün Bakanlığın da Genel Müdürlüğü var. YSE, Toprak Su, Toprak İskan ve Kooperatifler Genel Müdürlükleri; bu 4 genel müdürlük 7000 idari ve teknik görevliyi barındırıyor. 35000 kadar kadrolu işçisi var. Yurt çapında il, bölge, ekip, başmühendisleri teşkilatı var.

KÖY İŞLERİ VE KOOPERATİFLER BAKANLIĞI BİLDİRİSİ

5000'i ana ve yardımcı güçlü iş makinası olmak üzere toplam 15.000 makina ve araçlık Türkiye'de en büyük "makine parkı" var. Bu 1978 fiatlarında çok kaba bir değerlendirme ile Bakanlığın bu makine parkı ve personeline 50 milyar lira düzeyinde bir yatırım kapasitesidir. Bunun 1 / 3'ü, bazan de 1 / 2'si ancak bütçe olanakları çerçevesindedir.

1978'e kadar yapılmış uygulamalarda görebildiğimiz temel sorunlar şunlardır : Köye eksik hizmetlerin götürülmesi, köye eksik olan Bayındırlık hizmetlerinin götürülmesi. Bu eksik hizmetler götürülürken toplu ve etken bir çalışmanın yapıldığı pek söylenemez. Daha çok parçacı dediğimiz bir yaklaşım söz konusu olmuştur. Politik baskılar nedeniyle maliyetin en aza indirgenmesi ilkesi pek yerine getirilememiştir. Bu gün K. K. Bakanlığı gerçekten politik baskıların en yoğun olduğu Bakanlıklardan biridir. Türkiye'deki 40.000 köy sayısı kadar dilekleri Millet Vekil'eri kanalıyla getiriliyor. Bu ister istemez Bakanlığın eşitlikçi bir uygulama içine girmesine neden oluyor. Yani etken olarak yararları olabilecek şeylerden yararlanılmıyor. Örneğin : Bir yol çalışması şantiye çalışması olmaktan çıkıyor. Yol şantiyesinde görevli olan bir takım araçlar çeşitli köylere dağıtılmak zounda kalıyor.

Diğer sorun ise bir doğrudan doğruya köylünün sorunudur. Yani devletin sorunu bir yanda köylünün sorunu bir yanda bulunuyor. Köylü bu dönem içerisinde kuşkusuz bir takım Bayındırlık Hizmetlerini alıyor. Ama kırsal kesim kaybeden kesim olma niteliğini kaybetmiyor. Aksine kentsel kesimin hızla gelişmesi köylü ile kentli arasındaki farkı giderek daha da açıyor. Mutlaka raadaki fark büyüyor. Her ne kadar köy gelişse bile 1978 yılı başlarında Bakanlığımızın 4 - 5 yıllık kalkınma planında da belirtilen ilkeler çerçevesinde bu iki soruna özellikle eğilmesi sonucu bir takım sloganlar gelişmiştir. Bu üç slogan :

- 1 — Kırsal alan kentleşecek,
- 2 — Tarım sanayileşecek,
- 3 — Köylü dönüşüm geçirecek.

Bu sloganların ışığında Bakanlığın uygulamalarını götürülebilmesi için bazı temel planlama ilkeleri ortaya kondu.

Bunlardan birincisi, geri kalmış bölgelere farklı tahsisler yapmak, (çünkü Doğu ve Güney Doğu çok az gelişmişliği doğuya ve batıya eşit miktarlar vermek yerine doğuya daha çok vermek zorunluluğu ortaya çıkıyor.) İkinci temel planlama ilkesi yatırımların bütünlüğü ve eş zamanlı ilkesidir. Burada özellikle belirtilen şudur : Yatırımların, birlikte (yolun, içme suyunun ayrı ayrı götürülmesinin dışında birlikte bir bütün olarak) götürülmesinin bir çok

ekonomik ve sosyal sosyo - psikolojik yararları vardır. Yatırımlar, birbirleriyle bütünleşince daha da anlam kazanıyor. Sosyo - psikolojik etkisi ise, köyde bir gelişme ortamı yaratmanın amaçlanmasında yatmaktadır. Yani köylünün, değişim olabileceğine inancını yaratmaktır. Bu ortamın yaratılması gerekir. Ama köyde ufak bir imar faaliyetinin yürümesi halinde bölge yapısal bir değişimin olabileceğine ilişkin bir psikolojik olumlu etki yaratmak çok güç.

Üçüncü ilke istihdam hacminin arttırılması ve halk katılımıdır. Bu nedenlerle de Bakanlığımızda özellikle etkenliği sağlamaya yönelik projelerin yanında, istihdam kapasitesi arttırmaya yönelik kırsal alandaki iş gücünü değerlendirmeye yönelik bazı özel projelerde uygulanmıştır. 4. İlke olarak bölgesel mekanın geliştirilmesi için mekansal örgütlenmeden de söz edebiliriz. Çünkü bazı sektörel çalışmalarla mekan boyutundan ayrı bir biçimde köye yaklaşılmaz. Ülkesel mekanı bir bütün olarak kabul edip bunun bir sistem olduğunu benimseyip, köy ve kent arasındaki kademelenmeyi gözeterek ve ülkesel kademelenme kentsel ve köysel kademelenme anlayışı içinde mekanda bir düzen değişikliği önerisi doğrusunda çalışmalar yapılmak istenmiştir.

4. ilkede ise, planlama ve uygulama bütünlüğü ilkesidir. Kırsal kalkınma eylemi konusunda planlama ve uygulama bütünlüğünün sağlanmadığı sürece, masa başında yapılanlar uygulamaya yansımıyor, uygulamada yapılanlar ise masa başına yansımıyor. Bakanlığın plancı kadroları bu uygulama eylemi içine sokulmaya çalışıldı. Şimdi Bakanlığın bu ilkeler çerçevesinde tüm faaliyetlerini anlatmak söz konusu değil, ama özellikle bazı özel projelere değinilmek de yarar vardır.

Birinci proje, köylüye ulaşım projesi. Bu kamu oyuna oldukça fazla yansımış olan projedir. Burada amaçlanan sınırlı parasal kaynaklarla olanaklar içindeki en fazla yol yapımını gerçekleştirmek ve birim maliyeti azaltmak ve bunu yaparken aynı zamanda ulaşım ağının oluşturulmasında bölgesel mekanın gelişmesi için mekansal örgütlenme doğrultusunda bir yol önerisi geliştirmektir. Köylüye ulaşım projesinin geleneksel Y. S. E. hizmetlerinden farkı şudur : Geleneksel Y. S. E. hizmetleri, şantiye esasına dayanmayıp daha çok büyük çapta araçların (dozergrayderlerin) köylere dağıtılması biçiminde alınan politik karar sonucu optimum büyüklükte bir şantiye oluşturuldu. (4 dozer 12 diğer iş makinasından oluşan 30 kişilik şantiyeler) Bu şantiyeler içinde çalışma süreleri uzatıldı ve toplu çalışma ilkesi genişletildi. Şantiyeler gezici şantiyeler olarak düşünüldü ve doğu - batı illeri arasında görevlendirildi. Mobil şantiye türünün yararları vardır. Ülkemizde özellikle doğu Anadolu örneğin bir dozer başına çalışma kapasitesi 800 saat / yıldır. Bu 2000 saat / yıl olan Avrupa düzeyinin oldukça altındadır. Kapasiteyi arttırabilmek için, inşaat mevsiminin kısalığı nedeniyle doğuda ve değerlendirilemeyen süreler-

de bu araçların batıya gönderilmesi ve batıda kışın ve özellikle baharlarda çalıştırılması gerekmektedir. Ancak önemli olan nokta devlet yapısında bir gezici şantiye oluşturulmasının zorluğudur.

Ayrıca Y. S. E. İşleri Genel Müdürlüğünün makina parkının iller arasında dağıtılmış oluşu ve bu makina parkına illerden gelen yoğun baskılarla gezici olarak çalıştırılmamasında kaydetmek gerekmektedir. Yani gerek valiler ve kaymakamlar, gerekse köylüler ve milletvekilleri illerdeki makina parkına sahip çıkınca böyle bir mobil ekip oluşturma olanağı da ortadan kalkmaktadır. Ancak çok kararlı bir tutumla bunun yapılması sağlanabilmektedir. Bu konuda bir kolaylıktan yararlanmak bakanlık ek olarak 200 dozerin gelmesiyle bunlar, köylüye ulaşım projesi kapsamında değerlendirmiştir. Diğer yardımcı makineler ise, Y. S. E. den tamamlanmıştır. Normal Y. S. E. uygulamalarının 10 - 12 km. civarında dozer başına yıl 10 - 12 km. yol yapabilmektedir. Y. S. E. uygulamalarımızda K. U. P. uygulamalarıyla bu hedef olarak 25 km. alınmıştır. Ancak 23 km. dolaylarında gerçekleşmiştir. Ek makina parkı yaklaşımıyla eksik yolların en çok 4 yıl içinde tamamlanması gibi bir ilkede ortaya konmuştur. Türkiye'nin yaklaşık 40.000 km. civarında eksik yol gereksimi var. Bunun Y. S. E. ve K. U. P. uygulamalarıyla bütünsel olarak 4 yılda bitirilmesi söz konusu olmakta.

Diğeri önemli proje köylüye iş projesi olarak kamu oyuna yansımış olan ve kısa adıyla K. İ. P.'tir. Bu proje iki alt projeden oluşmaktadır. Köy içme sularının getirilebilmesi için kanal açma projesi tarımsal arazinin taşlıktan arındırılması projesi. Bu projelerde amaç, önce köylüye geçici istihdam olanakları yaratabilmektir. Fakat bunu yaratırken ekonomik verimliliği gözetmek kanal açmadan söz konusu olmazken, toprağın taştan arındırılması projesinde verimliliği en fazla olan arazilerden başlaması ilkesiyle elde etmek olasıdır. Kanal açma projesinde yaklaşık olarak ilk uygulamada 1978 yılı içinde 3500 kişi istihdam edilmiş ve 152 birim içme suyuna kavuşturulmuştur. Kanal açma projesinde köylü devletten yalnızca bir mühendislik hizmeti yol göstericiliği ve malzeme yardımı alır. Köylü kanalı kendisi kazar ve köye içme suyu götürülür. Bu son derece yararlı sonuçlar yaratır. Çünkü köylülerin kendi köylerine su getirebilmesi için çalışmaları, karşılığında da asgari ücretten ödeme almaları onlarında istedikleri bir şeydir. Bu halkın kalkınmaya katılması eylemlerinden birisi olarak gösterebilir. Tarımsal araziye taşlıklardan arandırma projesi taşların toplanması emek gücü ve makina gücü birleştirilerek temizleme olayıdır. Bu projeye göre 10.000 Ha. lık alan temizlenerek böylece 1978 yılı içinde yalnız 8400 işçi istihdam edilmiştir. K. U. P. ilk önce 21 doğu ilinde Samsun - İskenderun hattının doğrultusundaki 21 ilde başlatılmıştır.

K. İ. P. uygulaması daha çok tarımsal araziyi taşlıktan arındırma projesi ile ilgilidir ve özellikle Güneydoğu Anadolu'daki taşlı arazi varlığıyla da ilgilidir. Diyarbakır, Mardin, Urfa, Gaziantep yörelerinde uygulama yapılmıştır. K. İ. P. uygulamasında dikkat edilen husus temizlenen arazinin kime ait olduğu sorunudur. Bu konuda (mülkiyet konusunda) 150 dönümlük bir sınır getirilmiştir ve 150 dönümden daha az arazisi olanların arazilerindeki taşların toplanması öncelik almıştır. Ayrıca verimli arazilere de öncelik verilmiştir. Bu proje kapsamında 40.000 kişiyi istihdam edebilecek düzeyde proje stoku yapılmıştır ve taştan arındırma projesinin bir yararı, doğrudan ekonomik verimi artırmasıdır. Bu verim artışı (yani taşlardan arındırma) arazinin % 100 ile % 400 arasında değişmektedir. Hiç kullanılmayan tarım arazisi, doğrudan kullanılabilir hale gelerek böylece verimi düşük tarım arazisi daha verimli hale getiriliyor. K. İ. P. kanal açma projesinde yapılan hesaplara göre ihale yönteminden % 40 ucuza mal olan bir yapım gerçekleştirilmiştir. Makineyle yapım köy içme sularında kanal açmada daha pahalıya mal olmaktadır. Köylü kendi emeğiyle (imece uygulamasını hatırlatan türden) bu projeye katkıda bulunuyor.

K. İ. P. kanal açma projesi ile taştan arındırma projesinin ortaya koyduğu bir gerçek vardır. Türkiye'de makina kullanımı her sektörde zorunlu değildir. Makina her zaman mali tasarruf getirmez. Köydeki atıl kapasitesinin değerlendirilmesi için yapılabilecek bir çok iş vardır. Örneğin teraslama, tarla islahı, köy yolları, sanat yapıları vb.

Son olarak yeni kooperatifleşme örneklerine değinmek istiyorum. Baştan sözünü ettiğim K. U. P. genelde bir etkinlik projesidir. K. İ. P. uygulaması daha çok köydeki istihdam kapasitesini değerlendirmeye yöneliktir. Yani kooperatifleşme örneklerinde ise özellikle su ürünleri dalında bir köy kent uygulaması olmak üzere bazı girişimlerde bulunuldu. Bafa ve Manyas uygulamaları kamu oyuna yansır. Bafa'da yapılan iş ivedi kamulaştırmayla uzun yıllar ağaların tekelinde olan gölün civardaki köylülere açılması ve köylülerin kooperatif örgüt çatısı altında toplanarak emeğe dayalı paylaşım ilkesi çerçevesinde üretime geçmeleridir. Manyas'da yapılan işe kerevit ve sazan üretimiyle ilgilidir. Yapılan iş toplu kullanım ve toplu mülkiyet esasına dayanıyor. Örnek uygulamaları toplu kullanım, toplu mülkiyet, toplu emeğe dayalı paylaşım ilkelerine, Türkiye neyin sağlanabileceğini göstermesi açısından incelemeye değer, Manyas'da 8 ayrı kooperatif vardır. Köy işleri ve kooperatifler Bakanlığının katkısıyla bu gölü kiralamak ve birlik oluşturmak su ürünleri dalında toplu kalkınım, toplu mülkiyet ilkelerinin bir örneğini yaratıldı. Sivas yakınlarında kaş gölünde ise bunlardan farklı olarak su ürünleri dalında değil, doğrudan doğruya tahıl üretimi dalında 13.000 dönüm

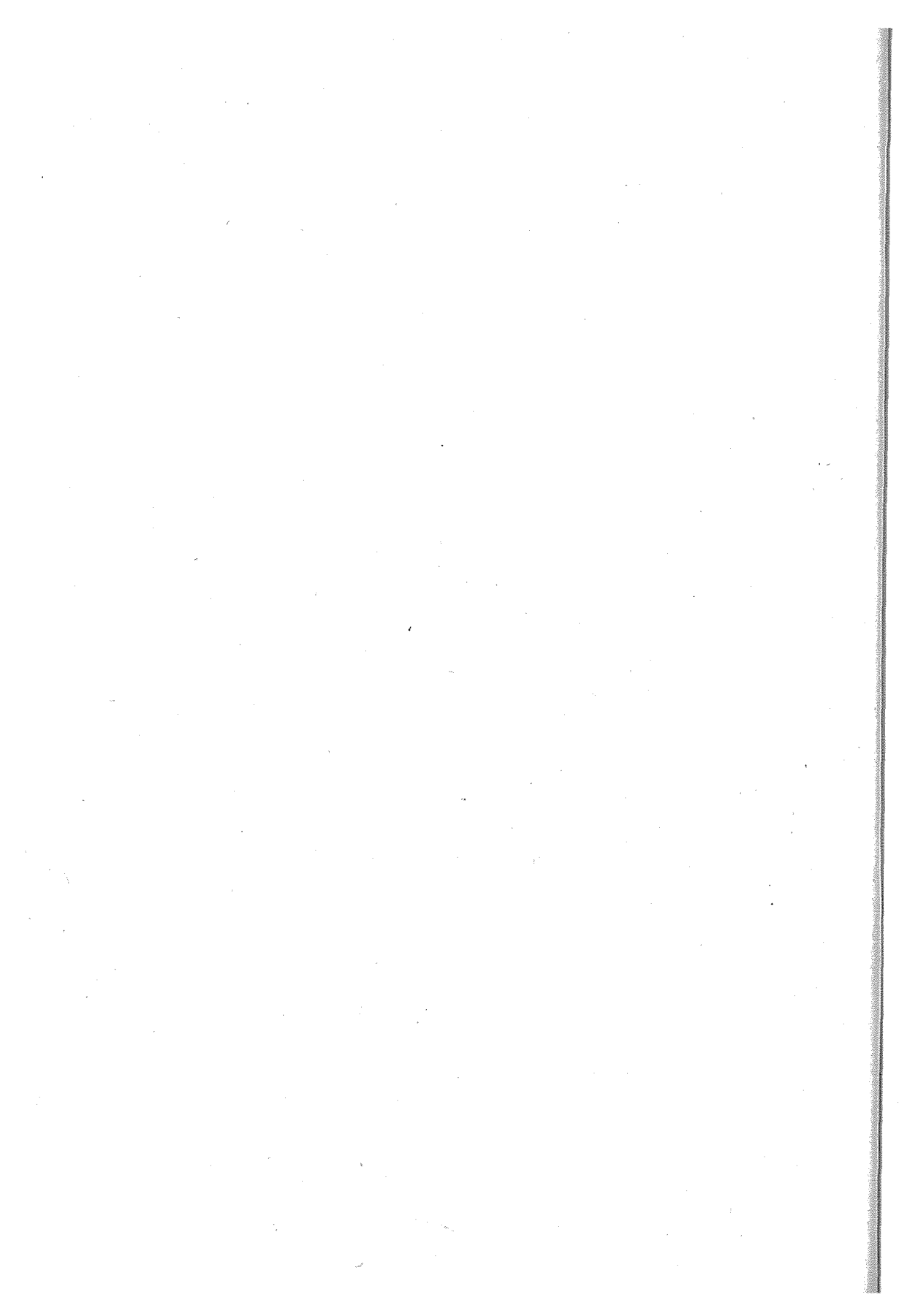
arazi üzerinde kişilerin özel mülkiyet hakları saklı kalmak ve ancak arazinin toplu kullanımı koşuluyla üretim planlamasına dayandırılarak ilginç bir kooperatifçilik örneği daha denendi. Özalp uygulamasında Köykent yaklaşımını denedi.

Köykent yaklaşımının uygulamayla ilgili bilgi verdikten sonra göçer yerleşim projesine geçmek istiyorum. Köykent uygulamasında yapılan iş İran sınırının hemen yakınında bir ilçenin bütününe ele alarak 57 köyden oluşan bir yörede belirlenen 6 köy kent kooperatifinin kurulmasıdır. Her köy kent kooperatifine ortalama 10 köy düşmektedir. Bu köyler kendi gönüllü isteklerinin doğrultusunda örgütlenerek ilk aşamada hizmet kooperatifçiliği ve sonra üretim kooperatifçiliği dalında örgütlenmeye başlamışlardır. Burada 3681 ortak sağlanmıştır. Özalp yöresinde sektörel projeler (yani KİP; KUP, benzeri projeler) çakıştırılmıştır. Yani bu yöre bütün projelerin çakıştırıldığı bir yöre olarak kooperatifsel örgütlenmenin özendirilmesi için devletin katkılarının yoğunlaştırıldığı bir yöre olarak ele alınmıştır. Gerçekten kooperatifçiliğin belkide bazılarının hiç duyulmadığı bu yörede % 95 kooperatif katılımı sağlanmıştır. Yani kooperatife üye olabilecek yaştaki nüfusun % 95'i kooperatife üye olmuştur. 6 köykent kooperatifi oluşturulmuştur. Son olarak Bakanlığın 1978 yılı başında başlattığı uygulama olarak göçer yerleşim projesinden söz ederek koşuşmamı bitirmek istiyorum.

Göçer yerleşim projesinden amaçlanan uzun yıllar Bakanlığımıza ve çeşitli kuruluşlara başvurarak yerleşme isteğinde bulunan Beritanlı Aşireti'nin yerleştirilmesidir. Beritanlı Aşiretinin bir bölümü kentsel iskan talebinde bulunmuş diğer bir bölümü ise kırsal iskan talebinde bulunmuştur. Bakanlığımız bunların Bismil ve Çınar yörelerinde belirli bir mekansal düzenleme ile köykent anlayışı çevresinde yerleştirilmeleri ve yerleşik hayata geçebilmeleri için çalışmalar yapmışlardır. Bu konuda çeşitli üniversiteler ve kamu kuruluşlarıyla ortak çalışmada bulunulmuştur. Yerleşme çalışmaları başlatılmıştır. Sonuç olarak denilebilir ki, bu örneklerden sonra sanıyorum Bakanlığın özellikle 78 yılı içindeki girişimlerini Bakanlığın ilk kuruluş yılında amaçlanana yaklaştırmak olanağı vardır ve temelde bir eşgüdüm (en azından kendi bakanlığımız içinde bir eşgüdüm) köylünün kalkınmaya katılması ve kırsal alanda devlet hizmetlerinin sunulmasında bir etkenliğin sağlanması yönünde girişimlerimiz olmuştur.

DR. FERAL EKE

**KIRSAL ALANDA
KENTLEŞME SÜRECİNİN
ETKİNLİKLERİ VE KIRSAL ALAN
FİZİKİ PLANLAMASINDA
POLİTİKALAR, İLKELER VE UYGULAMALAR**

GİRİŞ

Ülkemizde 1950'lerde başlayan ve giderek hızlanan kentleşme süreci ve kırdan kente göç olgusu hem kırdan hem de kentte pekçok değişiklikler meydana getirmiştir. Fakat kentleşme süreci kentlerde kırsal alana kıyasla, hemen izlenebilir o denli değişimler ve ivedi çözüm gerektiren o kadar çok sorun yaratmıştır ki, konu ağırlıkla kent yönünden değerlendirilmiştir. Bu devrede kıra dönük çözümler belli ölçüde araştırılmışsa da uygulamalarda öncelik kente dönük yatırımlara verilmiştir. Bir yandan kırsal alana ilişkin planlama çalışmaları daha çok kentsel karar verme mekanizmalarının doğrultusunda, kenti destekleme ve rahatlatma amacına yönelik olmuş, diğer yandan sosyal içerikli kamu programları, altyapı ve konut yatırımları kenti yöneltmiştir.

Son yıllarda ise ülkemizde başka bir olgu izlenmektedir. Kente özgü eylemler ve kullanımlar kırsal çevreye de taşmaktadır. Ulaşım ve iletişim olanaklarının artması, geniş alan ve hammaddeye yakınlık gereksinmesi ve kent arsalarındaki fiyat artışları ve belediye denetiminden kaçma gibi etmenler, sanayileşme istemlerini belediye sınırları dışına yöneltmekle, modern toplumun giderek artan dinlenmeye, rekreasyon gereksinmesi turizm ve ikinci konut olgusunu kıyılarda yoğunlaştırmakta, büyük kentlerdeki hava kirliliği, yoğunluk ve düzensiz gelişme ve yine kent topraklarındaki spekülasyon metropol çevresinde konut kooperatifleşmesi sürecini getirmektedir. Bu yaygınlaşma kırsal alanın daha ağırlıkla ele alınmasını ve yeni bir yaklaşımla planlanmasını gerektirmektedir.

30. Dünya Şehircilik Gününü kutlarken kentleşme süreci ve kırsal alan ilişkisini konu alan bir kolokyumun düzenlenmesi de gayet anlamlı olup, kırsal alana ilişkin uygulamaların, görüşlerin ve önerilerin sergilenmesine olanak tanıyarak yararlı bir görev yapacaktır. Kırsal faaliyetlerin ekonomik geçerliliğinin devam etmesi ve ulusal ekonomiye katkısının artırılması, kırsal kaynakların ve kıra özgü çevresel değerlerin ve özelliklerin korunması veya akılcı kullanımı, kır - kent dengesinin yaratılması ve kırsal kesimde yaşayanların sosyal adalet ilkesine uyularak sosyal ve altyapı hizmet ve olanaklarına kavuşturulması, diğer bir deyişle kırsal alanın ekonomik, sosyal ve fiziksel biçimlendirilmesinde kamu politikalarının önemi açıktır. Arazi kullanım kararlarını yönlendirici, planlayıcı ve denetleyici bir kuruluş olarak İmar ve İskân Bakanlığı'na da bu konuda pekçok görev düşmektedir.

İMAR VE İSKÂN BAKANLIĞI YETKİLERİ

İmar ve İskân Bakanlığı 1958 yılında 7116 sayılı kanunla kurulmuştur. Bu kanunda görevleri şöyle sıralanmıştır :

- a) Yurdun bölge, şehir, kasaba ve köylerinin harita ve imar planlarını hazırlamak ve hazırlatmak.
- b) Ülkeye en uygun konut politikası ilkelerini saptamak ve uygulanmasını sağlamak.
- c) Ülke koşullarına en yararlı yapı malzemesini sağlayacak önlemleri almak.
- d) Bölge planları için ilgili kuruluşlarla ortak çalışmalar ve araştırmalar yapmak.
- e) İç iskân, göçmen iskânı için ve afetlerden öne ve sonra gerekli önlemleri almak.

Bu görevleri yaparken İmar ve İskân Bakanlığının diğer bir yasal dayanağı ; 1956 yılında çıkarılan 6785 sayılı ve 1972 tarihinde 1605 sayılı kanunla değiştirilen İmar yasası ve ilgili yönetmelikler.

KIRSAL ALAN PLANLAMA ÇALIŞMALARI

İmar ve İskân Bakanlığının kırsal alanında makro seviyede kapsıyan ilk çalışmaları, ülkede nüfusun ve ekonomik eylemlerin coğrafi dağılımına öncülük etme doğrultusunda **bölge planlama çalışmaları** olmuştur. 1962 yılında da 77 sayılı Kanunla uzun vadeli planın yürürlüğe konulmasından sonra bu çalışmalar 5 yıllık kalkınma planlarıyla getirilen ilkelerle yönlendirilmiştir.

Birinci 5 yıllık planda, bölgesel politikalar ve “ nüfusun, kaynaklarla orantılı olarak dağıtımı ve daha dengeli bir gelir artışı sağlamak için yatırımların coğrafi dağılımında bölgelerarası denegeli bir kalkınma esaslarını gözönünde bulundurmak ve bölgelerarası dengesizlikleri gidererek geri kalmış bölgelerin daha hızlı kalkınmasını sağlamak ” ilkesini gerçekleştirmek üzere bölge planlama çalışmalarını sürdürmüştür. İmar ve İskân Bakanlığı daha önceki genel araştırmalarına ve birinci 5 yıllık plan ilkelerine dayanarak pilot bölge olarak seçilen Doğu Marmara, Zonguldak, Trakya, Çukurova ve Antalya Bölgelerinde hem kırsal alanı hem de kentsel sistemleri kapsıyan geniş çalışmalar yapmıştır. Bu çalışmalarda bölge ölçeğinde ekonomik, sosyal ve fiziksel veriler toplanarak incelenmiş ve gelecek için hedefler verilmiş ve öncelikli proje teşhisleri yapılmıştır. Türkiye’de hazırlanan ilk bölge planı Doğu Marmara bölgesi ön planıdır. Bu çalışmada ağırlıklı metropoliten alan ve onu destekleyici olarak kırsal alana ait veriler irdelenmiştir. Bu çalışmayı izleyen Antalya, Çukurova, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölge planlama çalışmalarında kırsal alana ilişkin sorunlar ve çözüm önerileri tarım

potansiyeli ve kır - kent gelişme dengesi araştırmaları yer almıştır. Zonguldak bölgesi ön planı ve Elazığ - Keban çalışması bu devrede yapılan diğer çalışmalardır.

İkinci 5 yıllık planda da bölge planlamaya ilişkin birinci plandakine benzer ilkeler önerilmiş olması nedeniyle çalışmalar devam etmiştir :

- Türkiye 8 **planlama bölgesine** ayrılmış ve bu bölgeler için bilgi verici ve tanımlayıcı anlamda çalışmalar bitirilerek bölgesel olanaklar ortaya konmuştur.
- Kırdan kente göçün yurt düzeyine dengeli dağılımını sağlamak amacıyla 24 bölge gelişme **merkezi** seçilmiş, bu merkezlere ilişkin fiziki, sosyal ve ekonomik gelişme içerikli proje hazırlıkları yapılmıştır.
- Sınırlı parasal olanaklar gözönüne alınarak ülkenin her yerleşme noktasını aynı zamanda geliştirme olanağı bulunamayacağından ; **yerleşmeler arası kademelenme çalışmaları** yapılmıştır. Böylece fiziksel uygulama kararlarında kamu yatırımlarının yöneleceği yerleşme merkezleri belirlenerek öncelikleri saptanmıştır.

Ancak kalkınma planlarında sektörel programların mekan boyutuna sahip olmaması, bölgelerin gelişme, sorun ve amaçlarına uygun olarak farklılaştırılmaması, bölge planlarının ulusal planla diğer ölçelerdeki planlar arasında kurması gereken organik bağı gerçekleştirilmesi olanağını yok etmiştir. Aynı zamanda bölgesel planların uygulanması için gerekli uygulama düzeni, kurumlaşma ve araçlar ve yaptırım gücünün sağlanmaması nedenleriyle İmar ve İşkân Bakanlığının bölge planlama uğraşısına etkin bir uygulama niteliği kazandırılmamıştır.

İmar ve İşkân Bakanlığı'nın diğer bir çalışması da büyük kentler ve bu kentlerin yakın çevrelerinde kırsal alanın dengeli ve düzenli gelişmesini amaçlayan **metropoliten planlama** çalışmaları olmuştur. 20.7.1965 tarihinde Bakanlar Kurulunun 6 / 4970 sayılı kararı ile bundan sonraki yıllarda İstanbul, Ankara ve İzmir'de kurulan nazım plan büroları yerel yönetimlerle bir esgüdüm içerisinde metropoliten alan çalışmalarına başlamışlardır. Giderek bu çalışmalar Samsun, Erzurum, Elazığ, Bursa ve Adana kentleri içinde başlatılmıştır. Başlangıçta metropolün büyüme sorunlarına çözüm getirme amacının ağır bastığı bir yaklaşım içeren ve özellikle metropoliten alanı kapsayan çalışmalar, bir aşama geçirmiş ve metropolün çevresi ile olan ilişkilerinin yoğunluğu ve bu çevrede yer alan yerleşmeler arası karmaşık ilişkiler, metropoliten gelişmeye yön vermiş ve verecek temel belirleyiciler (Ekonomik ve sosyal kaynak ve güçlerin) planlama sınırı içine alınması gereği, bir metropoliten bölge kavramını getirmiş ve çalışmaların kapsamını

genişletmiştir. Bu tür bir yaklaşımda kentsel büyümenin kırsal kaynaklarla desteklenmesi ve bu kentsel büyümenin yararlarının kır ve kent tarafından paylaşılması ve kırsal alanın donatımı ve gelişmişlik düzeyinin arttırılması amacı gözetilmektedir.

İmar ve İskân Bakanlığınca yürütülen diğer bir uygulama **çevre düzeni planlarıdır**. İmar Yasasının 47. maddesi uyarınca belediye mücavir alanlarında ve 1605 sayılı Kanunun ek 8. maddesi kapsamında bulunan yörelerde ve genel yerleşme düzeni çalışmaları arasında öncelikleri saptanan alanlarda veya belli bir gelişmenin yoğunlaştığı alanlarda 1/25.000 ölçekli çevre düzeni planları hazırlanmaktadır. Bu planların amacı :

- Kentsel yerleşmeler çevresinde düzenli bir gelişme sağlamak.
- Çeşitli sektörlerin kullanım istemlerini düzenlemek.
- Doğal kaynaklar için akılcı bir koruma, kullanma dengesi sağlamak.
- Tarihi, arkeolojik değerlerin, ormanların korunmasını gerçekleştirmek
- Turistik alanların, doğa rezervlerinin ve kıyıların toplumun yararına bir kaynak olarak arzını ve kullanımını arttırmaktır.

Son 10 yıl içinde Bakanlığımızca Çanakkale'den İskenderun'a kadar uzanan kıyasal alanlarda çevre düzeni planları hazırlanmıştır. Çanakkale, Burhaniye, Kara toprak, Marmaris, Köyceğiz, Finike, Turunçova, Alanya kıyı bandı mücavir alan planı, Mersin - Silifke kıyı bandı çevre düzeni planları Orman Bakanlığı ve Turizm ve Tanıtma Bakanlığı ile birlikte Kemer yöresi için hazırlanan Güney Batı Antalya Çevre düzeni planı ve Sapanca ve İznik Gölü çevreleri için hazırlanan planlar bu çalışmaların başlıcalarıdır.

Bilindiği üzere 6735 sayılı İmar Yasasına 1972 yılında 1605 sayılı Yasa ile bazı maddeler eklenmiştir. Ek 7. madde deniz, göl ve nehir kıyılarında belli bir kuşakta toplum yararını ön plana alarak, toplum kullanımına açık olmayan yapılaşmayı yasaklamakta ve kıyılardaki toprak kullanma, ayırma, birleştirme, yapılanma ilke ve koşullarının bir yönetmelikle düzenlenmesi ve öncelikli kıyıları için imar planları hazırlanmasını emretmektedir. Ek 8. madde ise İmar Yasasının kapsamını belediye ve mücavir alanlar dışına yaygınlaştırmakta, bölge planlama, ulaşım ağı açısından önem taşıyan yörelerde planlama, denetleme, örgütlenme ve uygulama yetki ve sorumluluklarını İmar ve İskân Bakanlığına vermektedir. Bu maddeler kıyıların topluma açılması ve kırsal alanların düzenli gelişmesi yönünde atılmış olumlu adımlardır. 18.1.1975'de de 47 ilde uygulanmak üzere her iki maddeye ilişkin bir yönetmelik yayınlanmıştır. Yönetmeliğin dayandığı ilkeler şöyle özetlenebilir :

- 1) Ek 7. maddeye ilişkin olarak kullanılacak yetkiler, belediye sınırları

dışında ek 8. maddede öngörülenden farksız olması nedeniyle her iki maddenin uygulanmasını birlikte düzenlemek üzere tek bir yönetmelikle yetinilmiştir.

- 2) Yönetmelik kıyıdaki iyelik sorunlarını çözmeyi değil, kullanma, yapılanma ve planlama konularını düzenlemeyi amaçlamaktadır.
- 3) Yargıtay kararlarında da öngörüldüğü gibi denizin ayrılmaz bir parçası, uzantısı olan kıyılar herkesin tam bir serbestlikle yararlanabileceği alanlardır.
- 4) Ek 8. maddeye ilişkin olarak yönetmelik ayırma ve birleştirme, yapılanma koşullar ve ölçütlerini saptayarak düzensiz bir gelişme ve aşırı yoğunlaşmayı önlemekte, gerekli yeşil alan ve otopark alanlarının ayrılmasını, yerleşmelerin altyapılarının sağlıklı bir biçimde düzenlenmesini amaçlamaktadır.
- 5) Özellikle sanayi istemlerinde yer seçiminin bölge ve metropoliten alan, planlama kararları çerçevesinde ve sektörel görüşler gözönüne alınarak düzenlenmesini sağlamaktadır.

Bu yönetmeliğin uygulama ilkelerini açıklamak ve detaylandırmak üzere çalışmalar yapılmış olup bir dizi genelge yayınlanmıştır. Bunlardan 16.9.1976 tarihinde yayınlanan 82 sayılı genelge en kapsamlısı olup belediye ve mücavir alan sınırları dışında yönetmeliğin 3.01 maddesi gereğince açılması istenen yerleşme alanları için yapılacak işlemleri kapsamakta ve plan kararlarına varmakta gerekli hangi sektörel bilgilerin toplanmasının gerektiğini vurgulamaktadır. Gerekli bilgiler, teklif alanın imar yasasına göre konumu, mülkiyet durumu, 1710, 1757, 4753 sayılı yasalara göre durumunu, arazi kabiliyeti, orman sınırları ve sulama projeleri ile ilişkisi, tesisin türü ve kapasitesi, su, enerji ihtiyacı, hammadde temini ve mamul madde pazarı yeri, çevre sorunları yönünden durumu gibi bilgileri içeren teknik rapor ve ilgili kuruluşların görüşleridir. 82 sayılı genelge ile yerleşme istemleri turizm, konut, sanayi ve diğer kullanımlar olarak 4 grupta sınıflandırılmış ve her sınıf için aranacak özel belgeler de belirlenmiştir.

İmar Yasasının ek 7 ve 8. maddelerine ilişkin yönetmeliği tamamlayıcı olarak bu yönetmelik kapsamındaki köylerin ve mezraların yerleşik alanında uygulanacak bir yönetmelikte 14.11.1975 günü ilan edilmiştir. Bu yönetmelikle köylerin yerleşik alanları ve dağınık yerleşik alanları tanımlanmakta, yapılaşma emsalleri, ifraz koşulları, kıyıya yaklaşma sınırları verilmektedir. Bu yönetmelik köy içi imar düzeninin korunması ve gelecekteki yapılaşmaların ancak köye ait olması ilkesini getirmektedir.

DARBOĞAZLAR VE ÇÖZÜMLER

Şimdiye kadar İmar ve İskân Bakanlığı'nın kırsal alana ilişkin çalışmalarındaki yasal dayanakları ve kırsal alanı doğrudan veya dolaylı olarak etkileyen çalışmalarını özetlendi. Şimdi ise bu çalışmalardan elde edilen deneyimler sonucunda saptanan darboğazlara ve bunlara çözüm getirmek amacıyla yapılmakta olan güncel çalışmalara değinilecektir. Kırsal alan planlamasındaki darboğazlar ve çözümlerin pek tabiidir ki hepsi İmar ve İskân Bakanlığına ilişkin olmayacaktır. Çünkü planlama ve uygulama kademesinin belli bir düzeyinde yer alan İmar ve İskân Bakanlığının başarısı makro ve mikro düzeyde planlama ve uygulama yapan diğer kamu kuruluşları ile bağımlıdır.

Kırın kalkınmasını amaçlayan eylemlerin kırsal mekanda düzenli bir biçimde yer alması için bu alanların bir bütün olarak ele alınması gereklidir. Hatta kırsal alanların fiziki mekan sorunlarının ülke düzeyindeki fiziki mekan sorunlarından soyutlanamayacağı ve çözümlerin sadece kırsal alanın fiziki planlaması ile gerçekleştirilemeyeceği gerçeğinden yola çıkarsak tüm ülke için bir fiziksel planın gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Kalkınma planlarında ekonomik sektörler arasında dengenin sağlanmış olması temel alınmakta, ancak bu gelişmelerin mekan içindeki dağılım ve zamanlaması için somut önlemleri kapsamamaktadır. Ülkemiz gibi bölgeleri arasında kırsal ve kentsel alan arasında önemli farklar bulunan ülkelerde gelişmenin dengeli dağılımının düzenlenmesi için ülke düzeyinde mekan organizasyonu planlaması zorunludur.

Bilindiği gibi fiziki planlama ekonomik ve sosyal gelişme hedeflerine varmakta önemli ve yararlı bir amaçtır. Fiziki planlamanın yararının maksimize edilmesi ise her ölçekteki fiziki planın ülkesel bir fiziki plan çerçevesinde tutarlılığının sağlanması ile mümkündür. Ülke fiziki planının bulunmayışı kırsal alana ilişkin çalışmalarda da bir eksiklik ve darboğaz olarak ortaya çıkmaktadır. Bu konuda İmar ve İskân Bakanlığınca yürütülen çalışmalardan biri de **genel yerleşme düzeni projesidir**. Bu çalışmalar ülkesel ölçekte doğal eşikleri ve kaynakları halihazır temel kullanımları saptayan envanter çalışmaları olup uzun vadede makro ölçekte yapılabilecek bir mekan planlamasına veri sağlayabilecektir.

Bölgeler arası dengesizlik dört kalkınma planında da bir sorun olarak ele alınmış ve dengesizliğin giderilmesi için değişik ve çeşitli politikalar öngörölmüş olmasına rağmen bölgelerarası dengesizlik giderek artmıştır. Geri kalmış bölgelerin kırsal kesimleri ise ülkemizin ekonomik büyüme ve sosyal gelişmesinden en az pay alan yöreler olmaktadır. Çeşitli teşvikler veya

kalkınma projeleri ile desteklenen geri kalmış bölgelerde de kamu yatırımlarının eşgüdümünün sağlanamaması, bu yatırımlarda optimum faydayı sağlayacak ve gelişme hızını etkileyecek bir çarpan olacak biçimde yer seçiminin gerçekleştirilmemesi kırsal alanlara ilişkin diğer bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır.

Planlama ve uygulamada bütünlük sağlanması ve kamu yatırımları projelerinin zamanlama ve kapsam yönünden tutarlılıklarının sağlanması ve etkinliklerinin artırılması amacı ile ilk olarak Trakya bölgesinden başlamak üzere 17.5.1979 günlü 7 / 17490 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ve 2.6.1979 günlü 7 / 17638 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile **Bölgesel planlama ve uygulama eşgüdüm kurulları** kurulması öngörülmüştür. Bu kurullar İmar ve İskân Bakanlığının başkanlığında ;

- Bayındırlık
- Ulaştırma
- Gıda Tarım ve Hayvancılık
- Sanayi ve Teknoloji
- Enerji ve Tabii Kaynaklar
- Turizm ve Tanıtma
- Köyleri ve Kooperatifler
- Orman
- Yerel Yönetim Bakanlıkları
- Devlet Planlama Teşkilatı yetkili temsilcilerinden oluşacak ve planlama yatırım karar ve önlemlerinin eşgüdümünü sağlayacak ve paket projeler hazırlayacaktır.

Daha önce de belirttiğimiz gibi İmar Yasasına ek 7 ve 8. maddelerinin eklenmesi kırsal alanda düzenli bir gelişme sağlanmasında önemli bir aşama ve araç olarak ortaya çıkmaktadır. Fakat bu maddelere ilişkin yönetmeliğin sağlıklı ve tutarlı ve etkin bir biçimde uygulanması, ülkesel ölçekten parsel ölçeğine kadar inen bir dizi fiziki planlama kararların varlığına bağlıdır. Bu nedenle ek 7 ve 8. maddelere ilişkin yönetmeliğin halihazır uygulanmasında genel bir planlama çerçevesinin eksikliği ve sektörel bulgularla karar verme zorunluluğu, uygulamanın istenen düzeyde başarılı olmasını engellemektedir. Yönetmelik uygulamasının getirilebileceği parçacı çözümler giderek, belki kendi işlerinde belli oranda düzenli, fakat birbiriyle uyumsuz hatta çelişen kullanışlar deseni ortaya çıkarabilecektir. Ek 7. maddede yer alan “Deniz, göl ve nehir kenarlarında bölgenin koşullarına ve yörenin özelliğine göre İmar ve İskân Bakanlığının teklifi ve Bakanlar Kurulu Kararı ile tanımlanan alanlara ait imar planları öncelikle hazırlanır” ifadesinde belli yöreler için bile olsa, genel bir planlama yapma gereği vurgulanmaktadır.

İmar ve İskân Bakanlığı Planlama ve İmar Genel Müdürlüğü'nün yerel uzantısı olarak kurulacak **Bölgeler İmar Müdürlükleri** diğer görevleri yanısıra gelecekte gerekli teknik eleman, araç, gereç ve yetkilerle donatılarak bu konuda çalışmalar yapacaktır. Bölge İmar Müdürlükleri daha önceki çalışmalarda da gelişme merkezleri olarak belirlenmiş ve kentsel hem de kırsal alanda hızlı bir gelişme gösteren İstanbul, Ankara, İzmir, Adana, Samsun, Trabzon, Erzurum, Antalya, Malatya ve Kayseri illerinde Bölge İmar Müdürlükleri kurulmuştur. Bölge Müdürlükleri giderek bölgesel kaynak ve sorunlara ilişkin ön araştırmalarda yapılabilecek ve 1 / 250.000 ölçekte bölge gelişme şemaları, 1 / 25.000 ölçekte çevre düzeni planları ve 1 / 1000 ölçekte parsel ölçeğindeki yerleşme istemleri için veri sağlayabilecektir.

Ülkemiz kentsel nüfusundaki hızlı artış ve bu nüfusun büyük kentlerde yoğunlaşması büyük bir konut ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Kent içi arsa fiyatlarının ve kiraların hızla artması ve özel araba sahipliği kentteki sağlıksız çevre üst ve orta gelir sınıflarını kentten uzaklaşarak büyük kent çevresinde konut kooperatifleri yolu ile konut edinmeye yöneltmektedir. Konut piyasasına girme olanağı olmayan alt gelir sınıfları ise gecekondulaşma sürecini devam ettirmektedirler. Konut kooperatifleşme eğilimleri çoğunlukla ya kentin gelişme aksları üstünde, ya da kıymetli tarım topraklarında planlanmaktadır. Kent yönünden konuya bakacak olursak, bu konut kooperatifleri kent için planlanan gelişme alanlarının bir kısmını kapatarak çevrelerinde erken bir fiyat artışı ve spekülasyona neden olabilmektedirler. Böylece bu yerleşme alanları ve kent arasındaki gelişme alanlarının kamuca kontrolü ve gerçekleşme şansı yitirilmektedir. Bu tür girişimlerin çekeceği düşük gelirli hizmet sektörü de giderek çevredeki gecekondulaşmayı artıracaktır. Konuya kır yönünden bakılırsa bu iki süreçte, kırsal alanda olumsuz gelişmelere yol açmaktadır. Fakat bu tür yapılaşmaya ilişkin olarak ek 7 ve 8. maddelere ilişkin yönetmelikte tek somut ölçüt, planlanacak alanın 15 hektardan az olmamasıdır. Bir üst sınır bile verilmemiştir. Açıkça bellidir ki kırsal alanlarda arsa, konut üretimi ve altyapı yapımının çok yönlü denetlenmesi için temel politikalar belirlenmeden ve bu tür yapılaşmalara ilişkin mekan, yoğunluk ve çevre standart ve ölçütleri belirlenmeden ve bu kooperatiflerde devamlı bir işletme yönetiminin örgütlenme modelleri araştırılmadan bu tür girişimler hem büyük kentlerde hem de çevresindeki kır yönünden zararlı olacaktır. Ayrıca büyük kent için önerilen planın gerçekleşmesinde kamunun öncülük yapması gerekli olup, gelişme yönlerinde yerel ve merkez yönetimler eliyle konut ve sanayi alanlarının gerçekleştirilmesi nazım plan uygulanmasında önemli araçlar olmaktadır. Kamu eliyle bu tür yeni yerleşim yerleri kent içi kısıtlı konut arzı nedeniyle çevredeki kıra açılan

gruplara olduğu kadar piyasa koşulları içinde konut pazarına hiç girme olanağı bulamayan ve gecekondulaşmaya devam eden dar gelirli gruplara da hizmet sunmalıdır.

15.6.1979 gün ve 7 / 17491 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile ilan edilen **yeni yerleşim yerleri projesi** büyük kentlerin konut sorunlarına ivedi bir çözüm sağlamak, nazım plan kararlarının gerçekleşmesine bir hız vermek ve metropol çevresindeki kırsal alanlardaki düzensiz gelişme eğilimlerine karşı bir seçenek sağlamak amacını taşıyan aksiyon planlardır. Bu projeler ayrıca yönetmelikte eksikliği hissedilen bu tür girişimlerde uyulması gerekli standartları özel koşulları, imar nizamını etaplama, toplu mülkiyet ve işletme yöntemlerinin örgütlenmesi gibi konuların araştırılmasına ve değerlendirilmesine ilişkin deneyimler olacaktır. Yeni yerleşim yerleri projesi ilk olarak İstanbul, İzmir ve Ankara'da uygulanmakta olup bu deneyimlerden sonra ülkesel kentleşme ve konut politikalarımız çerçevesinde kentleşmenin yaygınlaştırılması, bölge geliştirme merkezlerinin desteklenmesi gibi ilkeleri gözönüne alınarak ülke çapında uygulanabilecek ve ;

- a) Nüfus yoğunluğu bulunan ve beklenen kentlerde,
- b) Ekonomik sosyal yatırımlar nedeniyle hızlı gelişmesi beklenen yerleşmelerde,
- c) Belli merkezlerdeki aşırı nüfus yoğunlaşmasını önlemek için seçilecek yeni merkezlerde bu proje uygulanacaktır.

Kırsal alan fiziki planlamasında ortaya çıkan diğer bir önemli sorun kıyılarıımıza ilişkindir. Günümüzde ulaşım ve iletişimindeki gelişim sonucu dünyadaki turizm faaliyetlerinin artması, modern toplumun kentli kişininin kent hayatının artan baskılarından kurtulmak amacıyla daha fazla dinlenmeye gereksinme duyması tüm ülkelerin kıyılardaki turizm ve rekreasyon kullanımları artmıştır. Ülkemizde de son yıllarda kıyılarımızdaki yapılaşma eğilimleri giderek artmış, kıyısal kırsal alanlar spekülatif amaçlı parselleme ve planlama süreçlerine konu olmuştur. Özellikle sürekli oturulan yerleşmeler ve bu yerleşmelerin gelişme alanları dışında ve rekreatif olanakları olan yörelerde kişilerin hafta sonu ve yıllık dinlenme gereksinimleri amacıyla kurulan **ikinci konut yerleşme istemleri** giderek artmıştır.

Mevcut yasa ve yönetmelikler bu tür yapılaşmalara izin vermekte, fakat bunların incelenme ve gerçekleştirilmesinde ne tür koşullar aranacağı ve bunların nasıl denetleneceği açıklıkla belirlenmemektedir. Minimum 15 hektar planlama şartı, kişi başına yeşil alan ve otopark hesaplama cetveli dışında herhangi bir standart yoktur. Ek 7 ve 8. yönetmeliğin 3.01 maddelerinde de bu tür planlar için " Bakanlığın saptayacağı özel koşullara uyulması gerekli-

dir” denilmektedir. İmar ve İskân Bakanlığınca bu koşulları saptayan bir çalışma yapılmış olup, ikinci konut istemleri bu koşullara uygunluk yönünden değerlendirilmektedir. İkinci konut taleplerinin turizm yönünden 1. derecede öncelik taşımayan yörelerde kısıtlı ve düzenli bir biçimde gerçekleşmesi için bu koşullar uygulanmaktadır.

Bu koşulların ilk bölümü yer seçimine ilişkin kriterler olup, teklifin maksimum büyüklüğü, hizmet alacağı mevcut idari yerleşmelere göre irdelenmekte, teklif alanın yapılmış veya yapılmakta olan planlama çalışmaları ve yerleşme kararlarına uygunluğu, kıymetli tarım toprağı, sulama projeleri içinde ve zeytinlik, bağ, bahçelik kesimlerde yer alıp almadığı incelenmektedir. Koşulların ikinci bölüm yapılaşmaya ait olup kıyı kenarından çekme mesafeleri, parsel büyüklüğü, kullanma emsali, kişi başına yeşil alan ve otopark sayısı gibi ölçütleri kapsamaktadır. Koşulların son bölümü ikinci konut uygulamasında uyulacak etaplama programını ve diğer hükümleri içermektedir.

Daha önce de belirttiğimiz gibi kırsal alandaki düzensiz gelişmeler ve daroğazlardan birinin nedeni kırsal alandaki sanayi yerleşme istekleri olmaktadır. Sanayileşme ulusal planlarımızda kalkınmanın temel aracı olarak belirlenmektedir. Sanayilerin ülke düzeyinde yaygınlaşması yine istenen bir olgu olup yöresel iş olanakları yaratmakta ve yer aldığı yörenin sosya ekonomik gelişmesi ve kentleşmesine yol açmaktadır. Fakat sanayi sektörüne ait mekan boyutunu içeren bir master planı bulunmayışı, sanayileşmenin yoğunlaştığı kırsal alanlara ilişkin arazi kullanma plan kararlarının olmaması veya yöresel planların hazır olmayışı, sanayi isteklerinin ne ülkesel ölçekte gelen ne de yöresel ölçekte gelen kararlar ve verilerle irdelenmeden parsel ölçüğünde değerlendirilmesine neden olmaktadır. Böylece sanayilerin toplulaştırılmasından dolayı artacak üretkenlik ve kırsal alanı koruma olanağı kaçırılmaktadır.

Sanayi dalındaki kamu yatırımlarının rasyonel bir yer seçimi yapmaları için 19.10.1976 günlü bir protokol uyarınca İmar ve İskân Bakanlığının başkanlığında Sanayi Arsaları Tetkik Komisyonu kurulmuştur. İlgili Bakanlıkların katılımıyla bu komisyon, bireysel kamu sanayi yatırımlarının incelenmesi yanısıra, sanayilerin çevreye en az zarar verecek ve ölçek ekonomileri sağlayacak biçimde toplulaştırılması için organize sanayi bölgeleri projelerini başlatmıştır. Şimdiye kadar 68 organize sanayi bölgesi seçilmiş olup planlama ve uygulama çalışmaları devam etmektedir.

İmar ve İskân Bakanlığı 1978 yılında Başbakanlığa bağlı olarak Çevre Örgütü kuruluncaya kadar, 16.4.1974 gün ve 7 / 8329 sayılı Kararname ile

kurulan Çevre Koordinasyon Kurulu sekreterliğini yürütmüştür. Bu görev çerçevesinde İmar ve İskân Bakanlığınca ekolojik dengenin korunması ve çevre konularının planlamaya bir parametre olarak dahil edilmesi amacıyla çevre politika ve ilkeleri hakkında çalışmalar yapılmış, danışma komiteleri ve çevre danışmanları aracılığı ile çevresel kirlenmeye ilişkin standartlar ve önlemler araştırılmıştır. Bu çalışmalar özellikle kırsal alanın ekolojik değerlerinin aşırı ve kirletici sanayi istemlerine karşı korunmasını sağlamaktadır. Organize sanayi bölgelerine giremeyecek türdeki sanayiler veya hammadde, yöresel işgücü veya pazara bağımlı olarak kurulacak sanayiler için halihazır yasalar çerçevesinde ve ivedi olarak bir çözüm bulma gereği ortadadır. İmar ve İskân Bakanlığınca bu konuda yeni başlatılan bir proje halihazır sanayi taleplerinin veya kaçak yapılaşmaların yoğunlaşması yönünden veya bu tür istemelere karşı korunması gereken doğal özelliklerin bulunması yönünden veya bir sanayi gelişmesine uygunluk yönünden öncelik taşıyan yörelerde **sanayi leke veya aksı planlama** veya alternatif gelişme alanları tanımlama amacına yöneliktir. Bu çalışmada şimdiye kadar çevre düzeni planı üretmede kullanılan planlama yöntemine alternatif olacak, daha kapsamlı ve böylece daha etkili bir planlama ve uygulama yöntemi araştırılacaktır. Planların uygulanması ve denetimi için çeşitli kamu kuruluşları ve yerel yönetimlerin katkısının sağlayıcı paket projeler hazırlanacaktır. Arazi kullanma kararlarının uygulanması ve denetlenmesinde İmar ve İskân Bakanlığının da diğer ilgili kamu kuruluşları yanısıra görevleri bulunmaktadır. Uygulamaların etkin bir biçimde denetlenmesi ve plana uymayan bir yapılaşmanın önlenmesi amacıyla İmar ve İskân Bakanlığı çeşitli önlemler almaktadır.

Daha önce adını verdiğimiz 16.9.1976 tarihinde yayınlanan 82 sayılı genelgede de belirtildiği üzere Türkiye Elektrik Kurumu ile İmar ve İskân Bakanlığı arasında bir protokol imzalanmış olup bu protokol gereğince Türkiye Elektrik Kurumu elektrik isteyen kişi ve kuruluşlara, cereyan bağlanacak yapı ve tesislerin planlama ve yerleşme açısından sakıncalı olmadığı hakkında Bakanlığımız görüşünü almadan cereyan vermemektedir. 18.5.1978 tarihinde Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı ile imzalanan diğer bir protokol uyarınca bu Bakanlıkça sanayi girişimleri için verilen teşvik, eğer tesisin kurulacağı alan için İmar ve İskân Bakanlığınca 6 ay içinde ön izin veya uygun görüş verilmezse, geçerliliğini yitirmektedir. Bu protokol teşvik tedbirleri ile fiziki planlama kararlarının eşgüdümünü belli bir ölçüde sağlamaktadır.

ÖNERİLER

Kırsal alanların sorunları, bunlara ilişkin çözümleri ve kırsal alan planlama-

sını sadece fiziksel açıdan değerlendirmek kuşkusuz yeterli değildir. Fiziki planlama kırsal alanın kalkınması ve gelişmesi için önerilecek ekonomik ve sosyal içerikli politikaların uygulanması için bir araçtır. Fakat bu aracın etkinlikle kullanılabilmesi için ülkemizde hala yasal, örgütsel ve teknik eksiklikler olduğu açıktır.

- 1) Kırsal alana ilişkin planlama yer seçimi kararlarını yönlendirici çerçeve bir ülke fiziksel planının gerçekleştirilmesi için ülkemizde hangi detayda ve türde bir plan gerektiği, bu planı elde etme yöntemi araştırılmalı ve ivedilikle hazırlanması için gerekli düzenlemeler gerçekleştirilmelidir.
- 2) Pek çok kamu kuruluşu kendi görev sahası içindeki sektörlerle ilişkin değişik kapsam ve detayda bilgiler toplamaktadır. Bu bilgilerin sektör master planları biçimine dönüşmesi sağlanmalıdır.
- 3) Kırsal alanların ve kentsel sistemlerin birarada değerlendirilmesine olanak verecek bir alet olarak bölge ve altbölge planlama çalışmaları yeniden başlatılmalı, ülkemiz için en yararlı olacak bölge planlama modeli ve örgütlenmesi araştırılmalıdır.
- 4) Ülkemizde bölgesel gelişme, kentleşme ve konut politikaları çerçevesinde kırsal alana ilişkin arazi, konut, altyapı politikaları geliştirilmelidir.
- 5) Bu politikalar üzerinde kırsal alandaki turizm, sanayi ve konut yerleşimi için mekan, yoğunluk, çevreye ilişkin standart ve ölçütler uygulama ve işletme safhalarına ilişkin özel koşullar geliştirilmelidir.
- 6) Kırsal alanlardaki gelişmelerin girişimciler tarafından yapılacak istemlere ve böylece belirlenecek önceliklere göre değil, kamuca kamu yararına tanımlanacak önceliklere göre yönlendirilmesi için fiziki planlamalar yapılmalı ve bu planların gerçekleştirilmesi için kamu yatırımları eşgüdümünü sağlayacak paket projeler hazırlanmalıdır.
- 7) Kırsal alanda yerleşme kararlarının getirdiği toprak spekülasyonu önlenmeli, yaratılacak değer artışlarının topluma geri çevrilmesi için gerekli yasal düzenlemeler yapılmalıdır.
- 8) Kentsel yaygınlaşmanın kırsal alan aleyhine düzensiz bir gelişme göstermesini önlemek için kentsel gelişme yönlerinde kamulaştırma yolu ile arsa spekülasyonu önlenmelidir.
- 9) Metropolitan alanlarda ve büyük kent çevresindeki kırsal alanlarda hisseli tapulaşma önlenmelidir.
- 10) Metropolün çevresindeki kırsal alanların korunması ve bu alanların planlamasında bir bütünlük sağlanması amacıyla metropoliten idareler kurulmalıdır.

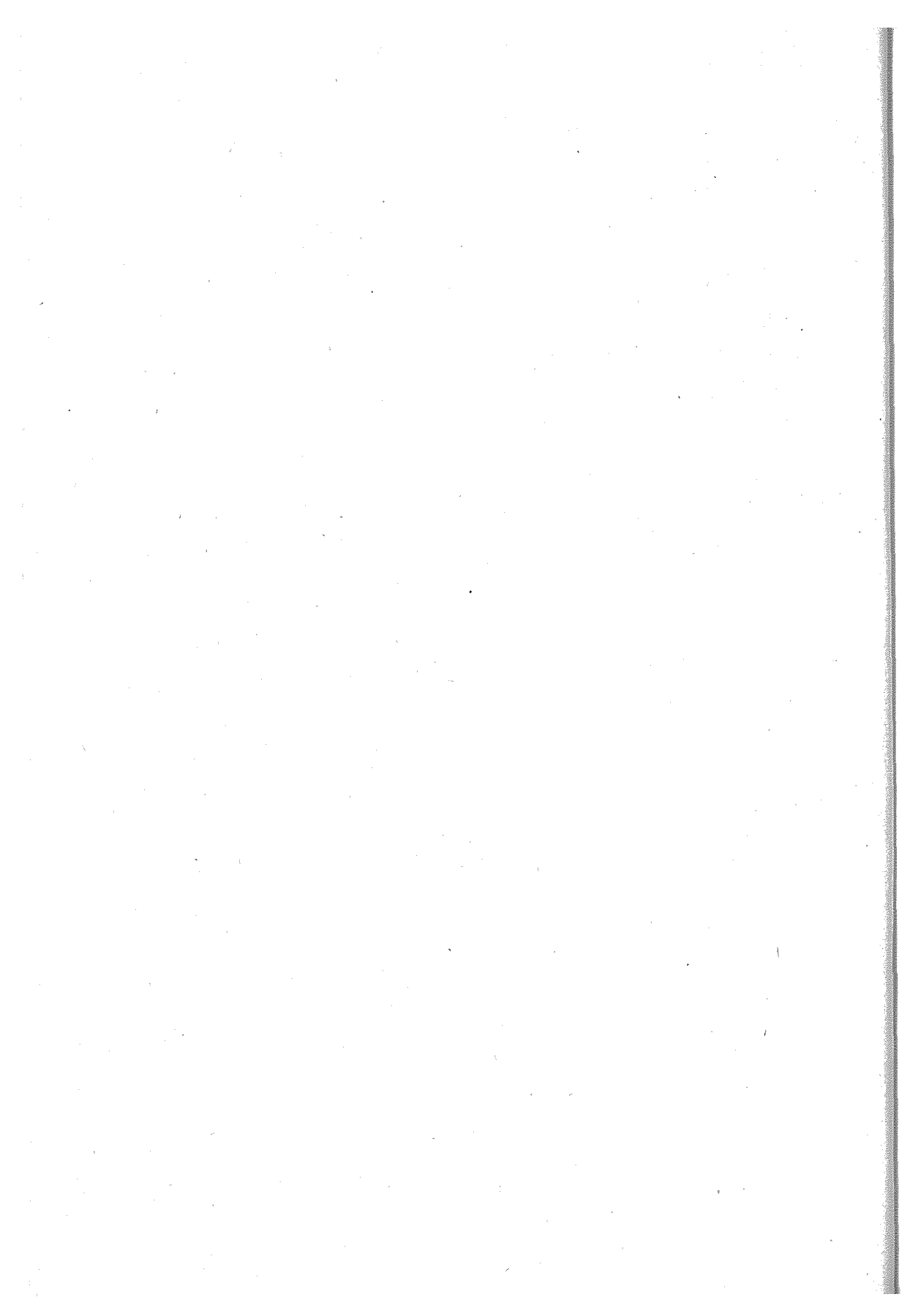
- 11) Kıyıların toplum yararına tam olarak açılmasının sağlanmasını amaçlayan bir siyasal demeti tanımlanmalıdır.
- 12) Kıyı kuşaklarındaki kamu topraklarının kullanılması ilişkin kararlar toplum yararı gözönüne alınarak belirlenmelidir.
- 13) Kıyılardaki köy yerleşik alanlarının gerçekçi bir tesbiti ve topluma açık turistik tesislerin ikinci konut kullanımına dönüştürülmemesi, kaçak sanayi tesislerinin önlenmesi için uygulamaların etkin bir biçimde denetlenebilmesi yasal ve örgütsel düzenlemeler yapılmalı, denetleyici örgütler yeterli araç ve gereç teknik insan gücü ile donatılmalıdır.
- 14) Özel sektör sanayi girişimleri için tanımlanan çeşitli teşvik tedbirleri ile sanayi alanlarına ilişkin fiziki planlama kararlarının tam bir eşgüdümü sağlanmalıdır.

Bir kez daha vurgulamak gerekirse tüm bu önlemler sadece İmar ve İskân Bakanlığınca gerçekleştirilemez. Çeşitli sektörleri birleştirici bir fonksiyona sahip olan İmar ve İskân Bakanlığının başarısı bu sektörlerle ilişkin görev yapan diğer kamu kuruluşlarının başarısına ve sektörlerine ilişkin çalışmalarına ve uygulamalarına bağlıdır.

Bu kolokyumda ortaya çıkacak öneriler ve fikirler kuşkusuz sorunların çözümüne katkıda bulunacak ve gelecekteki çalışmalarımızda bizi yönlendirecektir.

KAYNAKLAR

- 1 — İMAR VE İSKÂN BAKANLIĞI
50 Yılda İmar ve Yerleşme 1921 - 1973
İmar ve İskân Bakanlığı Yayını 1973
- 2 — Prof. Fehmi YAVUZ, Prof. Dr. Ruşen KELEŞ, Prof. Dr. Cevat GERAY
Şehircilik Sorunları, Uygulama ve Politika
A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını No : 415 II. Baskı 1978
- 3 — Tankut ÜNAL
Türkiye'de Fiziki Planlama Çalışmaları İçinde Metropolen Plan Çalışmalarının Yeri, Tarihi Gelişimi.
29. Dünya Şehircilik Günü " Türkiye'de Metropolen Alan Planlama Deneyim ve Sorunları " kolokyum bildirisi (teksir) 1978
- 4 — Özcan ALTABAN
Büyük Kentlerin dışında toplu yerleşme girişimleri ve planlama sorunları (Teksir) 1978
- 5 — T.M.M.O.B. MİMARLAR ODASI
Mimarlık 76/2 Kıyı Planlaması Özel Sayısı 1977

EROL DURNÖZ
SAFFET SÜNE

KIRSAL ALANDA ORMAN BAKANLIğI
POLİTİKALARI ve
UYGULAMALARI

GİRİŞ

Hava fotoğraflarından faydalanılarak yapılan amenajman çalışmaları 1973 yılında sona ermiş ve orman varlığımızın 20.154.556 Ha. olduğu saptanmıştır. Bu alan içerisindeki işlevler 1595 sayılı Orman Bakanlığı Kuruluş Yasası ile 5 Genel Müdürlüğe dağıtılmıştır. Bunlar sırasıyla, Orman Genel Müdürlüğü, Ağaçlandırma ve Erozyon Kontrol Genel Müdürlüğü, Orman - Köy İlişkileri Genel Müdürlüğü, Milli Parklar ve Avcılık Genel Müdürlüğüdür.

ORMAN BAKANLIĞININ KIRSAL PLAN ÇALIŞMALARINDA YASAL VE ULUSAL PLANLARA DAYALI ESASLAR

Anayasamızın 131. maddesinin 4. fıkrası "Orman içinde veya hemen yakınında oturan halkın kalkındırılması ve ormanı koruma bakımından ormanın gözetilmesinde ve işletilmesinde Devletle bu halkın işbirliği yapmasını tedbirler ve gereken hallerde başka yere yerleştirme kanunla düzenlenir" demektedir. Orman Bakanlığının kuruluş ve görevleri hakkındaki 1595 Sayılı Yasa ; 3 / 17. Maddesi ile "Ormanların korunması, geliştirilmesi, işletilmesi ve genişletilmesi amaçlarını gerçekleştirmek için, Devlet Ormanları içinde veya bitişiğinde oturan köylülerin ekonomik, sosyal ve kültürel gelişimini sağlamak maksadıyla, kalkınma havzalarında yapılacak etüd, araştırma, plan - proje ve programların hazırlanması işlerine katılmak ve hizmetleriyle ilgili olanları uygulamak "3 / 18. Maddesi ile de " Orman içi ve bitişiğinde oturan köylülerin kalkındırılması ile ilgili, özel mevzuatına göre mevcut ve ilerde tesis edilecek her çeşit kredi ve yardım kaynaklarının en iyi şekilde bu nitelikteki hizmetlere yöneltmesi ve Devlet ormanlarının korunması, ormanlık sahaların genişletilmesi ve gözetilmesiyle işletilmesinde Devletle köylülerin işbirliğini sağlayıcı gerekli tedbirler almak ve uygulamak" görevlerini Orman Bakanlığına vermiş bulunmaktadır.

4. Beş Yıllık Kalkınma Planı, kırsal alanın sosyo - ekonomik sorunlarını ulusal düzeyde ele almış, çözümünü için de orman köylerinde de geçerli olabilecek yeni yaklaşımlar getirmiştir.

Gelişmenin köylüden başlatılmasını, sanayileşmenin köye kadar ulaştırılmasını ve bu amaçla da, güçlü ve demokratik kooperatifleşmenin geliştirilmesini öngören kalkınma planı, köylüye yönelik politikalar bölümünde sonra söylenecek.

- Köylünün kalkınma olanaklarını, üretim gücünü ve gelirini artırmak, kırsal alanda gelişmeyi hızlandırmak ve yaşama düzeyini yükseltmek üzere ,
- Etkili bir toprak reformu,

- Demokratik kooperatifleşme,
- Köylüye dönük Devlet düzenlemesi ve desteği,
- Köy - kentler yoluyla yeni bir üretim düzeninin kurulması, araç olarak kullanılacağı, belirtilmektedir.

4. Beş Yıllık Kalkınma Planındaki, kentleşme süreci ve kırsal alan konularında Ormanlık sektöründeki ilkeler ve politikalar şöylece özetlenebilir :

- Orman - insan ilişkilerinde doğal dengenin korunması ve iyileştirilmesi halkın bu kaynaklardan çok yönlü yararlanması, çeşitli üretim potansiyellerinin kısa ve uzun dönemde değerlendirilmesi,
- Ağaçlandırma çalışmaları, Orman Ürünleri Sanayiinin ve enerji sektörünün gelişen talepleri, nüfus artışı ile kentleşmenin yarattığı Orman içi dinlenme gereksinimleri, ekolojik denge ve uygunluk ilkelerinin doğrultusunda yürütülmesi,
- İşletmecilik faaliyetlerinde mevsimlik işler yerine tam yıl çalışmayı amaçlayan çabaların hızlandırılması,
- Ülkede doğal dinlenme potansiyeline sahip ormanlarda iç ve dış turizmi özendirme için dinlenme alanlarının belirlenmesi, hızla uygulamaya geçilmesi,
- Orman köylüsünün yaşam düzeyini yükseltmek ve ormanların korunmasında etkinliğini arttırmak için Devlet - Orman - Köylü ilişkisinde sorun yaratan orman mülkiyetinin belirsizliği konusunda tüm ilişkili kuruluşlarla işbirliği yapılması,
- Orman köylüsünün sosyal refah düzeyini yükseltici faaliyetlere etüd - proje çalışmaları ile devam edilmesi orman işletmeciliğinden ve orman ürünlerinin değerlendirilmesinde orman köylerince kurulan kooperatiflerin etkinliğinin arttırılması.

ORMAN İÇİ VE BİTİŞİĞİNDEKİ KIRSAL YERLEŞMELER

1970 sayımına göre bugün orman içi ve bitişiği 16.103 adet köyde oturan 7,9 milyon orman köylüsü sosyo - ekonomik bakımdan, diğer köylerimize nazaran çok geri kalmış bir durumda olup, ayrıca yerleşim yerlerinin durumu icabı çok kötü tabiat koşulları ile karşı karşıya bulunmaktadır.

Ormanlarımızın korunması, devamlılıklarının sağlanması ve modern ormanlık metodlarının uygulanabilmesi her şeyden önce Orman köylerinin sosyo - ekonomik yönden kalkındırılmalarına bağlıdır.

ORMAN - KÖY İLİŞKİLERİ

Bugün Türkiye'de, Orman köylülerinin içinde bulunduğu, oldukça kötü sosyal ve ekonomik durum, ister istemez, orman ve orman idaresi ile olan ilişkileri olumsuz yönde etkilemekte, bunun sonucu olarak da, modern ormancılık tekniğinin gerekleri yerine getirilememekte ve idare, teknik hizmetlerden daha fazla, sosyal ve ekonomik sorunlarla ilgilenmek durumunda kalmaktadır.

Orman köylülerinin sorunlarını sosyal ve ekonomik sorunlar diye iki ana grupta incelemek mümkündür.

A) Sosyal Sorunlar

Nüfus, yerleşim, sosyal ve alt yapı gibi köyde modern hayat şartlarının yaratılmasına ilişkin ihtiyaç ve hizmetleri kapsayan sorunlardır.

Orman köylerinin, sosyal sorunlarını ortaya koyacak araştırmalar az olmakla beraber, bazı orman bölgelerinde, Orman - Köy ilişkileri (ORKÖY) Genel Müdürlüğünce, yürütülen plan ve proje çalışmalarından elde edilen sonuçlara dayanarak ; bugün Türkiye'de sosyal ve alt yapı olarak köylere götürülen hizmetlerden, Orman Köylerimizin çok az yararlanmakta olduklarını kesinlikle söyleyebiliriz.

Yerleşim yerlerinin il ve ilçelerden uzak ve oldukça dağınık oluşu, proje tutarlarının yüksekliği, ekonomik durumlarının bozuk olması gibi etkenler Devlet hizmetlerinden, Orman Köylülerinin daha az yararlanmalarına sebep teşkil etmektedir. Orman köylerinde kaynakların sınırlı oluşu, hızla artan nüfusun ihtiyaçlarını karşılayamadığından, Türkiye'de kırsal alandan kente olan nüfus akışı içinde, Orman köylerinden de yurt içi ve yurt dışına göçler olmaktadır. Ancak ; bu göçlere karşın nüfus yine de artmaktadır.

B) Ekonomik Sorunlar

Orman köyleri geçimini, genellikle ormancılık, gayet ilkel biçimdeki hayvancılık ve verimsiz topraklar üzerinde yapılan tarım faaliyetlerinden sağlamaktadırlar.

Orman içi ve bitişiği köyler, kendilerine yeterli topraklar olmadığından tarım yapabilmek için, orman topraklarından yararlanmakta, ancak ormanlardan açılan topraklarda yapılan tarım erozyon etkisiyle verim bakımından kısa süreli olmakta ve tarımdan devamlı olarak aynı verimin alınmayışı köylünün geçimini zorlaştırmaktadır.

Yine orman köylerinde, bilhassa dağlık yerlerde hayvancılık en büyük geçim kaynaklarından biri olmaktadır. Ancak tarımımızda çayır ve otlakların bilimsel olarak yetiştirilmemesi ve ahır hayvancılığının yerleşmemiş olması nedeniyle, hayvanların önemli bir kısmı ormanlarda otlatılmakta, çoğunluğu- nu keçinin teşkil ettiği hayvanlardan alınan verim, diğer bölgelere nazaran çok düşük bulunmaktadır.

Orman köylülerinin en önemli gelir kaynaklarından biri olan, çeşitli hayvancılık faaliyetleri ise iklim şartlarının elverişli olduğu kurak mevsimlere yoğunlaştığından tüm köylülere yeterli iş verme imkânı bulunmamakta ve bu iş kolu da gelir açığını kapatamamaktadır.

Yine orman köylerinde, ulaşım ve örgütlenme yetersizliği nedeniyle, pazarlama konusu da büyük bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Kapalı bir ekonomik yapıya sahip olduklarından, ürettiklerinin çoğunu kendi bünyelerinde tüketmeye mecbur olmaktadır.

Orman köylerinde tarımsal kredilenme yetersiz olup, karşılık ve teminat gösterme olanakları çok sınırlı olduğundan, Banka kredilerinden yararlanma oranı çok düşüktür. Orman köylerimizdeki işletmelerin, metod, teknik ve araçlarının ilköllüğü ve işletmelerin cüce oluşu, küçük ünitelerin problemini kendi başlarına çözüm bulmalarını engellemekte, bu engeli kaldıracak en önemli vasıta olan (kooperatifçilik) ise, orman köylerimizde henüz istenilen gelişime ulaşmamıştır.

Orman köylerinde kaynakların sınırlı oluşu, artan nüfusun ihtiyaçlarını karşılayamamakta, ihtiyaç - kaynak dengesizliği sorunu ortaya çıkmaktadır. Bu nedenlerle normal yollarla gelir temin edemiyen orman köylüleri asgari şartlarla yaşamlarını sürdürebilmek için, kaçakçılık yaparak, tarla açarak, orman içinde yerleşerek, hayvanlarını otlatarak, iş sahası temini veya tarla açma gayesiyle yangın çıkararak ormanların aleyhine suç işlemektedirler. Bilhassa, dağlık bölgelerde dik ve meyilli yamaçlarda doğa yasalarına aykırı düşen ormandan açmalar, umulan verimi sağlayamamış, topraklar aşınmış, çığ ve sel afetleri artmıştır. Azalan ormanlar ihtiyacı karşılayamadığından orman tahribi daha da şiddetlenmiştir. Geçim şartlarının zorluğu ve artan nüfusla çoğalan işsizliğin baskısı orman tahribini devam ettirmektedir.

Bütün bunların sonucu olarak da, orman köylerinde fert başına düşen gelir milli gelirden fert başına düşen gelire nazaran çok düşük seviyede bulunmaktadır.

ORMAN KÖY İLİŞKİSİ (ORKÖY) ÇALIŞMALARI

İşte, ormanların korunması, geliştirilmesi, işletilmesi ve genişletilmesi gayelerini gerçekleştirmek için, oran köylülerinin ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmelerine katkıda bulunmak maksadıyla 1970 yılı başlarında Orman - Köy ilişkileri (ORKÖY) Genel Müdürlüğü kurulmuştur.

Bugün Türkiye'de, diğer bölgelere nazaran çok geri kalmış orman köylerimizin kalkındırılmasının, gerek ormanların korunması ve gerekse bu bölge halkının insanca yaşama koşullarına kavuşturularak milli ekonomimize katkısının arttırılması, bunun yalnız Ormanlık sektörünün işi olmadığı, fakat Orman Bakanlığı eşgüdümünde, ilgili diğer kamu kuruluşları ve sektörlerin kalkınmaya katılımlarının gerekliliği, Orman - köy ilişkilerinin düzenlenmesinin ana politikasını teşkil etmektedir.

Bu noktadan hareketle ; Orman köylerini sorunlarını yakında bilen bir kuruluş olarak, Orman Bakanlığınca saptanan kriterlere göre ; orman köyleri bulunan ilçeler, bir öncelik (priorite) sıralanmasına tabi tutulmakta ve Orman köylerini kapsar şekilde, ilçe kalkınma planları tanzim edilmektedir. İlçe kalkınma planlarının tanzimi için ; evvela, Etüd - Plan, Proje Heyetlerince Etüd - Envanter çalışmaları yapılmakta, daha sonra, elde edilen verilere göre planlama çalışması yapılmaktadır. Tanzim edilen planlarda, yer alan çeşitli sektörlerle ilgili öneriler için bu sektörlerle ilgili kamu kuruluşlarının söz konusu bölge için yapmış oldukları perspektif plan ve projelerindeki politikalardan yararlanılmaktadır.

Bu planlarda, alt ve sosyal yapı yanında ; köylünün gelir açığını kapatabilecek şekilde, ekonomik önlemler (örneğin : İnekçilik, Tavukçuluk, Meyvecilik, Arıcılık vb.) önerilmektedir. Önerilen bu ekonomik yatırımlar sonucu elde edilecek ürünlerin değerlendirilmesi için, kooperatifler vasıtasıyla uygulanması kaydıyla, gerekli Agroendüstriyel ve Endüstriyel tesisler de planlarda yer almaktadır. Planlarda hedef gelir olarak, Devlet Planlama Teşkilatınca yayınlanan yıllık programlarda yer alan ortalama fert başına gayri Safi gelir esas alınmaktadır. Planlarda yer alan gerek alt ve sosyal yapı önerileri ve gerekse aile işletmesi ile kooperatiflerle ilgili yatırımlar ; "Orman Köylüleri Kalkınma Fonundan" finanse edilmektedir.

ORKÖY Genel Müdürlüğünce, (15.Ekim.1970 tarihi itibariyle) Orman köyü sınırları içinde kalan (211) ilçenin (8017) adet orman köyünü kapsayan Kalkınma planı tanzim edilip, uygulamaya konmuş bulunmaktadır. Geriye kalan Orman köylerinin ilçe bazında planlamasının Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979 - 1983) Döneminde bitirilmesi programlanmış bulunmaktadır.

Orman köylülerinin sosyal gelişme ve ekonomik güce kavuşturulması amacı ile, orman köylerinde Köy - Kalkınma Kooperatiflerinin kurulması teşvik edilmiş ve şimdiye kadar (2040) adet Kooperatif kurulması sağlanmıştır. Bunların halen (221) adedi, tarımsal ve orman sanayii, el sanatları ve diğer konularla proje uygulamakta ve bu projeler, ORKÖY Genel Müdürlüğünce finanse edilmektedir.

Ayrıca ; 6831 sayılı Orman yasasınının 34. maddesini değiştiren 1906 sayılı yasayla Orman - Köy Kalkınma Kooperatiflerine sağlanan, ürettikleri orman ürünlerini (tomruk ve yakacak odun) kendilerine verilenlerin değerlendirilmesi için parasal yardımlar yapılmaktadır. Şöyle ki ; 1906 sayılı yasa gereğince ; "Sınırları içinde, Devlet Ormanı bulunan köyler halkının çoğunluğu tarafından kurulan, Orman Köylerini Kalkındırma Kooperatiflerince, kesilip, satış istif yerlerine taşınan kerestelik tomrukların % 25'ine, diğer orman ürünlerinin % 100'üne kadarı, istedikleri takdirde bu kooperatiflere, satış istif yerlerinden maliyet bedeli artırımsız olarak satılabilir" denilmektedir.

Halen güçsüz bulunan Orman - Köy Kalkınma Kooperatifleri, ürettikleri ve maliyet bedeli üzerinden almaya hak kazandıkları bu ürünlerin parasını yatıracak güçte olmadıklarından, bu haklarını, yine aracı, tefeci, tüccarlara çok düşük fiyatlarla satmaktaydılar. ORKÖY Genel Müdürlüğünce ; Orman Köylüleri Kalkınma Fonundan bu hakettikleri ürünlerin karşılığı, kredi olarak ; Kooperatif adına, Orman İşletmelerine yatırılarak bu haklardan yeterince yararlanmaları sağlanmıştır. Daha da ileri giderek ; maliyet bedeli üzerinden almaya hak kazandıkları orman ürünleri hammadde olarak satmak yerine, kooperatiflerin kendilerinin kuracakları, Orman Sanayi Tesislerinde işlenmesini sağlamak üzere de, Orman Bakanlığı bünyesi içinde, (ORKOP) Projeleri uygulanmaya başlanmıştır.

ORKOP Projeleri ; Orman Bakanlığı ile Orman - Köy Kalkınma Kooperatiflerinin birlikte uygulayacakları ağacın kesiminden tüketiciye ulaşana kadar yapılacak çalışmaları içeren Endüstriyel Projelerdir. Buna göre ; gerekli orman sanayi tesislerinin finansmanı Kooperatifler adını ORKÖY Genel Müdürlüğünce sağlanacak, her türlü inşaatlar ise, anahtar teslimine kadar, Orman Ürünleri Sanayi (ORÜS) Genel Müdürlüğünce gerçekleştirilecektir. Bu projeler ile ; gelişmeyi köylüden başlatmayı amaçlayan, "Köy - Kent" olgusunun, gerçekleştirilmesine çalışılacaktır. Bu nedenle ; ilk ORKOP Projesine, Türkiye'nin ilk Köy - Kenti Taşkesti'de başlanmış bulunmaktadır.

KENTSEL VE KIRSAL NÜFUSUN ORMANLARIN DOĞAL, KÜLTÜREL VE REKREASYONEL DEĞERLERİNDEN YARARLANDIRILMASI *

Yurdumuzda hızlı nüfus artışı, büyük yerleşim merkezlerinin içinde ve yakın çevresinde oluşan, düzensiz sanayileşme ve kentlerdeki hizmet sektörleri, kırsal kesimlerden kentlere göçü büyük ölçüde hızlandırmaktadır.

Yoğun kentleşme olgusu ile birlikte, gecekondulaşma, düzensiz yerleşim, hava kirliliği, gürültü, yan yana sıralanmış apartmanları ve çevre sorunlarıyla kentlerimiz ; kamu kullanımına ait alanların hızla kaybolması neticesinde beton blok yığınları haline gelmekte ve uygun yaşama ortamı olmaktan hızla uzaklaşmaktadır.

Diğer yünden, eğitim düzeyinin yükselmesi gelir ve araç sahipliğinin artması, ulaşım olanaklarının gelişmesi ile kitle haberleşme araçlarının kişilerin dünya görüşlerini daha etkin bir biçimde yönlendirebilmesi, tekdüze çalışma ve yaşam koşulları gibi etkenlerle bunalımlar içinde kentlerdeki yaşamlarını sürdürmeye mecbur olan geniş halk kitlelerinin ; hafta sonu ve yıllık izinlerinde, şehirden programlı yaşantıdan kaçarak, doğaya dönebilme, onunla içiçe olabilme arzusu günden güne bir çığ gibi büyümektedir. Halkın açık hava rekreasyonel kullanım talebinin koruma kullanma dengesi içinde karşılanması ve toplumun eğitsel, bilimsel ve sosyal yararlanmasına korunmuş mekanlar sağlanması amacıyla ; bilimsel ve estetik bakımdan Uluslararası ve Ulusal düzeyde olağanüstü doğal ve kültürel kaynak değerlerine ve rekreasyonel potansiyele sahip oldukça geniş yurt parçaları olan Milli Parklar (Ulusal Parklar) ile Flora ve Faunası ile özellik ve üstün estetik değere sahip, rekreasyonel kullanım potansiyeli olan Orman alanlarının, Orman İçi Dinlenme Yerleri olarak düzenlenmesine yönelik çalışmalar 1956 yılından bu yana devam etmektedir.

Milli Parklar ve Orman İçi Dinlenme Yerleri ile Ormanların rekreasyonel potansiyelinin, iç ve dış turizm olgusu içinde değerlendirilmesi görevini 1976 yılında Orman Bakanlığınca kurulmuş olan "Milli Parklar ve Avcılık Genel Müdürlüğü" üstlenmiştir. 16 Milli Parkımız ve Devlet Orman İşletmesi ve Döner Sermayesi yönetmeliğinin 1 ve Ek 5. maddeleri uyarınca halen 213 yerde düzenlenmiş bulunan Orman İçi Dinlenme Yerlerimiz iç ve dış turizm olayı içinde oldukça önemli hizmet üretmektedir. Kesin istatistik veriler olmamakla beraber Bakanlığımızın bu hizmetlerinden yılda yaklaşık 5 milyon kişinin yararlandığı tahmin edilmektedir.

* Milli Parklar ve Avcılık Genel Müdürlüğü çalışmaları .

Milli Park ve Orman İçi Dinlenme Yeri düzenlemeleri ; Ülkesel iç ve dış turizm olgusu içinde etkin hizmet üreterek ; kırsal nüfusun, turizm ekonomisi içinde daha geniş bir pay almasını amaçlamaktadır. Aynı zamanda Milli Park ve benzeri uygulamalar ülkemizin, Uluslararası ve Ulusal düzeyde olağanüstü doğal ve kültürel mirası gelecek kuşaklara aynen aktarmayı amaçlayan özel bir koruma statüsü olarak önem taşımaktadır.

Ayrıca asırlar boyu süregelen düzensiz, kontrolsüz ve aşırı av kaynakları kullanımı ve kırsal alanda yaban hayatı ve doğal çevre değerlerini yeterince dikkate almayan arazi kullanımları ve yapılanmalar, yer yer zengin «tabiat»ların ve bazı türlerin giderek azalmasına hatta kaybolmasına neden olmuştur. Bugün Kelaynakların ve Anadolu Parsının verdiği yaşam savaşı bu olgunun somut örnekleridir. Kesin istatistik veriler olmamakla beraber ülkemizde hektarda 90 grama kadar düşmüş bulunan av hayvanları et üretiminin ciddi önlemler ve uygulamalarla on katına kadar artırılması mümkündür. Tüm ters koşullara rağmen ülkemiz hala alageyik, ulugeyik, karaca, ceylan, dağ keçisi, çengel boynuzlu dağ keçisi, dağ koyunu, yaban domuzu, av kuşlarından sülün, turaç gibi zengin türlerin, kaşıkçı kuşu, flamingolar, balıkçılar, kaz ve ördekler gibi su kuşları, sazan, alabalık, turna balığı, yayın gibi balık türlerinin çok etkin bir protein kaynağı ve sportif yararlanma olanaklarını yaratıcı zengin habitatlara ve iç sulara sahiptir. Bu kaynakların bilinçle, düzenli, sürekli ve verimli kullanımı ve geliştirilmesi, bugün münferit örneklerine rastlanan Av Turizmini önemli ölçüde artırma olasılığı da güçlüdür.

Bu amaçla Orman Bakanlığı M. P. G. aracılığıyla avlanmanın denetimini sıkılaştırmak yönünde gelişmeler sağladığı gibi halen 19 av Üretme İstasyonu ve 60 Ay Koruma ve Üretme Sahası ayrılmış ve tesis etmiş, Gen Bankaları değerinde biyogenetik rezervler ayırma çalışmalarına başlamıştır. Bunlardan Kayseri Sultansazlığı bir büyük sulama ve drenaj projesi içinde Kamu Kuruluşları arasında bilinçli ve inançlı bir işbirliği ve eşgüdümü ile kaybolması önlenmiş somut bir örneği oluşturmaktadır.

Orman içi akarsu ve göllerde “akuatik” yaşamı korumak ve geliştirmek üzere 19 orman içi akarsu koruma sahası ayrılmış ve 4 orman içi gölde “habitat ıslahı” çalışmaları gerçekleştirilmiş, ayrıca 6 alabalık üretme istasyonu tesis edilmiştir. Bu yerlerde üretme çalışmalarına devam edilmektedir. Bu çalışmalara bağlı olarak sun’i “akuatik ekosistemler” oluşturulmak amacıyla 5 ayrı yerde göletler tesis edilmiştir. Bu göletlerden, orman yangınları ile mücadele de dahil olmak üzere çok yönlü yararlanma amacına yönelik olarak çalışmalar yaygınlaştırılmıştır. 8 ayrı yerde ORKÖY kredisiyle balık üretme projeleri uygulamalarına başlanmıştır.

BİLDİRİ EKI

ORMAN KÖYLÜSÜNÜN ORMANCILIK KESİMİNDE VE ORMAN BÖLGE BAŞMÜDÜRLÜKLERİNDEKİ KENTLERDE İŞLENDİRİLMESİ OLANAKLARI ÜZERİNE SONUÇ VE ÖNERİLERİ (*)

Orman köylüsünün, ormancılık kesiminde ve Orman Bölge Başmüdürlüklerindeki kentlerde işlendirilmesi olanaklarının 2 bölüm halinde incelendiği bu araştırmadan elde edilen bulgular şöyle sıralanabilir :

- 1 — 1970 - 1977 döneminde orman içi ve bitişiği köylerde göç olayına karşın nüfus giderek artmaktadır.
- 2 — Orman Bölge Başmüdürlükleri alanları içinde bulunan orman içi ve bitişiği köylerin bu dönem içindeki net nüfus artış hızı % - 5,7'den % + 12,9'a kadar değişmektedir.
- 3 — Sırasıyla ; Bursa, Bolu, İstanbul ve Çanakkale Orman Bölge Başmüdürlüklerindeki orman içi ve bitişiği köylerde nüfus 1970 - 1977 döneminde azalmaktadır.
- 4 — Orman Genel Müdürlüğünün 1977 etasının kesme - taşıma işleri için 97.128.682 saatlik işgücüne gereksinimi olacaktır. Bu süre günde 8 saat ve yılda 70 işgünü olarak kullanılırsa 182.100 işçi ile eşdeğerlidir. Ormancılıktaki kesme - taşıma işlerinin yılda, ortalama çalışma süresi 70 gün dolaylarında olduğu için, işlendirme oranı bu değer üzerinden yapılmıştır. Böylece ; 182.100 işçi, her aileden 1 kişinin çalışması halinde, 182.100 ailenin geçimine katkıda bulunuyor demektir. 1977 yılı sonunda 1,2 milyon orman köylüsü ailesi olacağına göre, 182.100 ailenin toplam içindeki payı ancak % 14,3'tür.
- 5 — Öte yandan Orman Genel Müdürlüğünün koruma, inşaat, onarım hizmetlerindeki işgücü talebi yine yukarıdaki ölçüler içinde 44.043 kişi olup, her aileden 1 kişi hesabıyla bu miktarın orman köylü ailesi içindeki payı % 3,4'tür. Böylece Orman Genel Müdürlüğünün işlendirme oranı, her aileden 1 kişi ve yılda 70 gün olarak % 17,7 olmaktadır.
- 6 — Orman Bakanlığına bağlı Ağaçlandırma ve Erozyonu Kontrol Genel Müdürlüğünün işgücü talebi yılda 70 gün hesabıyla 25.724 olup yukarıdaki ölçütlerle orman köylü ailesi içindeki payı % 2'dir.

(*) Erol Duruöz ve diğerleri

Orman Köylüsünün Ormancılık Kesiminde ve Orman Bölge Başmüdürlüklerindeki kentlerde işlendirilmesi olanakları üzerine sonuç ve öneriler Ormancılık Araştırma Enstitüsü Yay No : 79 1976

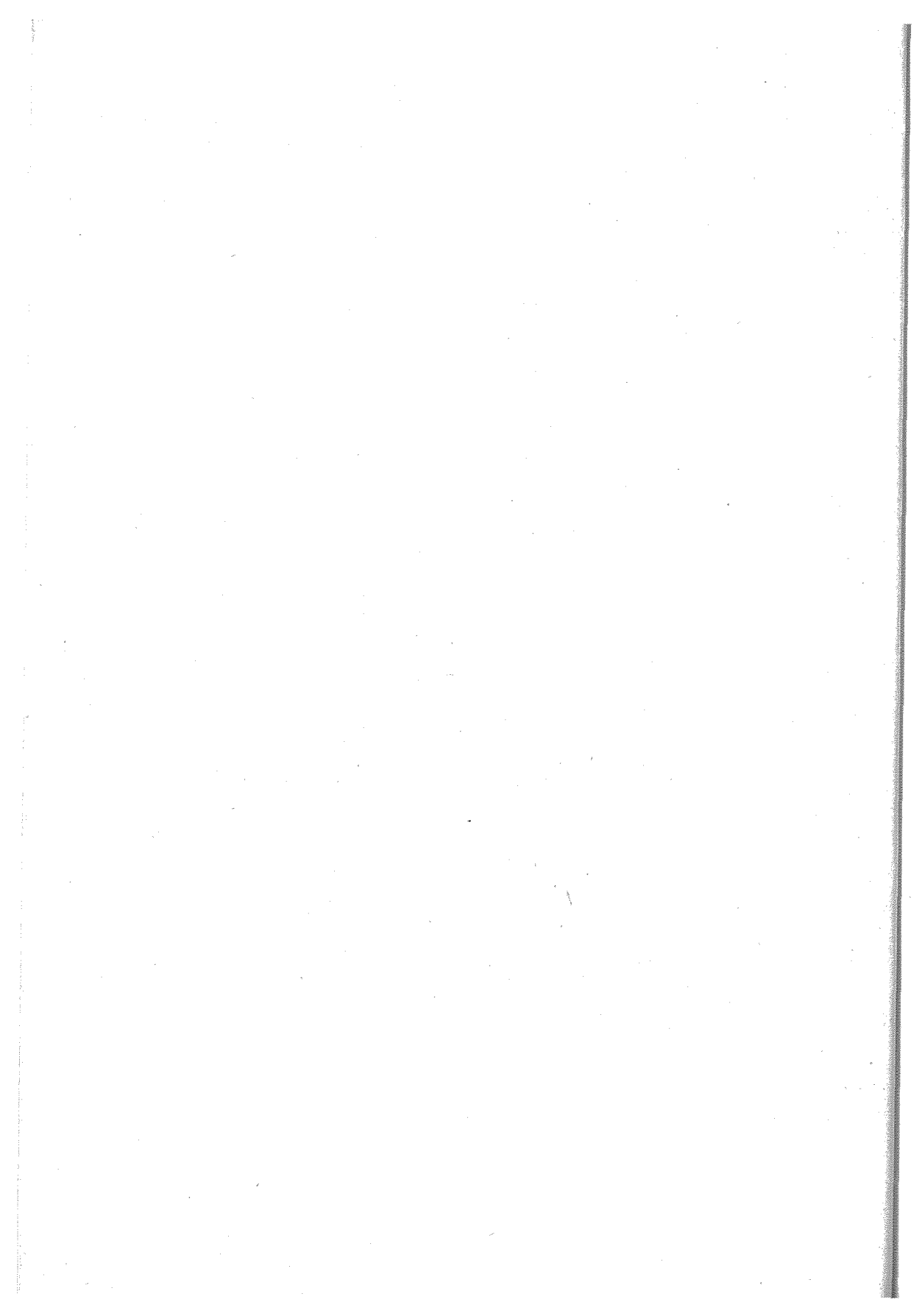
- 7 — Orman Ürünleri Sanayii Genel Müdürlüğünün Kereste Fabrikaları kentlerde olduğu için, orman köylüsünü işlendirme olanakları üzerinde durulmamıştır.
- 8 — Orman Bakanlığının orman köylü ailesini, her aileden 1 kişi ve yılda 70 gün çalışmak koşuluyla işlendirme olanağı % 19,7'dir.
- 9 — Mevcut 204 kentten ; 72'si tarım kasabası (kenti), 48'i sanayi kenti 24'ü memur kenti, 53'ü gayri muayyen faaliyetlerin olduğu kentler (burada askeri merkezler egemen bir işlev taşıdıklarından "Askeri Merkezler" de denilebilir) ve 7 madencilik kenti Orman Bölge Başmüdürlükleri alanlarında yer almaktadır.
- 10 — Orman Bölge Başmüdürlüklerinde bulunan kentlerin hiç biri ; kentsel aktif nüfusu bile tam işlendiremediği için, orman köylerinden göç edebilecek nüfusu işlendirme olanağı sağlamayacaktır.
- 11 — III. Beş Yıllık Plan sonunda, orman köylerinde nüfus artmaya devam edeceğine göre ; eğer 1995'te kırsal kesim, genel nüfusun % 25'ini oluşturacak ise nüfus azalması genellikle orman dışı köylerde olacak ya da bu bölgeler giderek kentleşecektir.

Bu araştırmayla saptanan sonuçlar karşısında aşağıdaki ÖNERİLER düşünülebilir :

- 1 — Orman köylerinde görülen nüfus yığılmasının önünü bugünden almak ya da bu nüfusu tam olarak işlendirecek önlemleri bugünden almak gerekir.
- 2 — Orman köylerinde giderek artacak sosyo - ekonomik sorunlara Orman Bakanlığının tek başına çözüm getirmesi olanaksızdır. Hükümetin tüm Bakanlıklarıyla ve tüm olanaklarıyla konuya eğilmesi zorunludur.
- 3 — Orman Bölge Başmüdürlüklerinde işgücü yoğun (emek yoğun), sermaye yoğun işletmelerden hangisinin seçileceği konusunda, göç ve gelir durumuyla ilgili öteki etmenleri de dikkate alarak bir araştırmanın yapılmasında yarar vardır.

MURAT OKTAR

**KAMU POLİTİKALARI
ve
UYGULAMALAR**

KAMU POLİTİKALARI VE UYGULAMALAR

I — GİRİŞ

Kırsal alan ve kentleşme sorunlarının ele alınışında, genellikle yapılan bir hata, birbirinden soyutlamadır. Birbirinden soyutlanmış, dar çerçeveler ve parçalar halinde (sonuç görüntüleriyle, nedensellik ilişkisi aranmaksızın) sorunların incelenmesinin ve çözümler getirilmesinin bazı yanlışları ve eksiklikleri de taşıyacağı bir gerçektir. Bu nedenle, 30. Dünya Şehircilik Günü nedeniyle düzenlenen, Kentleşme Süreci ve Kırsal Alan Kolokyumu, çalışması, atılmış olumlu bir adım. Böyle bir yaklaşım, içiçe girmiş, karmaşık kırsal alan ve kentleşme sorunlarının, bir bütünlük içinde, doğru tahlil edilmesini sağlayacaktır. Böyle bir çalışma, sorunlara, kır ve kent yerleşme birimlerinde, birbiriyle bütünleşmemiş politika arayışlarıyla çözüm bulunamayacağını ve sorunların temelde, hangi kesimde olursa olsun, ekonomik yapı, işleyiş biçimi ve bu yapının değiştirilmesine yönelik politikalarla ilgili olduğunu ortaya koyması ve vurgulaması bakımından da faydalı olacaktır. Bu kolokyumda Bakanlığımız politikalarının ve uygulamalarının sizlere aktarılmasına olanak tanıyan düzenleyici kuruluşlara teşekkür ederim.

Gelişme yolunda olan ülkelerde kentleşme sorunları ve kırsal alandaki değişimde en göze çarpıcı özellik, kırdan kente olan göç ve bu olayın kentte ve kırdan yarattığı sorunlardır. İnsan faktörünün bu hareketliliğinin özde hangi nedenlere indiğini anlamaya çalışmak, yapılacak kırsal alan planlamasının şeklini ve temelini belirlemeye yardımcı olacaktır. Türkiye’de göç olgusuna bakıldığında, bunun, kırsal alandaki yoksulluk ile endüstri alanlarının alternatif geçinme şartlarının iyi olması nedeniyle kırsal nüfusu çekmesinden kaynaklandığı görülmektedir.

O halde, en önemli etkeni ekonomik yetersizlik olan göç olayını etkileme üretimde geri ve ileri bağlantıları ile yapılacak değişimlerle olabilecektir. Kırsal kesimde ana ekonomik faaliyet tarımsal üretim olduğundan, tarımsal planlamanın yapılması kırsal kalkınma planlarının ana ögesi olmaktadır. Kırsal kesimdeki ekonomik dinamizm yapılacak diğer kırsal kalkınma faaliyetlerinin belirleyicisi olacaktır. Diğer bir deyişle insanı da içeren doğal kaynakları elverişli olan yörelerde yapılacak fiziksel altyapı yatırımları, bu kaynakların daha elverişsiz olduğu yörelerden nitelik ve nicelik yönünden farklı olacaktır. Diğer taraftan yerleşme ve örgütlenme tiplerinin kırsal alanın üretim potansiyeline uygun olması zorunludur. Yani çok çeşitli ve yoğun bir üretim yapılan kırsal alandaki fiziksel düzenlemeler, tek çeşitli ve geniş tarım üretimi yapılan bir yöredeki düzenlemelerden farklı olmalıdır.

Sonuç olarak, kırsal planlamayı düzenleyici öge, fiziksel yapılar değil, üretim potansiyeli olmalıdır. Üretimin fiziksel yapıya uydurulması yerine, fiziksel yapının üretime göre uygulanması anlam taşır.

Dün sunulan tebliğler ve yapılan tartışmalar ile yine dün elimize geçen seminer amaçlarını açıklayıcı döküman, hazırladığımız tebliğin değiştirilmesini gerektirmiştir. Bu nedenle izninizle sizlere tarım sektörünün dünyamızın içinde bulunduğu bugünkü koşullarda bir özetlemesini yapmak istiyorum. Bundan sonra da izlemekte olduğumuz politikayı uygulamaları anlatacağım.

Tarih boyunca insanoğlu geliştirdiği yöntemler ve teknolojik bilgilerle, bitkisel ve hayvansal ürünlerden oluşan tarımsal üretimi arttırmak amacıyla toprak ve su kaynaklarını en iyi şekilde kullanma çabasını göstermiş ve bugüne değin bu alanda önemli aşamalar başarmıştır. Gittikçe artan dünya nüfusunun gelişen hayat standartlarına bağlı olarak değişen ve çoğalan taleplerini karşılamak için önceleri uygun ekolojideki yeni sahaların tarıma açılması, yıllar sonra da tarım alanlarından elde edilen verimleri arttırma çabası gösterilmiştir. Ancak, mevcut doğal kaynakların en iyi şekilde değerlendirilmesini amaçlayan ve değişen sosya - ekonomik koşullara uyan plan ve programların yapılması gerekliliği ortaya çıkınca insanoğlu bu kere tarımsal üretim ile tüketim arasındaki dengeyi kurmaya çalışmıştır.

Ülkemizdeki tarımsal gelişme de böyle olmuştur. 1927'de 13,5 milyon olan Türkiye nüfusu, çay, şeker, narenciye, tuz gibi baharatlar dışı bazı gıda maddelerinin dış alımı ile beslenebilirken, 1979'da 44 milyonu geçmiş ve yine ekolojik uygunsuzluk nedeniyle baharatlar dışı gıda maddesi dış alımı yapmadan aynı topraklar üzerinden beslenebilmektedir. (Bitkisel yağ ithali sahipsizliktendir.) Ayrıca yeterli altyapı ve girdi temini için kaynak ayrılabilirdiği takdirde bugünkü teknolojik bilgi birikimi çerçevesinde bile birçok ürünlerimizdeki üretim, şimdiki tavanların 2 - 6 katına çıkabilecektir.

Halen toplam nüfusumuzun % 56'sı kırsal alanda yaşamaktadır. Tarımsal üretim dağınık bir yerleşme dokusu içinde 86 bin kadar yerleşim birimlerinde yaşayan, 3 milyon kadar çiftçi ailesi tarafından yapılmaktadır. Ancak genç olan bu nüfusun çalışan nüfusun % 61'ini oluşturması ve kişi başına gelir bakımından, diğer sektörlerde elde edilenden çok altında kalması köyden kente akımı hızlandırmakta ve kentleşmede sosyo - ekonomik ve politik sorunlar yaratmaktadır.

Tarımın dış ticaretimizdeki yeri ve önemi azımsanamaz. Kalkınma için gerekli dövizlerin sağlanmasında halen tarımsal ürünler toplam dışsattım gelirinin üçte ikisini oluşturmaktadır. Büyük ölçüde tarım ürünlerini işleyen imalat sanayiinin gıda, dokuma, içki gibi dışsattım gelirlerini de dikkate alırsak, bu oranın yaklaşık % 90'ı bulduğunu görmekteyiz.

Özetlemek gerekirse Türkiye'de tarım sektörü halkımızı besleyen, döviz gelirimizde büyük ağırlığı olan, sanayiimize hammadde yetiştiren ve sanayi ile ulaşım sektörlerine pazar olan nitelikleriyle genel ekonomimiz içinde önemli yerini korumaktadır.

Bu kolokyumda bize verilen konunun işlenişinde gözönünde tutulmasında yarar gördüğümüz bazı kabullenişlerimizi size aktarmak isteriz. Türkiye gelişme yolunda olan bir ülkedir. Kalkınmanın hızlandırılması için, tarım sektöründe, finans kaynağı dışında gerekli bütün girdilerinde büyük potansiyeli vardır. Dünya gıda açlığı ile karşı karşıyadır. Uluslararası düzeyde, özellikle gelişme yolundaki ülkeler arası ilişkilerde ve İslâm Ülkeleri arasında tarım sektöründe Türkiye önemli bir yer alabilir. Yeni Uluslararası Ekonomik Düzen için kuvvetli bir savunucu olmalıdır.

- Gelişmiş ülkeleri ile petrol üreten ülkelerin Dünya Gıda Açlığının önlenmesi için ayırdıkları ürüne dayalı veya kırsal kalkınmayı amaçlayan fonlar, genellikle gelişmiş ülke yönetici ve uzmanlarının planladıkları program ve uygulamaya koydukları projelere aktarılmakta olduğundan, tam amaca yönelik sonuçlar vermemektedir. Bu savurganlığın önlenmesi için gelişme yolundaki ülkelerin uzmanlarının daha aktif bir şekilde bu fonların kullanılmasında söz sahibi olmaları gerekmektedir.
- Türkiye özgürlükçü demokratik parlamenter sistemle yönetilen bir ülkedir.
- Türkiye'de karma ekonomi modeli seçilmiş olduğundan kamu ve özel sektör yöneticilerinin bilgi, nitelik, yetenek, istihdam ve yetiştirme yöntemlerinde büyük ayrıcalıklar olamaz.
- Gıda üretimi tarımsal üretimin bir parçasıdır. Ekolojinin değerlendirilmesiyle başlayan ve en son tüketim amacına ulaşınca kadar geçen bütün süreçlerin birlikte incelenmesiyle planlanabilen bir bütünlük gösterir. Bu nedenle Tarımsal Üretim Kavramı, gıda üretimini ve tüketimini de kapsamaktadır.
- Tarımsal üretim biyolojik bir temele dayalı olduğundan bu sektörde yönetici olacakların ilgili disiplinlerde lisans üstü eğitim yapmaları ve araştırmacı ünvanını almalarında büyük yarar vardır.
- Hazırlanan 5 yıllık kalkınma plan ve programları kamu kesimi için düzenleyici ve emredici özel kesim için ise özendiricidir. İcracı olan Kamu Kuruluşları, genellikle politik etkiler nedeniyle bazen D.P.T.yi önemsemeyi yeğlemekte ve planı uygulamamayı abilmektedir.

- Kırsal alana yönelik para, kredi, yatırım, destek fiatı ve girdi subvansiyon politikalarındaki çarpıklık nedeniyle ; tarımsal işletme yapıları değiştiği gibi veraset kanunu gereği işletmeler bölünmekte ve marjinal kesime itilmektedir.
- Toprak reformu yapılacaktır. Bunun için gerekli yeni yasa, kurumsal düzenlemeleri ve kooperatif örgütlenmeyi geliştirici ilkeleri ve uygulama yöntemlerini içerecektir.
- Düzensiz ve plansız sanayileşmenin yerleşimi tarım topraklarının kullanımını açısından önemli sakıncalar doğurmaktadır. Bunları şöyle sıralayabiliriz :
 - Tüketim merkezlerine yakınlık, taşıma ve pazarlama kolaylıkları ve sanayi için gerekli alt yapı olanakları gözetilerek yapılan sanayi merkezleri seçimi, kırsal kesiminde önemli toprak kaybına neden olmaktadır. Bu ise tarımın kendisi için en uygun topraklardan itilmesine yol açmaktadır ve üretimde maliyet artışını birlikte getirmektedir.
 - Böyle yerleşimler daha önceden yapılmış tarımsal yatırımları ölü yatırımlar haline sokmaktadır.
 - Su, hava ve toprak kirlenmesi sonucu üretim engellenmekte veya verim çok düşmektedir.
 - Sanayileşme ile birlikte oluşan büyük ve toplu konut yapımı tarıma ayrılan toprakları azaltmaktadır.

II — GENEL EĞİLİM VE SORUNLAR

20. yüzyılın son 20 yılına girerken Dünya Gıda açığının kapatılması, kırsal alan kalkınmasına öncelik verilmesine ve küçük çiftçi ile topraksız köylünün üretime daha etkin bir şekilde katılmasının sağlanmasına bağlıdır. Bunun gerçekleşmesi için alt yapı yanında ayrıca yeni teknoloji aktarımı, girdi sağlanması gerekmektedir. Bu ise uygulama yapılacak alandaki «agro-klimatik» ve sosyo-ekonomik durumlara bağlıdır. Ancak bu işlem için, geliştirilmiş ulusal araştırma ve geliştirme programlarının yapılmış olması ve verilerin toplanmış bulunması gereklidir. Böyle programların yapımı için ise yetişmiş araştırmacıların bulunduğu ve değişik ekolojilerde kurulmuş araştırma istasyonlarına gereksinim vardır. Yoksa ulusal ve uluslararası mali kaynaklar tam değerlendirilmemektedir.

Öyleyse başlangıç noktası, veri toplayabilecek ve değerlendirebilecek araştırmacıların yetiştirilmesidir. Ancak araştırmacılar kendi disiplinlerinde eğitildiklerinden ve genelinde de köy ve köylü sorunlarına bir bütünlük içinde

bakmaya yöneltmediklerinden seçtikleri çalışmalar bireysel olmaktadır. Öyleyse çeşitli disiplinlerde eğitilmiş araştırmacıları ve uygulamacıları bireysel projeler yerine bölgesel veya ülkesel projelerde bir ekip çalışmasına yönlendirmek gerekli olmuştur. Bu eğilim birçok ülkece benimsenmiş ve uygulamaya geçilmiştir. Gelişme yolundaki ülkeler arasında olduğu kadar, gelişmemiş ülkeler arasında da uygulamada farklılıklar vardır. Bu farklılıkta esas etmen yetişmiş insan gücünün sayısına, kişiliğine, çalıştığı yöredeki sosyo-ekonomik ortama ve genelde de o ülkede izlenen personel istihdam politikasına bağlıdır.

Gelişme yolundaki ülkelerin temel gıda maddesinin üretiminde kendine yeterlilik ilkesine bağlı kalması koşulunda bazılarının üretimlerini 8 yılda, pek çoğunun da 15 yıl içinde iki katına çıkarmaları gerektiği ortadadır. Bu büyüme hızına ulaşılabilmesi için çok geniş araştırma ve geliştirme çabalarına girilmesi, amaçlarda birleşilmesi, hizmetlerin ilişkilendirilmesi ve uygun toplum politikaları gerekecektir. Bu ise yöneticiler ile bilim adamlarının birbirleriyle geniş bir anlayış ve yeteneklerine saygılı davranışlar içinde çalışmalarını gerektirecektir. Belirli bazı ürünler için kurulmuş bulunan özerk uluslararası araştırma merkezleri çok yeni genetik kaynaklar ve üretim teknolojisi üretmektedirler. Bu yeni bilgi ve materyal, bu ürünler için ulusal araştırmacılara yeni ufuklar açabilmektedir.

Üretimi çiftçi yapacağına göre çiftçi ile yayımcı ve araştırmacı arasında mutlak bir organik bağ olmalıdır. İletilmek istenen yeni teknoloji, kullanılacağı yöre için, sosyal açıdan kabul edilebilir olmalı, ekonomik olmalı ve biyolojik açıdan da adapte olabilmelidir. Bu durum ise, araştırmacı ve yayımcının araştırmayı, tarımsal teknolojiyi, yayım ve öğretim metodlarını ve küçük çiftçinin koşullarını anlamasını gerektiren bir ihtiyacı ortaya koymaktadır. Ulusların gıda açığını kapatabilmek için hazırladıkları programlarla ikili, çok taraflı veya uluslararası teknik yardım talepleri gittikçe gelişmiş ve bugün bu dünyada bu amaçla, gereğince kullanılabileceğinden fazla mali kaynak toplanmış bulunmaktadır.

Gelişme yolunda olan ülkemizde, tarım sektöründe çalışan üretici, kendi yöresinde babadan görme alışkanlıklarla kendi tarlasında yeterli denemeler yapmış elindeki materyal ve bilgi ile neyin daha iyi olduğu deneyimini edinmiştir. Yeni tür ve çeşitler ile yeni girdiler kullanımını gerektiren bilgi de kendisine çok eskiden kurulmuş bulunan Konu araştırma istasyonları ve Teknik Ziraat Müdürlüklerinde çalışan araştırmacı ve yayımcılarla ulaştırılmıştır. Bu kurumlarda çalışanlara, özel sektörde fazla bir talep olmadığından kamu hizmetinde uzun yıllar kalmışlardır ve gerekli deneyimleri kazanmışlardır. Çok hızla gelişen bilimsel buluşlar, açılan burs imkânları ile

araştırıcılarımıza ve yayımcılarımıza aktarılabilmiştir. Bireysel projeler, bölgesel projeler ve ülkesel projeler geliştirmek suretiyle tarımda gerekli üretim artışı devam ettirilmiştir. Ancak sektörler, ve bölgeler arası dengesizlik, yatırımlara verilen öncelikler ve özendirmeler, tarımsal yapı ve karar mekanizmasındaki bozukluklar veya belirlenen politikanın çiftçiye güvence verememesi ve tarıma ayrılan kaynaklardaki planlı dönemdeki kısıtlamalar, kamu yönetiminde sektör planlamacılarının yeni bir yaklaşımla konuya eğilmelerini gerektirmiş ve ülkemizde artık ciddi bir tarımsal üretim planlamasının yapılmasına yol açılmıştır.

Tarımsal Üretim Planlama Projesi

Uzun dönemde sonuçlarını alacağımız, bu proje çalışması, bölge planlama çalışmalarının bör ögesi olarak düşünölmektedir. Tarımsal üretim planlamasını ; ürünlerin nerede ve ne miktarda üretileceğini, ekonomik ve ekolojik koşullara göre saptamak, ürünlerden en yüksek verim ve kalitenin elde edilebilmesi için üretim yöntem ve tekniklerinin geliştirilmesini sağlamak, ürünlerde çeşit standardizasyonunu gerçekestirmek, gerekli bütün araç, gereç ve maddeleri zamanında, yeteri kadar ve uygun fiatlarla çiftçiye ulaştırmak, elde edilen ürünleri belirli merkezlerde toplamak, işlemek, standardize etmek, saklama ve pazarlamak, ürünlere değerlendirme ve ihracaat olanakları yaratmak ve üretimi denetim altına almak gibi çok yönlü önlemleri içeren sürekli ve dinamik bir planlama çalışması olarak tanımlamak mümkündür. Bu proje çalışmasının şu faydaları yaratması beklenmektedir :

- Bölgelerin belirli ürün için sahip olduğu, ekonomik, ekolojik avantajları, teknolojik gelişme ve kaynak olanakları ile, toplam talebi gözönünde tutan bir ürün desenini saptamak,
- Uzun dönemde belirlenecek iç ve dış taleb değişikliği veya tarım teknolojisinin ortaya çıkan yeniliklere göre üretim programını yönlendirmek,
- Bölgesel düzeyde maliyetleri gözönüne alarak girdi ve ürün fiyatları konusunda karar organlarına ışık tutmak,
- Kamu alt yapı yatırımlarını yönlendirerek kaynak israfını önlemek ve yatırım önceliklerini saptamak,
- Atıl kapasite yaratmadan, tarımsal sanayinin yerleşim ve seçimine ışık tutmak,
- Bölgelerarası, sosyo - ekonomik dengesizliği gidermek, işgücü potansiyelini en rasyonel şekilde değerlendirmek ve nüfus hareketlerini düzeltmek,

- Çiftçiye, dolayısıyla kırsal kesime götürülmek istenen hizmetlerde önceliklerin belirlenmesine yardımcı olmak ve teknolojik bilgi dönüşümünde eşgüdüm sağlamak,
- Girdi ve ürün taşımacılığını düzenliyerek, döviz ve gereksiz gider savurganlığını önlemek.

Kırsal kalkınma projeleri

Gelecek yıllarda izlenecek model ve yöntemleri bulmaya çalışan ve bu arada yerleşme kademeleri arasındaki fonksiyonel ilişkileri gözeten, aynı zamanda ekonominin ve belli (Kalkınma öncelikli) yörelerin sorunlarını çözümlenmeyi de amaçlayan, Kırsal Kalkınma Projeleri hazırlanmakta ve uygulanmaktadır. Çorum - Çankırı ve Erzurum Kırsal Kalkınma Projeleri, bu amaçla yapılan çalışmalar içerisinde. Ve bu tür proje çalışmalarının, yine kalkınmada öncelikli yörelerde bir program çerçevesinde, çoğaltılması düşünülmektedir. Uzun dönemde sonuçlarını alabileceğimiz, önce değindiğimiz proje çalışmaları yanısıra kısa dönemde, kır kesiminde üretim ilişkilerini düzenlemeye, gelir düzeyini yükseltmeye, gelir dağılımını iyileştirmeye ve istihdamı artırmaya yönelik bir dizi önlem alınmaktadır.

Bu önlemler çerçevesinde, küçük üreticilerin de, ileri teknolojiye uygun koşullarla yararlanmasını amaçlayan, "Ortak Makina Kullanım Örgütleri" ilk aşamada, pilot yörelerde geliştirilmeye çalışılmaktadır. Projenin ilk olarak, 4 yerde; Ankara (Ayaş), Adana (Ceyhan), Aydın (Kuyucak) ve Kahramanmaraş (Göksun) da uygulanmasına başlanmıştır. Bu deneme projeleriyle, kamu denetimi ve önderliğinde, ortak makine kullanımının özendirilmesi amaçlanmaktadır. Makina parkları, köy düzeyinde kurulacak, kamu malı olacak ve üreticiye kiralanacaktır. Araçların bakım, onarım ve işletmesi Bakanlığın Döner Sermaya İşletmelerince yürütülecektir. Makina parkları yeterli teknik elemanlarla donatılacaklardır. Üç yıl sürecek deneme sonucunda uygulama yeniden yönlendirilecek ve genişletilecektir.

Diğer yandan, tarımda ürün desenini istihdamı artıracak ve gelir düzeyini yükseltecek ve gelir farklılaşmasını azaltacak biçimde değişmesi, bu amaçla, yağlı tohumlar veya pamuk gibi sanayi bitkileri üretiminin geliştirilmesine çalışılmaktadır. Sanayi bitkileri ya da yağlı tohum üretmek için gerekli emek girdisinin, tahıl için gerekli emek girdisinden çok daha fazla olması (1975 yılında, ton başına gerekli emek girdisi tahılda 101,1 saat, sanayi bitkilerinden 342,2 saat ve yağlı tohumda ise 134,2 saattir.), tarım kesiminde, istihdam ve gelir sorununa, bir ölçüde çözüm getirici nitelikte bulunmaktadır. Ve sulamanın üretim desenini değiştirici nitelikleri nedeniyle, etkin bir biçimde kullanımı gerekmektedir.

Ürün deseninin, emek girdisi yoğun ürünler lehine ve ekonominin gerekleri doğrultusunda değişimi için, kullanılan bir diğer mekanizma, kredileme olmaktadır. Üretimi, geliştirme projelerine bağlanan ürünler, uygulama bölgelerinde, T.C. Ziraat Bankasından açılan kredilerle desteklenmektedir. Bu yörelerde üretim, (I) farklı ikraz birimleri yoluyla yeterli kredi açılarak, (II) tarım plasmanları öncelikle bu amaca tahsis edilerek, (III) inanca kolaylıkları sağlanarak, (IV) teknik yardım verilerek, desteklenmektedir. (Örneğin : 1979 yılında ayçiçeği, soya, nohut, fasulye ve mercimek gibi baklagiller, arpa, çeltik, mısır, yonca ve korunga gibi yem bitkileri bu kredileme sisteminden yararlanan ürün kolları olmuştur.)

Ürün desenini değiştirme çalışmalarına koşut olarak, sulamanın artırılması ve ekolojisi uygun olan yörelerde, İKİNCİ ÜRÜNÜN geliştirilmesi yolunda, çaba sarfedilmektedir. Bu konuda, başta mısır olmak üzere, yonca ve diğer hayvan yemlerinin ikinci ürün olarak, sebzelerin de üçüncü ürün olarak devreye sokulması imkânları araştırılmaktadır. Bu uygulama önemli istihdam ve gelir artışlarına neden olacaktır. Örneğin proje uygulamasına girecek illerde, (Adana, Antalya, Hatay ve İçel'de) hububat hasatından sonra, (1983'de 12.500 Ha. alanda) ikinci ürün mısır üretilecek, 4 yıllık proje uygulaması sonunda, 1,1 milyar TL.den fazla gelir artışı sağlanacaktır.

Tarımda ileri teknoloji uygulaması amacıyla, köye yönelik yayım merkezlerinin yeniden düzenlenmesine ilişkin çalışmalar başlatılmıştır. 4481 sayılı yasa gereğince 4221 adet kurulması gereken ancak, 822 tanesi fiilen görev yapan, köy grubu teknisyenliklerinin yeniden bir değerlendirilmesinin yapılmasına çalışılmaktadır. Buna göre çiftçiyi işletmesinde, iş başında eğitmeyi amaçlayan bu merkezlerin, belli ölçülere göre, toplulaştırılması, etkinlik kazandırılması düşünülmektedir. Ayrıca bu merkezlere, hizmet binalarının, sosyal tesislerin, makine parklarının, boğa barınaklarının, selektör ve konserve evlerinin, süt toplama merkezlerinin, girdi muhafaza ve dağıtım ve gerekirse soğuk hava depolarının yapımı planlanmaktadır.

Böyle bir planlama çeşitli disiplinlerden oluşan ekiplerin birlikte çalışmalarını gerektirirken aynı zamanda hizmet götüren kuruluşlar arasında bir bütünleşme ve eşgüdüm sağlanmasına yol açmaktadır. Bu ise tarımsal yapıda ve karar verme mekanizmasında yeni bir organizasyonu gerektirmektedir. Mevcut veriler ve değişen teknoloji ve üretim deseni nedeniyle oluşan sosyo - ekonomik yapıdaki olumlu ve olumsuz yönlerin saptanabilmesi ve buna göre seçilen model ve sistem entegrasyonundaki değişiklikleri, TÜP'e zamanında aktarabilmek için de bir bilgi işlem merkezi kurulmaktadır.

III — ORGANİZASYON MODELİ

TÜP aşamasına ulaşan Türkiye’imizde multidisipliner ekip çalışması için en büyük darboğaz yetenekli kadronun mevcut yasalar içinde devamlı istihdamını sağlayabilmektir. Enflasyon hızının çor artmış olması, ekip çalışmalarına yatkın, yetenekli ve deneyimli orta ve üst seviyeli personelin devamlı olarak ekip içinde kalmasını zorlaştırmaktadır. Ayrıca, ülkemizde görülen politik yapı nedeniyle, karar organında ve üst yönetimde bulunan kişilerin çok sık değişmesi böyle bir ekip çalışmasına uygun kadronun oluşmasını ve iş üretebilmesini engelleyebilmektedir. Buna ek olarak ekip başlarının yönetimi ve karar oluşturmaya katkılarının önlenmesi de gerçekleşirse, ekibin derhal dağılması kaçınılmaz olabilmektedir ve yapılan çalışmalar bir süre ertelenebilmektedir. Bunun önlenmesi için de, TÜP çalışması ve tanıtılması, doğrudan doğruya karar organına yani Müsteşar’a ve Gıda - Tarım ve Hayvancılık Bakanına bağlı olan ve bir yerde Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına karşı, icra birimlerinde kurulmuş bulunan Planlama, Araştırma ve Koordinasyon Genel Müdürlüğüne verilmiştir.

Bu birimin yıllık icra planı ve programlarında öngörülen ilke ve tedbirlerin oluşturulması, Bakanlık bütçesinin hazırlanması, yatırımların kontrolü ve bunların izlenmesi ile görevli olması yanında Bakanla birlikte destek ve sübvansiyon mekanizması ile diğer ekonomik önlemlerin kararlarının oluşturulduğu Bakanlıklar arası Ekonomik Kurul ve Yüksek Planlama Kurulu toplantılarına katılması, TÜP ile ilgili programların kararlarının oluşturulmasında ve uygulanmasında bir devamlılık getirmektedir. Bu model ve ilgili organizasyon, kanımızca bugünkü koşullarda en etkin yöntemi oluşturmuştur.

SONUÇ

20. yüzyıl sonunda gelişme yolunda olan ülkemizde önümüze konan durum, kesin olarak kırsal kalkınma sorunudur. Küçük çiftçi, topraksız köylü ve kırsal kesimdeki kadın iş gücü üretime gönüllü olarak katılmadıkça, gıda yani tarımsal üretimde artış, bekleneni veremez.

Her ulus belki silâhsız yaşamın yönetimini bulur. Bir ulus belki artan enerji krizi ve petrol sorunu karşısında bunların tüketimini kısmanın yöntemini bulur. Ancak bir yönetim, karnı aç insanların neler yapabileceğini önceden kesin olarak bilemez ve tahmin de edemez. Bu nedenle, seçilen model ne olursa olsun, muvaffakiyet, araştırmaların kalitesine ve sistemleri desteklemesine bağlıdır. Ancak o zaman, teknokrat, bilim adamı ve siyasal karar organları arasında bir uyum ve karşılıklı saygınlık doğabilir, çünkü yapılan

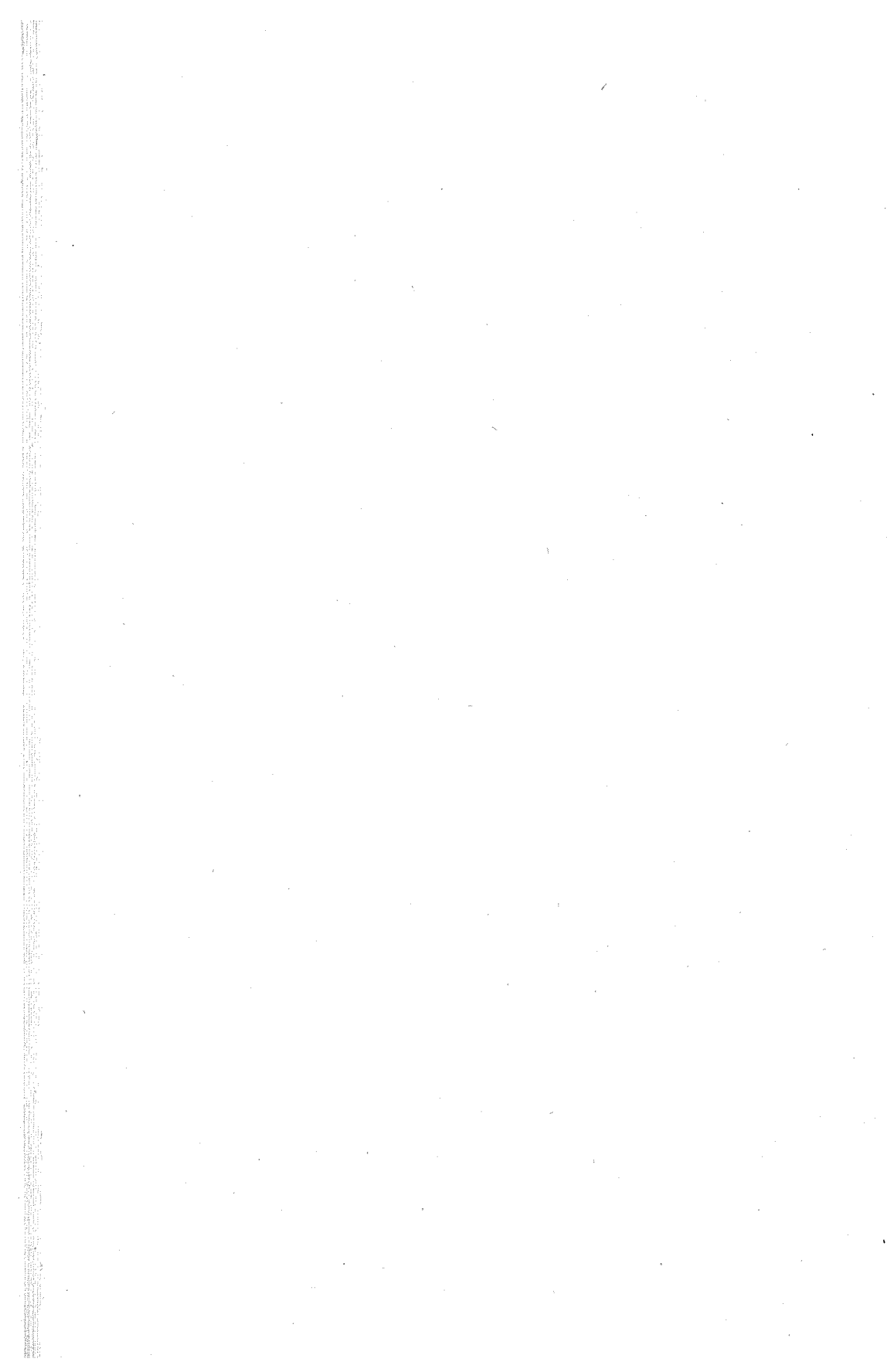
planlama ve bunun oluşumunda kullanılan veriler, yanılmayacak kararların alınmasını, ilkelerin ve önceliklerin saptanmasını kesinlikle sağlayacaktır.

Kanımızca, önerdiğimiz organizasyon modeliyle, multi disiplinler ekiplerle yürütelcek bölge planlama çalışmaları, bu kolokyumda aranan yöneme ışık tutabilecek bir modeldir.

Bakanlığım adına hepinize saygılar sunar, kolokyuma başarılar dilerim.

TAVİT KÖLE TAVİTOĞLU

**SON 20 YILDA,
GELİŞEN ÜLKELERİN
KIRSAL KALKINMA ve
PLANLAMA DENEYİMLERİ**

I — TANIMLAMALAR VE ÇALIŞMANIN İLGİ ALANI

İkinci Dünya Savaşından sonra, sosyal bilimler “Modernleşme ve Gelişme Süreçleri” ve bunların yarattığı “Modern Toplum” kavramları ile ilgilenir oldular. Çoğunlukla eşanlı sayılmalarına karşın; gelişme ekonomik büyüme süreçlerini, modernleşme ise, çeşitli sosyo - kültürel süreçleri içerir. Bu “kavram sorunu”, ülkelere bakışta, bir yandan MODERN VE GELİŞMİŞ, öte yandan GERİ VE GELİŞMEMİŞ (iyimser olursak, GERİCE VE GELİŞEN) damgalarını yarattı. Yalnızca, özellikle Batılı Sosyal bilimcilerinin yarattığı damgalama olay değil, aynı zamanda kavramların kendileri de yıllardır eleştirilegelmektedir.

Güney Amerikalı Sosyal Bilimciler “Gelişme’yi (Gelişmeciliği) emperyalizm, sömürü ve bağımlılığı maskeleyen bir ideloloji olarak görmekte-dirler. Bu açıdan bakıldığında asıl sorun, gelişme ve gelişmeme değil, daha çok, gelişmenin geliştirilmesi olmaktadır.

Gelişme sözkonusu olduğunda en önemli sorunlardan biri; belirli ekonomik amaçlara ulaşmak için ne kadar acı çekileceğinin kabul edilebileceğidir. Kapitalist ya da Sosyalist, rejim vardır; kalkınma hesapları bir ya da daha çok nesil üzerine onların tümünden özverisine dayanır, rejim vardır: Elinden geldiği ve denetleyebildiği ölçüde insan pahasını “en az”a indirir. Bu nedenle gelişme - ve içerdiği stratejiler - insancıl değerlerden arındırılmaz, o bilimsel ve ekonomik olmaktan çok, öncelikle, politik bir kavramdır.

Hangi politik seçme olursa olsun, gelişme yolunda esas alınan, genellikle gelişmiş toplumlara örnek olarak gösterilen Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa ülkeleri, Japonya ve Sovyetler Birliği gibi ülkelerin o anda temsil ettikleri gelişmişlik aşamasına nasıl ulaşılacağı sorundur. Burada, çoğu kez, bu ülkelerin tarihsel deneyimlerinin yinelenmesi ile, “gelişmenin” en azından onlarınkine benzeyen bir topluma ulaştıracağı savlanır. Gelişme içeriği tarihsel farklılıklara göre değişen bir modele indirgenir. Örneğin, gelişme için; kapitalist ülkelerde özel girişimcilik ve sermaye, sosyalist ülkelerde ise, devlet vazgeçilmez kurumlar olarak addedilir. Ne var ki, bu tür varsayımlar, tarihsel gerçeğe aykırı yapıları nedeniyle bilimsel gerçeklikten uzaktır. Tarihsel zaman içinde toplumlar, diğer toplumların daha önce geçirdikleri aşamaları aynen yaşayamazlar. Bu yüzden, geçmiş ve varolan gelişme modelleri yinelenemez ya da, bir başka deyişle, gelişmiş sayılan ülke görünüşleri ulaşılacak amaç olarak alınmaz.

Buraya kadar anlatılanlardan, düz ve mutlak olarak “gelişmiş” ya da “modern” toplum tanımlarının yapılamayacağı, ancak yalnızca, değişim sürekliliği içinde “daha az” ya da “daha çok” gelişmiş ülkelerin varolduğu

sonucu çıkmaktadır. Ülkeleri gelişmişlik düzeylerine göre sınıflarken ; gelişmişlik ve gelişmemişliğin, uluslararası ilişkilerin ve dinamiklerin nitelediği birikimli bir süreç mi, yoksa, ulusların kendi iç gelişme dinamiklerinin belirlediği ulaşılan bir durum mu olduğu tartışmaları ile gelişmiş, gelişmemiş, az gelişmemiş vb. sıfatlar arasındaki daha az - daha çok göreceliğindeki belirsizliğin yarattığı terminoloji karmaşası ile yüzyüze gelinmektedir.

Çalışmamızda, gelişmişlik ve gelişmemişlik ağırlıklarının tarih içinde değişmesi koşulu ile hem uluslararası ilişkiler ve dinamiklere, hem de ulusların kendi iç dinamiklerine bağımlı, birikimli bir süreç olarak benimsenmiştir. Bu sürecin bir kesitinde ülkeler, çeşitli göstergeler ile, "gelişmiş", "az gelişmiş", "gelişmemiş" biçiminde sınıflanabilir. Zaman kesiti yerine zaman aralığında bakıldığında ise sınıflama aşağıdaki gibi olacaktır :

- Gelişmekte olan, ya da gelişmeye çabalayan ülkeler,
- Gelişme bilinç ve çabasının henüz yeterli bir düzeye ulaşmadığı ülkeler

Çalışmanın ilgi alanı, bu son sınıflamada ikinci sırada bulunan "GELİŞEN ÜLKELER"dir. En kalın çizgileri ile, gelişmiş ülkeler olarak Kuzey Amerika, Sovyetler Birliği, Batı ve Doğu Avrupa'nın daha çok gelişmiş toplumlari, gelişen ülkeler olarak da Asya, Afrika, Latin Amerika ve Ortadoğu'nun daha az gelişmiş toplumlari kabul edilmiştir. Herhangi bir zaman kesitinde az gelişmiş ülke göstergelerini taşıyan "gelişen" ülkelerin gelişme çabaları, günümüze kadar dayanan, 20 yıllık bir zaman aralığında ele alınacaktır. Bu ele alışıta, öncelikle, kırsal kalkınma ve kırsal yoksulluğun giderilmesi politikaları ve sonuçları irdelenecek, daha sonra da, kırsal alana dönük politikaların mekansal içermeleri ve deneyimler anlatılacaktır.

II — ÇALIŞMANIN VE BİLDİRİNİN SINIRLILIKLARI

Gelişen ülkelerde kırsal alandaki politikalar ve sonuçlarına ilişkin bu çalışmanın karşılaştığı ilk sorun ; genellikle tanımlayıcı amaçlarla gruplanan bu ülkelerin, çoğunlukla, birbirlerine benzememesi, dahası, aralarında bazen bir gelişmiş ülkeyle olduğundan fazla farklılıklar bulunmasıdır. Bu nedenle, farklılıkların soyutlanması ve dikkatlerin "ortak" özelliklere yönlendirilmesi zorunlu olmaktadır. Bu yöndeki çabamızın başarı düzeyi, kuşkusuz, çalışmanın en önemli niteleyicilerinden biri olmuştur.

Son yıllarda, ekoloji ve çevre sorunlarından sonra, üzerinde en çok konuşulan ikinci konu olan gelişen ülkeler, azgelişmiş ülkeler, üçüncü dünya ülkeleri, geri kalmış ülkeler, geri bıraktırmış ülkeler, gelişmesini başlatamamış ülkeler vs. tanımlamalara farklı bakış açıları ile ve derinliğine girilemedi.

Bildiri süresince kullanacağımız "terminoloji" için yaptığımız tanımlamalara, konuya tam bir açıklık getirecek düzeye çıkarılması yönünde eksiklerimiz olmuştur.

İşlenen konuya ilişkin ülkemiz deneyimleri çalışmanın kapsamı dışında tutulmakta, gelişen ülkelerle ülkemiz deneyimleri arasında bağlantılar kurmak ve yorum kanalları açmak tartışma sonucunu, okuyanlara ve dinleyenlere bırakılmaktadır. Bu da, çalışma ve sunuş süresince, bilinen en yakın örneğe atıf yapılması avantajını ortadan kaldırmaktadır.

III — SON 20 YILDA, GELİŞEN ÜLKELERDE ORTAK SAYILABİLECEK SOSYO - EKONOMİK KOŞULLAR

1 . Genel

1980 Öncesinde, iki milyardan fazla (dünya nüfusunun yarısı) nüfus gelişen ülkelerdeki kırsal alanlarda yaşamaktadır. Esas olarak uzak doğu ve Afrika'da yoğunlaşan, ayrıca Yakın Doğu ve Güney Amerika'da önemli miktarda bulunan bu ülkeler dünyanın en zayıf, yetersiz beslenen ve eğitimsiz toplumlarını oluşturlar.

Son 20 yılda, hükümetler kırsal kalkınma, kırsal yoksulluk ve toprak reformu ile ilgilendiler. Ancak yaşam koşullarındaki iyileştirmeler, daha küçük ama hızla büyüyen ve politik olarak daha güçlü olan kentsel alanlara dönük oldu. Böylece kırsal ve kentsel alanlar arasındaki gelir, hizmetlerinden yararlanma, yaşamın genel niteliği vb. farklılıklar büyüdü.

Kırsal - kentsel farklılıklar yanında, kırsal nüfusun kendi içindeki farklılıklar da arttı. İstatistiksel bakışla başarılımış gözükken bazı büyümeler çoğunlukla büyük toprak sahipleri ve büyük çiftliklere dönük oldu. Topraksız tarım işçilerinin ve yoksul köylünün sayısı giderek arttı.

2 . Büyüyen sayılar : Nüfus - İşgücü

1965 - 1975 yılları arasında gelişen ülkelerde kırsal nüfusun toplam nüfusa oranı genel bir düşme gösterirken, kırsal nüfus, yıllık ortalama % 1.7'lik bir artışla, 320 milyon arttı.

3 . Çevre Sorunları

Kırsal alanda doğal kaynakların kötü kullanılması ve tüketilmesi, 1965 - 1975 döneminde gözardı edilemeyen - ortaya iyice çıkan - bir sorun oldu. Bazı öngörülere göre, büyük yatırımlar yapmak önkoşulu ile, dünyanın sürülebilir tarımsal alanı en azından iki katına çıkarılabilir.

Tablo : 1 / Kırsal nüfus oranları değişmesi (1965 - 1975)

	1965 / (%)	1975 / (%)	Değişme
Afrika	85	80	% 5 azalma
Uzak Doğu'da	81	78	% 3 azalma
Güney Amerika'da	47	40	% 7 azalma
Yakın Doğu'da	69	62	% 3 azalma
Asya'da (Merkezden planlanan ekonomiler dahil)	80	76	% 4 azalma

Kaynak : FAO - 1979

Aynı dönemde (1965 - 1975) gelişen ülkelerde tarımsal işgücü, ekilebilir tarımsal alandan daha hızlı arttı.

Tablo : 2 / Tarımsal işgücü ve tarımsal alan değişmesi (1965 - 1975)

	1965	1975	Artış hızı (%)
Tarımsal işgücü	648	709	9.3
(Milyon kişi)			
Tarımsal alan	750	811	8
(Milyon hektar)			

Kaynak : FAO - 1979

Kullanılmayan potansiyel alanların yarısından fazlasının tropik bölgelerde olmasına karşın, nüfusla ilişkili olarak düşünüldüğünde, dünya toprak kaynakları dağılımı dengesizdir. Toprak kaynaklarının olumsuz kullanılması - dahası, kaybedilmesi - sonucu, yüksek yoğunluk alanlarında tarımsal üretim kenarsal (marjinal) alanlara kaymaktadır. Orman örtüsünün kaybolması toprak ezoryonuna yol açarken, hayvancılığın artması ve aşırı otlatma ile toprağın besleyici niteliği bozulmaktadır.

Sulama sistemlerinin yetersizliği nedeniyle, su verimsiz tüketilmekte, gelişen ülkelerdeki sulama sistemlerinin en az yarısının geliştirilmesi gerekmektedir.

4. Tarımsal Üretim ve Dağıtım

İkinci Dünya Savaşından bu yana tarımsal üretim - doyurucu olmamasına

karşın - artış göstermiştir. Ne var ki, gelişmiş piyasa ekonomilerinde tarımsal üretimin yıllık artış hızı 1961 - 1970 aralığındaki % 2.8'den, 1970 - 1977 aralığında % 2.6'ya düşmüştür.

Gelişen ülkelerde tarımsal üretim, oransal olarak, nüfustan çok az fazla artmıştır. Çoğunluğu uzak doğuda ve Afrika'da bulunan "en ciddi biçimde etkilenen" ülkelerde tarımsal üretimin yıllık artış hızı yukarıda anılan iki aralıkta % 2.5'dan % 1.9'a düşmüştür. Buna karşın aynı dönemlerde nüfus artış hızları % 3 civarında olmuştur.

Artış gösteren tarımsal ürünler arasında, küçük üreticilerin üretiminden çok, büyük üreticilerin denetiminde bulunan ve dış satıma dönük olan ürünlerin üretimi daha hızlı artmıştır.

5. Yeşil Devrim (Green Revolution) ve Tarımsal Üretim

Pek çok ülkede, "Yeşil devrimin" bir sonucu olarak 1960'lar ortasına kıyasla, geleneksel olmayan tarım girdilerinin kullanımı 1970'li yıllarda arttı. Özellikle Asya'da "yüksek verimli türlerden" buğday ve pirinç üretiminde kullanılan yeni teknoloji üretimde hızlı artışa neden oldu. Ne var ki, bu girdilerin yüksek fiyatları bunların küçük üreticilere ulaşmasını çoğu kez engellemiştir.

Yeşil devrim : küçük çiftçiler, kiracılar, topraksız işçiler için sınırlı yararlar getirebilmiştir. Çünkü, 1 - küçük üretici sulamayı finanse edemez, 2 - kredi düzeyleri bu girdiler için artırılmamıştır. 3 - topraksız işçi, makineleşme nedeniyle ancak marjinal işlerde çalışabilir.

Bir çok ülkedeki deneyim göstermiştir ki, artan tarımsal üretimden en fakir alanlar ve en çok gereksinimi olan haklar en az payı almışlardır. Varsıl ile yoksul arasındaki farklılık giderek artmıştır.

Yeşil devrim bazı alanlarda tarımsal üretimi arttırmış, ancak toprak, su ve kredi üzerindeki hakların eşitsiz dağılımı, bir başka bölge içindeki ve bölgeler arasındaki eşitsizlikler, aynı kalmıştır. Kırsal kesimde toprak kişilerin kendi güçlerinden öte, en önemli kaynaktır. Gelişen ülkelerde topraktaki hakların eşitsiz dağılımı sorunu en başta gelen bir sorundur.

Demografik baskılar, açık desteğe rağmen milyonlarca üretim biriminin ekonomik olmayan birimlere dönüşmesine neden oldu. Kötü uygulanan toprak reformu, toprak kiracılarının gönüllü teslim olması ile sonuçlandı.

Girişimciliğe kaynak kullanıcı ya da kiracılıktan daha kârlı olunca, büyük toprak sahibi küçük toprağı satın almakta, yarıcıyı atıp gerekirse toprağı uzun dönem için kiralamaktadır. Böylece tarımsal girdileri, kredi ve yan

gereksinmeleri eksik olan, ve bunları yeni üretim yöntemi içinde kullanamayanlar devreden çıkmak zorunda bırakılırlar. Gelişmekte olan ülkeler için kiralamaya ilişkin kayıtlar güvenilmezdir. Öyle ki, eldeki bilgiler bir çok ülkede, geniş ticari çiftliklerin gelişmesine karşın, küçük kiracıların ya da yarıcılarının tarımsal kesimde çok önemli bir oranda varlıklarını göstermektedir.

Tablo : 3 / Gelişen bazı ülkelerde, 1960'lı yıllarda topraksız köylü oranları.

Koska Rika — Jamaika —	
Arjantin — Kolombia — Uruguay	% 40
Cezayir (reformdan önce)	% 60
Morokko ve Tunus	% 20
Mısır	% 40 civarında
Endonezya	% 20
Pakistan (1970 başlarında)	% 29
Hindistan	% 32
Tüm Asya'da (yaklaşık)	%30

KAYNAK : FAO - 1979

Kırsal alanda topraksızların sayısı büyüdü ve kenarsal ve küçük çiftçiler belirgin bir biçimde arttı. Bu eğilim özellikle dünyanın en fakir ülkelerinde görüldü. 1960'dan 1970'e bir hektardan az topraklı çiftçi oranları Bengaldeş'te % 52'den % 66'ya Hindistan'da % 40'tan % 51'e yükseldi.

Birleşmiş Milletler çalışmaları, yeşil devrimin varsıl - yoksul gelişmesini arttırabileceğini göstermiştir. Aslında, böylesi bir varsıl - yoksul kutuplaşması hem geleneksel, hem de çağdaş tarımın bir özelliğidir.

Eşitsizlik, önceleri, geleneksel - topraklı ailelerin harcama ve tüketimleri düzenindeki değişiklik sonucu iken, daha sonra, yatırım düzeni ve değişen üretim biçimleri sonucu oldu. Tarımda yoğun (entansif) kullanımın daha kârlı olması nedeni ile kapital - yoğun teknoloji gelişti. Bu gelişmeler giderek artan yoksul kesimin istihdam, gelir ve yaşam standartlarında ters etkiler yaptı. Dahası, etki yığılmalı (kümülatif) oldu ; yani değişme, yoksullara zarar ve acı verirken, aynı zamanda onların tarımsal ürün tüketimine olan geleneksel taleplerini de azalttı.

6. Kırsal alanda yaşayanların yaşam koşulları

Uluslararası işgücü organizasyonu (ILO : International Labour Organization) un 1972 yılında yaptığı bir tahmine göre dünyada 1 milyar 250 milyon kişi

“ciddi olarak yoksul”dur. Bunun 700 milyonu “aşırı yoksul” (destitute) sayılmaktadır. Aşırı yoksullar gelişen ülkeler nüfusunun yaklaşık % 40’ını oluştururlar. Bunların da %70’i Asya’da, % 20’si Afrika’da ve % 10’u Latin Amerika’da bulunmaktadır. Tahmine göre, gelişen ülkelerin Asya’dakilerinin % 42’si, Afrika’dakilerinin % 39’u ve Latin Amerika’dakilerinin % 20’si kesin yoksulluk içindedir. 1972 Yılı için yoksulluğun kırsal - kentsel ayrımı bilgisi yoktur ; Ancak 1969 yılı için, “kesin yoksulluğun” kırsal kesimdeki payının % 85 olduğu ve bu genel yapının hemen tüm gelişen ülkeler için geçerli olduğu belirtilmektedir.

Yoksulluk sorunu işsizlik ve gizli işsizlik ile ilişkilidir. İLO tahminlerine göre, yalnızca %5 gözüken işsizlik içinde en az 1 / 3 oranda, ek iş isteyen, atıl işgücü vardır (gizli işsizlik). Gelişmekte olan ülkelerde toplam gizli işsiz sayısı 283 milyon civarındadır ve bunun çoğunluğu kırsal kesimdedir.

1970’li yılların başlarında, en az gelişmiş 25 ülkede okuma - yazma bilmeyenlerin %80’i aştığı belirlenmiştir. Yani cahilliğin coğrafi dağılımı yoksulluk ile üstüste düşmektedir. Bu konuda da kırsal kesim kentsel kesimin gerisinde kalmaktadır. Ayrıca kadınlar için durum daha da farklıdır.

Gelişmekte olan ülkelerde içmesuyu, kanalizasyon ve elektrik açısından dağılımlar kırsal kesim aleyhinedir. Sağlık donanımı yetersizdir. Sorunlar çok yavaş bir biçimde çözülmektedir. İstatistiki bilgilerin ekseriliğine rağmen, konut koşulları iyileşeceğine daha kötü olmuştur, yargısı geçerlidir. Kırsal yakıt sorunu önemlidir, odun üretiminin önemli bir kesimi (1974’de % 86) yakıt olarak tüketilir. Giyim çoğu kez en az gereksinme düzeyinin de altındadır. Ulaşım genel olarak çok kötüdür. Eğitilmiş, kalifiye ve girişimci gençlerin kentsel kesime gitmesi ile varsıl ve güçlü toprak sahibi sınıfın önder olma eyilimleri güçlenmiştir.

7. Beslenme Durumu

Yeterince üretildiği ve dağıtıldığında, toplam yiyecek sunusu (arzu) dünya nüfusunun gereksinmesini karşılayabilir. Ne var ki, dağılım ideal değildir. Yetersiz beslenme nüfusun en önemli kesimi en fakir ülkelerde ve kırsal kesimdedir. Beslenme ile toprak kaynağı arasında yakın ilişki (topraksızlığın yetersiz beslenmeye neden olması) gerçeği yadsınamaz.

Zayıf beslenme kısa ve uzun dönemde bazı bozukluklar yaratmakta, örneğin yetişkinlerde boy ve kilo azalması, okul öncesi çocuklarda büyüme sorunları ve hamile kadınlarda ölüm oranlarının artması vb. bozukluklara sıkça rastlanmaktadır.

IV - BÜYÜME EĞİLİMLERİ VE KALKINMA POLİTİKALARINDA KAYMALAR

1. 1960'lardaki büyüme

Hemen tüm gelişen ülkeler 1960'lı yıllarda planlama üniteleri kurdu ve çoğu 5 yıl süreli kalkınma planları yaptılar. Egemen amaç ekonomik büyüme idi. Planlama, büyümeden doğacak yararın eşit dağılımını ikinci derecede gözetiyordu. Hızlı büyüme ve yüksek işgücü ile gelir sağlanır ise, tüm nüfusun bundan yararlanacağı varsayılmış idi.

Üretim hedefleri belirlenen bir kaç sektör için (tarım dahil) kesinleştirilmiş büyüme oranları başarı göstergesi sayılıyordu. Yalnızca büyüme oranları bile, gelişen ekonomilerde oldukça etkili oldu. 1960 - 1976 döneminde % 5.1 olan Gayri Safi Yurtiçi Hasıla artış oranı 1965 - 1970 döneminde % 5.8'e çıktı ; hemen tüm gelişen ekonomilerde 10 yılın ikinci yarısı daha hızlı büyüme gösterdi. Çok düşük gelirli ülkelerde bile ; 1960'lı yıllarda tarımsal üretimin artış hızı, nüfusun artış hızından daha yüksek oldu.

Bu başarılarla karşın söz konusu 10 yıl, yoksulluk ve refahın eşitsiz dağılımı konularında uyanış, kıpırdanış yılları oldu. 1967 - 1968 yıllarında Hindistan'da toplam hane halklarının % 10'luk en yoksul dilimi toplam tüketiminden ancak % 3.2 pay alırken % 10'luk en varıl dilimde aynı oran % 23.9 idi. Pakistan'ın 3. Beş Yıllık Plan döneminde, doğu Pakistan (Bengaldeş) te % 40, Batı Pakistan'da ise % 24 oranındaki en yoksul kesimin aylık geliri 21 ABD dolarından daha az idi. 13 Güney Amerika ülkesinde 1960'lar sonlarında, halkın en yoksul % 20'lik dilimi ulusal gelirden % 4,3 en varıl % 5'lik dilimi ise ulusal gelirden % 32.8 pay almaktaydı. 15 Afrika ülkesinde, en yoksul % 20 ulusal üretimden % 5.6, en varıl % 5 ulusal üretimden % 34,8 pay alıyordu.

Uluslararası işgücü organizasyonu (İLO) çalışmaları ; bir ailenin geliri kalori açısından "en az gereksinmeleri" karşılamıyor ise, o aileyi "yoksul" olarak tanımlamaktadır. 7 ülkede (Pakistan, Hindistan, Bengaldeş, Malezya, Sri Lanka, Endonezya, Filipinler) yapılan bir araştırma sonuçlarına göre :

- (1) Kırsal yoksulluğun giderek arttığı iyice belirginleşmiştir,
- (2) Ekonomik büyüme oranları, kırsal yoksulluğu doğrudan ve olumlu yönde etkilememektedir. Örneğin, yoksulluğun artışı hızı, daha hızlı büyüyen ülkelerle daha yavaş büyüyen ülkelerde hemen hemen aynı olmuştur (Dahası olumsuz da olmuştur).
- (3) Yoksulluk ile toprak / insan oranları arasında belirgin bir ilişki yoktur. Örneğin ; yoksulluk, kişi başına toprağı az olan ülkelerle çok olan ülkelerde hemen hemen aynı hızlarda kötüleşmiştir.

Tüm bu araştırmalar ve veriler, 1960'lardaki büyüme stratejilerinin yoksulluğun üstesinden gelemediğini göstermektedir. Çünkü :

- Çarpık sosyal yapı, sistematik olarak iş piyasasını mülk sahipleri lehine değiştirmiş, yaşamını emeği ile kazananlar zararlı çıkmıştır.
- Bir çok ülkede, eşitsizlik, yoksulların yoğun olduğu yörelere çok az yatırım yapılması ile giderek artmıştır.
- Her sektörde politikalar, büyük işletmenin küçükler aleyhine büyümesini sağlamıştır.
- Üretim faktörleri ve kaynaklar açısından zengin yöreler, zengin olmayanlara göre öne çıkmıştır.
- Yüksek büyüme hızına karşın, ekonomik politika ile sosyal yapı ilişkisi kurulursa sonuç ; tümünden eşitsizlik, ama kırsal alanda daha çok olan yoksulluk, olmuştur.

2. 1970'lerdeki Büyüme

Gelişen ülkelerde, 1971 - 75 döneminde büyüme hızları ; tüm ekonomide ortalama gayri safı milli hasıla % 5.9, kişi başına ulusal gelir artışı % 3.2 olmuştur. Oranlar 1966 - 70 dönemi ile hemen hemen aynıdır. Ancak, ortalamaya petrol ihraç eden ülkelerdeki olağanüstü büyüme hızlarında dahildir. Yanılmayı önlemek için yalnızca, petrol ihraç etmeyen ülkelere bakıldığında ;

	<u>1966 - 70</u>	<u>1971 - 75</u>
GSYİH - artış (%)	5,5	5,2
Ulusal gelir / kişi - artış %	2,8	2,5

Büyüme hızları ile ulusal gelir düzeyleri ilişkisi gözetildiğinde, büyüme hızındaki düşmenin özellikle yoksullar diliminde daha yüksek olduğu gözlenir. En yoksul ülkeler, gelişen ülkeler nüfusunun % 60 (% 59,5) na sahiptirler.

Kapital harcamalarının artması, üretim başına emek girdisinin azalması ve büyüme hızlarındaki düşme gelişen ülkelerdeki yoksul halkı, 1970'li yılların ilk yarısında daha zor koşullarla karşı karşıya bıraktı. Daha önce anılan uyanış ve kıpırdanış ile, birçok ülke istihdam yaratmaya, küçük üreticiye yardıma, gerice yörelere altyapı götürmeye yönelik özel programlar başlattılar. Refahın ve gelirin eşitsiz dağılımına yönelik bu doğrudan atılımlar, ekonomik büyümenin yalnız başına işsizlik ve yoksulluğa yeterince çözüm getiremeyeceğini iyice belirledi.

Gelişen ülkelerin, yoksulluğun giderilmesi için 1970'lerin ilk yarısında önerdikleri program ve çalışmalar, az gelişmiş ülkelerin politikacıları için değerli deneyimler oldu. Örneğin ;

- Doğrudan yardım ile yoksulların tüketimini arttırmak (çok düşük fiyat uygulaması)
- Küçük üretici ve kiracıların verim ve gelirini artırmak için, ucuz kredi ve girdi yardımı
- Köylü - üreticilerin yararına - büyük çiftliklerdeki sermaye yoğun üretimin zararına - göre değişen faiz oranları
- Kırsal yoksulların istihdamına dönük bazı kamu projeleri
- Kırsal alana dönük eğitim, sağlık, beslenme ve aile planlaması projeleri

Zaman zaman, ayrı ayrı ya da birkaç birarada uygulanır oldu.

Ne var ki, bazı yönetsel ve parasal kısıtlamaları, sayıları ve benzeri diğer çalışmaları önemli ölçüde sınırladı :

- Çok düşük fiyat uygulaması giderek kentsel kesim için yararlı olmaya başladı. Bu uygulamayı uzun zaman sürdürmek, ekonominin tümünde zararlı etkiler yarattı, çünkü kaynakların büyük bir bölümü kalkınmaya dönük olmayan fonlara gidiyordu.
- İkili fiyat sistemi ile yoksulların yararlanmasını sağlamak oldukça güç idi. Uygulamada, ucuz girdi ve kredilerden büyük toprak sahipleri yararlandı. Yöre halkının organize edilmesi ve kamu projelerinde çalıştırılması yoksullar için ancak proje dönemlerinde yarar sağladı. Ancak, küçük üreticiler, gizli işsizlikten çok, verim düşüklüğünden zarar gördükleri için, kamu projeleri bir oranda yararlı oldu (destekleyici iş ve kazanç yolu olarak).
- Bir çok halde, toprak reformu ve diğer gerekli işlemler olmaksızın, kırsal yoksulların eğitim, sağlık ve beslenmelerine dönük harcamalar arzulan sonuca vermedi.

Özetle : tüketim transferleri, parasal ve fiyat politikaları, özel istihdam projeleri, beslenme, eğitim, sağlık programları gibi yeniden dağıtıma dönük ölçütler 1970'li yıllarda benimsendi. Bunlar, başarıları bir yana, hükümetlerin kırsal yoksulluk ile ilgilerinin önemli belirticileri oldular. Bu çabaların en önemli sonucu ; kırsal kalkınmanın en önemli ögesinin temel yapısal değişim olduğunun belirlenmesi oldu.

V — DENEYİMLERDEN TÜRETİLEN KIRSAL KALKINMA İLKELE- Rİ

1960'lar sonrasındaki önceki bölümde anlatılan farklı iki deneyim, büyüme ile eşitsizliğin birlikte düşünülmesi zorunluluğunu ortaya koydu.

Kırsal kalkınmanın amaçları ülkelerdeki farklı girdilere göre değişecek, kırsal kalkınma süreci, her ülkedeki koşullara ve gelişmişlik düzeyine göre farklılaşacaktır.

"Kırsal yoksulların yaşantısını nitelik olarak değiştirmek" amacı yönünde Birleşmiş Milletlerin de "öz" de benimsediği ilkeler şunlardır :

- Kırsal yoksulun karar alma ve uygulama sürecine katılımı, bir başka deyişle demokratikleşme, zorunludur.
- Kırsal yoksulun ekonomik fırsatları, verimli ve kapsamlı istihdam, kaynaklara kolay ulaşmak ve gelir ve refahın eşit dağılımı ile artacaktır.
- Enerjinin ve kaynakların harekete geçirilmesi, bunun kırsal kesimdeki-lerce yapılması ana faktördür. Böylesi bir süreç, toplum yapısının formasyonunu, uyumluluğunu ve güçlendirilmesini gerekli kılar.
- Kırsal kesimde kadının rolüne özel önem verilmelidir.

Tüm bunlar yalnızca birer politik amaç değil, aynı zamanda toprak, su haklarının eşit dağılımının, yaygınlaştırılmış - demokratik katılımın esas alındığı birer strateji olarak tanımlanırlar.

VI — KIRSAL KALKINMA İLKELERİNİN EYLEME GEÇİRİLMESİN- DE ENGELLER

Kırsal kalkınma için önceki bölümde anılan ilkelerin eyleme geçirilmesi yönündeki engeller iki ana başlıkta toplanabilir :

- (1) Toprak ve suyun hakça dağılımına ilişkin programların engelleri,
- (2) Kapsamlı olarak toprak - tarım reformu ve kırsal kalkınma stratejilerine, bu stratejiler içinde yoksulluğu giderici programlara karşı engeller.

1. tip engeller, arazi kiralama koşullarını değiştirmeye yönelen hükümetle-
rin karşılaştığı engellerdir. Toprak reformu 3 biçimde olmaktadır :

- (a) özel toprakların yeniden dağıtımı (pratikte en zor, kesin politik karar gerekli)
- (b) boş alanlara yerleşmek (özellikle göçerlerin çok olduğu ülkelerde geçerli)
- (c) ve kiralamanın düzenlenmesi (çok nüfuslu ve yüksek yoğunluklu ülkelerde öne çıkmakta).

Her üç tipte de en önemli engel, politik istikrarsızlık ve teknik kadrolarda deneyim eksikliğidir. Buna mali sorunlarda eklenince, ortaya çoğu kez uygulayıcı olmaktan çok tanımlayıcı olan çalışmalar çıkmıştır.

2. tip engeller, kalın çizgileri ile şöyle sıralanabilir :

- Ülkelerin yoksulluğu,
- Katılımın sağlanamaması (eşit temsilin güç olması)
- Altyapı hizmetlerinin sağlanamaması,
- Salgın hastalıkların varlığı,
- Uluslararası düzeyde fiyat dalgalanmalarında,
- Diğer girdilerin kolay sağlanamaması.

Toprak Reformunun sayılan engellere karşın uygulanması, başarısızlığını peşinen kabullenmek olacaktır.

VII - MEKANSAL PLANLAMANIN BELİRMESİ VE İRDELENMESİ

Planlama, esas olarak, savaş sonrası bir olgudur. Gelişmiş ülkelerin pek azında 1950 başlarında "Planlama Bakanlıkları" kurulmuş, çoğunda toplumsal konular bugünkü oranlarda içerilmiştir. Gelişen ülkeler "planlama" ile ilgilenmeye daha geç başlamışlardır, halen bir deneme aşaması içindedirler.

Gelişme'nin planlaması gelişen ülkelerde hala önemli bir sorundur, çünkü ;

- uzman ve kurumsal deneyim eksikliği,
- veri eksikliği,
- politik destek ve istikrar eksikliği,
- planlama ile nelerin başarılabilceğinin henüz tam bilinmemesi,
- pek çok etkinliği planlayacak otoritenin olmayışı hala birer gerçektir.

Son zamanlara kadar planlamadaki en önemli boşluk, kentsel ve bölgesel yani mekansal planlama konusunda idi. 1960 öncesinde gelişen ülkelerdeki tek mekansal planlama çalışması İngiliz uzmanlar denetimindeki (Meksika, Brezilya, Kolombiya) su havzası çalışmasıydı.

Bugün de mekansal konulara ilginin azlığı açıkça gözlenebilir. Bazı gelişmiş ülkelerde mekansal içermeler 1930'larda başlamıştır. Bölgesel gelişme ve dağılıma politikaları 2. Dünya savaşından sonra asıl yayılmasını göstermiştir.

Mekansal içermelerin iki temel nedeni şunlardır :

- Bazı bölgelerin çok yavaş bir ekonomik büyüme göstermeleri (Fransa, İtalya, İngiltere)
- Metropollerin kıt tarımsal alanları tehdit etmesi ve çözülemeyen çevresel, toplumsal ve ekonomik sorunlar yaratması (özellikle İngiltere, daha sonra Fransa ve diğerleri)

Gelişmiş ülkelerde bölgesel sorunlar ihmal edilemeyecek düzeye çıkmış ve "politik öncelikler" almıştır. Ne var ki, gelişen ülkelerde ; mekansal içermeler yeterince netleşmemiştir. Bunun nedeni ; gelişen ülkelerde işsizliğin yayıldığı ve büyüğü oranda bölge sorunlarının edilmesi ile esas olarak ;

(1) hızlı sanayileşme ve kırsal gelişme çabalarının öne çıkması (yoksa, gelişmiş ülkelerdeki sorunlar gelişen ülkelerde daha büyük sancılara neden olmaktadır, aksi savunulamaz, yalnızca kentsel yerleşmeler ölçek olarak daha küçüktür),

(2) gelişen ülkelerde mekansal planlamanın kurumsal yapıdan yoksun olması nedeniyle, ihmal edilmesidir. Gelişmiş ülkelerde, ulusal planlamadan önce yerel planlama vardır. Bu yüzden yerel ölçekte çözüm ve eylem öneren "profesyonel ekipler" oluşmuştur. Bu yerel planlar ve ekipler somut mekansal planlar üretmiştir. Buna karşın gelişen ülkelerde ; planlama, tepeden aşağıya olmuştur ; ülkesel plan, bölgesel ve kentsel planın önünde gitmiştir.

Anılan durum, kuşkusuz, ülkesel ölçek altındaki planların ihmal edilmesini garantilemez **AMA ÜLKESEL PLANLAMA KURULUŞUNA "EKONOMİST ya da SEKTÖR PLANCISININ" EGEMEN OLMASI KAÇINILMAZ HALE GELİR.** Böylesi bir üstünlük (tepeden'lik) ise, ülkesel ölçek altında planların politik olarak ihmal edilmesini sağlamıştır. Çünkü ; bilindiği gibi,

— ekonomistlerin kentsel ve bölgesel planlarla ilgilenir olmaları, gelişmiş ülkelerde bile çok yenidir.

— pozisyonel olarak üstün durumdaki disiplinlerde, diğer meslekleri yadsımak gelişen ülkelerde yaygın bir durumdur.

Bölgesel gelişme ve mekansal planlama giderek, gelişen ülke hükümetlerince benimsenir olmuştur. Bu yönde ilk gelişmeler ; ülkesel planlama çalışmaları sırasında yatırımların mekansal dağılımlarında önemli zorlukların çıkması ve bunun da, en az, sektörel tahsisler kadar vazgeçilmez olduğunun anlaşılması ile başlar.

Anılan eğilim, Friedman (1966), Rodwin (1970) ve Berry (1969) gibi planlıların "mekansal planlamanın", ekonomik gelişmenin başlangıcında (daha sonra olabileceğinden ya da seçmeli bir planlama ekstrası olmaktan daha çok) mutlaka zorunlu olduğunu vurgulamaları ile güçlenmiştir. Friedman daha da ileri giderek, "gelişen ülkelerin mekansal planlama gereksiniminin gelişmiş ülkelerdekinden daha fazla olduğunu savunmuş, gerek tarımsal ekonomiden endüstri ekonomisine geçişin içerdiği mekansal kaymalar ve gerekse gelişen ülkelerin potansiyel kaynaklarının büyük oranda kullanılma-

miş olması nedenleriyle, geçiş halindeki toplumların bölgesel mekan organizasyonu ile daha doğrudan ilgili olduklarını belirtmiştir. Gelişen ülkeler normal olarak kentsel ve metropoliten sorunlarını aşmaya devam etmelidirler.

Tüm bu “entellektüel” çabalar ; ekonomi, coğrafya, bölge bilimi gibi mekansal planlamaya araç, yöntem ve kavramlar üreten diğer disiplinlerdeki değişen anlayışlarla birleşince, planlama otoritelerinin mekansal konulara eğilmesi söz konusu olmuştur. Ayrıca ; Mekansal planlamanın belirli biçimleri Birleşmiş Milletler bünyesinde de desteklenmiştir. Ülke planının ilk aşamalarında, özellikle mekansal ve sosyal planlama konularında, Birleşmiş Milletler organları geniş yorumlar getirmişler, parasal desteklerini öylece yönlendirir olmuşlardır. Bu yönde araştırma raporları hazırlanmış, seminerler ve kurslarla mekansal planlama kavramının yaygınlaştırılmasına çalışılmıştır.

Son olarak, gelişen ülkelerde bazı büyük mekansal projeler, diğer ülkelere bölgesel gelişme programlarının girmesine neden olmuştur :

- Venezuela Hükümeti ; Quayana’da yeni kentsel ve endüstri kompleksi ile büyük maden ve enerji üretimi sağlanacak atılımları
- Brezilya ve Sudan’da en geri yörelerin planla öne çıkarılması.

Tüm bu değişiklikler, gelişen ülkelerin planlama kurumlarında önemli değişiklikler yarattı. Pek çok hükümet ülkesel planlama organları içinde alt mekan ölçeklerinde alt organlar oluşturdular.

Bölgesel gelişme, gelişme planlarının hazırlanmasında önemli bir yer tutarken ; “Büyüme merkezi”, “homojen bölgeler” ve “bölgesel gelir eşitsizlikleri” gibi kavramlar mekansal planlama bilincinin birer belirleyicisi oldular.

Gelişen ülkelerde “MEKANSAL GELİŞME PLANLAMASI” henüz ülke düzeyinde bir bütünlüğe ulaşamamış, BÖLGESEL DÜZEYDE kalmıştır. Örneğin :

Latin Amerika’da : Bölgesel gelişme ve planlama organları endüstri kentleşmesinin yavaşlatılmasında gerekçe olarak planların teklenmesi konularında çalışmaktadırlar.

Afrika ve Asya’da : Bölgesel ve kentsel gelişme kavramı yeterince netleşmemiştir. Ama önemi gittikçe artmaktadır. Hindistan’da 2. kalkınma planında (1956 - 60) bu yana bölgesel planları içeren çalışmalar vardır.

Nijerya’da bölge planlama ofisi var (1970’de kuruldu). Tanzanya, yeni bir ülkesel merkez oluşturmak üzere büyüme merkezleri politikası geliştirdi.

Kenya, kırsal gelişme programı içinde büyüme merkezleri politikası benimsedi.

Gelişen ülkelerin bir çoğunda ;

- (1) dış satıma dönük doku,
- (2) "tek hakim şehir" (primate - city),
- (3) önemli limanlara yönelmiş ulaşım ağı

gelişme çabalarını etkileyen, ortak bir mirastır. Özellikle, kolonilikten henüz kurtulmuş ülkelerin sınırlı ölçek ve basit özyapılı ekonomileri ve onu tamamlayan sosyal biçimlenmeler, yeni yatırımların ve diğer kaynakların mevcut eğilimlerle olmasını ve böylece mekan organizasyonunda mevcut dokunun güçlenerek devam etmesini sağlamıştır.

Bu da gelişen ülkelerin pekçoğuda, yeni bir "gelişme coğrafyasının" tanımını ve daha az bağımlı gelişme amaçlarını belirlenerek uygulanmasını zorunlu kılar. Mekan organizasyonu kavramı, gelişen ülkelerde yeterli bir olgunluğa henüz ulaşmamış ve en uygun biçimini bulamamıştır. Aksine, ya da bu nedenle ; büyüme merkezi stratejileri geniş ölçekte benimsenmiş, hükümetlerin en önemli gelişen araçları olmuşlardır. Özellikle ; (1) işsizlik, yoksulluk ve eşitsizlik sorunlarının aşılması, ve (2) yerel ekonominin ; uluslararası sermaye, teknoloji ve pazar organizasyonu ile karşılıklı olarak ; gücünü artırmak stratejilerinin iflas ettiği (yetersiz kaldığı) ülkelerde büyüme merkezleri stratejileri önemsenmiştir.

Büyüme merkezleri stratejileri ; 1970'li yılların başında girilen "çok yönlü ülkesel gelişme planlarının" bir parçası olarak da tanımlanabilirler. Yalnızca ana üretken sektördeki büyümeyi değil, aynı zamanda işgücü planlaması, tarımsal organizasyon, işsizlik, gelir dağılımı, yerel değer ve kaynakların sahipliliği gibi hassas konuları da içeren bu planlara mekansal içerik gelişme merkezleri ile girmiştir. Örneğin ; Tanzania, 2. Beş Yıllık (1969 - 74) Planda, Malezya, ikinci (1970 - 75) Planda, Trinidad 3. Beş Yıllık (1969 - 74) Planda gelişme merkezleri ile mekansal öneriler geliştirmişlerdir.

Gelişme coğrafyasının yeniden biçimlendirilmesinin bir aracı olarak gelişme merkezleri stratejisinin gelişmesi yavaş yavaş olmuştur. Stratejinin çok yönlü kullanımı ve radikal çıkışı, uygun politika ve eylemlerle donanması ise henüz yeterince olgunlaşmamıştır. Çoğunlukla, büyüme - merkezleri stratejileri, tek (büyük de olsa) projeye indirgenmiş ; ekonomik ve mekansal organizasyonun çerçevesi birleştirilerek genişletilmiştir.

Gelişen ülkelerdeki büyüme merkezi projeleri 6 farklı kategoride ele alınabilir. Her kategoriye kendi içinde (genel olarak) "POLARİZE GELİŞMEYİ" belirlerse de, zamanla değer kazanan gelişme amaçlarına ulaşmada esas olan

“itici güçler” ve “önder sektör” anlayışları değişmektedir. Büyüme merkezleri kategorileri ;

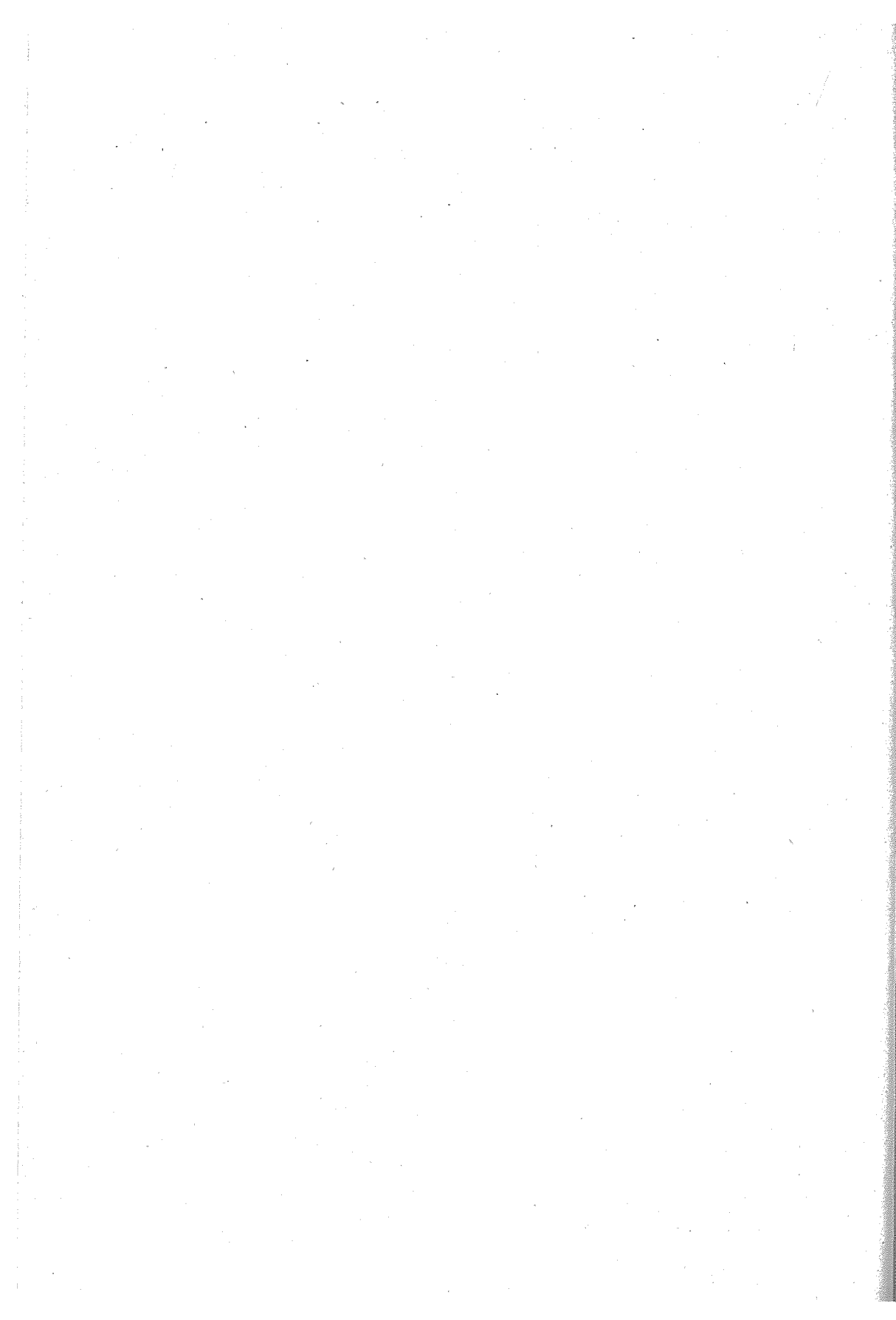
- 1 — Alt yapı oluşturulmasını esas alan merkezler ;
 - belirli bir düzeyde enerji, su ulaşım, tarımsal altyapı hizmetleri gözetilmiştir.
- 2 —, 3 — Endüstri ve bölgesel merkezler ;
 - daha köktenci niyetler ve büyükçe adımlar söz konusu olmakta, üretim biçiminde farklılaşma önerilmektedir.
- 1,2 ve 3 — Kategorileri ; ortak bir konuyu vurguluyorlar ; bunlar büyümeye yönelen merkezlerdir. (1) de hizmet üretiminde, (2) ve (3) de ise mal üretiminde ölçek ekonomileri yaratmak amacı vardır.
- 4 —, 5 — Kırsal merkezler ve servis merkezleri ;
 - büyümeye yönelen stratejilere tepki olarak ortaya çıkarlar,
 - mekansal olarak yaygınlaşmışlardır,
 - üretim ve yerleşme yapısındaki dönüşüm yerel olarak gözetilmekte, ancak 1, 2, 3’dekinden daha kapsamlı olmaktadır.
 - Kırsal merkezler - KÖYKENTLER (Pakistan)
 - Servis merkezler - YENİKENTLER (Malezya)
 - Kırsal büyüme merkezleri - Yoğun kırsal gelişme alanları çevrelerine hizmet ve üretim yönünde yenilik götürürler (Zambiya ve Hindistan)
- 6 — Metropoliten büyüme merkezleri ;
 - bir kent bölgesinin (etki alanının) planlanması ve yönetimi esas alınmaktadır (Hindistan’da Bombay’a “iki kent” yapılması önerisi).
 - Temel mantık, belirli kentsel işlevlerin yeni kentlere aktarılmasıdır.

Büyüme merkezleri stratejileri ; basit projeler olarak tasarlanıp ; genişleyen bir kullanma ile, gelişen ülkelere damgasını vurur hale gelmiştir. Bu yönde gelişmelerin, artık büyüme merkezlerinin biçimlendirilmesi aşamasında yaklaştığı söylenebilir.

Büyüme merkezleri politikası ülkesel ölçekte uygulama kazanmadıkça, onun sanayileşme ve kırsal kalkınma politikaları ile tutarlılığı ve uyumundan bahsetmek söz konusu edilemez. Kaldı ki, yaygınlığı ne olursa olsun, büyüme merkezi sistemlerinin kırsal kalkınma ve kentleşme politikalarının tam amaçlarına ulaşmada “tek geçer yol” olduklarını söylemek çok erken bir yargı olacaktır.

IX - KAYNAKÇA (yararlanılma sırasına göre)

1. Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO), **Review and Analysis of Agrarian Reform and Rural Development in the Developing Countries**, Rome, December 1978.
2. Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO), **Ceres: Review on Agriculture and Development**, Vol. 12 No: 2, Rome, March - April 1979.
3. BERNSTEIN, Henry (Editör); **Underdevelopment and Development the Third World Today**, Penguin Book, England, 1973.
4. STANIS, Vladimir; **The Socialist Transformation of Agriculture**, Progress Publishers, Moscow, 1976.
5. HOYLE, B. S. (Editör); **Spatial Aspects of Development**, John Wiley and Sons, London, 1974.
6. HOROWITZ, Irwing L.; **Three Worlds of Development**, Oxford University Press, Newyork, 1972.
7. GILBERT, Alan (Editör); **Development Planning and Spatial Structure**, John Wiley and Sons, London, 1976.
8. JOHNSON, E. A. J.; **The Organization of Space in Developing Countries**, Harvard University Press, Massachusetts, 1976.
9. MADDISON, Angus; **Economic Progress and Policy in Developing Countries**, London, 1970.
10. Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO), **Ceres: Review on Agriculture and Development**, Vol. 12 No: 3, Rome, May - June 1979.
11. Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO), **1978 Training for Agriculture and Rural Development**, Economic and Social Development Series No: 14, Rome, 1979.
12. BERGER, Peter L. - BERGER, Brigitte ve KELLNER, Hansfried; **The Homeless Mind**, Pelican Books, England, 1974.
13. The International Bank for Reconstruction and Development (World Bank), **World Bank Operations / Sectoral Programs and Policies**, Baltimore, 1972.
14. Kıdma: **Israel Journal of Development**, Vol. 4, No: 2, Jerusalem, May - August, 1978.
15. SOUZA, Anthony R. de - PORTER, Philip W.; **The Underdevelopment and Modernization of the Third World**, Association of American Geographers, Resource Paper No. 28, Washington D. C., 1974.
16. The United Nations Conference on Technical Co - operation Among Developing Countries; **Case Studies: for Joint Economic Growth, Effective North - South Dialogue and More Self - relaint Development**, Buenos Aires, Ağustos - Eylül, 1978.
17. KEYDER, Çağlar; **Emperyalizm, Az gelişmişlik ve Türkiye**, Birikim Yayınları, Yerli Araştırmalar Dizisi No: 1, İstanbul, Mart, 1979.
18. United Nations Industrial Development Organization (UNIDO), **Industrialization and Rural Development**, New York, 1978.

**KIRSAL DÜZENLEME VE
KIRKENT DAYANIŞMASININ
YARATILMASI GEREKLİLİĞİ**

**M. Çubuk
H. Karabey
G. Yüksel
S. Teoman
M. Vefkiöglu
E. Küntay**

KIRSAL DÜZENLEME VE KIR - KENT DAYANIŞMASININ YARATILMASI GEREKLİLİĞİ (*)

Kır - Kent Dayanışması gerekliliği

Kır ve kent birbirinden farklı özelliklere sahip ama eşdeğerde mekansal özellik göstermeyen iki kavramdır. Buna karşın, karşılıklı ilişkiler, kent ve kır kavramını birlikte ele almayı gerektirir.

Uzun yıllar yapılan çalışmalar hep kentsel alanlarda yoğunlaşmıştır. Hızlı kentleşme olayı kentsel alan dışındaki çözümlenmemiş sorunları kent dışına itmiştir.

Oysa, kır da kent kadar iç dinamiğinde yaşanılır bir mekandır. Kır, kentin sosyal ve ekonomik düzeninden farklı bir düzene sahiptir. Ayrıca da içeriği, doğal bütünlük ve zenginlikleriyle ekolojik denge unsurudur. Bu unsurun ise giderek, daha da kentleşen dünyamızda, yaşamamız için doğal ekolojik denge gereksiniminin tek yanıtı olduğu kuşkusuzdur.

O nedenle ; artık kırsal alanlar ve sorunlarının, kentleşme sürecinin ağırlığında gündeme gelmesindeki gecikme ortadan kaldırılmalıdır. Zaten bu, yaşam düzeyinin ve iç - dış etkenlerin yönlendirdiği yaşam sistemimizin bir sonucu olarak, zorunluk haline de gelmiş bulunmaktadır.

Öyleyse bildiriye başlarken **kır'ın** ve **kırsal alanın** tanımının yapılması yararlı olacaktır :

- Kır, tarımsal faaliyetlerin ağırlıkta yapıldığı bir toplumsallaşma mıdır ?
- Kırsal alan, kent dışında kalan kentleşmemiş bölge ya da doğanın ancak tarımsal faaliyetler için değiştirildiği yerleşme midir ?
- Yoksa, büyük kesimiyle kentleşmiş toplumun kişilerinin kendilerini yenilemek için kullandıkları, korudukları doğa rezervi nitelikli alanlar mıdır ?

Bu tür tanımlamaları çoğaltmak olasıdır. Ancak bu tanımlamaların belli bir şekilde kır'ı ve kırsal alanları nitelemelerine karşılık gerçekten bir kır tanımına bizi götürmeyeceği de açıktır.

Hele günümüzde örgütsüzlüğün, yoksulluğun, güçsüzlüğün kısaca ekonomik tükenmişliğin hüküm sürdüğü kırlarımızın sosyal fayda sınırları dışında

(*) Bu bildiri İDGSA Mimarlık Fakültesi - Şehircilik Araştırma Enstitüsünün sunduğu bir ortak bildiridir.

Bildirinin hazırlanmasına, M. Çubuk - H. Karabey - G. Yüksel - S. Teoman - M. Vefkioglu ve E. Küntay katılmışlardır. (Kasım 1979)

kalmış mekanlar olarak varlığı karşısında bu tanımsal yaklaşımların yetersizliği ortadadır.

Bunun için kırın belli bir tanımlaması (en azından bildirimiz için) yeniden yapılmalıdır. Bu tanımlamayı yapmadan önce ise bir iki hususun açıklanması gerekmektedir. Bunlardan birisi, kır - kent arasında bir dayanışma ve dengenin yaratılması zorunluğu ve gerekliliğinin ortaya konmasıdır ki, böyle bir denge ve dayanışma olgusunun belirmesi ancak kırın, kentlilerin ipoteğinden kurtulmasına bağlıdır.

İkinci husus ise, kırsal alan sorunlarının ortaya çıkmasında başlıca etkenin kentsel yoğunlaşma olduğudur. Günümüzdeki bu aşırı kentsel yoğunlaşma kır ve kent arasında varolan geleneksel dengelyi bozmakta ve yoketmektedir. Zira kentsel yoğunlaşma bir yönüyle kırsal alanların boşalmasına, her düzeyde kırdan kente göçe neden olmaktadır. Bu boşalma aynı zamanda kırsal nüfusun yaşlanması, eskimesi ve kırsal ekonomik yaşamın zayıflaması sonucu getirmektedir. Bugün ülkemizde kır ve kent arasında bir denge ve dayanışmanın var olduğu söylenemez. Bunun nedenlerini geçmişten gelen olaylarda aramak gerekir. Ülke genelinde Cumhuriyetten bu yana oluşan süreç içinde kırsal alanlardaki sosyal ve ekonomik gelişme ve değişiminin düşündürücü sonuçları vardır. Ülke ekonomisi ve ülke toplumsal yapısıyla ilgili olarak bu sonuçları Emre Kongar bir araştırmasında şöyle belirlemektedir (1) :

- Cumhuriyetin siyasal ve kültürel devrimleri kırsal alanda geç ve güç benimsenmiş ve bu tutucu yapı toplumsal kuruluşlara engel olmuştur.
- Kırsal kesim halkı yoksullaşmış ve kentlere göç etmiştir.
- Yoğun kapital birikimi sınırlı çevrelerde birikmiş ve bazı tekeller doğmuştur.
- Kırsal alanlar kapalı ekonomiden açık ekonomiye geçmeye başlamıştır.
- Tarımda feodal ilişkiler ise sona ermektedir.

Beş grupta toplanan bu sonuçlar aynı zamanda kırsal alanların ekonomik evrimini de göstermektedir. Ama kırsal alanlardaki en önemli sorunun yoksulluk ve örgütsüzlük olduğu, tarım kesiminde çalışan nüfusun, sanayide çalışanlar gibi güvenli olmadığı, bu kesimde büyük çoğunluğu oluşturan aile işletmelerinin bile gelirlerinin kendilerine yetmediği bir gerçektir.

Son 20 yılda olan yerleşme birimleri arasındaki değişimlerin ise, dayanışma ve denge yaratmaktan çok dengesizlik getirdiği ve ülkenin doğusu ile

(1) Emre Kongar - Türkiye'nin Toplumsal Yapısı Cem Yayınevi İstanbul 1978

batısındaki sosyo - ekonomik değişmelerin de büyük farklılık gösterdiği yine bir gerçektir.

Oysa, kır kent arasındaki ilişkinin bir dengeye dayanması gereklidir. Gerçekte de bu, kır kent arasındaki tamamlayıcılık özelliği olan bir dayanışmadır. Yani ekonomik ilişkiler, üretim, mal değişimi, kültürel ve sosyal ilişkiler, ortak gelenekler, bilgi aktarımı gibi karşılıklı tamamlayıcılık özelliği olan bir dayanışmadır. Özellikle kır ve kent arasındaki sosyal ilişkilerin bu dayanışmanın oluşumunda önemli rol oynadığı kuşku götürmez bir gerçektir.

Kentler, dağılım - yayılım - merkezsel özellikleri dolayısıyla kültürün devamlı yenilediği ve dağıldığı yerlerdir. Ama kırlar için aynı şey söylenemez. Bu nedenle de kentlerdeki bu kültürel değişim ve yenilenmeler kırlara da akmalıdır. Ayrıca kır ve kent arasındaki dayanışmayı yaratacak ve destekleyecek ilişkilerde hiç bir zaman aşırı zıtlıkları ortaya koymamalıdır.

Bu anlatım çerçevesinde, ülkede kır-kent ilişkilerinde denge ve dayanışma eksikliği gözlemlerle ortaya konabilir. Bu ilişkilerin belirlenen biçimde düzenlenmesinde ve sorunların çözümlenmesinde ise **kırsal yenilemenin** gereği belirir. Toprak reformu, idari reform, tarımda sanayileşme ve kooperatifleşme ise bu **yenilemenin** yaratılmasını sağlayacak önemli konular gibi ele alınabilir.

O halde, kırsal alan için yeni bir tanıma buradan varmak olasıdır. Böylece bu bildiride ele alınan şekli ile **kır** ya da **kırsal alan** : Temel olarak tarımsal faaliyetlerle birlikte, bir ekonomik yaşam veren çeşitli faaliyetlerin de yer aldığı, bazı işlevlerin yerine getirildiği ve ülkesel bütünleşme içinde sosyal fayda sağlayan çok boyutlu mekanlar olarak tanımlanabilir.

KIRSAL ALAN KORUNMALIDIR

Kent büyük, kır ise zayıf bir güçtür. Bu iki güç bugün karşı karşıyadır. Aralarında belirli bir dengenin bulunması zorunludur. Birinin diğerine egemen olma özelliği olmamalıdır. Kırın ve kentin bir dayanışma ve denge içinde karşılıklı değerlendirilmesi kırın bu büyük güç karşısında korunmasını bir zorunluk olarak getirmektedir. Kırsal alanların korunması aslında devletin görevi ve sorumluluğunda olan bir iştir. Devlet kırsal alanları aşırı kullanıma, kentsel kökenli kötü kullanıma ve spekülasyona karşı korumak zorundadır. Keza kırsal faaliyetleri ve tarımda çalışanları da. Ama kırsal alanların korunması bu alanların kullanıma kapatılması, dondurulması demek değildir. Yine kırları korumak bu kesimde çalışanları belirsizlik ve çaresizlikler içinde bırakmak, kırları terkederek kentsel bölgelere göçmeleri-

ne zemin hazırlamak da değildir. Aksine bu alanlara hayat vermek, değer kayıplarına karşı önlem almak, yaşamımız için gerekli ; bu alanları yenilemek demek olmalıdır. Bu da kırların yeni değerler kazanarak korunmasıdır.

Ancak bunun gerçekleşmesi için politikalar ve uygulama araçlarına gereksinim vardır. Bu politikanın ve uygulama araçlarının hazırlanması devletin görevi olarak ortaya çıkmaktadır. Bu anlamda kırların korunmasıyla ilgili yabancı örnekler vardır. Örneğin İngiltere'de korumanın ülkesel arazi kullanım politikası içinde ele alınması ve Fransa'nın kırsal alanları korumasıyla ilgili arazi işgal planlarına sahip olması gibi ikinci örnekte söz konusu olan köylerin ve küçük kırsal yerleşmelerin donatım sorununu çözümlleyen planlardır. Bu planlar doğrudan kırsal alanları ve tarımı ilgilendiren kararlar ve önlemler üreten şehircilik eylemi içinde bir araçtır ve bir döküman niteliği taşımaktadır. Arazi işgal planlarında çevrenin korunması fikrini getiren çevreselci bir yaklaşım ifadesi vardır ve doğal mekanların sınıflandırılmasını da içerir. 1970 yılında bir kararname ile belirlenen planlar bir koruma aracı olarak kırsal araziden yararlanmayla ilgili saptamalar yapar, kentleşmenin daha iyi yönlendirilmesi için kentsel gelişme alanları belirler, sit, doğal anıt, peyzaj, tarımsal alanların envanterini yapar ve korur. Böylece de doğal rezerv ayrılması olanağı yaratır. Fakat ikinci örnekte en önemli husus bu planların ülkedeki belirlenmiş kentsel bölgeler dışında, kırsal ya da doğal bölgelerin yaratılmasında önemli bir araç olmasıdır.

KIRSAL MEKANIN DÜZENLENMESİNDE BAZI YAKLAŞIMLAR

- Bugün ülkede oldukça yüksek bir kentleşme hızı hüküm sürmektedir. (% 6)
- Ülkede kır ve kent nüfusu arasındaki oran kentlerin lehine olarak değişmektedir. (Halen % 40 - 60'dır. 1980 için ise % 50 - 50 düşünülmektedir.)
- Ülkedeki gelir dağılımı bölgesel farklılıklar yaratmakta ve hemen hemen büyük kentler yüksek geliri kendilerinde toplamaktadırlar. (Nüfusun % 23'ü gelirin % 45'i yine büyük kentlerdedir.)
- Ülkede sanayileşme sağlıklı ve dengesiz bir şekilde gelişmekte, üretimin sektörel dağılımı ve sektörlerin büyüme hızı da dengesiz olmaktadır.
- Ülkedeki kentleşme daha çok kırsal itmenin işlevinde olmaktadır. Bu itmenin nedeni ise işsizlik, örgütsüzlük ve bunların neden olduğu yoksulluktur.
Bu hem kentsel, hem de kırsal alanda vardır. (Kırsal alanda işsiz sayısı bugün 750.000, kentsel alanda ise yaklaşık 2.000.000 civarındadır.)

- Ülkede yatırımlar daha çok kentsel nitelikli sanayi ve hizmet sektöründe gözükmektedir. (Bu ikisi % 88 oranında, tarım sektöründe ise % 12'dir.) Yatırım bölgeleri de genellikle zaten gelişmiş ve kentleşmiş bölgelerde bulunmakta, bu da kırsal kent arasındaki farkı uçurumlaştırmaktadır.
- Ülkede tarımsal ürünler en yüksek dış satım payını oluşturmaktadır. (% 65 gibi)

Bu sonuç saptamaların ortaya koyduğu gerçek şudur ki ;

- Ülkede kentleşme ve sanayileşme ikilemi bütünleşmeksizin gelişmektedir ve gelişecektir.
- Kırsal alanların bilinçsiz ve aşırı tüketimi devam edecektir. Dolayısıyla da tarımın geleceği ve kırsal düzeydeki hizmetlerin örgütlenmesinin belirlenmesi gerekmektedir.

Bu belirtiler bize ülkenin kırsal alanlarla ilgili sorunlarının daha üst derecede bazı politik kararlara bağı olduğunu göstermektedir. Bu duruma göre kırsal alanların gerçek kaderi, ülkenin kentleşme sanayileşme konusundaki gelişme ve politik seçmelerine yani gelecekte kentli nüfus oranı ne olacağına ve Türkiye'nin sanayileşme sürecinde bir tarım ülkesi karakterini ne ölçüde koruyacağına bağıdır.

KIRSAL MEKANIN DÜZENLENMESİ BİR ZORUNLUKTUR

Ülkesel gözlemler ve saptamalar bize ülkesel nüfus, üretim ve yaşam ilişkilerini kırsal ve kent arasında en ussal biçimde gerçekleştirecek çözümlemenin düzenleme fikrinde yatmakta olduğunu göstermektedir. Kullandığımız anlamda düzenleme insan faaliyetlerinin toprak üzerindeki uyumlu bir tanımını getirmek olduğuna göre de, kırsal düzenleme, kırsal alanlardaki insan faaliyetlerinin uyumluluğu anlamındadır. Ne var ki bugün dünyada artık kırsal ya da kentsel düzenlemenin ülke bütünlüğünü ilgilendiren ülke düzenleme kavramı içinde ele alınması kaçınılmazdır. Ayrıca bir ülke düzenleme içinde yer alan kırsal düzenlemenin çevreselci bir politikanın eşliğinde tek bir hakim faaliyetin değil ama, diğer bazı önemli faaliyetlerinde işlevinde yapılması önemlidir.

Böyle bir kırsal düzenlemeye eşlik eden politikanın oluşturulacak kırsal bölgelerin potansiyeline ve özel durumlarına, verilerine göre saptanması gereği açıktır,

İşte bunun içindir ki, kırsal düzenleme politikası aynı zamanda çevre kalitesini artıracak, doğal kaynakları koruyacak ve değere koyacak, kırsal alanlarda tarımsal çıkarları da kollayacak bir politika olmak zorundadır.

Ülkemizdeki köy - kent programları kırsal alan için bir örgütlenmeler bütünü, dolayısıyla bir kalkınma önerisi olarak düşünülmüş ve uygulamaya konmuştur. Bu program ve uygulamaların bölgesel ve yöresel gelişme projeleri içinde düşünülmesi doğru olmakla birlikte, genel bir ülkesel kırsal düzenleme çerçevesinden ve bunun da bir ülkesel mekan organizasyonu kavramından soyutlanmış olması doğru değildir.

Devletin son dönem politikalarına yansıyan kırsal alan kalkınmasındaki kabulü ; “ kalkınmayı köylüden başlatmak ”, yani onu da “ köylülükten kurtarmak”tır. Bu onu toplumun diğer kesimleriyle yarışabilir ekonomik yapı ve örgütlenme düzeyine kavuşturmak şeklinde önerilmektedir ve bunun sağlanmasındaki beliren üç boyutu ise ;

“ Tarımın sanayileşmesi ”

“ Kırsal alanın kentleşmesi ”

“ Köylünün köylülükten kurtulması ”

olarak saptanmıştır.

Derinlemesine bir incelemeye girmeksizin bu politika eleştirilirse görülür ki ; ülkede kırsal alandan kentlere doğru büyük bir işgücü, kapital akımı ve ürün akışı vardır. Kırlar tükenircesine özlerini kentlere doğru akıtmaktadırlar. Bu ise ülkenin dününe olduğu gibi yarınına da yön verecektir. Feodal yapıdan kapitalist yapıya geçiş ya da dönüş, kırlardaki birikimin kentlerde yoğunlaşması gereğini ve sonucunu doğurmuştur. Bunu birinci bölümde Kongar'ın getirdiği sonuçlarda da gördük.

Bu yoğunlaşmanın ülke fiziksel yapısına etkisini doğu - batı gibi dengesiz bölgesel değişmelerde de izlemekteyiz. İşte bu dengesizliğe bir düzen getirmek ve kalkınmada öncelikli yöreler yaratmak, köy - kent demetleri oluşturmak, ülkede ilk kez kırlara yönelen bir politikanın benimsenmesi örneğini oluşturmuştur. Bu yönelişin kökeninde gerçekte IMF, Dünya Bankası - AET, NATO v.b. ile dış bağlantıların Türkiye'yi yükümlendirdiği “ tarım ülkesi olma ” istemi yattığı kuşkusuzdur. Bunda iktidarların kırlarda seçmen kazanma çabalarının da payı olduğunu kabul etmek gerekir. İşte böylece iç ve dış etkilerin neden olduğu, iktidarların kırlarla ilgili politik seçmeleri ve kararları, uygulama araçlarını da birlikte oluşturmuştur : Kooperatifleşme, köy - kent proje demetleri, Köylüye Ulaşım Projeleri, göllerin kamulaştırılması. Bu girişimler kırsal alanda bir yandan feodal ilişkileri parçalarken diğer yandan kapitalistleşme özlemine yanıt getirmektedirler. Fakat temelde toprak reformunun gereği biçimde gerçekleşmemesi bu girişimleri uygulamasız ya da başarısız kılmakta ve sonuç olarak kırlar yine güçsüz ve örgütsüz kalmakta ve modern ekonomi karşısında ilkel tarımsal üretimle, kırsal alanlar daha da hızlı tükenmektedir.

Günümüzde modern sanayi toplumunun beslenmesi ve sanayi ürünlerini üretmesi için nüfusunun 1 / 10'u yeterli olduğu ileri sürülmektedir. Ayrıca ileri üretim teknolojileri kırsal alanlardaki verimi çok fazla artırmaktadır. Bu tarımın sanayileşmesidir. Ayrıca kırsal kesimin refah özlemi, kırsal hizmet düzeyinde yeniden örgütlenmesidir. Kültür akışı, toplumsal devingenlik, kentsel olanaklar ya da kolaylıklar ise kırların bir anlamda kentleşmesi aynı zamanda kırlının kentleşmesidir. Bunlar da kırsal alandaki kalkınmanın yukarıda belirlenen üç boyutuna gerçekten yanıt veren süreçlerdir. Bunların tüm ülkesel kırsal alanlara uygulanmasının kentleşmiş kırlar mı yaratacağı hususunu " Kırlar bir gerçektir " i göz ardı etmeden derinlemesine tartışmak gerekecektir.

İşte ülkenin geleceğine dönük hedeflerin saptanmasındaki bu belirleyiciler ülke düzenleme hedefleri içinde, kırlın yeniden bir tanımına gitmeyi zaman ve evrim perspektivinde buna tekrardan dönmeyi gerektirmektedir. Günümüzdeki şekliyle (metinde birçok kez yinelendiği gibi) kırların kentlerin ipoteğinde bir destek mekan olmasına engel olunarak kendi içinde dinamik ve kentle bütünleşen, ülkesel ilişkiler sisteminden gelen dayanışmalı bir sistem ögesi olduğu kabul edilmeli ve bu yaklaşım, geleceğe dönük modelde somutlanmalıdır.

Hep beraber gördük ki önceki oturumlarda sunulan Bakanlık Bildirilerinde getirilen açıklamalarda ;

- ülkesel mekanın bir bütün olarak kabul edildiği ve kentsel ve köysel kademelenme yaratılması şeklinde bir mekansal örgütlenmenin söz konusu olduğu, (oysa ülke mekan organizasyonu içinde gerekli olan bir düzenleme söz konusudur)
- ülkesel bir fiziki planın eksik olduğu, keza ülke bütününde bir kırsal alan fiziki planının bulunmadığı, sektörel planlarla görüşler geliştirildiği bunların üstüste bindirilmesinin rastlantısal bir desen verdiği bunun ise uygunluk derecesinin tartışılabilir olduğu,
- orman köylerinin net gelişmesine katkıda bulunulmadığı, Orman köylerinin arta nüfusunun bir ulusal tehlike yarattığı,
- kırsal alan üretim potansiyelinde farklılık olması gerektiği, dolayısıyla kırsal planlamanın, fiziksel yapıya göre değil, fiziksel yapının üretim potansiyeline dayandırılması gerektiği,
- tarımsal kalkınma projeleri model köy kalkınma çalışmaları ile tarımda ürün deseninin yaratılması çalışmaları yapıldığı,
- kesin olarak kırsal kalkınmanın kırsal nüfusun üretime katılması ve üretilen artı değerlerden bu kesimde yararlanması gerektiği vurgulanmıştır.

Böylece uzmanlarca yapılan açıklamalar hemen hemen bütün Bakanlıkların kendi politikaları ve programları doğrultusunda kırsal alanlarla ilgilendiklerini ortaya koymaktadır.

Ancak ilgili birimler arasında eşgüdümünden çok birleştirici bir politika uygulamasını yaratacak araç ve kurumsallaşmaya gereksinim olduğu ortaya çıkmaktadır. Burada bildirinin sonuç kısmına geçerken ilgili Bakanlık çalışmalarına ; insan ve toplum girdileri, üretim süreçleri ve ilişkilerini gözönüne alarak bir bütünlük getirebilecek (diğer ifadeyle gelecekteki ülkesel yerleşme üretim ve toplum modelini oluşturacak) yeniden bir yön verilmesini de zorunlu kıldığını belirlemektediriz.

Böylece görülmektedir ki, kır - kent arasında geleceğe dönük bir model yaratarak ilişkiler sisteminin kurulması ve bilinçli bir dayanışmanın da yaratılması kırsal alan düzenlemesine olanak sağlayacaktır. Ancak gelecekteki ilişkiler modelinin saptanmasında, henüz feodal düzeydeki ilişkileri kapitalistleştirerek, iyileştirerek yaratılacak kaynakların, sanayi - kent toprağı - tüketim döngüsü üzerinde kısa vadede verimli kılma şeklindeki bugünkü yaklaşımdan kurtulma gerekliliğı de belirlenmelidir. Sonuç olarak kaydedelim ki ; gelecekte anlamlı bir dayanışmayı içerecek dengenin oluşması için, kırsal alandaki üretim süreçleri ve ilişkilerini çağdaştırılmalıdır. Kentlere işgücü ve kaynak akışı planlanmalı ve bu akışı karşılıklı hale getirecek bir planlama iradesinin yönetim, karar verme süreçlerinde karşılığını bulması sağlanmalıdır.

KASIM 1979

YARARLANILAN KAYNAKLAR :

-
1. " Dördüncü B.Y.K.P. "	D.P.T. Ankara 1979
2. " Türkiye'de şehirleşme, konut, gecekondular "	Prof. Dr. Ruşen Keleş
Gerçek, İstanbul 1978
3. " Türkiye'nin toplumsal yapısı "	Emre Kongar, Cem. İstanbul 1978
4. " Azgelişmişlik sürecinde Türkiye "	Cilt III Stefanos Yerosimos
Gözlem, İstanbul 1976
5. " Beşeri yerleşmelerde mekan organizasyonu ve ülke kalkınmasını bir mekan organizasyonu içinde yaratmak "	M. Çubuk İDGSA Şehircilik Kürsüsü
Basılmamış Doçentlik tezi 1973

MAKALELER VE DERGİLER

-
6. " Köy - kent ve metropolis "	Dr. O. N. Koçtürk Cumhuriyet Nisan 978
7. " Kirlere yönelişin çelişkileri "	Y. Doğan Temmuz 1977, Cumhuriyet

8. "Tükenen kırlar, ölen kentler" A. Gevgilili Milliyet Mayıs 1978
9. _____ Prof. Dr. C. Geray, Mimarlık 66/11
10. _____ Doç. Dr. T. Aydın, Mimarlık 66/11
11. _____ G. Gezim, Mimarlık 68/3
12. _____ Doç. Dr. İ. Tekeli, Mimarlık 70/6
13. _____ Prof. Dr. C. O. Tütengil, Mimarlık 68/3
14. Urbanisme No : 118
Aménagement rural 4/1970
15. Urbanisme No : 138
Documents d'urbanisme 1973
16. Urbanisme No : 172
17. Urbanisme No : 145
18. Urbanisme No : 131

**3. CÜ GRUP BİLDİRİLER
ÜZERİNE SORULAN SORULAR
ve YANITLARI**

SORU

Devletin örgütlenme yapısı içinde kırsal alanlara temel yaklaşımında bir yetki ve görev kargaşası vardır. Bu kargaşa kırsal alandaki siyasal bilinç düzeyinin yükseltilmemesini dolaylı da olsa amaçlamaktadır ; biçimindeki bir teze sayın 4 bildiri sahibinin kişisel birikimleri itibariyle nereye kadar katıldıkları konusunu tartışmalarını rica ederim.

YANIT Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı temsilcisi

Türkiye'de 9 Milyonun üstünde bir nüfus kesiminin orman alanları içinde yaşadığını belirttiler. Bende 3 milyon ailenin çok geniş olan Türkiye toprakları üzerinde dağınık bir desen içinde tarım sektörüyle ilgilendiğini vurgulamaya çalıştım.

Türkiye'de genelde aile sayısı 5 kişiden oluştuğuna göre bizim konuştuğumuz kesitte 15 milyonluk bir nüfusu söz konusudur. 15 milyon nüfusun bilinçli bir şekilde bazı örgütlenmeden veyahutta düşünce ve istek iletişimini sağlamakta bir model geçildiğini zannediyorum ki düşünmek mümkün, ama benim konuşmamda vurgulamaya çalıştığım bu 3 milyon ailenin çalışan nüfusun % 51'ini oluşturması ve çok genç olmasıdır. Özellikle bunun üstünde dikkatle durulması gerekmektedir.

YANIT Orman Bakanlığı Adına

Efendim, sayın Okçuoğlu'nun yetki ve görev kargaşası terimine tam olarak katılmıyorum. Belki güdüm noksanlığı, daha doğrusu organizasyon bozukluğu var. Orman köylerinin kalkındırılmasıyla ilgili son yönetmelik 1975'te çıktıktan sonra her yıl yaklaşık 2 - 3 milyara yakın bir fon orman köylülerine çeşitli tarımsal hayvancılık projelerine dayanılarak verilmektedir. Orman Mühendisleri Odası camiasında da bu husus sayın Okçuoğlu'nun belirttiği esri içinde eleştirildi.

Bu fonun özellikle orman köylerinde gelişmişliği ve siyasal bilinçlenmeyi durdurucu bir amaçla kurulmuş olduğu ileri sürüldü. Ben kişisel olarak, siyasal bilinçlenmeyi amaçlamada, siyasal bilinçlenmenin esasını ekonomik güçlenme oluşturur kanısındayım. Bunu, burada yine yineliyorum. Bu çalışmalar bir kavram eşgüdüm noksanlığına rağmen yine orman köylüsünün ekonomik güçlenmesine, dolayısıyla de siyasal bilinçlenmesine katkıda bulunan çalışmalardır.

YANIT İmar İskan Bakanlığı Adına

Konuşmamın başında da özellikle bir konuşu vurgulamıştım. Bu kırsal ve

kentsel alandaki değişimlerde kentsel alanlardaki değişimlerin o kadar hızlı oluşması ve hem çözüm bekliyen sorunlar halinde ortaya çıkması nedeniyle ilk uygulamalarda kentsel çözümlerin ağırlık kazandığı ve kırsal alanın belki de bu nedenle ikinci plana itildiğini söyleyebilirim. Bunu bir kez daha tekrarlamak sanıyorum yararlı olacaktır. Kentsel alandaki sorunlar o kadar gözle görülebilir rahatsız edici halde gelişmiştir ki bunlar öncelik almıştır.

Birde görev kargaşası yönünden bir noktayı belirtmek isterim. Dünkü konuşmalarda da değinildi. İmar ve İskân Bakanlığı Sektörel görevleri olan bir Bakanlık değildir. Bütün sektörleri kapsayan mekana dönük bir Bakanlıktır. Bu nedenle zaten diğer kuruluşların çeşitli görevleriyle çakışan görevleri vardır denildi. Bu görev kargaşalığının çözülmesini ise : Bir plancı olarak, ülke düzeyinden parsel ölçeğine kadar inen birbirleriyle tutarlı bir dizi planlamanın gerçekleştirilmesiyle olabileceği ve tüm görev ve yetkilerin bu çerçeve içinde yer alması gerektiği kanısındayım.

YANIT Köy İşleri ve Kooperatifler Bakanlığı Adına (Gökhan Mentеш)

Soru, kırsal kesimdeki kırsal kalkınmayla görevli kuruluşların arasındaki görev kargaşasının köylünün siyasal bilinçlenmesini olumsuz yönde etkileyişine katılıp katılmadığım şeklindedir. Ben doğrusu siyasal bilinçlenme ile devletin kargaşası arasında bir ilişki buluyorum. Ama bu tam neden - sonuç ilişkisi gibi değildir. Bu konuda kuşkuluyum, yani devlet teşkilatında görev kargaşası amaçlanıyor mu? Doğrusunu yorumlamıyacağım, ama görev kargaşasının bulunduğu bir ortamda özellikle kırsal kesimde köylünün siyasal bilinçlenmesinin ertelendiği görüşüne katılıyorum. Çünkü köylü kendisiyle direk olarak kalkınma konusunda işbirliği yapacak kuruluşları ayırtetmekte çok büyük güçlüklerle karşılayıyor. Bu da kendisini bir an önce ögütlenmesi ve bu konuda siyasal olarak bilinçlenmesini erteliyor. Yani soruya bir başka şekilde yanıtlamış oluyorum. Belki, ama ben görev kargaşasını bu günkü devlet sistemi içinde amaç olduğunu söyleyebilmem için ; bunun gerçekten iyi bir tahlilini yapmam lazım. Bu konuda yeterli bilgiye sahip değilim, ama görev kargaşasının kesinlikle siyasal bilinçlenmeyi de etkilediği olumsuz yönde açık.

Sorular üzerine, Gökhan Mentеш'in yanıtı

"Köy İşleri Bakanlığının kuruluş işlevine bakıldığında iki ana faaliyet belirginleşiyor :

- 1 — Mevcut kuruluşların koparılarak aynı çatı altında toplanması.
- 2 — Yeni kuruluşlar.

Birincisi, mevcut kuruluşların eski bünyelerinden koparılmasının nedeni bunlar arasında gerekli koordinasyonun sağlanamaması olarak görülüyor. Diğer taraftan bir kuruluşun kendi bünyesinden koparılması geride bir takım bağlar bıraktığı da bir gerçektir. Örneğin ; bir toprak su faaliyetinin eski kuruluşundan ayrılması sulama faaliyetlerinin üretim faaliyetlerinden kopmasına yol açmamış mıdır ? Bu durumda kopan her bir faaliyet kolları yaratmak zorunda kalacaktır. Bu da mevcut kurumların ikilenmesine ve kıt kaynakların harcanmasına yol açmıyacak mıdır ? Bu bakış açısından Bakanlığın faaliyetinin bakanlıklar arası veya kuruluşlar arası koordinasyona ağırlık vermesi önem kazanıyor. Bu konuda Bakanlık faaliyetleri hakkında bilgi verilebilir mi ?

İkincisi Bakanlık bünyesinde koparılan kuruluşlar dışında yeniden yaratılan kuruluşlar ve faaliyetleri hakkında kısaca bilgi verilebilir mi ?

Üçüncü soru alt yapı hizmetleri götürülürken ölçüt yalnızca geri kalmış bölgelere ağırlık verilmesini oluşturur. Ekonomik faaliyetlere göre veya üretim potansiyeli gözetilerek bölgeler arası bir öncelik getirilmiş midir ? Yoksa alt yapı faaliyetleri ilk planda sosyal yapıyı iyileştirici amaca yönelik mi olmuştur.”

YANIT

Sorulan sorulara ben kısaca değineceğim. Birinci soru benim dün Tekeli'nin yaptığı konuşmadan sonra sorduğum soruya bir anlamda bir başka açıdan değinmek oluyor. Soru açık, yani bakanlıklardan bir takım kuruluşların alınması ve Köy İşleri ve Kooperatifler Bakanlığı (K.K.B.) bünyesinde toplanması verisi, bakanlıklar üzerinde kuşkusuz bir takım sorular yaratıyor. Yalnız şu var ki, bu bakanlıklardan bazı kuruluşların alınıp K.K.B. de toplanmasının önemli nedeni, kırsal kalkınmanın bütün olarak sağlanması zorunluluğundan ortaya çıkmaktadır. Yani sektörel yaklaşımlarla konuya girilemez. Öyleyse bir takım kuruluşları (ekonomik anlamda bütünlüğü olan kuruluşları) K.K.B. bünyesinde veya kırsal kalkınmayla görevli bir kuruluş bünyesinde (bu Köy İşleri olabilir, başka bir kuruluş olabilir.) toplamak zorunludur.

Diğer sorun, alıcı bakanlığın (yani bu durumda K.K.B. oluyor.) bu kuruluşu kendi bünyesine alması halinde, bu örgütün bir bütünlük sağlamaması halinde bunu diğer bir takım örgütlerle sağlama zorunluluğu şeklinde beliriyor. Örneğin : Toprak Su'da özellikle sulama işlevini bir takım zirai diğer eylemlerle bütünleştirme zorunluluğu dolayısıyla, Tarım Bakanlığı'nda bir üretim eylemi devam ederken bir taraftan da Toprak Su, ister istemez, üretim eylemine yönelik bir takım şeyleri yapmak zorunda kalıyor. Bu da tabii

birimleri birleştirilerek oluşturulduğunu aynı şekilde Kooperatifler Genel müdürlüğü'nün tek bir Genel Müdürlük haline getirildiğini ve merkez düzeyinde de A.P.K. biriminin oluşturulmuştur.

A.P.K. biriminin tek tek ne tür işlevler gördüğünü veyahut bu oluşturulan Genel Müdürlüğün ne tür işlevler gördüğünü anlatmak istemiyorum. Süre kısıtlı ancak bunlar tabii belirli bir rasyoneli içinde bulunduruyorlar. Yıllar boyunca bu birimlerin işlevlerini sürdürmesi en azından bir takım amaçlara çok anlamlı bir şekilde hizmet ettiğini gösteriyor.

Üçüncü sorusu alt yapı hizmetleri götürülürken ölçüt yalnızca geri kalmış bölgelere öncelik verilmesini mi olmuştur? Bu konuda ölçütümüz şöyle olmuştur : Türkiye çapında Doğu ve Güney Doğuya öncelik vermek açık bir ölçüt olarak ortaya konmuştur. Devlet Planının ve hükümet Programının da gereği idi bu. K.K. Bakanlığının da temel politikasıydı. Yatırımların büyük bir bölümünü doğuya ve güney doğuya yöneltildi. Ama Doğu ve Güneydoğu içinde çeşitli köyler seçilirken veya köy - kent yöreleri seçilirken bu bölgelerde yerel kaynakların varlığına ve gelişme potansiyeline bakıldı. Yani en az gelişmiş bölgelere en az gelişmiş yörelere gidilmedi. Türkiye'nin az gelişmiş yörelirinin gelişmiş yörelere yönelmeye çalışıldı. Doğunun gelişme şansını buralarda denemeye çalışıldı. Bu konuda bir örnek olay vererek hemen kapatmak istiyorum. Örneğin, köylüye ulaşım projesinde yol yapımına karar verirken şöyle bir süreçten geçildi. Önce doğu ve güneydoğu illerine yolu olmamış olan tüm köyler belirlendi. Yolu olmayan köylerden oluşan gruplar ortaya çıkarıldı. (örneğin : 5 - 10 köyden oluşan gruplar) 30 km. veya 60 km. lik yol grupları oluşturuldu ve bu yol gruplarını oluştururken onlar arasında seçim yaparken özellikle köy - kent potansiyeli olan yerler seçildi. Bunu iki açıdan değerlendirmek mümkün oldu :

- 1 — Üretim açısından : Üretim kaynaklarının harekete geçirilmesi,
- 2 — Köylü örgütlenmesi açısından,

Bu iki değişkeni gözetererek yol çalışmaları yönlendirilmeye çalışıldı. İşte entegre kırsal kalkınma veya tümleşik kırsal kalkınma olarak nitelendirilen olay içine kalıp böylece girmiş oldu.

Teşekkür ederim.

Soru sahibinin eklemeleri

Gelişmekte olan ülkelerde kırsal kalkınma veya kalkınma genelde genelde kamusal yapıların hataları olarak kabul edilir. Kamusal yapıların düzenlenmesiyle veya yeni kurumların yaratılmasıyla soruna bir ölçüde çözüm getireceği fikri üzerinde duruldu.

devlet yapısı içinde kıt kaynakların harcaması ve yetki sorumluluk kargaşasının çıkması gibi duruma neden oluyor. Bu sorunlar biliniyor. Bakanlıklar arası transferlerin bir takım daire transferlerinin yarattığı sorunlar biliniyor. Ama bunların yapılması zorunluluğu var bu şekilde değil de başka şekilde olabilir.

Kişisel olarak şu görüşe katılmıyorum. Sanıyorum soru biraz onu belirtmek istiyor. Yani demek isteniyor ki, bunları bakanlıklardan almıyorlar. Fakat öyle bir bakanlık olsun ki, bütün bunların koordinasyonunu gayet iyi yapabilsin. Türkiye’de hiç bir koordinatör bakanlığın bu günkü devlet yapısında başarılı olabileceğine inanmıyorum. Yani eğer bir Bakanlık icrai sorumluluk almamış ise koordinatörlük görevlerinde zaman içinde ciddi sorunlarla karşılaşılıyor yahutta o daha başından ölü doğar. Bu gün bir çok örneğini verebileceğimiz bakanlık var, koordinatörlükle görevli. Burada kırsal kesimde koordinasyonla görevli bir bakanlık olarak ne yaptık belki kısaca ona değinmekte yarar olacaktır.

Yapılan iş şudur : Daha önce bakanlığa alınmış olan bir takım uygulayıcı birimler Y.S.E. Genel Müdürlüğü, Toprak - Su Genel Müdürlüğü, Toprak - İskân - Koopertifler Genel Müdürlüğü kanalıyla özellikle üç tür alt yapı oluşturma çabasında bulunulur. Bunlar :

- 1 — Fiziksel alt yapı
- 2 — Tarımsal alt yapı
- 3 — Sosyal alt yapı

Bunların oluşturulduğu yöreler ister istemez koordinasyonu davet ediyor. Yani siz örneğin bir yörede yolu, içme suyunu vs. bir şekilde tamamlamışsanız bu mekansal açıdan anlamlı bir örgütlenme ile bütünleştirildiyse, örneğin bir Kültür Bakanlığı gelip davete gerek kalmadan gelişme ortamı içinde bir kültür evi yapmak istiyebiliyor. İşte bu işin uygulamada koordinasyonu gerektiren yönüdür. Bunda bir nokta daha var. Şimdi eğer koordinatörlük yapılacak ise bunun Bakanlık düzeyi değil, Başbakanlık düzeyinde yapılır. Ya da Devlet Bakanlığı düzeyinde olur. Yahutta DPT. veya benzeri bir kuruluş olabilir , ama bakanlıklar arası kordinasyon bir örgütün görevi almak zorundadır.

İkinci soru : K. Kooperatifler Bakanlığının bünyesinde dışardan alınan değil kendi içinde yayarıtılan kuruluşlar ne tür eylemler yapmaktadır ? K. Kooperatifler Bakanlığı aslında başlı başına Genel Müdürlük oluşturmuş değil. Yani bakanlıklardan alınmış olan genel müdürlükler anlamlı bir şekilde birleştirilmiş ve böylece bir örgütsel düzenleme yapılmıştır. Biraz önce sözünü ettiğim Y.S.E. Genel Müdürlüğü’nün üç değişik bakanlıktan alınan

Türkiye'de de biz geçmişte ve bu günde özellikle yaşadığımız son dönemde bunun örneklerini açık olarak gördük. Yetkilerin kurumlar arasında farklılaştırılması veyahutta görevlerin kurumlararası bölünmesini kırsal kalkınma sorununa bir çözüm getiremeyeceği inancında olduğum için aynı konuyla ilgilenen bir kuruluş veya kuruluşların görevlerini, tekrardan diğer kuruluşlar bünyesinde toplanmasının sakıncalarını dile getirmek istedim. Aslında ilgiyle ilgili görevlerin birarada toplanması, bununla ilgili diğer yetkilerinde zamanla bu bünye içinde toplanmasını gerektirdi ki o zaman görevlerin bir kuruluştan diğer kuruluşa aktarılması ileride görev olarak bir olay olarak karşınıza çıkar. Zannedirim Gökhan Bey de bir nebze bu konuya dokundular.

Açıklamaları için bende teşekkür ederim.

SORU

Kamu oyuna yansıdığı kadarıyla Köy İşleri ve Kooperatifler Bakanlığı ile Orman Bakanlığının Köy - kent konusunda iki ayrı uygulaması oldu. Her iki Bakanlık temsilcisinin bilgileri çerçevesinde bu iki örneği birlikte değerlendirmeleri mümkün olurmu ?

YANIT Gökhan Mentеш'in eklemesi

Aslında gerçekten geçen yılki süreç içinde değişik bakanlıkların köy - kent konusuna en azından verimli açılardan değişik yorum getirmelerine tanık olduk. Şimdi köy - kent hükümet programının içinde yer alan ve kalkınma köylüden başlayacak ilkesi çerçevesinde hükümetin ciddi bir uygulama konusu yapmak istediğim konulardan birisi. Bizde özellikle Bakanlığımızı ilgilendirmesi açısından köy - kenet konusundaki çalışmalara Mart 1978 döneminden itibaren hızla girdik. Sonbahar 1978 döneminde Van Özalp köykent uygulamamızı başlattık. Açılışını yaptık.

Aynı dönemde bizden sanıyorum 1 hafta kadar önce Orman Bakanlığı'nın Bolu Taşkesti'deki uygulaması söz konusu oldu. Şimdi ben, Van - Özalp uygulamasının Orman Bakanlığı uygulamasından görebildiğim kadarıyla bir takım farklarını koymak istiyorum. Aslında bu hükümet programı içinde iki ayrı uygulamanın sanıyorum hükümet tarafından bir kere değerlendirilmesi gerekirdi. Biz burda yapılmayan bir şeyi bir kez daha yapma durumunda kalıyoruz. Fakat benim kişisel görüşüm şu : Şimdi bir kere belirgin olarak fark Orman Bakanlığının Orman köylerine yönelik oluşu, bizim ise Türkiye çapında düşünme zorunluğumuzdan kaynaklanıyor. Biz doğrudan doğruya Doğu Anadolu'nun en doğusunu seçtik yer olarak. Buna karşılık Bolu

uygulanması Türkiye'nin ne de olsa gelişmiş yörelerinden bir tanesi, çünkü orda orman kaynağı var. Onlarda kendi kaynaklarına yönelmek zorunluluğunu duydular.

Bir diğer benim görebildiğim fark bizim uygulamamızda özellikle köy kalkınma kooperatifleri esprisi içinde girişimiz. Orman Bakanlığının uygulamasında ise sanıyorum gerek köy kalkındırma kooperatiflerinin, gerekse orman köylerinin birlikte oluşturacağı bir görüntü söz konusuydu. Bir ölçek farkı var: Biz bir ilçenin tümünü ele alıyoruz. Orman Bakanlığının uygulamasında ise sanıyorum 20 kadar köy bir merkez köy, köy - kent çevresinde örgütleniyor. Bizim yarattığımız uygulamada 6 köy - kent kooperatifi oluştururken Orman Bakanlığı tek bir köy - kent üzerinde yoğunlaştırdı çalışmalarını.

Bir diğer fark Doğu Anadolu'da asıl faaliyetin hayvancılık oluşu nedeniyle biz hayvancılığı temel alan bir takım üretim girişimlerini programımıza aldık. Buna karşılık kaynakların elverdiği ölçüde Orman Bakanlığı daha çok orman ürünlerini değerlendirme tesislerinde yenileme durumunda kaldık.

Fakat ortak yanlarını belirtmekte yarar var. Ortak yanları şudur: Her ikisinde de bir köy - kentin etrafındaki çevre köylerden örgütlü davet sonucu oluşması ve her ikisinde de amacın üretim kooperatifçileri olmasıdır. Bunlar ise en önemli iki ortak yöndür.

YANIT

Orman Bakanlığı çalışmalarında gerek ulusal planın, gerek hükümet programının bazı ilkelerinin somut örneği olarak gözüken Taşkesti köykenti ile Özalp köykentler demeti ilginç birer deneyimdi. Ben genel ilkelerden hareketle kısaca açıklama yapmak istiyorum. Orman Bakanlığı olarak Taşkesti köy - kent deneyiminde, 4.5 yıllık kalkınma planınının 30 Ağustos 1978 tarihinde yayınlanan genel ilke stratejilerindeki çok önemli maddelerden esinlenerek yola çıktık ve başladık. Çok kısa olarak maddeyi size sunmak isterim. Stratejinin ekonomik amaçlarına yönelik araçlar bölümünde şöyledir: Köy kentler yoluyla tarıma hayvancılığa ve ormancılığa dayalı sanayilerden başlayarak sanayi yatırımları geliştirilecektir. Halk girişimleri ve kooperatifçiler bu yönde desteklenecektir. Toplumsal amaçlarda ise köy kentler düzenlemesi ile kalkınma için gerekli alt yapılarınve kamu hizmetlerinin köylülerin buldukları yerde yeterli düzeyde ulaştırılması hızlandırılacaktır. Yine köykentler yoluyla köylünün yerinde kalkınması ve kentleşmeyi sağlamaya çalışılacaktır.

Orman Bakanlığının özellikle kırsal alana dönük hizmetlerinde Bakanlığımızın bir avantajı da orman ürünlerine dayalı sanayinin kuruluşu ile ilgili her türlü teknik olanaklara sahip oluşudur. Başta belirttiğim köy kentler yoluyla tarıma, hayvancılığa, ormancılığa dayalı sanayilerden başlamak ilkesi bize son derece uygun düştü. Ayrıca köy kentleri kooperatiflerden soyutlamak olanaksızdır. Esasen köy - kent kooperatiflerle yaşama geçirilecek bir olgudur. Bakanlık olarak orman ürünlerine dayalı bir sanayi kooperatifler kanalıyla mekansal bir düzende nasıl gerçekleştirebiliriz tartışmasını yaptığımızda çok önemli bir etken daha ortaya çıktı.

Orman bölgelerinde köy kent kurulmasına gönüllü demokratik 15 - 20 tane köyün bir araya gelerek bize müracaat etmeleri karşısında biz Taşkesti'de bu işe başlamış olduk. Şunu demek istiyorum : Köy kent kuruluşunda demokratiklik ilkesi, kooperatifçilik ilkesi mutlaka olmalıdır. Merkezi nitelikteki bir köyün etrafında Taşkesti'de 19 orman köyünün aralarında kurdukları 11 kooperatifle ve yaklaşık orman ürünlerinden elde edilen 15 milyonluk bir gelirle bir orman ürünleri sanayininin kurulmasına öncülük etmişlerdi. Bizde bu işin organizasyonunu yaptık. Orman Bakanlığı ile Köy İşleri Bakanlığı köy - kentler konusunda zaman zaman bir araya geldiler. Alt yapısı hazır köylü katılımının olgunlaşmak adeta rekabet piyasasına girebilecek düzeyde bir durum kamu kuruluşunun da itimiyle daha somut bir şekilde yaşama geçirmeğe çalışıldı. Özalp'ta ise gerek bilinçlenme düzeyinin noksanlığı gerek kooperatifsel çalışmaların hiç olmamasına karşın orada sadece esas amaçlanan şey sanıyorum, büyük yatırımlar değil tamamen Özalp ilçesi köylerinin de sosyal bilinçlenmeyi, ekonomik güçlenmeyi amaçlayan bir organizasyon elde edilmesiydi.

Yalnız yinede şunu söylemek istiyorum. Demin orman köylerindeki nüfus artışında bizim neler yapmak istediğimizle ilgili bir şeyde köy kentlerin bizde çeşitli ilkeleri çeşitli işlevleri içerisinde tek umudumuz şu olmuştur. Bu işi organize ederken acaba birinci derece yerleşim yerlerinin zamanla ve ikinci derece yerleşim yerlerine kaydırılması köy kentler yoluyla olabilir mi ? Tabi bu çok kısa bir dönemde sonuçların hemen alınmaması nedeniyle bir fikir vermeye yetmiyor. Ama Orman Bakanlığı bu amaçla da köy kentler çalışmasına başlamıştır. İkinci bir uygulamaya da Çanakkale'nin bir ilçesi olan Kalkın bucağında yapmaya çalıştık.

SORU

Bakanlıkların değişik fakat çelişik yasaları olduğunu açıkladıktan sonra Köy İşleri Bakanlığı'nın tarımsal alanların arıtılması çalışmaları vardır. Erozyona karşı hiç bir tedbir yoktur. Türkiye'deki bütün üniversitelerin bile (K.T.Ü.

hariç) verimli topraklar üzerinde kurulduğunu söylüyorlar. Ceyhan bölgesinde yılda dörde kadar ürün veren arazi üzerinde fabrikaların yapıldığını, yapılmakta olduğunu belirtiyorlar ve Türkiye’de bir hayli verimsiz toprak varken neden bu yerleşim bölgelerinin fabrikaların bu tür verimli araziler üzerinde seçilmiştir.

YANIT

Eğer Orman Bakanlığı olarak bir şeyler söylemek gerekirse ki ben bu ihtiyacı duydum. Şimdi bizim Taşkesti köy - kenti örneğinde gerçekten gelişmiş bölgelerde bir deneyim. Fakat kurulacak sanayi tesislerinin, tümleşik projelerin hammadde kaynağına yakın olması daha rasyonel düşünüldü ve köylünün ekonomide son derece duyarlı ve senelerin deneyimini kazanmış olması ön plana alındı. Yani orman köylüsü aynı zamanda ormacıydı. Orman ürünlerine dayalı sanayiye daha yatkındı. Alt yapının fevkalade müsait oluşu ve hammaddesinde ta içinde olması bizim bu yöreyi yeğlememize neden oldu.

YANIT

Ben de Gümrük - Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı temsilcisi olarak konuşmamda kabulü üzerine size aktarıırken bu faktörü dile getirmeye çalıştım. Bakanlığımız bu konuda gayet kesin bir tavır almak durumunda ve henüz birinci ikinci sınıf diye tanımlanan en verimli toprakların dışında, üçüncü dördüncü sınıf toprakların da bu işlevler için açılmasını önermek zorunda. Yoksa bunun vurgulamış olduğumuz gibi yatırımları çevre kirlenmesini verim düşüklüğünü ve özellikle şu anda Türkiye’nin en temel döviz kazandırıcı sektör olan tarım sektöründe üretim maliyetlerinin rekabet edebilmeyeceği bir düzeye çıkartıcı faktörlerin başında gelen kıymetli arazilerin kolay ve ucuz girdilerle bol verime yöneltilmesi varken buraları yerleşme alanlarına veyahutta sanayi alanlarına tahsis edilmesi ve bunun içinde halen bazı sosyo politik ekonomik diyeceğim bazı baskılar nedeniyle mevcut zorlamalarında devam ettirebilmesi artık kamu oyu tarafından gayet açıklıkla bilinmesi lazım gelen bir faktördür.

YANIT

Konuşmamda da değindiğim gibi kırsal alanları İmar ve İskân Bakanlığının denetimine alan ek : 7 ve 8. maddelere ilişkin yönetmelik 1975’ten beri uygulanmaktadır. Kırsal alandaki konut, turizm ve sanayi istemlerini değerlendirirken Bakanlığımızca uygulanan ve titizlikle uygulanan ilkelerden biri de tarım topraklarının korunmasıdır. Tarım topraklarının korunması planlamamızda pek çok parametrenin bir tanesidir. Ama yine de titizlikle

uygulandığını belirtmek isterim. Demin Tarım Bakanlığı temsilcisinin değindiği gibi bir ve ikinci sınıf topraklar ve sulanabilir üç ve dördüncü sınıf topraklar kesinlikle sanai, konut, turizm sektörlerine diğer faktörlerde gözönüne alınarak planlama kararları çerçevesinde bu istemlere sunulmamaktadır. Bu planlamamızın belirli ilkelerinden biridir. Teşekkür ederim.

YANIT Selami Üner

Soru Bakanlığımın çok yakından ilgili olduğu için söz almak biraz açıklama yapmak lüzümünü duydum. Ülkenin fiziksel planlamasından sorumlu bakanlık İmar ve İskân Bakanlığıdır. Elimizde gerçekten bu güne kadar ülkenin tarım, turizm ve endüstriyel alanları, kentleşme alanları gerçek anlamda bu güne kadar belirli ölçütlerde planlansaydı, bundan şu sorun her halde buraya gelmezdi. Şunu itiraf etmeliyim ki, bu planlama gerçekten son derece güç ve girdileri çok çeşitli kuruluşu ilgilendiren sosyal ve ekonomik yapıyı tam anlamıyla yansıtan bir planlama olmadığı sürece tatbik kabiliyeti olmayan ve böyle bir durum ise plansızlıktan daha kötü bir oluşum doğurur.

Şimdi bu birinci sınıf tarım alanları üzerine kurulan sanayiler bakanlığımızın imar yasasına ek 7 - 8 yasasından evvel kurulmuş ve o zamanlar kontrol altına alınmamış gelişmiş güzel kurulmuş tesislerdir. Bakanlığımız arkadışımızın da ifade ettikleri gibi bu gün bunları elinden geldiğince kontrol altına almaya çalışmaktadır. Bakanlıklar arası sanayi kuruluşları eşgüdüm kurulu bakanlığımız müsteşar yardımcısı, başkanlığında bütün kuruluşlar için çalışmalarını sürdürmekte ve bütün izinler sanayi kuruluşları için ön izinler bakanlığımızca verilmektedir. Bu izinlerin isabetli olabilmesi bunlardan bir tanesi olan tarım topraklarının ve doğa güzelliklerinin bozulmaması koşulu her zaman aranıyor.

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı ile teşvik belgelerini uygulamasında bir protokol geçen yıllarda hazırlanmıştır. Bu protokol gereğince teşvik alan her kuruluş Bakanlığımızdan 6 ay içinde kuruluş yeri hakkında olumlu görüş, getirmek durumundadır. Yer seçimine, mekana ilişkin bu görüş Bakanlıktan geçmedikçe geçersizdir. Ayrıca öyle bir belgeye lüzum hasıl olmadan kurulan veya gereksinme duymadan yapılan sanayileşme yapıları da vardır. Bunlarda doğrudan doğruya Ticaret Bakanlığı ile ilgilidir. Ticaret Bakanlığı ile de ön görüşmeler yapılmış bir protokol taslağı tanzim edilmiştir. Ticaret Bakanlığı kanalıyla gelişigüzel sanayi kuruluşları önlemeye çalışılmaktadır. Ayrıca Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı enerji sağlanması konusunda da bir protokol vardır. Bu protokol gereğince Bakanlıktan ön izin almamış sanayi kuruluş yeri hakkında Enerji Bakanlığı tarafından hiç bir enerji kaynağı tahsis edilmemektedir. Çalışmalar bu yönde sürdürülürken sanayi kuruluşla-

rının kösteklenmesi ve yavaşlatılmasında söz konusu olabildiği düşünülmelidir.

Sanayi, özelliklerine göre bazan birinci sınıf tarım toprağı üzerinde de kurulabilir. Tarıma dayalı bir sanayi sektörü ise orada buna yer vermek gerekir. Tarımın girdisi ile sanayinin girdisi arasında bir oranlama yaparak veya üretimleri arasında bir kıyaslama yaparak buna da karar verilebilmeli. Ancak bazı çalışma eksiklikleri yüzünden biz bunlara tam bir yanıt vermekte güçlük çekiyoruz. Önce tarım alanlarının planlaması sonra orman alanlarının sınırlarının kesinlikle belirlenmesi, kentlerin gelişmelerine göre kentsel alanların ayrılması ve fiziksel planlamaya esas teşkil edecek sosyo ekonomik planlamanın baştan yapılması gerekir. Bunlar büyük bir eşgüdüm isteyen son derece karmaşık sorunların çözümü anlamına gelir. Aslında tüm devlet kuruluşları bir eşgüdüm program çerçevesinde toplanmalıdır.

Programın uygulayıcısı olan bakanlıklar bazı konularda (görevleri birbirinin içinde gibi görülürse de) her zaman büyük bir eşgüdüm içine girmeleri gerekir. Bu eşgüdüm kaynağından birisi de Bakanlıklar seviyesinde (hatta 1 tanesi Başbakanlık seviyesinde Başbakanın başkanlığında) eşgüdüm kurulu oluşturulmuştur ve çalışmaları bu anlayış çerçevesinde sürdürülmektedir.

SORU

Sorum temelde İmar ve İskân Bakanlığı sözcüsüne. Sektörel bakanlıkların eşgüdümünü koordinasyonunu nasıl sağlayacağı konusunda, iki gündür konuşmalar büyük ölçüde bu koordinasyonun ülkesel planların, bölgesel planlarla desteklenmesi, koordinasyonu yapılması gereği şeklinde belirdi. Bu nedenle soruyu İmar ve İskân Bakanlığına yöneltiyorum.

Devlet, yahut ülkesel yatırımlarının kentlerde koordinasyonunu yapmak bu bakanlığın görevi. İmar ve İskân Bakanlığı sektörel değil mekana yönelik bir bakanlık. Ben buna aynı zamanda zamana yönelik bir bakanlık olduğunu da eklemek istiyorum. Bu iki mekanda yani kentsel mekanda, kırsal mekanda planlama aslında devlet yatırımlarının koordinasyonu, kaynakların birbiriyle gelişmeden ne şekilde yüksek verime erişeceği ve bu yatırımların çoğaltan ekonomilerini destekliyerek ülkesel yararın en çoğa çıkartılması biçiminde geliyor. Bu kırdaki bölgesel planlamadır. Kentte metropoliten bölgeler yapısında gelişebiliyor. Bakanlığın bu konuya yaklaşımı şöyle: Bu güne kadar çalışma konularında sorunlardan kaynaklanan bir çalışma biçimi görülüyor. Yani kentleşme var. Kentleşmeye cevap olarak çalışmaların bölgesel gerekleri duyuluyor. Bölgesel veri toplanıyor. Planlamadan çok bölgesel yeri toplamaya yönelik envanter çalışmaları görülüyor. Çevre sorunları ortaya

çıktığı zaman kentlerin kırsal alanı çevrelerini zorlamaya başladıkları zaman çevre düzenleme ilkeleri geliştiriliyor. Aynı biçimde kentsel sanayi yatırımları çevrelerindeki kırsal alanı etkilediği zaman sanayi bölgeleri oluşturmak yönünden çalışma görülüyor.

Bu sorunları takip ettiği anlamına gelebilirmi? Bakanlığın kuruluşu açısından bununla beraber sorun doğrudan bakanlığın kurumsal ilişkilerin ve kendi kuruluş yapısı açısından yanıtlanmayı gerektiriyor. Şöyleki: Bu gün zamana ve mekana dönük bakanlığın çalışmaları büyük oranda 20 yıl süreli planlar yapmaya yönelik. Bu planlar ve bu günkü sorunları çözmeye yönelik. Ama ben dünkü tartışmalardan bazı şeyleri tartışmak istiyorum.

Kırsal planlama, kırdaki yapısal dönüşümü yönlendirmek açısından saptandı. Bir boyutu da Tekeli'nin getirdiği Türkiye'deki planlama tipolojisidir. Yani planlama temel kurum değil payasa mekanizması temel kurum, planlama bunu tatbik edici bir kurum. Bu gün kentlerde bu teşvik edici mekanizma bakanlığınız planlama tipolojisini nasıl etkiliyor? Bu dönüşüm sorunu kırdaki alındığı gibi Köy İşleri Bakanlığı tarafından Sn. Ali Topuz'un belirttiği gibi kentsel alanlardaki planlamada ele alınmıyor. 20 senelik perspektifli planlamada aslında bu yapısal dönüşümün ikinci boyutunun (vardığı noktanın) saptanması gerekiyor. 20 yıl sonra kentlerde nasıl bir sosyal ve ekonomik yapı ön görülüyor? Bu yapıya varmak için ne tür çalışmalar gereklidir? Daha doğrusu belirli bir evrimsel süreç var. Yapısal dönüşüm var. Tekeli'nin belirttiği bu dönüşümdeki bazı uyumsuzlukları planlama mekanizmasının tashih edeceği biçimindeydi. Bu günkü planlama yapısını o zaman tahsis etmek için bu uyumsuzlukları saptama yöntemleri nelerdir? Yani 20 yıl sonra çizilecek çerçeve resim ve yapısal resim nedir? Bunun verileri hangi kaynaklardan, hangi kurumsal ilişkiler ile elde ediliyor? Bunların nasıl çözümleneceği, bu uyumlar nasıl sağlanacağı bir kurumsal ilişki meselesidir. "Çeşitli kademelerdeki planlama ilişkilerinin kurulmasıdır" şeklinde bir cevap verildi.

Ancak yine dün belirtildi, "Üstten gelen veriler planlama yaklaşımlarının alt kademedeki planlama çalışmalarını bağlayıcı, bir yerde durdurucu niteliktedir." O zaman üst kademe verileri, yani ülke planlama verileri ile bölgenin yapısından gelen bölgenin metropoliten bölgelerin piyasa mekanizmasıyla işleyen düzeninden gelen verilerle ülke verileri hangi kurumsal ilişkiler yoluyla elde edilip bağlanıyor? Bunun beraberinde bir DPT ve İmar - İskan Bakanlığı ilişkileri ilk planda öne çıkıyor. Bugünkü İmar İskân Bakanlığı (garip bir tesadüfte diyebiliriz) bütün bu koordinasyonu kentsel bölgelerde yüklenmek durumunda. O zaman birincisi ülkesel planla yani DPT. ile ne tür kurumsal ilişkilerle bunu belirliyor? Uygulamada bu tam açıklığa kavuş-

muyor : DPT. den mi ? İmar İskândan mı ? Bu veriler nerde birleşecektir ?

İkinci sorum, İmar İskân Bakanlığı planlarının uygulama gücü kamu kuruluşlarını hangi kurumsal ilişkilerle yaptırımcılığı sağlıyor ? bu ne yöndedir ve ne kadar etkileyebiliyor ? Yönlendirebiliyor, zorunlu hale getirebiliyor ? Yani basit bir arazi kullanma şeması vermek dışında bu sınırlar içinde tutmak dışında.

Üçüncü de piyasa mekanizmasının yaptığı veya yapacağı yatırımları bu 20 sene sonraki resme dönük biçimde nasıl etkileyebiliyor ? Bu noktadaki kurumsal ilişkiler veri aramakta ve karar üretmekteki kurumsal ilişkilerdir. Uygulamada bir kurumsal ilişki daha gerekli oluyor. Bu gün metropoliten bölgelerdeki yerel yönetimlerin bakanlık planlama çalışmalarıyla olan ilişki düzeyi ne tür bir karşılıklı uygulama imkanı var ? Ve bu yapısal dönüşüm içinde acaba bakanlığı kuruluşu kurumsal ilişkiler mekanizması yeterlimi ? Yoksa uygulayıcı kuruluşları karar verici birimleri bir araya getirecek yeni bir kontrol edici, yönetici ve uyulayıcı birimin oluşturulmasında yarar ve gerek var mıdır ?

YANIT

İmar Bakanlığı'nın aslında çok ilginç vede zor bir görevi var. Çünkü pek çok sektörce alınacak kararlara, değerlendirilecek bilgilere dayanarak görev yapmak zorunda, bunları uygulamak zorunda. Tüm bilgileri toplayıp programlayıcı, düzenleyici ve denetleyici Bakanlık (diğer bir deyimle bir süper bakanlık) nasıl düzenlenebilir ? Ülkemizde bu gereklimi ? Bu da ayrı bir tartışma konusu. Fakat aslında bizim görevimizin zorluğu da burdan çıkıyor. Başka sektörlerle kendi çerçeveleri içinde toplanmış bilgileri koordine etmek (bana göre plan üretmek) ve bunları yine başka kuruluşlar eliyle uygulamak gibi sorunlarımız var. İmar Bakanlığının bunları çözmek için hemen gereksinmesi olan bir konuya değinmek istiyorum.

Bu da sektör master planlarıdır. Bunların eksikliği arkadaşımın değindiği sosyo - ekonomik verilerin her zaman planlara yansımamasına neden oluyor. Fiziki planları düzenlemekte bu sosyo - ekonomik verileri çeşitli kurumlardan alıyoruz. DPT. nin 5 yıllık planlarından önerilen ilkelerden alıyoruz. Bunların kendimizce üretilmesi ancak belirli yöreler için belirli kapsamda oluyor. Zaten İmar Bakanlığında tüm sosyo - ekonomik çalışmayı yapması beklenemez.

Koordinasyon konusuna gelince, bunun için bazı eşgüdüm kurallarımız var. Bunlardan bölge ölçeğinden başlarsak kendi bildirimde değindiğim bölge imar ve eşgüdüm uygulama ve eşgüdüm kurallarıdır. Bunlar bölge içindeki

bilgileri koordine etme görevine sahiptirler. Bir de alt ölçeğe inerse, metropoliten alanlarda bakanlıklar arası imar koordinasyonu kurulu vardır. Bu da metropoliten alanda görev yapan kuruluş bakanların bizzat katılması ile metropoliten alanlar için alınan büyük yatırım kararlarını nazım plan kararlarını irdelemektedir. Özellikle ulaşım konuları sanayi konuları burada görüşülmektedir. Sektörel olarak konuya bakarsak yine sanayi arsaları komisyonun kamu sanayi yatırımları için eşgüdümü sağlamaktadır.

İmar Bakanlığının çalışmalarının sorunları takip edici olup olmadığının konusuna gelince : Bu sorunları çözmek için yaptığımız aksiyon planlarına programlarına biz fazlalıkla vurguladık. Fakat imar Bakanlığının bunlara paralel olarak uzun vadeli ve sadece eğilim olarak belirmiş eylemleri vardır. Daha uzun vadeli fakat çok somut projeler haline gelmemiş çalışmaları da vardır. Burada daha fazla somut projeler üstünde durduğumuz için, onlara değinmemiş olduk. Tabiki tüm bu çalışmalarda özellikle plan yapılmasında kamu yararı kişisel yararların üstünde olarak planlamasıdır. Zaten planlama ve her türlü istemi yönlendirmede, planlama sözcüğünü ortaya atmamızın nedeni de bu olmaktadır. Biz özel sektör girişimcilerine göre öncelikleri belirlenen yörelerde ve sektörlerde planlama yapmayı amaçlamıyoruz. Bilakis kamu yararının gözetildiği ve öncelikleri kamuca saptanılmış yörelerin planlama kapsamına alınmasını ve yörelere girişimcilerin yönetilmesi amacını taşıyoruz ve bu nedenle de her zaman bir slogan olarak planlama sözcüğüne dönmek gereğini hissediyoruz.

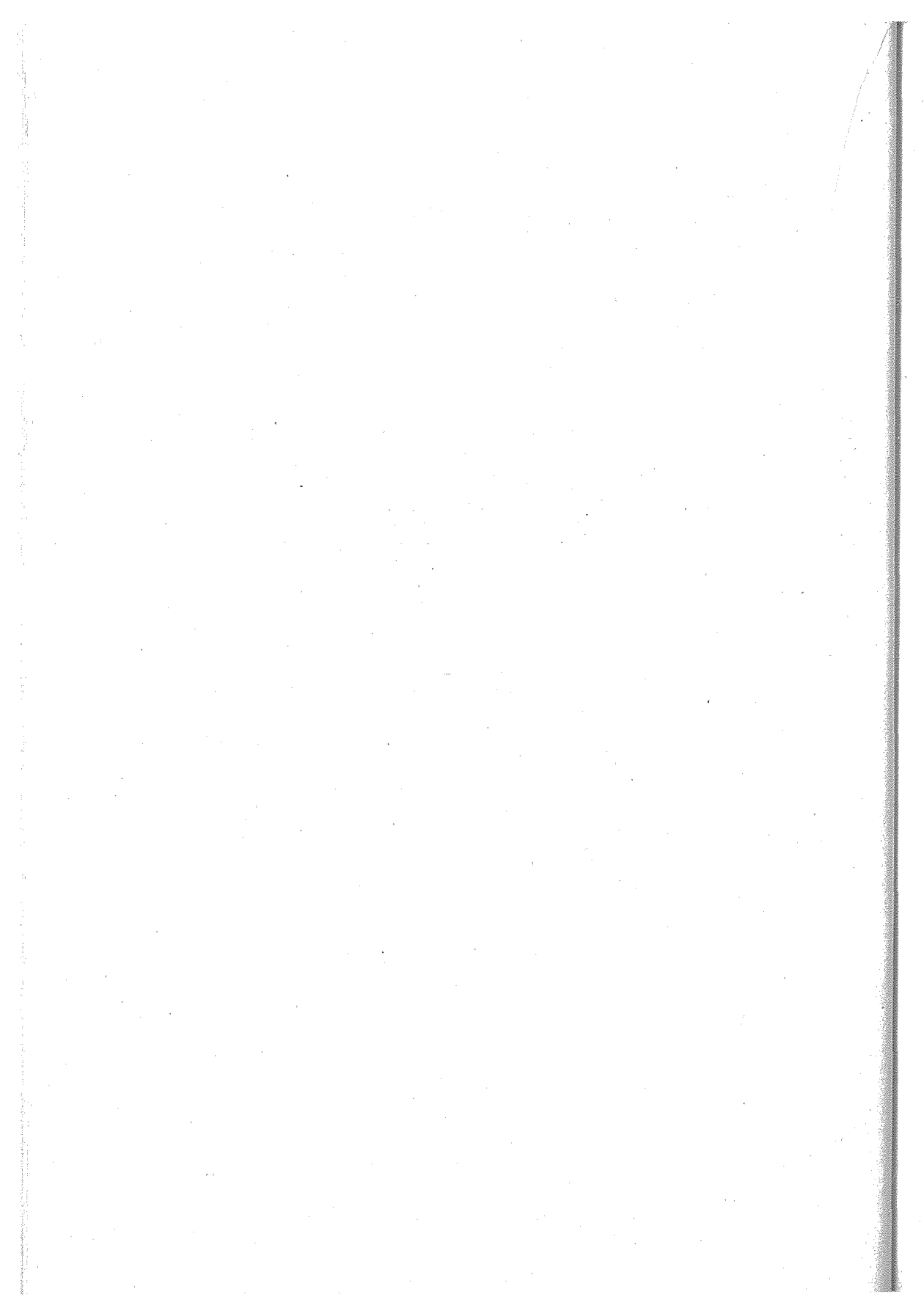
Teşekkür ederim.

SORU Gökhan Menteş (Köy işleri ve Kooperatifler Bakanlığı temsilci)

Akın Birdal'ın (Köy - Koop. Birliği adına bildiri sunan) arkadaşımıza bir sorusu : Köy - kent önerisine katılmadığınızı bu anlayışı paylaşmadığınızı söylediniz. Köy işleri ve Kooperatifler Bakanlığının Van Özalp'e uyguladığı örnek projeyi köy - koop. modeli açısından ne şekilde eleştiriyorsunuz ? Somut olarak orada yapılanlar açısından bir değerlendirme yaparsanız yararlı olacağı görüşümdedir. Açıklamanız için şimdiden teşekkürler.

BÖLÜM — 2 —

**PANEL
TARTIŖMALARI**

Oturum başkanı Yusuf Okçuğlu'nun açılış konuşması :

Burada Kentleşme süreci ve Kırsal alan genel başlığını tartışacağız. Dünya Şehircilik Günü kutlamalarında böyle bir konunun seçilmesindeki en önemli etmen, kentleşme olgusu ve kırsal alanların bu günkü yapısının içeriğinin gözden kaçırılmama kaygısıydı. Her iki türlü sorunun çözümünü, fiziksel mekan düzenlemelerinde aramak yanılığısına düşmemeliyiz. Öneren bi yaklaşımla düzenlenmeye çalışıldı bu kutlama. Üç gün süren çalışmalar sonunda çözümler için formüller önermeyi amaçlamıyoruz. Devingen bir toplum için en sağlıklı yaklaşım olan sorunların tahlili her düzeyde kamu oyuna aktarılmalı esnek ve yeni müdahaleler önerilmesinin doğru olduğu görüşündeyiz. Şimdiye kadar konuyu tartışan bildiricilerin çoğunlukla bu noktada buluşması beni sevindirdi.

Burada kentleşme süreci ve kırsal alan gibi çok geniş kapsamlı bir konuda sorunlara katı çözüm formülleri önermeyeceğim, ama bazı değerlendirmelere ulaşmak istiyorum. Önceki iki günde verilen bildirilerle ulaşılan noktaları panelin daha ileriye götürmesi bekleniyor. Şimdiye değin ülkemizde planlamayla, Devletin örgütlenmesi arasındaki ilişkiler dile getirildi. Ayrıca Devletin kırsal alana yaklaşımındaki bilinçli yada bilinçsiz savruluk sergilenmeye çalışıldı. Genel ağırlık kırsal alanın üzerinde kalmakla birlikte, kentleşme süreci ile olan ilişkiler bildirilerde irdelendi. Bu gün panelcilerden kendi alanlarıyla ilgili fakat kentleşme süreci ve kırsal alan genel çerçevesinde kalmak koşuluyla meseleleri tekrar tartışmalarını rica edeceğim.

Panel tartışmaları başlamadan önce üzümlere bir hususu belirtmek istiyorum. Ellerinizde daha önce hazırlanıp dağıtılan programların gösterdiği biçimde bir panel oluşturmak ne yazık ki mümkün olamadı. Devingen bir ülkenin sosyal konularını konuşurken, bu ülkenin diğer güncel meselelerinin de çok devingen olduğu ve birkaç ay önceden 8, 10 kişinin aynı günde bir araya toplanmasını programlamanın bir hayli zor olduğunu belki kabul edersiniz.

Şu anda panele katılacak olan tartışmacıları size tanıtmak istiyorum. Alfabetik sıraya göre ; sayın Özcan Altaban, plancılar odasının öncülüğüyle kurulan Belediyeler Planlama Hizmetleri Vakfı Başkanı sıfatıyla görüşlerini getirecekler. Sayın Selami Üner İmar ve İskân Bakanlığı müsteşarı olarak panelimize katkıda bulunacaklar. Sayın Prof. Dr. Safa Erkün İDĞSA. Ş. A. E. adına tartışacaklar. Sayın Gökhan Mentеш Köy İşleri ve Kooperatifler Başkanlığı görüşlerini, Eğitim kurumlarından Sayın Prof. Mübeccel Kıray, (İ.T.Ü) Sayın Kutlu Somel. (O.D.T.Ü) Sayın Prof. Hande Suher (İ.T.Ü) panele katılmaktadırlar. İlk sözü Sayın Prof. Safa Erküne veriyorum.

Prof. Dr. Safa Erkün'ün Konuşması

Zorunlu bir mazeret nedeniyle, hazırlanmış olan sıralamayı bozma gereksinimi duyduğum için özür dilerim. Bununla beraber, sanıyorum ki sayın başkan, genel bir pespektifle, kendi branşından - yani bir yanıla sosyolojiden, bir yanıla imar ve planlama hukukundan - bazı sorunları belirtirken, çok değerli uygulamacıların ve yine çok değerli bilim adamlarının katıldığı böyle bir toplulukta ufak bir hizmet yapmış olacağım ve aböylece belki bu program değişikliğini karşılamış olacağım.

Burada uygulamacılar kendi alanlarındaki deneyimlerini açıklayacaklar. O halde biz öğretim üyeleri de, kendi açımızdan konuya getirebileceğimiz kuramsal katkıları sergilemeliyiz diye düşündüm. Bilindiği gibi tarih felsefesi, toplumbilimin metasosyolojik bir öncüsüdür. Bundan sosyoloji doğdu. Günümüzde çok ilginç bir saptamayla, geçmiş i rdeleyen tarih felsefesi yerine, geleceği kurcalayan bir fütüroloji kaim oldu. Bir anlamda, çağdaş bir tarih felsefesi - yahut geleceğin felsefesi - olarak bu konu karşımıza çıktı. Ben buradan bir yaklaşım arıyorum. Çok bilinen kaynakları gösterecek değilim ama, örneğin "Kırsal Sosyolojiye Sistemli Kaynak Kitap" adlı büyük yapıtıyla kapıyı açan **Pitirim Sorokin**'in kır - kent ayrımlarına, ilişkin olarak koyduğu kriteriyumlar var. Keza **Jean Fourastié** ile **Colin Clark**'ın birbirinden habersiz olarak yakın zamanlarda buldukları "Üç Sektör Teorisi" de toplumun kalkınma strüktürünün hangi aşamada bulunduğunu, "tarım" "endüstri" ve "hizmetler" sektöründeki nüfus ve yatırımların katkı oranlarına indirgeyerek saptamak suretiyle ; konuyu âdeta projektör gibi aydınlatmaktadır. Yeşil sektör denilen tarımsal kesimin kırsal alanda egemen olmasına karşılık, kırmızı sektör adı verilen endüstri kesimi ile beyaz sektör olarak nitelenen hizmetler kesiminin kentte yoğunlaştığını gözlemliyoruz.

Sözügeçen ekonomik yapı, kentbilim açısından, çevrenin dokusunu oluşturmaktadır. Buna **Georges Gurvitch** "Derinlemesine Sosyoloji"sinde (morfolojik dış kabuk) diyor. Köyde doğal çevrenin ağır basmasına karşı, kentte insan emeğiyle değiştirilmiş yapay bir çevre düzeninin varlığı göze çarpar. Gene **Sorokin**'in öne sürdüğü "nüfusun yoğunluğu" ile "oluşumu ve bireşimi" ölçütleri üzerinde durmak gerek : Barındırdığı nüfusa oranla, kentin mekânı nisbeten daha dardır. Ancak bu "demografik boyut" ölçütünün de görelî olduğunun hemen eklemeliyim. Çünkü nüfus bakımından kasabalardan daha küçük, istisnai bazı kentler de olabilir, fakat genellikle kent nüfusu köye ve kasabaya oranla daha yoğundur.

·Nüfusun oluşumuna ve birleşimine gelince ; uyruklu k ve doğum yeri bakımından kent mekânında yaşayan insanların türdeş (homojen) olmadıkları, oysaki köyde bunun tam karşıtının bulunduğu görülür. Ayrıca nüfusun göç

yörüngesinin, köyde içerden dışarıya, kentte ise tam tersine dışardan içeriye olduğu - ilke olarak - gözlemlenir. Başka bir deyişle : Halkı köy dağıtır, kent toplar. Kent halkında hem yatay bakımdan farklılaşma (yani meslek ve işbölümü) hem de düşey bakımdan tabakalaşma (yani gelir düzeyinde ayrılıklar) köy halkına oranla çok daha belirgin olarak göze çarpar. Keza gerek (düşey toplumsal devingenlik) - yani servet ve sınıf değiştirme -, gerekse (yatay toplumsal devingenlik) - yani yer ve meslek değiştirme - olguları, kente oranla köyde daha az görülür. Bütün bu açıklamalar, **Sorokin**'in asrımızın ilk yarısında araladığı kapılardır.

Hocam Prof. **Alexander Rustow**'un "Teknik Terakki, Aşırı Nüfus ve Kütleleşme" başlıklı ilginç yapıtında büyük kent için verdiği tanımı ele almak istiyorum :

Geçen yıl 29. Dünya Şehircilik günü programında yer alan "Metropolitan Alan Planlama Sorunları" Kollokyumunda, halen ülkemizde geçerli olan, Metropolitan Alanlarda Planlama ve uygulama arasında bir bütünleme sağlanmadığı, yönetsel ve yasal boşluklar dolayısı ile mekân ve çevre sorunlarının giderek artan boyutlara ulaştığı vurgulanmıştı. Metropolitan alanlar içinde planlama ve uygulamadan sorumlu Merkezi ve yerel yönetim örgütleri arasında işbirliği olmaması, birinin öteki üzerinde var olan İdari Vesayet'inin uyumsuzluğa neden olduğu ortaya konulmuştu. Bu kez Kentleşme ve Kırsal Alan konusunun birlikte incelenmesi amaçlanan Kolokyumda Metropolitan Alanlara yeniden dönmek ve bazı sorunları dile getirmek durumundayız.

Bilindiği gibi Metropolitan Alanlar çok sayıda kırsal ve kentsel yerleşmeyi kapsamaktadır. Bu alanlarda kırsal ve kentsel nitelikli Belediyeler, köyler yer almaktadır. Oysa bu alanlar için Planlama Merkezi idareye bağlı örgütlerce ve çoğunlukla o alandaki yerel idarelerin işbirliği veya katılımları yeterli seviyede (veya hiçbir şekilde) sağlanmadan yürütülmekte, diğer yandan uygulamada (uygulama kontrolünde) hem yerel yönetimler hem de merkezi idarenin taşra örgütleri rol almaktadır. Bu yerleşmenin çevresinde Belediye sınırları içi, Mücavir Saha gibi alanlar tanımlanmıştır. Pek çok zamanda bu belediyelerin yasal sınırları çizilmemiş ve onanmamış olup köy sınırlarında işlevlerini yapmaktadırlar. Bu sınırlar belirli olduğunda da uygulamada (Mücavir saha içi ve dışında) bir çok yetki karışımı olmaktadır.

Belediye ve Mücavir Saha sınırları 1580 sayılı Belediye Yasası ve İmar Yasası hükümlerine göre belirlenir. Metropolitan Alan sınırları ise İmar ve İskân Bakanlığınca re'sen İmar yarasının Ek 7 ve 8 Md. ve ilişkin yönetmelik gereği 1975 - 1976 yıllarında saptanmış ve onanmıştır. Sonuçta Metropolitan Alan içinde (Belediye ve Mücavirsaha sınırları dışında) kilometrekarelerce geniş-

likteki kırsal alanlar Valiliklerin (bağlı olarak İ. İ. B'nin taşra örgütü İl İmar Md. lükleri) kontrolüne bırakılmıştır.

Metropolitan Alanların bazıları için birçok planlar hazırlanmıştır veya hazırlanmaktadır. Ancak bu planlar bir Metropolitan Bölge plan niteliğinde kararlar getiremediğinden, ancak merkez kent ve çevresinde kentleşmenin yoğun olduğu yöreler dikkate alınmakta ve çok büyük kırsal alanlar için karar boşluğu doğmaktadır.

Kırsal alanların bir kısmı için plan kararları olsa bile, çok kez yeni gelişme alanları mevcut kentsel yerleşme lekesinin birkaç katı büyüklükte yöreleri kaplamaktadır. Bu kırsal yörelerde değişik merkezi ve yerel idarelerce kontrol edilmektedir. Merkezi otorite ve örgütlerince hazırlanmış planlar o alandaki yerel idareleri bağlayıcı olmakta fakat uygulamadan sorumlu idarelerin parasal, idari teknik olanakları çok sınırlı ve yetersiz kalmaktadır. Birçok yerleşmenin henüz mücavir sahaları bile belirsizdir. Hızlı kentleşmenin etkisi ile hemen yakınlarında kısa zamanda yeni yerleşmeler, belediyeler türemektedir. Böyle olunca plan uygulaması, uygulamanın kontrolü olanaksızlaşmaktadır. Örneğin planlaması sürdürülen Antalya'da havalanı ve Konya altının uc kesimleri yeni kurulan küçük belediyenin kontrolüne girmek üzeredir. Yeni belediyelerin oluşması bir anlamda toplumun yönetimine demokratik katılımı yönünde olumlu karşılanabilirse de, bu durum planlama yatırım uygulamaları bakımından kaynakların yanlış kullanımına yol açmaktadır.

Bu panelde üzerinde önemle durulmak istenen, Metropolitan alanlar içindeki kırsal yörede son beş yıldır görülen gelişmelerdir. Belediyelerin yetki alanı dışında kalan ve yasal adı ile mücavir saha dışı denilen çok geniş kırsal arazi 1975 den bu yana Valilikler ve İl İmar Müdürlükleri tarafından kontrol edilmektedir. Bu kontrol planlama - parselasyon - yapılanma konuların Ek 7 ve 8 maddelerine ilişkin yönetmelik gereği olmaktadır. Ancak son beş yıllık uygulama göstermiştir ki İl İmar Müdürlükleri (ve Valilikler) Bu kontrolde yetersiz kalmaktadırlar. Kırsal alanlarda kaçak yapılarına ve arazi yağması acımasızca sürdürülmektedir. Ek 7. ve 8. maddelerine ilişkin yönetmelik plan kararları olan Metropolitan alanlarda bile, çoğunlukla ters işletilmekte, parselasyon ve kaçak yapılanma önlenememekte, zaman zaman bu yönetmelik yasaklayıcı ve denetleyici değil, koruyucu yasal çerçeve olarak yorumlanmaktadır.

Uygulamalar göstermiştir ki, yasa ve yönetmeliklerle sınırlar koymalı yasaklamak ve gelişmeleri kontrol etmek mümkün olamamaktadır. Çünkü kırsal arazinin paylaşımı ve yağmasında çok fazla bir tırmanma vardır. "Hisseli Tapu" müessesesi bu yağmada korkunç bir silah olarak işlemektedir.

Bu konuda kamu idareleri, kamu hukukçuları, yargı organları etkisiz kalmaktadır. Hatta Anayasanın 38 / 2 - 3 maddelerinin iptalinde olduğu gibi Yargıtay Hukuk Daireleri genel kurulunun 7.7.1976 E. 975 / 1 - 382 sayılı Hisseli satışlarla ilgili kararda 1961 Anayasasının getirdiği sosyal anlayış dışında mülkiyeti koruyucu nitelikler taşımaktadır. İmar yasasının öngördüğü resmi ifraz şartlarına karşın bu yargıtay karar ile, iskan dışı kırsal alanların paylaşımı ve yağmasına adeta Hukuksal dayanak kazandırılmıştır. Bu karar hisseli tapu ile parçalanmış kırsal arazinin iskân içine alınması için belediyelerle idareler üzerindeki baskıların yoğunlaşmasına neden olmuştur.

Günümüzde özellikle büyük kentler çevresindeki kırsal alanlar, hazine arazileri yüzbinlerce Hisseli satışlara sahne olmaktadır. Bu yolla dar gelirli yurttaşların küçük birikimleri sömürülmektedir. Bu insanlar çok defa dolandırılmaktadır. Örneğin Ankara çevresinde diye gazetelerde ilan edilen hayali araziler bu yöntemle Ağrı'da, Van'daki vatandaşlara satılmaktadır. Hisseli tapu ile yağma yöntemi bir de kırsal alandaki muhtarlar, köylülerde spekülasyona araç edilmektedir.

Metropolitan Alanlarda Planlama ve Uygulama bütünlüğünü sağlamak, kırsal alan yağmasını önlemek veya azaltabilmek için etkin önlemler gerekmektedir.

1 — Metropolitan Alan Planlaması öncelikle Alt Bölge, Metropolitan Bölge ölçeğinde ele alınmalıdır. Bunun için Bölge Planlama tekrar başlatılmalı, Bölge - Alt Bölge Planları ile geniş kırsal araziler ve kentsel yerleşmelere bir bütünsellik birde (Ekonomik - Sosyal ve Fiziksel) genel arazi kullanım kararları getirilmelidir.

2 — Planlamada ve Uygulamada o yörede yer alan Belediyer ve Köy İdarelerinin amaç ve çıkar sağlayacak "BİRLİK"ler kurulmalıdır. Bunun için mevcut yasal çerçevede olanak vardır. Örneğin 1580 sayılı Belediye Yasasına (133 Md) göre Belediyeler Birliği kurulabilir. Bu konuda gerçekleşen örneklerde vardır - Zonguldak Metropolitan Alan Belediyeler Birliği gibi - Ancak bu yerel idare Birliklerine işlerlik ve etkinlik kazandıracak teşvik önlemleri getirilmelidir. "BİRLİK"ler kanalı ile Metropolitan Planlarının başından itibaren yerel idareler söz ve sorumluluk sahibi olarak ve kararlara katılmalıdırlar.

3 — Metropolitan Alanlarda, özellikle büyük kentler çerçevesinde kırsal Arazilerin korunması için kırsal Belediye ve köy idareleri ile işbirliği aranırken, yöre halkının ekonomik koşullarını iyileştirici, verimlilik ve gelir artışını sağlayıcı ÖRGÜTLEME ve YATIRIM Programlarına ağırlık veren önlemler alınmalıdır. Ekonomik önlemler alınmaz ise arazi spekülasyonu ile

tarım alanlarının yağması engellenemez ; çünkü arazileri parselleyip satmak tarımda çalışmak ve ürün yetiştirmekten çok daha kazançlı ve risksiz bir iştir.

4 — Bugünkü İmar Yasası ve Yönetmelikleri ile Metropolitan Alanlar ve Büyük kentler çevresindeki kırsal arazi yağması önlenememekte, yasal denetim etkisiz kalmaktadır.

a) Öncelikle kırsal alanların kentsel yöre ile birlikte planlama ve korunmasında İmar ve İskân Bakanlığı ile diğer Bakanlık ve Kamu kuruluşları arasındaki EŞGÜDÜM yasal temele bağlanmalıdır. Günümüzde bu eşgüdüm (Su Havzaları ve Kaynaklarının Korunması, sanayi yatırımları ve enerji bağlanması gibi) Ek 7. ve 8. Md. ve ilişkin yönetmelik gereği olan ön izin için kuruluşlar arası protokollerle ve genelgelerle yürütülmeye çalışılmaktadır.

Kırsal çevrenin korunması için ilgili Bakanlık ve kuruluşları bağlayıcı, yönlendirici yasal bütünlük, planlama ve proje hazırlanmasında tutarlılık sağlanmalıdır. Bu yasal çerçeveler bölge, alt bölge ve metropolitan alan, bölge ölçeklerinde geçerli olmak üzere kurulmalıdır.

b) Hisseli tapulu satışları İmar yasası ile belirlenen ifraz koşulları dışında kesinlikle yasaklayıcı yeni yasal önlemlere ihtiyaç vardır. İmar ve İskân Bakanlığının bu konuda yaptığı yasal girişimler (genelgeler, yasa değişiklikleri) kırsal alandan sorumlu diğer bakanlık ve kuruluşlarla işbirliği yapılarak ısrarla sürdürülmelidir.

Hisseli tapu yolu ile topraktaki aşırı paslanmayı önlemek üzere mülkiyeti, toplum yararına sınırlayıcı Anayasa hükümleri ışığında yeniden tanımlayan yasal ölçütler getirilmelidir. Kentsel ve kırsal toprakların tümü için geçerli olacak, metalaşmış toprak mülkiyet düzeninden toplumsallaştırılmış bir yapıya geçmek üzere yeni yasal önlemlere ihtiyaç bulunmaktadır.

c) İmar ve planlama için şahıslara tamamen yasal haklar özellikle son beş yıldır kırsal arazide oluşan spekülatif gelişmeler dikkate alınarak değerlendirilmelidir.

Mücvir saha dışı diye tanımlanan kentler dışındaki kırsal alanlarda ve kıyılarda amacı bu alanları korumak olan ek 7/8 yönetmeliğine sığınarak sürdürülen “yağma” mutlaka önlenmelidir. Bu konuda İmar ve İskân Bakanlığı ile birlikte diğer kamu kuruluşlarına da görev düşmektedir.

Mevzi İmar Planı adı altındaki (İmar yasasında böyle bir plan türü yoktur) günümüzde kent ölçeğinde (yeni kent, banliyo kent ve diğer adlarda) planlamalar kişiler, kooperatifler ve şirketlerce hazırlanmaktadır. Beş - altı yıl öncesine kadar parseller ölçeğinde yapılan mevzii imar planları artık

80 - 100 bin nüfuslu 15.000 - 20.000 konut alacak büyüklüklere ulaşmıştır. Bu demektir ki, bundan böyle kentleri, yeni yerleşmeleri kamu idareleri, belideyler yerine ; özel kuruluş ve şahıslar planlayacak ve kar amacını (ve spekülasyonu) ön planda tutacaklardır. Bu tür büyük ölçekli planlamalarda kamu servis alanları için asgari % 40 - 50 oranında yer ayrılması gerekmektedir. Yer ayrılması da yeterli değildi. Bu alanların kamu eline geçmesi önemlidir. Oysa bu tür planlar ile kamuya terk edilen alanlar mevcut yasalara göre % 25'i geçememektedir. Yürürlükteki yönetmelikler ile de bu oranı kamu yararına yükseltmek mümkün değildir.

Arazi değerleri hızla yükselen büyük kentler çevresinde oluşacak bu özel kentlerde kamunun spekülatif piyasa değerlerinden kamulaştırma yapmaya zorlanacağı açıktır. Bu özel yerleşmeleri Belediyelerin kontrol etme yetkisinde bulunmamaktadır. Çünkü mücavir saha dışındaki alanlar merkezi idarenin taşra örgütlerince denetlenmektedir. Oysa yakın gelecekte bu özel yerleşmelerden kentsel belediye hizmetler için baskı doğacaktır. Bu belediyelerin parasal kaynakları ve idari yetkileri de bilindiği gibi çok sınırlıdır.

1975 yılında, öncelikle kıyı kesimindeki kırsal alanlar olmak üzere 48 ilin mücavir saha dışı alanları korumak amacı ile getirilen ek 7 - 8 yönetmeliğin son beş yıllık uygulaması dikkatle değerlendirilmelidir. Büyük kentler çevresinde planlama, toplu konut, sanayi siteleri adı altında büyük boyutlarda spekülasyon sürdürülmektedir. Adı geçen yönetmelikle mücavir saha dışındaki alanlarda ifraz için 20 bin m². yapılanma için 250 m². şartı, planlama içinde en az 150 dönüm (15 ha) koşulu getirmiş ve sınırsız büyüklükte alanların planlaması ve persalasyon için fırsat yaratılmıştır. Günümüzde Ankara'da 300 - 400 hektara varan büyüklükte mücavir saha dışı kırsal araziler için mevzii plan önerileri gelmektedir. İstanbul'da, İzmir'de diğer büyük kentler çevresinde ve tüm kıyılarda büyük boyutlu planlamalar yapılmaktadır. Bu özetle şu demektir : Şirketler, özel girişimciler ve kâr amaçlı kooperatifler kırsal alanda banliyo kentler, yeni kentler, kıyı kentler, göl kentler planlayacaklardır ve planlanmış spekülasyon ile arazi yağmasını yürüteceklerdir. Buna ortamda uygundur. Kentlerde parsel ve konut sıkıntısı sürmekte, kamu her zamanki gibi yetersiz kalmaktadır.

5 — Bu durumda yasal ve örgütsel önlemler hızla alınmak zorunludur.

a) Kamu idareleri, Belediyeler kentleşme tehdidince kırsal araziye mevcut imar yasası, yönetmelik ve genelgeler ile yeterli şekilde korumamaktadır. Bürokratik çark içindeki merkezi idareye bağımlı taşra örgütleri ve benzer yeni örgütler yaratılması toplum yararına gelişme ve korumayı sağlamamakta, aksine kötü gelişmeleri yönlendirici olmaktadır.

Metropoliten alanlarda, büyük kentler çevresinde mücavir saha dışı diye anılan kırsal arazinin korunması kentlerin gelişmesini planlara göre yönlendirebilmek için yeni "kentsel planlama ve gelişme" yasalarına ve buna göre Belediyelerin örgütlenmesine gerek vardır.

b) Kırsal alandaki köy, belediye gibi yerel idarelerin tarım toprağın yağmasına karşı bilinçlendirilmesi ve güçlendirilmesi, bunun için "birlik"ler kurmaları zorunludur. Yerel idareler tarımda çalışan halkla işbirliği yapmalı, toprak yağmasına kırsal alana getirdiği ipotekler kalkınma anlatılmalıdır. Kırsal alanların korunmasında halkın ve örgütlerinin (kooperatifler, Birlikler) katılımı için çalışmalar desteklenmelidir.

6 — Yukarıdaki maddelerde açıklanmaya çalışılan konular gözönünde tutularak bir sonuç değerlendirme yapalım :

— Türkiye'de imar plan yaptırma işlevi yasalara göre öncelikle yerinden yönetimin görevidir. İmar planı Belediyelerce yapılır ve yaptırılır. Ancak merkezi idarenin planlamadaki vesayet denetimi 1958'den başlayarak ve 1972'de imar yasasında getirilen değişikliklerle genişletilmiş, İmar ve İskân Bakanlığı'da plan yapma, onama, yönetmelik yapma, imar programlarını onama, personel atama, plancının niteliklerini saptama vb. yetkilerle donatılmıştır.

— Dünya örneklerine baktığımızda, ülkenin siyasal ve yönetsel sistemlerine göre planlamanın merkezi yönetimin, yerel yönetimin veya her ikisinin işbirliği halinde yürütüldüğünü görmekteyiz. Türkiye'de kent planmasının yöredeki yerel idarelere bırakılması, merkezi idarenin giderek artan yetkilerinin azaltılması tartışma gündeminde önemini korurken 1975'den bu yana karşımıza yeni bir durum çıkmıştır. Kırsal alanda yeni kentler, banliyöler özel kuruluş, kooperatif ve şirketlerce planlamaya ve kısmen de uygulamaya başlamıştır.

Kent ve kır planlamasının bir kamu görevi olduğunu vurgulamak zorunludur. Kentlerin gelişmesini, kırsal alanın sosyo - ekonomik koşullarını dikkatle değerlendirerek ve kent / kır dengesini arayarak planlamak kent ve kırsal yaşamlardaki ihtiyaç ve isteklerine en uygun çözümler aramak, özetle toplum yararına planlar yapmak ve uygulamak, toprak kullanımını yönlendirmek ve bu amaçla mülkiyeti sınırlandırmak kamu düzenini çok yakından ilgilendirir. Bu çok önemli bir konudur. Kırsal alanlarda kentlerin planlanmasını özel kuruluşlara, şahıslara ve şirketlere bırakılması söz konusu olmamalıdır. Bu çok önemli konunun zorunlu bir kamu görevi olduğu açıklıkla kamu oyuna açıklanmalıdır. Eğitim kurumları ve kamu görevlilerine de bu konuda görev düşmektedir.

Selami Üner'in Konuşması

Sayın Başkan çok teşekkür ederim. Dünya Şehircilik Günü dolayısıyla bu konuda, uygulamalarımızda bize ışık tutacak fikirleri oluşturacak arkadaşları biraraya toplanması ve bunların fikirlerini uygulama olanağı arama fırsatını verdiğiniz için bu toplantıyı tertip edenlere Bakanlığımız adına teşekkür ederim. Bundan sonra yapılacak Şehircilik günü kutlamalarının daha geniş kitleye hitap etmesini sağlamak ve gerekirse bunu uluslararası düzeye ulaştırmak için, Bakanlığın elinden gelen yardımı yapmaya hazır olduğunu belirttim. Gerçekten Bakanlığımız her türlü maddi manevi olanakları ile bu tip toplantıların tertiplenmesinde yardımcı olmayı amaçlamaktadır.

Ancak bu tür toplantılarda biz uygulayıcılara ışık tutan, yol gösteren çözüm önerileri getirilmesi veya alternatif çözümler getirilmesini arzu ediyoruz. Tartışma, şüphesiz sonunda bir fikir oluşturur. Fakat oluşturulacak fikirlerin bu günkü olanaklar ölçüsünde uygulamaya konulabilir olması gerekir. Bunlar parasal ve yasal olanaklardır. O yüzden arkadaşlarımızın bize tavsiye edecekleri koşulları uygulamaya koymamızı arzu ettikleri kuralları veya uygulamada aksaklıkları açıkça belirtmeleri, çözüm yollarıyla birlikte öneriler demeti biçiminde sunmaları gerekir. Aksi takdirde boşlukta kalır. Mevcut duruma karşılaştıktan başka bir katkı getiremeyiz. Bunuda söylemek lüzumunu duydum.

Sayın Özcan Altaban planlama konusunda bazı konuları ele aldılar. Özellikle metropoliten alan planlaması, ancak plan bir bütündür. Planın köy - kent ya da kasaba biçiminde planlama yapılacak şekilde ayrılması bence doğru değildir. Bir de genel olarak planlama terimi ile plan teriminin karıştırıldığı kanısındayım. Planlama ana esasları, ana ilkeleri, ana politikaları saptamadır. Plan bu ana ilkeler, ana politikalar çerçevesinde uygulanan yörelere getirilen özel uygulama aletidir. Bu ikisini birbirinden kesinlikle ayırmak gereklidir. Karıştırıldığı şuradan belli : Biz bazı özel kişilere planlama yetkisi vermedik. Arazi kullanım kararları kesinlikle İmar ve İskân Bakanlığı tarafından alınır. Bu kullanım kararları yasal olarak Bakanlığımızın görevidir. Planlama arazi kullanım kararlarına uygun biçimde, yani planlamaya uygun biçimde, plan geliştirilmesi - ister ihale suretiyle özel kişilere, ister başka kişilere - yaptırılır.

Ancak bunun onayı, bu ana planlama ilkelerine - yani arazi kullanım biçimine - uygun olup olmadığında Bakanlığımızca kontrol ve tasdik edilir. Yani planlama yetkisi, kesin olarak arazi kullanım kararları alma yetkisi hiç kimseye değil, Bakanlığa aittir. Ancak bu kullanım kararlarına uygun plan geliştirilmesi diğer kurum ya da kişilere verilmiştir. Şimdi merkezi yönetim-

ler planları genellikle re'sen de yapabilirler. Fakat bu hiç bir zaman yerel yönetimden soyutlanamaz. Bu güne kadar bazı düzensiz uygulamalar gelişmiştir. Ancak Bakanlığımız planları uygulayacak yerel yönetimlerin planlara katkılarının son derece etkili bir biçimde sağlanmasına çalışmakta olup, bunun için büyük ölçüde girişimlerde bulunmuştur. Dünyada bir örneği daha bulunmayan çok geniş bir alanı kapsayan Marmara ve Boğazlar Belediyeler Birliği ile müştereken bu birliğe dahil yerel yönetimlerin temsilcisi olan kuruluşlarla, bakanlığımız arasında bir yılı aşkın bir süredir, Marmara bölgesi ölçeğinde bölgesel planlama çalışmaları için dökümanların toplanmasına ve plan kararlarının geliştirmesine çalışılmaktadır. Bu konuda büyük girdiler elde edilmiştir. Bunu diğer bölge kuruluşlarımızda bütünleştirerek, özellikle yerel yönetimlerin ve dolayısıyla halkın plana katkısı üzerinde duracağız.

Türkiye'de büyük bir yasa gereği 2000 nüfusun üstündeki her yerleşim ünitesi bir belediye teşkilatı kurmaya hak kazanmıştır. Şu anda ülkemizde 1716 tane belediye vardır. Bunların büyük bir kısmının belediye sınırları, dışında mücavir alanları mevcuttur. Bu aslında bir ölçüde kırsal alana planların yayılması anlamındadır. Gene köy yerleşim alanları özel statüye tabidir. Oralarda her türlü plan kararları köy yerleşim alanları statüsüne bağlıdır. Ancak en büyük eksik, bütün ülkede arazi kullanım kararlarının kesin olarak yapılmamış olmasıdır. Bu bir Bakanlığın veya bakanlıklar düzeyinde bir kurumun, bu günkü koşullar altında getireceği bir karar niteliğinde görünmüyor.

Plan bir yasa hükmüdür, emredicidir ve kesinlikle her kuruluşun, her kişinin uyması gereken bir belgedir. Böyle bir belgenin düzenlenmesi, bunun hem sosyo - ekonomik yönden her şeyi karşılayacak biçimde ortaya getirilmesi, genelde politik kararların alınmasıdır. Planların yapılması bazen son derece sakıncalar getirebiliyor. Özellikle kent planları yapılıp veya bir metropoliten alanda bir arazi kullanım kararları alınıp araziye müdahale imkânı bulamadığımız takdirde, arsa spekülasyonunu son derece kamçılayıcı rol oynuyor. Bunun için bazı önlemler gerekir. Hisseli satışlar gerçekten memleketimizde imar uygulamaları veya düzensiz yerleşimler yaratıyor. Bakanlığımız bunun için gerekli önlemleri almıştır. Hisseli satışların önlenmesi için yasa tasarısı hazırlanıp, tasarı Ana Yasa Komisyonuna ve ilgili komisyonlara aktarılmıştır. Bunu önlemek için biz bazı yasal zorlamalarda yaptık ve yapmayı da düşünürüz.

Yine Bakanlığımızın (yasına göre) bütün planlı alanlara kayıtlar koyması mümkündür. Bu öncelikle, Anayasanın koyduğu esaslar içinde, o arazinin alım - satımının biraz sınırlandırılmasıdır. Bu alım satımda ilk alım hakkı

Bakanlığımıza tanınır. Maliye Bakanlığıyla yaptığımız görüşmede, Arsa Ofisi'nin kaynaklarını genişleterek büyük kentlerimize de ve sanayileşen bölgelerimizde kendi elimizle getirdiğimiz arazi kullanma kararlarına uygun bir şekilde öncelikle işletilmesi gerekmektedir.

Gökhan Mentеш'in Konuşması

Teşekkür ederim, Sayın Başkan, Köy İşleri Bakanlığında oluşturulan çalışma gruplarından biri özellikle kırsal kalkınmaya yönelik bir takım çalışmaların içinde bulunuyor. Bu grup, özellikle kent plancılarından oluşmaktadır. İlk kez kırsal kalkınma konusunda ciddi ve yetkili bir takım çalışmalar içindedir. Bu deneyimiz sanıyorum Türkiye'de kırsal kalkınma konusunda ne tür bir eğitim yaklaşımı içinde, kırsal kalkınma konusunu ele almamız gerektiği konusunda aydınlatıcı bir takım ip uçları vermektedir.

Şimdi geleneksel kırsal kalkınma anlayışında, kırsal kalkınma, tarımsal kalkınmayla özdeşleştirilmektedir. Bu deneyimizin özelliği şudur : Daha çok ; kırsal alanı, ülke mekânının ayrılmaz bir parçası olarak gören, özellikle kentleşme kavramına, mekan kavramlarıyla donatılmış bir takım kişilerin kırsal kalkınmada bazı şeyleri yaptığını biliyoruz. Şimdi burada benim özellikle yararlı gördüğüm noktalar şunlardır : Kent plancılarını kırsal kalkınma eylemi içinde yer almalarının büyük yararı vardır. Kent plancıları çok yönlü bir disiplinle donatılmış olmanın verdiği avantajını kırsal kalkınmada oldukça iyi bir şekilde kullanabilir. Bu günkü devlet bürokrasisi içinde de oldukça önemli bir takım, kendilerine olanak tanındığı zaman, önemli bazı uygulamalarda bulunabiliyorlar.

Yalnız bu girişim içinde kent planlama kavramı çok önemli olmasına karşın burada özellikle bölge planlamanın yerini de belirtmeliyiz. Bölge planlama kent planlamayla bütünleşik olmasına karşın bir takım önemli dallarda bilgi eksikliğinin olduğunu burada belirtmek gerekir.

Şimdi benim görebildiğim kadarıyla Türkiye'de kırsal kalkınma konusunda eğitim veren hiç bir kuruluş yok. Kırsal kalkınma daha çok uygulayıcıların uygulama içinde öğrendikleri bir şey olagelmiş ve sürekli olarak değişen bu kuruluşlar nedeniyle de kırsal kalkınma konusundaki bilgileri, eğitimi bu şekilde birikimci bir yaklaşımla ele almak söz konusu olamamış. Üniversitelerimizde kır sosyolojisi veyahut kırsal planlama başlıkları altında şu veya bu kurumda bir iki ders verildiğini görüyoruz. Ama bir tümleşik kırsal kalkınma anlayışı uygulamaya yönelik ve gerek kamu gerekse de köylü kesiminin örgütlü ve az maliyetli çalışmasına yönelik bir eğitimin olmadığını görüyoruz. Yurt dışındaki kurumlara baktığımızda, bu konuda özellikle bir takım eğitim

enstitülerinin oluşturulduğunu ve üniversitelerin içinde de birer yıllık hatta ikişer yıllık yüksek lisans programlarının olduğunu görüyoruz. Burada sanıyorum tümleşik kırsal kalkınma anlayışına yönelik bir eğitim özellikle şu tür bilgileri içeriginde bulundurmamak durumundadır. Her şeyden önce temel ilkenin en fazla kişiye en az maliyetle ulaşması, Devlet için ve bazı köylü kesimi içinde bir an önce hızla kalkınmanın temel sorun olduğunu varsayan bir eğitim programı çerçevesinde bunlara ağırlık verilmesi görüşündeyim. Bu bir öneri niteliğinde fazla da içerilmiş değil. Ancak bizim doğrudan araziye ve merkezde yaptığımız çalışmalar sonucunda ortaya çıkan ana vasıflardır. Bugün Türkiye kırsalında, Türk köylüsünün yapısındaki gelişimleri çok iyi şekilde bilmek gerekiyor. Bu da tabii toplum bilim konuları içinde izlenebilecek bir olay. Biz gerçekten ODTÜ.de Sayın Mübeccel Kıray'ın bu konudaki anlattıklarından büyük ölçüde yararlandık. Kır sosyolojisinin sanıyorum, bugün Türkiye'de özellikle bir dönüşüm modeli anlayışı içinde anlatılması ve yorumlanabilmesi gerekir.

Önemli bir diğer, konu planlıların gerçekten öğrenmesi gereken bir konu. Örgütlemeye yeni kırsal kesimdeki kalkınmanın artık kırsal kesimdeki örgütlenmeden kesinlikle bağımsız olamayacağı ve dünyadaki örneklerden anladığımız kadarıyla da bu örgütlenme üretim kooperatifçiliği çerçevesinde sağlanması gereği apaçık ortadadır. Dolayısıyla örgütlenme konusunda özellikle bir takım özel uygulamaları değerlendiren ve doğrudan doğruya somut uygulamaları değerlendiren bir yaklaşımın yararlı olacağı görüşündeyim.

Diğer bir konu olarak, kırsal alt yapı konusunda bir bilgi birikimi gerekli, bu da ülkemizdeki bürokratik yapının sanıyorum açık olarak zorunlu kıldığı bir şey. Zira kırsal alanlara bir yandan çok az ağırlık verirken öte yandan verdiğimiz ağırlık bile son derece verimsiz olacak şekilde planlıyoruz ve uyguluyoruz. Gerek yol, gerek su, gerek elektrik yatırımlarında verimsiz anlamda tümleşik olmamanın yarattığı verimsizlik var.

Bunun bir takım tekliflerle çok vasat bir şekilde en az maliyete indirgemek olası, çünkü konuşmamda köy - koop projesinden söz açmıştım. Köyde istihdam sağlayan, köylüye iş projelerinde ciddi maliyet indirgemeleri söz konusu olmuştur. Bir optimal şantiye büyüklüğü, bir atılımcı yaklaşım söz konusu olduğu zaman, maliyet konusunda ciddi indirgemelerin olduğunu görüyoruz. Diğer bir konu ise, kırsal sanayidir. Kırsal alanların kentleşmesini slogan olarak alan ve tarımın sanayileşmesini slogan olarak alan bir yaklaşım içinde ister istemez kırsal sanayi konusunda yoğun bir anlatımın olması gerekiyor. Böyle bir eğitim programı içerisinde kırsal konut ve kırsal yapılar konusunda sanıyorum Türkiye'nin gerçekten yaklaşımlara gereksinimi var. Bu konudaki deneyim şu anda şöyle özetlenebilir.

Konut konusunda genellikle kırsal alanda depreme uğrayan vatandaşların konutlarını tümüyle yeniden yapma yaklaşımı artık dünya uygulamalarında terkedilmek durumundadır. Bunun yerine depreme dayanıklı hale getirilen kır evleri ve köy evleri, çok daha yaygın olarak sağlanabılınen ve hatta deprem olmadan bir önlem getirdiği için de daha büyük bir mantıksal tutarlılığı olan bir yaklaşımdır. Benzeri uygulamalar sanıyorum diğer yapılar içinde söz konusudur.

Son olarak da bugünkü Türkiye’de verilecek böyle bir eğitimin kesinlikle kır hukukuyla, köy hukukuyla ilgili olarak bir takım bilgileri öğrencilere aktırması gerekmektedir. Bugün içinde bulunulan yasal mevzuatın düzenlenmesi açısından, piyasaya ajan yetiştirme açısından da son derece önemlidir. Yani bugün burada sözü edilen ve 2 gün boyunca da tekrar tekrar kişilerce belirtilen yasal bir yetki ve sorumluluk kargaşasının giderilmesi üniversitelerden geçmektedir. Kişisel görüşüme göre ; Bu yönde sanıyorum öğrencilerin donatılması son derece yararlı olacaktır.

Teşekkür ederim.

Prof. M. Kıray’ın Konuşması

Burada ben plancı değilim diye başlamak ve üstelik de devlet dairesinde uygulayıcı olarak çalışmadığımı da belirtmek isterim. Hep hoca kaldım. Belki bundan daha fazla da araştırmacı oldum. Bu araştırmacılık sıfatıyla uygulayıcılara ve plancılara acaba ben ne getirebilirim ? Yahut bütün onların konuşmalarında bende ne gibi bir izlenim kalıyor ve nasıl bir reaksiyon göstermek istiyorum ?

Şimdi en önemli mesele şu gibi geliyor bana, uygulayıcılar bu değişimle beraber değişmiyorlar. Halbuki bugün özellikle bizim toplumumuzun en büyük özelliği mütemediyen değişmekte olmasıdır. Uygulamacıların hatası değil tabi bu. Kanun yapıyor ve kalıyor. Sonra bir kanun daha yapıyor oda kalıyor. Sonra bir kanun daha yapıyor oda kalıyor. Kanun statiktir. Uygulama statik gibi kalır. Mütemediyen değişmeyi acaba kanunsal bir yapıya getirebilir miyiz ? Bu benim problemim değil. Fakat bu, yaşantının bir problemidir.

Meselenin ikinci bir tarafı,planlar meselesidir. Planlar ilk gün Tekeli’nin anlattığı gibi gökten zembille inmedi. Bazı koşullar içerisinde oda bir toplumsal olguymuş gibi belirdi. Her zaman planlama uygulamanın ve toplumsal oluşum dinamiklerinin içerisinde bazen tatbik edilebilir, bazen tatbik edilemez şekildedir.

Şimdi bu iki noktayı çok açık seçik söyledikten sonra benim söylemek istediğim şudur : Gözlem olarak ne görüyoruz onu söylemek istiyorum. Büyük transformasyon içerisindeyiz ve hakikaten bu gün büyük transformasyonun evrimsel aşamaları için oldukça açık, seçik bilgilerimiz var. Yani ideal bir planda teorik olarak bakacak olursak bir insan toplumunun nereden nereye gittiği hakkında önceki modelle sonraki model hakkında yahut yapı hakkında bazı genel bilgilerimiz (oldukça güvenilir genel bilgilerimiz) var. Fakat elimizde olmayan ve bilmediğimiz şey bir günden öbür güne belirli bir zamanda ve belirli bir toplumda (hatta bu toplumun biz daha da küçültebiliriz), örneğin yerleşmede, bir aşamada öbür aşamaya gidişin mikrozaman periyotları içerisindeki oluşumları nedir ? Nasıl oluyor ? Onun hakkındaki bilgilerimiz çok az ve mikro oluşumların hangi sahada yeniden ters yeni bir girdi olarak değişme sürecine ne etki yaptığı hakkında hiç bir şey bilmiyoruz. Halbuki bunları bilmeden, önce plan - sonra uygulama, pekte olur gibi gelmiyor bana.

Şimdi size bu yarı teorik açıklamanın ne demek olduğunu daha açık seçik söylemeye çalışacağım. Kırsal alanlar, kentsel alanlar yahut kır ve kent, yahut kırsal ve kentsel toplum dediğim şey birbirini tamamlayan toplumdur. Bunu çok iyi biliyoruz. Kent dediğimiz şey kırsal alan olmadan ortaya çıkmadı ve ikisi beraber değişiyor ve çok iyi bildiğimiz bir şey daha var. Kırsal alandaki işler makro ekonomik değişmeler olsun, ister insan ilişkileri ağları olsun dış dinamikler olmadan değişmiyor. Ama bu dış dinamiklerin bağlattığı iç değişme başladıktan sonra kırsal alanlarda o da hızla değişiyor, tekrar dönüp işin içine giriyor, bu kadarını biliyoruz.

Türkiye'de makro seviyede kır - kent ilişkileri, bence 1950'lerde başlamıştır. Türkiye'de bugün bizim ilgilendiğimiz anlamdaki değişmeler 1950'lerde dış dinamiklerle başlamıştır ve dış dinamiklerle başladığı zaman, bunun büyük girdilerini enternasyonel sofistike etkileşimler dizisi içerisinde gelmiştir. Örnek : 1950'lerde büyük traktör kırsal alana Marşal Planı ile girmiştir. Marşal Planı enternasyonel alanda sofistike bir etkileşimler meselesidir. Ama o girişme olduktan sonra kırsal alanın kendi içinde veya teker teker her bir kır çeşitli yerlerdeki (İzmir'de başka, Diyarbakır'da, başka Adana'da başka Karadeniz'de başka olan) girişimlerin ne olduğu hakkında açık seçik bilginiz var, olması gerekir. Büyük dinamikler enternasyonel veya metropoliten ilişkiler içinde girdiği zaman kırsal alandaki değişmeleri çok hızla başlatıyor. Metropoliyen ilişkileri değiştiriyor. Ama kırsal alanda acaba ne değiştiriyor ? Bunun için açık bilginiz olması lâzım şimdi bir tipleştirmeye gitmek istiyorum. Vakit az bunun ister hipotez diye alın isterseniz benim Milano araştırmalarımın bir sonucu diye alın.

Metropolitan ilişkiler içerisinde kırsal alana girildiği zaman bir değişimler düzeni, büyük ekonomik değişimler oluyor. Büyük ekonomik sofistike işletmeler halinde, yani Adana'da 10.000 dönümlük bir sürü modern girdiyle çalışan ve bütün insan ilişkilerini değiştiren bir işletme tarzından başlayan değişmeye ve bunlar değişirken de bazıları kırsal alanda ne değiştiği ne değişmediği hiç aldırıyor. Üstünden silindir gibi geçiyor. Metropolitan merkeze bağlayan bir değişim tarzı bu. Büyük işletmelerle ve modern işletmelerle giriyor. Ama Türkiye'de bu biçim işletmelerin girişi Söke'de nasıl başladı, Adana'da nasıl gelişti, Diyarbakır'da nasıl gelişti, bu değişiyor. Bunun ayrı ayrı gözlemlenmesi gerekebilir. Fakat temelde bu büyük sofistike ekonomik değişmeyi getiren, büyük modern işletmeyi getiren kapitalistleşmiş tam ilişkileri değiştirmiş bir düzendir. Türkiye'nin planlama veya planlama bakımından en büyük meselesi bu değil. Bu büyük girişim geldiği zaman büyük üretim fazlalığı getiriyor. Bu üretim fazlalığı veyahut artı ürün diyebilirsiniz.

Büyük çapta artan bu artı ürün kendine has ve sofistike yollarla da kırsal alanda dışarı akıtılıyor. Pazar ekonomisinin parçası olarak çok çabuk gidiyor. Bu mesele değil, fakat asıl mesele olan, (belki mesele,) ama hiç değilse kırsal alan meselesi olarak değil. Milli seviyede bir mesele olarak ortaya çıkıyor. Bu meselelerin ve milli seviyede çözülmesi gerekiyor. Ondan daha önemlisi hem belediyeler seviyesinde hem yerel idare seviyesindedir. Hem planın algılanamaması meseleleridir. Buna ben «patronaj sistemi» diyorum. Köye gelen dış dinamiğin küçük köylü, bey ilişkisi içinde kalmış küçük toprak sahipliği yörelerinde küçük toprak sahipliğinde piyasaya dönük üretime geçiş mekanizmalarının temelinde, bu dışardan gelme (öyle büyük Marşal Planıyla filan gelme değil) bu, küçük kendi içinde olan değişimlerle geliyor ve hiç umulmadık bir şekilde aşama aşama bazı patronaj sistemleri yaratıyor. Ben dilde iddialı değilim dedim size. Bu bir himaye sistemi olabilir. Şimdi bir spesifik hali örnek vermek istiyorum; benim başından sonuna irdelediğim küçük köy topluluğu (ki bu İstanbul civarında bir köydür.) 1925'lerde yüzde yüz içerde yerleşmiş bir ağa - kardeşlik, klasik ağa - bey köylü - bey ilişkisine sahipti. Bütün mesuliyetlerini üzerine aldığı bir ağa - köylü münasebeti vardı. Daha piyasaya ürün yetiştirmek yoktu. İşte bu patronaj sistemiydi. Köylü - bey ilişkisi dış dinamiklerin harman savurduğu bir zamanda gelmiştir.

Sonra o küçük toprak sahiplerinin yeni pazara entegre olma düzenleri içerisinde ikinci bir safhaya gelmiştir. Bu ikinci safhada eski ağa kaybolmuştur. Artık yoktur. Köyün içinde yeni «toprak patrozisasyonu» dolayısıyla toprak mülkiyet düzenini getirmiştir. Toprak patrozisasyonu elinde toprak

biriktirmiş bazı kimselerinde (bir tek değil, birden fazla insanın) kendisinden daha küçük toprak sahiplerinin pazara entegre olmalarına destek olan, himaye sağlayan birden fazla ağa yaratmıştır. Patron yaratmıştır.

Üçüncü bir safha vardır ki burada onlarda kendi içlerinde çözülmüşlerdir. Daha büyük bir pazara entegrasyon hadisesi ortaya çıktığı zaman bütün sosyal gereksinimleri de işin içine girmiştir. Bakıyorsunuz şehirde bir tüccar, kabzımal olabilir, celep olabilir, vs. Bir başka patronaj sistemi ortaya çıkıyor. Dolayısıyla bütün bu gelişimin içerisinde enternasyonal ve milli seviyede bir akım varken, kendi içinde çeşitli safhalar gösteren bir üretici patron münasebeti (ki bu yalnız üretmeyi kontrolden fazla bir anlam taşıyor) sistemi geliyor.

Üçüncü bir sistem işin içine giriyor. Bu milli devlet mekanizmasıdır. 500 yıl Osmanlı İmparatorluğu köyle ilişkisini sadece öşür toplama ve asker almada kurmuşken bu üçüncü sistem giriyor. Devlet mekanizması halinde kırsal alanlarla kentsel alanların karşılıklı ilişkileri içinde Devletin yeni servisleri, yeni düzenlemeleri ve yeni planları giriyor. Bu üç sistemin birbiriyle etkilenmesi (yani milli seviyede ekonomik entegrasyon) köyle, mahalli seviyede patronaj sisteminin aşama aşama çeşitli yerlerde çeşitli seviyeler göstermesidir. Üçüncüsünün önemi, devletin çeşitli yönlerde plan veya çeşitli tatbikatlarla işin içine girmesidir. Bunlar kır ve kent bütünleşmesini artık bugün bambaşka bir seviyeye getirmektedir.

Yalnız bir dördüncü noktaya işaret etmek istiyorum. Bütün bunlar özellikle milli seviyede sofistike ekonomik sistemin entegrasyonu Milli seviyede sofistike bir politik yapıyla entegre olurken « patronaj sistemleri »ne entegre olarak devleti ayrıca etkiliyor.

Bugün Türkiye'nin kır ve kent etkileşimini veya isterseniz bu günkü Türk toplumunun büyük etkileşim sistemlerini gözönünde tutmak istiyorsanız : 1 - Milli ve enternasyonal seviyedeki sofistike ekonomik sistemlerin etkileşimi 2 - Mahalli seviyede patronaj sistemlerinin etkileşimi ve 3 - Devletin entegrasyonel etkileşimi bütün bunlarında politik sistemi yani partiler etkileşimi, seçimler, parlamentolar vs. sistemi içinde olduğunu bilmeniz gerekir. Bütün bunları aynı zamanda manifüle edebilirsiniz planlarsınız. Yoksa planlayamazsınız.

Kutlu Somel'in Konuşması

Sayın Hoca Mübaccel Kıray'la birlikte olmak bana büyük onur veriyor. Fakat bir talihsizliğimde ondan sonra konuşmak zorunda kalmam. Söyleyecek fazla bir şeyim kalmadı gibime geliyor. Birde herkez çok olumlu şeyler söyledi. Ben

biraz kötü adam rolünü oynamak istiyorum. Her şey o kadar kolay değil bunu vurgulamak istiyorum. Gerek kentleşme süreci ile ilgili olan sorunlarda, gerek kırsal kesimdeki kırsal görevlerdeki gelişmeyle ilgili olan sorunları tanımaya ve çözümlere yönlendirmek için sağlıklı bir yaklaşım gerek. Bunun içinde temel gereksinim bu bütünü ve ayrıntılarındaki yapıyı iyi tanımak gerekir. Sanıyorum hocam, bu konuda ilginç bazı gözlemlerde bulundu.

Genel olarak demek ki bunun gereksinimleri, bilimsel yönden incelenmesi için gereksinimleri şunlar : Kısaca belirteyim. İyi veri ve iyi bilgi toplanması lazım. Yani kötü veri ve kötü bilgiyle ancak kötü iş, bilgisiz iş yapılır. İyi bir kuramsal temel gerekiyor. Basit çözümler getirmemiz gerek. Basit çözümleme derken karşıtı söyleyeyim ki ne dediğim anlaşılın. Büyük genellemeler, büyük çözümler bize fazla bir şey getirmeyecek, vermeyecek. Çünkü büyük şeylerle uğraşacak bir esnek yapı ortada yok. Bir tarafta ekonomik ajanları koyalım, öbür tarafta da bundan etken olan ve burada gerek dün ve gerek bugün ağırlığını ortaya koyan yasal ya da bürokratik yapıyı ortaya koyalım.

Ekonomik ajanlar çok basit verilerle hareket etmekte çok basit verilere tepki göstermekte ve dolayısıyla da pek esnek davranmaktadırlar. Onların başarısının temelinde bu yatmaktadır.

Bunlara bir sürü örnek verilebilir. Gerek kısa dönemde alınan örnekler, önlemler, gerek uzun dönem için alınan önlemler. Diğer taraftan bir bürokratik yapı var ki şu yönden etkin, önemsenmeyecek bir durumda değil. Fakat gayet katı bir yapı bu açık. Bunun nedenide şu : Temelde ekonominin bütünü bir takım piyasa mekanizmalarının egemen olduğu bir bütün içinde ve dolayısıyla ekonomik verilerin değerlendirildiği ekonomik sinyallerin, sinyallere tepki yapıldığı bir yapı içinde bürokratik yaklaşımlar etkin olamıyor. Çünkü Ekonomi güçlü yaptırımlarla etkin olmaya çalışıyor. Basit bir takım örnekler vereyim. Dün ve bugün bu toplantıda söylenen bazı cümleler : “Metropolitan alan sayısını bilmiyorum ki yasa belirler”, oysa metropolitan alanı yasa belirlemez. Metropolitan alanı toplumsal bir süreç belirler. Bir başka cümle, “arazi kullanımı, kararlarını İmar ve İskân Bakanlığı verir.” Oysa sadece kentlerimizde gerek egemen konut biçimi olan gecekondular. Bu yaklaşımın sonucunda ortaya çıkmıştır. En extra örnek de dün verildi. Bütün bu işler, sorunları yaklaşımları, çözümlemek için şöyle bir şey olamaz mı denildi. Bilgi derleyici, uygulayıcı, eşgüdümleyici ve denetleyici bir Bakanlık Bir politik büroya daha epey zamanımız var, gibime geliyor. Bu yaklaşımlar biraz yanlış gibi geliyor. Çözüm ne olabilir ?

Bu yaklaşımların verdiği diğer bir sinyal de şu : Önlemler bir takım planlar, bir takım öneriler belirli yönlendirmeler belirli araçlarla sağlanmaya çalışı-

yor. Bu araçların temel özelliği kısıtlayıcı olmalı. Yani bir çerçeve çizilir. Bunun dışına çıkan olmaz. Olmaz yasaya aykırıdır. Olunca da tabii ne olduğu anlaşılır. Eğer bugün Türkiye’de gerçekten bir piyasa mekanizması işliyorsa bunun temel aracı bir takım özendiricilerdi.

Arkadaşlar bu kanımca yapılan işlemlerde, planlarda ve yasalarda bu kısıtlamaları artık ortadan kaldırmanın giderek zamanı gelmektedir. Bir iş yapılacaksa bunun için gerçekten ekonomik yönünün de önemini anlıyorsak özendiricilerle nasıl yapabiliriz diye düşünürüm. Çünkü siz istediğiniz kadar kısıtlayıcı yasa yapın, piyasa mekanizmasının sağladığı basit verileri değerlendiremiyoruz. Oysa ekonomik ajanlar derhal bunun boşluklarını vs. yi basit bir veriye bir özendiriciye indirgeyerek buna tepki gösterebiliyor. Yapacaksa işe biraz daha olumlu yönden bakalım. Bir sürü yasa yapmakla bir sürü kanun yapmakla bir çözüm olabileceğini sanmıyorum. Bunun temel nedenini de gerek kırsal yörelerde gerek kentleşme sürecinde artık bu piyasa mekanizmasının etkinliğinin açıkça ortaya çıktığıdır.

Prof. Hande Suher’in Konuşması

Sayın Başkan, Sayın Üyeler, Sayın Konuklar öncelikle böylesine bir panelde konuşma fırsatını verdiği için düzenleme komitesine teşekkürlerimi sunarım. Kentleşme süreci ve kırsal alan konusunda biraz evvelde işaret edildiği gibi belki bazı durumları zaman kargaşasına engel olmak amacıyla açık ve seçik belirtmek yerinde olur gibi geliyor.

Bu arada en önemli sorun bir yerin şehir olması ve belediye statüsüne sahip olabilmesi için Köy - Koop. Kanununun 1. maddesinde belirtildiği gibi ve önceden sayın Müsteşar tarafından belirtildiği gibi 2.000 nüfus sınırına sahip olması gerekiyor. Bana öyle geliyor ki en önemli konulardan birisi ülkemizde böylesine başladı. Biraz evvel Sayın Kıray, genellikle yönetimi ve yasaların hiç değişmediğinden ötürü yöneticiler değişse de bu sıkışık durum geçilmez demesine rağmen ben şu anda hem İ. İ. Bakanlığından hem de K. K. Bakanlığından yapılan konuşmalarla bu sıkışıklığın açılmış olduğunu göreyerek çok daha memnun oldum. Çünkü öncelikle bu nüfus sınırında başladı. Mesele öylesine başladı ki, ben bir tek kişi olarak pek çok kişinin içerisinde karşıydım. Hiç bir yansıma görmüyordum. Şehir sınırın 10.000’de almakta ısrar eden resmi ölçütler vardı. Bütün yayınlar Türkiye’de şehir ve köy arasındaki nüfus sınırını 10.000 üzerinde olarak geliştiriyordu. İ. İ. Bakanlığı öyleydi. DPT. öyledi. Yazar çizer ne varsa bizde köy ve şehir arasındaki sınırın 10.000’den gelişerek 10.000’in üzerinde olan yerleşmelere şehir, 10.000’in altında olanlara da köy demek gibi bir eğilimin içerisindeydi. Bende hep şunu savunuyordum.

Yerleşme nüfusu itibarıyla 10.000'in altında olan yerleşmelerimizin 1950'de oranı % 81'idi. 1960'da % 74.6'idi, 1970'de % 64,3 1975 nüfus sayımında hala 10.000'in altında olan yerleşmelerimizin toplam nüfus içerisindeki oranı % 58.8 dir. Yani yaklaşık % 50'nin üstünde diyelim. Nüfusumuz kırsal alanlarda yaşar. Eğer 10.000 itibar edilirse, 2000 itibar edilirse ne kadar yaşar onu düşünmek gerekli ve eğer 10.000 nüfus sınırı olacak olursak 10.000'in altında ve biraz evvel Sayın Altaban tarafından da buna işaret edildi. Yerel yönetime bir an evvel kavuşma olanağı var. 2000 ölçüsünden itibaren yerel yönetime kavuşma olanağını ben çok daha uygun görüyorum. 10.000 sınırından itibaren buna kavuşulmaktansa bu bakımdan hep bu 2000 sınırının üzerinde durdum. Çünkü o zaman bir yerel yönetim orada oluşabiliyordu. Bugün büyük şehirlerimizin çevresinde şehirlerimizin orta büyüklükte olsun büyük şehirlerimiz olsun büyüme olayının içerisinde iki mekana yansıma vardır. Birisi yerleşme alanının içinde yoğunluk artması, ikincisi yayılma olayı.

Yayılma olayı nerden cereyan eder ? Kırsal alanlarda, barınma için kırsal alanlar da çalışma için kırsal alanlar, ulaşım için kırsal alanlar, dinlenme ve eğlenme fonksiyonu için gene kırsal alanlar kullanılır. Eğer bu kırsal alanlarda belirli bir yerel yönetim var ise, o zaman o alan, onu nasıl kullanılacağına dair tepkisini gösterir. Aksi takdirde biz onun şeklinin yapısındaki yönetimsiz alanlar olarak bırakacak olursak o alanlardaki çeşitli işlemlerde, orası için hiç bir tepki gelmeyebilir. Bu bakımdan her 2000 nüfus sınırını 10.000 nüfus sınırını şöylesine savunuyordum. 10.000 nüfus sınırı hep şehirleşme sürecine şehir boyutunda yaşanan bir yorum idi. Buna kırsal alanlar boyutunda bir yaşayış getirerek 10.000 mi, 2000 mi ? Bu kırsal boyutun ne olduğunu belirlememiz gerekir diyordum.

Sayın Sonel yasalar pek bir şey tayin etmez. Metropoliteni toplumsal süreç tayin eder diyor. Fakat yönetime kavuşabilme bakımından, bu yönetimin olanaklarından yararlanabilme bakımından önemli bir birimdir. Bunun yıllardır bu şekilde savunmasını yaparken bu gün Sayın Altaban, Sayın İ. İ. Bak. Müsteşarı tarafından savunulmasını görmek bu noktalar banada ayrıca büyük bir memnuniyet verdi. Bence özellikle şehirlerin büyüme olayının içerisinde yatan yayılmada kısa boyutlu çıkarıcılığın ve sömürücülüğün karşısında olabilecek olan tek durum yönetimin buralara gelip yerleşmesi halidir. Bu bakımdan da kırsal alanlarda köy ve şehir arasındaki nüfusu, sınırı belirleyecek olan birimin tartışılmasında yarar olduğu kanısındayım.

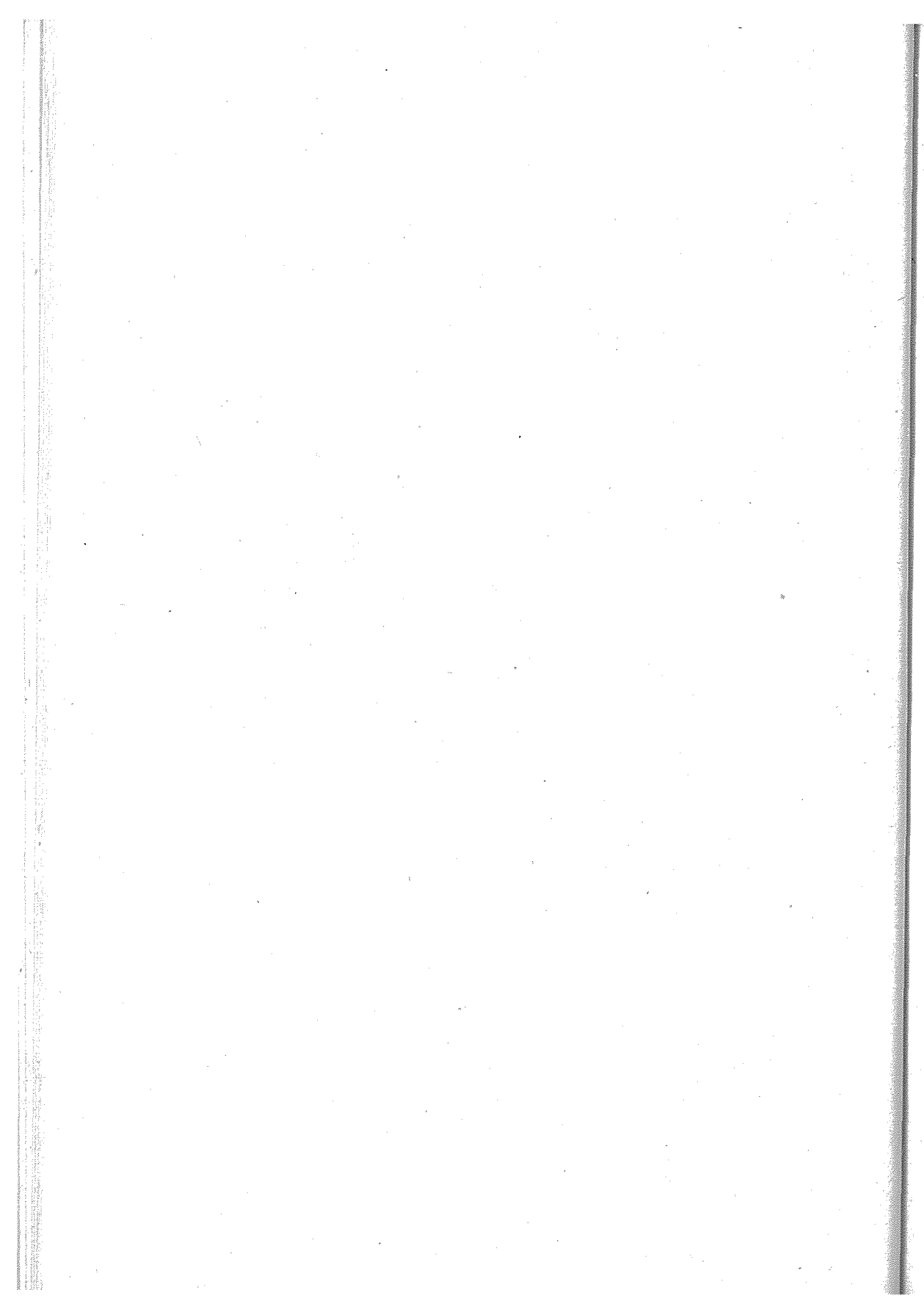
Yani şehir keyfiyeti içerisinde çeşitli ülkelerde bunu incelediğimiz vakit özellikle, A.B.D. de bir yeni şehrin kurulabilmesi için, orada kurulacak örgüt ve bir yeni şehrin herhangi bir yerde gelişebilmesi için yer seçimi yapılırken mevcut bir yerel yönetimin olmasından daha ziyade, bu yer daha kolay

kullanıma arz edilebileceği ve daha kolayca istenilen biçimde kullanılacağı için uygun görülür. Bu bakımdan orada mevcut bir yönetimin olması bu konuların karşısında ilk barajları ortaya çıkartabileceği için uygundur. Yoksa şehirlerimiz böylesine enine boyuna yayılırken çeşitli fonksiyonlar için bu alanları bazıları istedikleri şekilde kullanmakta (bugünkü anlayış içerisinde), hatta karşılarında hiç bir direnme görmeyeceklerdir. Kırsal alanların örgütlenmesi konusunu fiziksel plan çerçevesi içerisinde yaşandığında, bu konuya kırsal alanlar planlamasına girmiş olan bazı ülkelerden örneklerle yanaşacak olursak şunu görürüz.

İster kapitalist düzen içerisinde gelişmiş olsun (1948'de bağımsızlığına kavuşan İsrail gibi), ister kollektivist sistem içerisinde bir gelişme göstermiş olsun (1961 yılında bağımsızlığına kavuşmuş olan Tanzanya gibi) her ikisinin arasında da kırsal alanın mekanının örgütlenmesinde değişik bir yöntem yok, hep aynı yöntem var. Neden ? Çünkü her ikisinde de birer büyük şehir var, bağımsızlıklarına kavuştuklarında. Bir tek büyük şehir karşısında şehir boyutuyla yarışamayacakları için kır boyutunda, kırsal mekanın örgütlenmesi konusu elbette gündeme getirilmiştir. Çünkü şehir yoktur.

İki çözüm vardır. Ya büyük şehir daha büyüyecektir, veya o zamana kadar yerleşmesi sınırlandırılmış olan kırsal alanlarda bir örgüt kurulacaktır. İşte her ikisinde kırsal alanlarda kullanılan ölçütü kullanmışlardır. Hangi yol ile en önemlisi burada mali olanaklar. Tanzanya bunun için bütçesinin % 40'ını ayırmış yetmemiş, sonra bütçesinden % 60'ı ayrılmıştır. Bu oranın İsrail'de de bugünkü durum izlendiğinde gene kırsal alanlarda son derecede başarılı örnekler olarak geçmiş olmasına rağmen, belirli bir süre sonra yatırımların o şekilde dağılmış olmasının getirdiği bir sakıncalar dizisiyle de karşı karşıya kalınmaktadır. Bu bakımdan burada ayrı ayrı bir sistem olmaksızın tüm bir planlama sistemi içerisinde kırsal ve şehirsal bütün sistemin bir potada eritilerek bağlanması eğilimini de görmüş olmakla ayrıca büyük memnuniyet duyuyoruz. Nitekim Köy. Kop. Bakanlığı'nın da konuyu, köye ulaşım projesini zikrederek özellikle kırsal alanlarda istihdam teşvik edilmesi amacıyla ve hatta orada da maliyetin indirilmiş bir düzeyine kadar getirilebilen bir çaba içerisinde olduğunu duymakta, ayrıca uygun çözümler Sayın Somal'in söylemiş oldukları gibi hakikaten konuya geniş kapsamlı yanaşmak lâzım. Ama galiba sektörel boyutta da indirmek lâzım yapılacak olan işleri ve bu bakımdan da görmüş olduğuma göre, şimdilik bu konuların sektörel boyutlarda bazı denemelere geçilmiş olmasını da geniş kapsamlı bir düşünce sisteminin içerisinde alınan bir ilim olarak ayrıca çok pozitif karşıladığımı tekrar söylemek isterim.

**PANEL KONUŐMALARINA YAPILAN
ENTERVANSİYONLAR**

1 — Ertem Türek

Ben bir noktaya değinmek istiyorum. Özellikle Sayın Özcan Altaban'ın geliştirdiği görüşün yanında "planların yapımı öncelikle yerel yönetimlerin daha sonra da kamuya verilmiş bir görev şeklindedir" buyurdular. Bu böyle olmakla beraber 7126 sayılı kanunun 11715 sayılı nizamnamesine göre bir eşgüdüm daha önceden düşünülmüştür. Yani kamuya maletmeden yerel yönetim süresini bir kenara iten en son kararnameden önce, bu bakanlar kurulunun arzettiği yönetmeliğiyle öngörülmüştür. Hatta tatbikatı da 1966 planında görülmüştür. Bu nizamnamenin 15. maddesi gereğince yine aynı nizamnamenin 3. 4. ve 9. maddelerine ilişkin imar planlarının yapılması, tasdiki ve özellikle 9. maddede bazı kritiklerin yapılması hakkındaki ruhsat işlemi belli bir koordinasyon olan İmar Bakanlığı, Bayındırlık Bakanlığı, Milli Savunma Bakanlığı ve İç İşleri Bakanlığı'nın tasdiki ile öngörülebilmektedir. Bu her ne kadar genişletilmiş bir kuramsal anlam getiriyorsa da kanımca gerekli bir şeydir. Buna biz daha genişletilmiş bir perspektiften bakarsak yerel yönetimlerin hatta tarım ve orman bakanlıklarında iştiraklerini sağlamalıyız.

Yine bu nizamname gereğince ikinci maddede sayın Özcan Alkaban'ın buyurduğu gibi şehirlerin belli bir büyüklük formasyonu vaadedilmiştir. Bu büyüklük 250 bin nüfusla tahditli ve 1000 Ha. alanla tahditlidir. Bu büyüklükteki şehirlerin aralarındaki mesafeler 15 km., 5 km. arasında değişmektedir. Biliyorsunuz bu mesafeler değişebilir.

Bir de planların tasdikinde eşgüdüm kararları var. Yine arzettiğim Tarım Bakanlığı ve diğer bakanlıkların iştiraki ile bu eşgüdüm kararlarının bağlayıcı nitelikte olması kurul toplantıları tarafından sağlanamaz, belki ama her zaman için plancıya belirli bir yönde ışık tutması beklenir. Ancak tatbikat göstermiştir ki, eşgüdüm kararlarının tatbiki şu veya bu sebeple unutulmuş oluyor. Ondan sonra eşgüdümle ilgili bakanlıklar bunlardan kendi görüşlerinin alınmadığı gerekçesiyle bu kararlar ışığında veryansın ediyorlar. Bu da bir realite.

Sayın Prof. Mübeccel hanımın bir şeyini yanıtlamak istiyorum. Her ne kadar Osmanlı nizamı öşür ve asker alma gibi belli potansiyelleri yok edici yönde gibi görünmesine rağmen kırsal alanın korunmasında mülkiyetin kamu yararına olmasında ve üretimi teşvik yönünden bazı sağlam esaslar vaadederek kurulmuştur. Biliyorsunuz has, tımar, zaemet tiplerinde bazı şahıslara verilmiş gibi görünen toprak aslında devletindir. İşlemek üzere verilmektedir. Hatta iki yıl üstüste kullanılmayan toprak geriye alınmaktadır. Burada şimdi dahi görülmeyen kamunun toprak düzeninin kamu yararına işlemisi hem

sağlanmıştı, hem de üretim açısından toprağın boş bırakılmaması sağlanmıştı. Bilmiyorum öşürde bir bakıma üretimden alınan bir vergi olması hesabıyla üretimi mecbur kılmaktadır.

Saygılarımı sunarım.

2 — Tavit Köletavitoğlu

Bugün kolokyumun üçüncü gününde panelde kır - kent ortak mekanına ilişkin çeşitli konular ele alındı. Ne var ki kır - kent planlama bütünlüğü konusunda somut olarak ele alabileceğimiz bir takım öneriler ortaya çıkmadı. Yalnızca İlhan Tekeli'nin 1. günkü tartışmasında bu yönde bir takım soru açan önermeler vardı. Türkiye'de kır - kent planlama bütünlüğü gereklidir. Daha doğrusu, bütün ülkelerde gereklidir. Türkiye'mizde de özellikle gereklidir diyoruz. Ama bütünlüğün nereden başlayıp nerede biteceğini, sınırlarının neler olacağını ve bizim tarihsel geçmişimiz içerisinde kır - kent planlama bütünlüğünün nerelerde bulunduğu konusunda bir saptama olasılığı pek yok gibi. Ya da şu ana kadar bu türden bir çalışma (somut bir çalışma) çıkmamış gibi. Ben böyle bir çalışmanın başlamasından yanayım ve bu yönde de ilk önce kafalarda bir takım soruların açılması taraftarıyım. Çünkü konuşmamın temelini de bu uluşturmakta. Bunu biraz açalım.

Belli nüfus kiriterlerine göre belediyeler planlarını bir çizgi içinde yaptırıyorlar. İller Bankası kanalıyla özel yerlere yaptırıyorlar. Ya da bizat kendilri yapıyorlar. Bu belediye alanları için söz konusu olan bir şey. Bunu biraz genişlettiğimiz zaman belediye mücavir alanları da benzeri bir yapım içerisine girmeye başlıyor. Daha sonra özellikle son 5 - 6 yıldır Türkiye'de görmeye başladığımız belediyeler birliği olgusu var. Belediyeler birliği olgusu Türkiye'de bence biraz şanssız başladı. Çünkü yerleşme organizması olarak bütünlüğü olmayan bir mekana yayıldı. İsimlendirirsek Marmara ve Boğazları Belediyeler Birliği kuruldu. Bir belediyeler birliği bütün Marmara ve Boğazların çevresinde şu anda sayısının herhalde 100 civarında olması gereken yerel yönetimleri bünyesinde topladı. Ne var ki deminde söylediğim gibi yerleşme organizması olarak bir bütünlüğe hitap etmediği için, sadece yerel yönetimlerin yan yana olmasından kaynaklanan bir güçle belli işlere dönük işlemler yaptı. Bunların en son örneği de geçen yıl girişmiş oldukları Sayın Selami Üner'in de belirtmiş oldukları gibi Marmara Bölgesi ölçeğinde bir bölge planına atılımdır. En son olarak da bu kez son 2 yıl içerisinde gözlemlediğimiz daha çok yerleşme organizması olarak birbirlerine etkileşimleri olan belediyelerin kurduğu birlikler görülmeye başladı ve bunlarda yaygınlaştırdı. Bunların bir örneği de İstanbul'da, İstanbul Belediyeler Birliği. Bütün bu belediye birlikleri çalışmaları bir anda belediyelerin mekanı

da tek tek gözlemlendiği ve gözümüzü hafif kırptığımız zaman sanki kırları içeriyor gibi addedildi. Ama genede tüm çalışmalar kırları atlayarak yapıldı ve Türkiye'de şimdiye kadar kırlar üzerine yapılan çalışmalar çoğunlukla göçmen konuklarıyla, göçmenlerin yerleştirilmesi yönünde kaldı. O sınırla çerçevlendi. Bunun dışına pek taşamadı.

Bütün dünya ülkelerinin deneyimlerine baktığımız zaman bir taraftan kentsel alanlarda ve belli bir ölçeğe ulaşmış planlama çalışmaları, diğer taraftan kırlarda henüz bir niteliksel ölçek yakalayamamış planlama çalışmalarını birleştiren özellikle büyüme merkezleri stratejileri geliştirilmeye başlandı. Ama bunlarda demin sayın Prof. Hande Suher'in belirttikleri gibi özellikle kolonilikten yeni kurtulmuş ya da henüz gelişmesini başlatabilmiş ülkelerde görülmeye başlandı. Tek hakim şehir dediğimiz birer şehir etrafında ve o güne kadar organize olmamış köyleri, kırları biraz daha organize etmek ve belli bir şekilde belki de altını çizerek söylüyorum ; kapitalistleşme sürecinin hızlandırılmasına olanak sağlayacak bir biçimde bir takım planlama çalışmaları ortaya kondu.

Türkiye'de de bu gelişme merkezleri, büyüme merkezleri stratejisi bir anlamda benimsenir oldu. MC Hükümetleri sırasında merkezi köyler konusunda epey çalışmalar yapıldı. Daha önce CHP iktidarı zamanında belli sloganların bir takım bilimsel bazlara indirilerekten sonra ortaya atılan Köy, Kent çalışması daha sonraki hükümetler sırasında birazda uygulama olanağını buldu. Bütün bu çalışmalar kimide hizmet üretiminde ölçek ekonomisini yaratmak ve yatırımların özellikle son aylarda ekonomik sürecini tamamlamış yerlerde yatırımların biraz daha kırlara yayılmasını sağlamak gibi mekansal bazı sonuçlar doğurdu. Ama bunlar hala tam bir kır - kent bütünlüğü sağlaması yönünde sonuç, vermiş çalışmalar değil. Bütün gelişmekte olan ülkelerde hızla sarılınan ; dörtelle sarılan bir strateji gibi gözükmekte, ama hala tam bir çözüm müdür, değil midir ; bu konuda kesin bir yargı bulunmamaktadır.

Teşekkür ederim.

3 — Necdet Vidillioğlu'nun Konuşması

Ben bir konuyu açıklamak için söz almak zorunda kaldım. Kavram kargaşası deniliyor, fakat bunun yanında da en önemlisi kavram kargaşası değil yanlışlıkları ortada. Onu ben düzeltmek zorunluluğunu hissediyorum. Kamu tamamıyla bir bütündür. Burada ancak yönetim açısından farklılık vardır. Yerel yönetim veya merkezden yönetim, yerel yönetim ile merkezden yönetim arasında kamu görevi bakımından hiç bir ayrılık yoktur. Bazı yanlış cümlecik kullanıldı. Böyle birşey yoktur. Önce yerel yönetimlerde imar planı yapmaya

gidildi. Sonra kamuya geçti. Yani devlete geçti. Devletin bir örgütüne geçti demek istendi. Ama her şeyden önce bugün kamu görevidir ve kamu görevi olarak kafamızda yerleşmesi gereken bir husus olarak da tamamiyle yerel yönetimlerin yetkisi altındadır. Kamunun ancak bir denetim yetkisi vardır. Yerel yönetimin koyduğu bir hukuksal kurala, devlet bende uyacağım diye bunu kontrol eder. Bunun iyice yerleşmesi gerekiyor. Bunu açıklamak için sözü aldım.

Demokratik meclisler içinde elimizde en iyi araç politikadır. Bir teknisyen politika tayin edemez. Yıllarca kentleşme politikasını bürokratlar ve bütün bilim adamları, plancılar kentleşme politikasını tayin etmeye çalıştılar. Büyük bir başarı sağlayamadılar. Bunu ancak politik organlar sağlar. Bunun için burada tartışılan planlama gerek kırsal, gerek kentsel, gerek metropol gerek ülke bunu tamamiyle açık ve seçik olarak politik örgütlerden yararlanarak ortaya koymamız gerekir. Bunlar tabii en başta siyasi partilerdir, sendikalar. Bunlarda kamu görevi yapar meslek kuruluşlarıdır. Muhakkak ki bu konuya çok iyi değindiler, ama bunun dışında diğer meslek kuruluşları (ticaret odaları, barolar vs. tabibler odası).

Bunlar ancak yeni yeni girmektedir. Demek ki elimizdeki bu politik aletlerden yararlanmamız lâzım. Bir politika ortaya çıkması için kırsal alanda bir kültür vardır, bir anane vardır, bir yerleşmişlik vardır. Bunun bozulması ortaya çıkmaktadır. Bunun içinde politikacılar veri vermek, onları aydınlatmak ve politik aletlerden yararlanmamız gerekiyor.

Teşekkür ederim.

4 — Hande Suher

Şehirleşme ve sanayileşme sürecinin içerisinde, özendirilme var olduğuna göre şehirleme süreci ve sanayileşme olayının içerisinde şehirlerimizin büyümeleri ne denli sınırlandırılırsa sınırlandırılısın ; şehirlerdeki büyümenin devam edeceğini görüyoruz. Büyük şehirlerimizin daha sonra büyümesinin de nedenli ülkenin yerleşmesi siyaseti için zararlı olduğunu ve orta büyüklükteki şehirlerde bu çeşitlerin yapılmasının çok daha doğru olduğunu savunuyoruz. Buna rağmen şehirlerimiz büyümekte devam edeceklerdir.

Bir doğa kanunu halinde bu, büyümenin hepsi kırsal alanların içerisinde cereyan edecek. Benim savunmam orada kırsal alanlarda olabildiğince çok belediye örgütlerinin ortaya çıkması ve bunları karşı bir direnmenin gösterilebileceği bir kuvvetin ortaya çıkarmasına olanak verecek sınırlarda bu işin dolaşması. Yüksek sınırlara gitmenin teşviki ile özellikle oralarda bu direnci de zayıflatan bir güzergâha konunun akıtılmasıdır. Bunun üzerinde de çok ısrarlıyım.

Fakat bunun yanısıra genede çok önemli ve bir mimar olarak üzerinde durmam gerekli olan bir noktayı belki soru çıkar diye saklamıştım. Sanayileşmenin ve şehirleşmenin etkisini kırsal alanlarda da görüyoruz. Köylerimizde bugün konutlarda kiralık ev var. Olmayan bir durum. Aile fertleri sayısı küçülmüş, köylerimizde elektrik enerjisi veya buna benzer diğer enerjiye bağımlı olarak çeşitli üretim durumları girmiştir. Bugün köyümüzde kağıt tamiri veya çarık yapımı yoktur, ama bunun yanısıra garaj vardır. Mühibüslerin bakım yeri vardır. Bunun gibi çünkü oraya gidip gelme şehirle bağlandığına göre bu gibi araçların yapım yeri olarak çeşitli çalışma alanları içerisine girmiştir.

Bu ulaşımın getirdiği kolaylıkla beraber yeni bir teknolojiye kırsal alanlarımızın içerisine girmiştir. Bizim Doğu Karadeniz bölgesinde yapmış olduğumuz inceleme, bu teknolojinin hatta sakıncalı bir biçimde kırsal alanların içerisine girmiş olduğundan, özellikle biriket imalinde pek uygun olmayan esvafta biriket imal ederek ve maliyeti de çok yüksek olmasına rağmen hiç de gereği olmadığı halde betonarme karkas yapı yapılarak köyün içerisine girmiş olan teknoloji vardır. O usta bunu İstanbul'da denediği ve oraya da İstanbul'un rengini götürebildiği için de çok mutluydu.

Doğu Karadeniz yöresinin ne denli rutubetli olduğu ve bu iklim karşısında bir yerel teknolojinin gelişiminin, ahşap konstrüksiyon arasında o yörenin bulabildiği taş büyüklüğündeki elemanlarla bunu kaplamak ve kendiliğinden havayı içerde doğal bir iklimlendirmeyi uygun hale getirebilecek olan doğal bir havalandırmayı temin edebilecek bir şekilde, dışardan olduğu gibi taşları serbest bırakıp iç yüzde de gayet ince bir alçı sıva ile kapatmanın odaların içerisinde son derece rahatça yaşanabilir bir iklimleme getirdiğini görüyoruz.

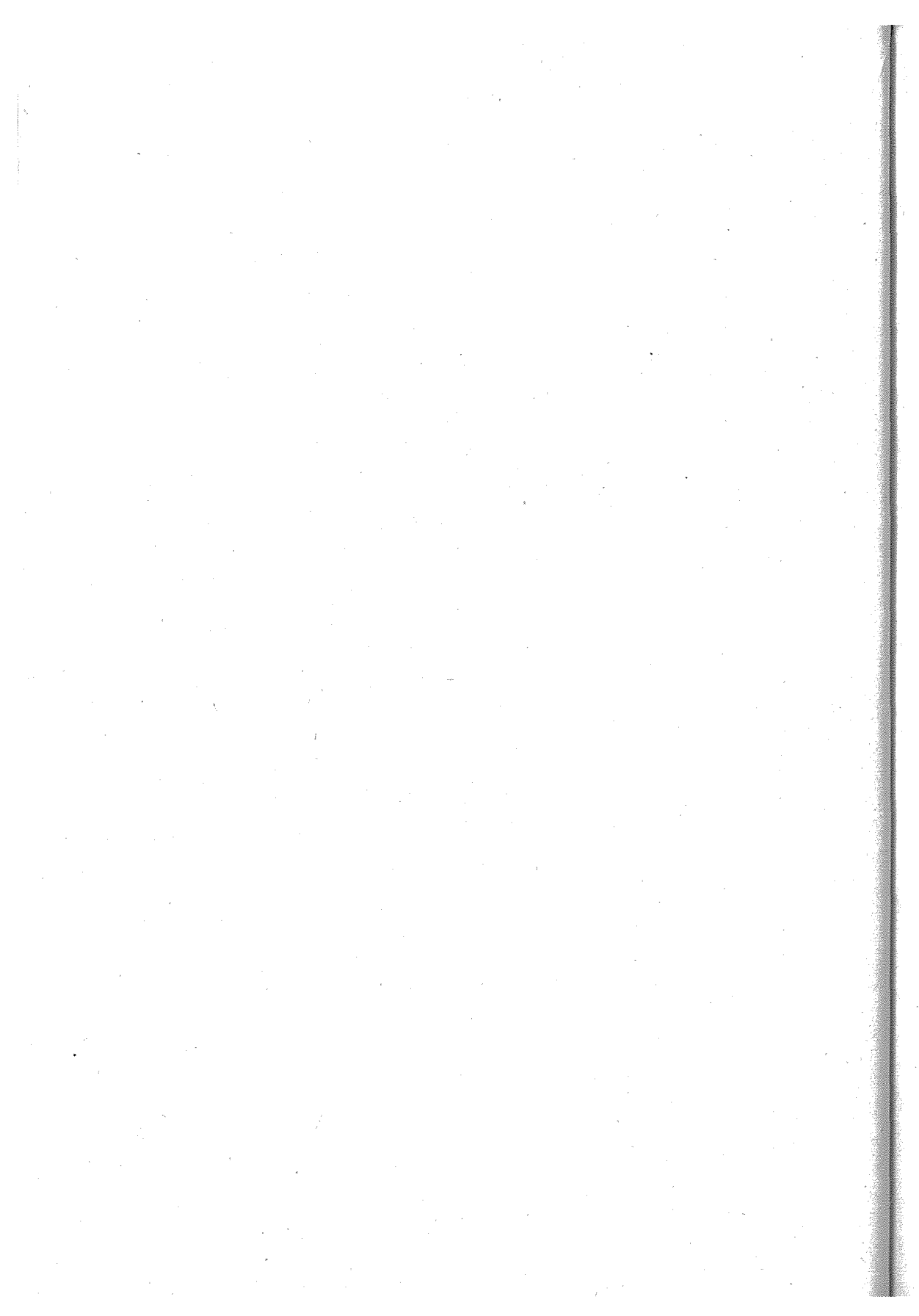
Biriket ise yaşanamaz halde idi. Bunun etkisinde olarak bu gelen yabancı teknoloji sadece bu yapıları yapmakla kalmayarak, eski yapıların yerini de almaya başladı. Benim kanımca ülkemizde şehirleşme ve sanayileşmenin kırsal alanlardaki en büyük etkisi, şehirlerin içerisinde kaybedip yerine koyamadığımız pek çok unsurlar gibi kırsal alanlarda da büyük kayıplara uğrayacağımız hususudur.

Karadeniz bölgesinde nasıl olsa tarım üretimi bitti. Şimdi onun yerini çay aldı. Çay da depolanmıyor ve çok az yaprağı bekliyor ; topladıkça o gün sepetlerle götürüp satıyor. Mayıs'tan Temmuz sonuna kadar ve böylece de senelerdir terkedilmiş bölgenin de kendine göre gelişmiş bir kültürü var. Bunların içerisinde muhakkak korunulması gerekli olanların olduğu kanısındayım. Nasıl şehirlerimiz içerisinde anıtlar kurulunun kabul etmiş olduğu şekilde birinci sınıf olarak isimlendirilmiş olan yapıyı yıkmıyorsak, kırsal

alanların içerisinde de bu şekilde bir sınıflamanın yapılması gerekli olduğu kanısındaım. Yerel mimari yönünden ve yerel yaşama koşullarının bizden sonraki nesillere aktarılması yönünden bu önemlidir.

Bir üçüncüsü de gene anıtlar kurulunun kabul etmiş olduğu ve birinci sınıf olarak adlandırılan binaya nasıl el sürülmüyorsa, birinci sınıf tarımsal topraklara da elimizi süremiyoruz. Buna da aynı şekilde bir yasaklama gelmiş ancak bana öyle geliyor ki bunun içerisindeki durumunda incelenmesi, ayrıca tarım toprakları yönünden de büyük önem taşımaktadır. Büyük bir sanayileşme ve şehirleşme süreci içerisinde hangi topraklardan ne kadar fedakârlığa gidebileceğidir. Belki bunun da tartışılarak bir açıklığa kavuşturulmasında yarar olduğu kanısındaım.

PANEL 2. TUR KONUŞMALARI

Özcan Altaban'ın Konuşması

Teşekkür ederim Sayın Başkan. Öncelikle Sayın Aslan Türe arkadaşımızın yaptığı açıklama için teşekkür ediyorum. Benim zikretmediğim bir yasayı daha buraya getirerek planlamanın bir kamu görevi olduğunu vurguladılar. Hatta sanıyorum milli savunma gerekçeleriyle getirilmiş bazı kurallar da var. 1000 Ha. büyüklüğü ile 250 bin nüfusu aşmamak ve yerleşmeler arasında en az şu kadar mesafe olması gibi. Bunlar millî güvenlik kurulunun getirdiği koşullar. Bu da gösteriyor ki, konuşmamda esas aldığım bakanlığın kuruluş yasası ve yasasının hükümlerine göre plan yapmanın tekrar zikredilen nizamname ile (7226 sayılı kanuna bağlı olarak çıkarılmış nizamname ile) kamu görevi olduğu vurgulanmış oluyor. Benim plan ve planlama yetkisi konusunda ilk konuşmamdaki bazı açıklamalar yanlış anlamaya yol açmış olabilir. Tabiki İmar İskân Bakanlığı, kuruluş kanuna göre (7116) çeşitli kademelerdeki yerleşmelerin planlarını yapma, yaptırma görevini yüklenmiştir. İmar yasasına göre öncelikle plan yapma yetkisi yerel idarelerindir. 1605'le gelen değişiklikler sonucu imar yasasının 26. maddesi ve 29. maddesi bakanlığa plan yapma konusunda (re'sen plan yapma konusunda) geniş yetkiler verilmiştir. Bunuda vurguluyorum. Fakat son gelişmeleri şu bakımdan vurgulamak istedim. Eğer Bakanlığın veya yerel idarelerin hazırladığı planlar içinde bir takım alanların ayrıntı planları kişilerce kooperatiflerce hazırlanıyorsa, buna diyeceğim yok. Ancak bakanlığa intikal eden konu bunları aşmıştır. Çoğunlukla bu büyük ebatlı dediğimiz plan örnekleri kırsal arazide yer almaktadır. Elbette ikinci konutta var, kıyı kesimlerinde. Ama metropoliten alanlarda planların dışında büyük ebatlı mevzii imar planı adı altında sahibi de kendisi, planlayıcısı da kendisi, parselleyicisi de kendisi veya kuruluşu, satıcısı da kendisi bir takım kuruluşlar karşımıza çıkmaktadır. Benim vurgulamak istediğim bu planları ek 7 - 8'le bugünkü imar yasası çerçevesi içinde kontrol etmemizin mümkün olmadığıdır.

Söyle ki, imar yasasında bilindiği gibi bir % 25 kaydı vardır. Yani % 25 kısmı kamuya terk edilebilir. Buna yasal olarak bıraktırabiliriz. Ama düşününki, 70 - 80 bin kişilik bir plan geliyor karşınıza ve özel şahıslarca hazırlanmış sahibi de kendisi. Bunlardan % 25'in üzerinde kamuya terk isteyemezsiniz. Yasal olarak ne yapacaksınız? Bunların planlarında ayırdığı yerleri satın alacaksınız, kamulaştıracaksınız. O zaman bu özel şahısların veya kuruluşların yaptıkları planlarla artan arsaları arazileri kentsel servislerin yapılması için piyasa değerleri üzerinden kamulaştıracaksınız. Bunun hesaplarını yaptık ve Ankara çevresine gelen bir büyük kooperatifte anlattığım şekilde kamuya dönüşen maliyet (1970'lerin başında) 700 milyona varıyordu. Bugün hesaplasak bu maliyetler 2 milyonu aşmıştır. Şunu söylemek istiyorum. Eğer

büyük kentler çevresinde özel şahıslara kuruluşlara büyük kent parçaları geliştirilmesi hakkı verilecekse, yeni kentler yaptırılacaksa, bunun kuralları getirilmelidir. Bugünkü kargaşa için imar yasası yönetmelikleri yetersizdir. Bunun için yeni kentsel gelişme veya planlama yasası adı altında bütün bu konuları içeren önlemler getirilmelidir. Aksi halde kamunun kaybı arttığı gibi kırsal alanlarında bu büyük gelişme önerileriyle paylaşılmasını acımasızca sömürülmesini önleyemeyiz.

Teşekkür ederim.

Selâmi Üner

Sayın Başkan sorulan sorunun cevabını biraz sonra açıklamak, yani bir defa söz almışken hepsini bir çırpıda bitirmek arzusunda'yım. Bakanlığımızın kırsal alanda çok büyük uygulamaları ve çok büyük bir deneyim birikimi vardır.

Bu afet politikası uygulaması nedeniyle bugüne kadar kırsal alandaki afet uygulamaları sadece fiziksel olarak gerçekleştirilmiş. Yıkılan yapının yerine yenisi veya yıkılmaya mütemayil yapının yerine tamir edilecek biçimde bir uygulama getirilmiş. Konuya sadece fiziksel olarak yaklaşılmaya çalışmıştır. Geçen yıldan itibaren yani 1978 yılının başından itibaren yapılan uygulamalarda, bu sorunlara sosyal ve ekonomik yönden yaklaşım getiren çözümler aranmaya başlanmış ve ilk uygulama Muş ve Varto'da üç ayrı yörelerde toplu yerleşimler biçiminde gerçekleştirme yoluna gidilmiştir. Aslında doğu Anadolu'da çok sözü edilen ve hiç kimsenin de yeteri kadar tanıdığına inandığını da sanmıyorum. 1978 yılı içinde 192 yerleşim yerinde 8000 konut üretilmiştir. Bakanlığımızca 2,5 milyar liralık yatırım götürülmüştür. Bu sadece fiziksel yatırım olarak kalmış. Bu hiç bir biçimde üretime dönüştürülememiştir ve ölü yatırım olarak kalmıştır. Bu gerçek anlamda sosya - ekonomik bir yaklaşımla düşünülseydi belki daha yararlı, daha faydalı bir konuma gelebilirdi. Bu uygulamaların büyük bir kısmında arkadaşımın zaten sözü bana aktardılar. Köy işleri ve Kooperatifler Bakanlığıyla müşterek çalışmalarımız halende sürmektedir. Alt yapılar birlikte yürütülmektedir.

Bu açıklamalarımın sonra yasalar hakkında çok söz edildi. Yasalar hakkında düzenleyici ve yol gösterici niteliktedir. Yasaları uygulayanlar dejenere ederler. Uygulayanın cesaretine, uygulayanın görüşüne göre yasa bozulur. O bakımdan yasalarda çok konular enine boyuna yer almıştır. Açınca her yasada bir açıklık bulmamız mümkündür. Fakat uygulamada, uygulayıcı kişiler bunları kendi görüş ve bakış açılarına göre değiştirir. İşte burada dejenerasyon, işte burada kargaşa başlar. Fikir kargaşası olan yasayla kendi fikrine uygun biçimde kargaşaya dönüştürürse o yasaya gerçekten tatbik

kabiliyetini ya da bütün yürürlüğünü kaybeder. Onun için yasalar bir bütünlük içinde anlaşılır. O bütünlük içinde ülke çıkarlarını, bu biçimde her kişi tarafından uygulanırsa işler o kadar önemli bir kısıtlayıcı niteliği yoktur. Biz köy ve kent ayrımı yapmıyoruz derken, ülke düzeyinde bu konuları düşünüyörüz. Aslında belki üzerinde çok iyi düşünmek lâzım.

Bir tabir kullanacağım ama bu şahsi görüşümdür. Bakanlığımın bir görüşü değildir. Acaba biz şu anda ülkemizde köyleşen büyük kentlerle karşı karşıyayız. Bunu hiç düşündük mü? Ben köyleşen büyük kentlerle karşıkarşıya olduğumuz kanısındayım. Bu sorun çok önemli. Yani köy - kent diye ayrım yapmak bir yerde vatandaşı bir takım komplekslerin içine itmek anlamına gelir. Bu yurttta oturan herkes bu vatanın vatandaşıdır. Birisinin sadece oturma ünitesi değişiktir. Yaşam koşulları aynı düzeye getirilmesi için gerekli önlemler geliştirilmelidir. Ayrım yapmak yerine metropoliten alanların yönetim biçimi konusu bugün ortadır ve Bakanlıklar arası imar koordinasyon kurulunun gündemine getirilmiştir.

Bakanlıklar arası İmar Koordinasyon Kurulu dün arkadaşlarımızın da bahsettiği gibi 1975 yılında Bakanlar Kurulu kararnamesi ile kurulmuş ve imar hareketleriyle sınaı yatırımlarla ilgili, kentleşmeyle ilgili bakanlıkların İmar İskân Bakanlığı başkanlığında teşekkül edilen bir komisyondur. Alt kurulları da vardır ve bölgesel ölçekte yatırımlar arasında koordinasyonun dengeleyici ve uyumu sağlayıcı kurul olarak görev yapmaktadır. Metropoliten alanların yönetimi de bu kurulun gündemine gelmiştir. Aslında bugün uygulamasına seçilen köy - kentelerin yönetimleri de bir sorun halinde açıkta durmaktadır. Başbakanlıktan Bakanlığımıza bunların uygun bir kurulda, ki en büyük koordinasyon bakanlığı, bugün İmar ve İskân Bakanlığıdır. Bu koordinasyon kurullarından birisinin gündemine ithal edilmesi ile oradan bir sonuç alınması için o da köy - kentlerin yönetim biçimiyle gündeme alınmıştır. Yasalar ve yetki kargaşası konusu gerçekten üzerinde durulacak bir konu. Yasalarla bazı bakınlıklara uygulayıcı bakanlıkların, uygulayıcı kuruluşların görevlerinde bazı ikilemeler söz konusudur. Başbakanlık bu konuyu büyük bir gayretle ele almış son aşamasına kadar hazırlıkları getirmiştir. Çeşitli bakanlıkların görevlerinin yeniden belirlenmesi ve özellikle görev kapsamlarına giren hususların kesin çizgilerle ayrılması biçiminde bu çalışmada son aşamaya kadar gelmiş ve belkide ilgili yerlere sunulmuştur.

Şu anda sorulan soru kentsel yerleşim alanları düzenlemesi ile ilgili sorudur. Çok özür diliyerek şunu ifade etmek isterim. Biz yeni kentsel yerleşim alanları düzenlemesi konusunun bu tür bir topluluk arasında tartışmayı çok faydalı gördük ve bunu öyle bir ortamda tartışmak için gerekli hazırlık çalışmalarına başladık. Ancak şunu evvela ifade etmek istiyorum. Çok

arkadaşımızın yakındığı arsa spekülasyonu özellikle imar planlarının getirdiği rantı başkaları bugün değerlendirir. Planlarla getirilen arazi üzerindeki rantlar, arazinin arsaya dönüştürülmesi alt yapının devlet tarafından veya yerel yönetim kamu tarafında, daha doğrusu kamuca karşılanması ve bu rantların da arsa sahiplerinin veya arsa spekülatörlerinin cebine gitmesi anlamını taşır. Şu anda ülkemizde kentleşmede ve konutta en büyük darboğazın arsa olduğu fikri yaygındır. Arsa maliyeti konut maliyetinin yarısına kadar yükselmiştir. Kent içi veya kentsel alanlarda, öncelikle kentsel alanlarda konuta ayrılacak bölümlerin veya gelişme alanlarının kamu eline geçirilmesi ve planların, planlarla arazinin kamuya mal edilmesinin aynı anda plan kararı ile birlikte getirilmesi koşulu esas alınmıştır. Arsa spekülasyonunu ve hisseli satışlarla ilgili yarın açılacak birçok davalar için konu baştan son derece sıkı tutulmuştur. Bu çalışmalar çoğu arkadaşlarımızca yanlış anlaşılmuştur. Aslında konu yalnız arsa spekülatörlerince veya ilerde açılacak bedel davalarına esas alınacak biçimde hisseli satışları önlemek için yapılmıştır.

Kamu yararı düşünülerek bu proje açıklanmamıştır. Projenin açıklanmamasının sebeplerinden birisi de aslında 17.5.1979 tarih, 7 / 17591 sayılı Bakanlar Kurulu kararıdır. Bu kararla Bakanlığımıza bu görev verilmiştir. Bu göreve uygun biçimde çalışmalar başlatılmış ve bu görev, bir proje biçimine dönüştürülmeye gayret sarfedilmiştir. Ancak bu dönüşüm yapıldıktan sonra üzerinde tartışmaya açılacak bir durum yaratılmıştır. Aksi halde bir bakanlık olarak Bakanlar Kurulu kararnamesini tartışmaya açmış olurduk ki, bu bizim görev anlayışımıza, yetki anlayışımıza ters düşer. Şu andan itibaren bir takım gelişmeler olmuştur ve gerçekleşme başlamıştır. Zaten bunu tartışmaya açmak istiyoruz. Yalnız burada çok önemli iki nokta var. Şu anda seçilen Ankara, İstanbul ve İzmir'deki üç yeni yerleşme alanı, tabii ve doğal sınırlara dayandırılmıştır. (Arsa miktarlarının da rakamlarla verebilirim fakat rakamlarla aklınızı karıştırmak istemiyorum). Bu arsalar iki bölümden teşekkül eder. Bir bölümü kamu elindeki arsalar. Diğer bölümü kamuya mal edilerek kamulaştırma yoluyla elde edilecek arsalar.

Kamu elindeki arsalar 775 sayılı gecekondu yasası hükümlerine göre işlem görmek zorundadır. Çünkü o bölgeler 775 sayılı Gecekondu Önleme Yasası hükümlerine göre Mesken Genel Müdürlüğü'ne intikal etmiştir. Kamulaştırılan arsalar bakanlığımıza bağlı arsa ofisi yasası hükümlerine göre kamulaştırılmış ve arsa ofisi yasası hükümlerine göre değerlendirme durumunda olan arsalar. Yani iki tür uygulama söz konusudur. Bu hiç bir zaman tüm anlamıyla bir konut sorununa çözüm getirecek anlamını taşımaz. Ancak bir başlangıçtır. Giderek büyük kentte ve ülke ölçeğinde gelişen yerlere yaymak için düşünülen ve bu politikalar çerçevesinde yürütülecek bir projedir.

Her şeyden evvel bir arsanın alımında kamulaştırılmasında hazineye girmesi lazım gelen değer artış vergisi ödenmeden bu arsalar normal piyasa bedeli üzerinden satılır. Tapuda hilleli olarak işlem görür. Bu kamuya dönüş iki yönlü olmakta. Ayrıca hileli satışlarla tapuda az gösterip açıktan para ödeme yapılır. Yani serseri para döner. İşte bu serseri para maalesef bu tip işlemlerde yürürlüktedir. Büyük kentlerimizde, giderek küçük kentlerimizde de yayılmak durumundadır. Bunun büyük ölçüde arsa ile bugün için önlemek yoluna gidilmiştir.

Biraz evvel bahsettim bir yasal yetkimiz daha vardır. Bakanlığımız bu yetkiyi de kesin olarak kullanmaya kararlıdır. Bütün yerleşim alanlarında öncelikli alım arazi üzerinde her neresinde olursa olsun plan koşullarına uygun biçimde plan kararları gereğince oralarda öncelikli alım yetkisini kullanmak niyetindedir. Bu yılda, bu uygulamaya geçecek ve bunu takiben yeni yerleşim alanlarını ülke ölçeğine yaymayı planlıyacak biçimde çalışmalarını sürdürmektedir. Şimdilik bu kadar açıklayabileceğim bu hususta da özellikle bu konuda emek sarfetmiş kişilerin görüşlerini önerilerini ve bize uygulamalarda yol gösterici tekliflerini de almak üzere ayrı bir toplantı tertipliyeceğimizi belirtirim.

Mübeccel Kıray

Bir günden öbür güne büyük sorunlar yaratan ilişkilerinin içerisinden (örneğin : yayılan metropoliten alanlar, kıyılar, arsalar, spekülasyonlar serseri para onu çok iyi biliyorum). Tekrar teorik bir tarafa dönmek zor olacak. Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak düzeni stane periyodığın içine sığmıyor. Bu günlerde yazılanlar öyle bir oşür kelimesi, bir de tımar kelimesiyle geliştirilmez.

Şimdi gelelim tekrar benim bahsettiğim "kaba koşut sistemler" meselesine kaba koşut, yani kabaca paralel giden, ulusal seviyede ve enternasyonel seviyede büyük girişimlerin kır kesimine girişimin yarattığı bir sistem. İkincisi devlet ve kanunlar yeni gelişmelerle, kontrollerle, planlarla gelişen sistem. Bir de kırsal kesimin kendi iç dinamiğinin yarattığı patronaj sistemi dediğim çeşitli aşamalarda, çeşitli yörelerde değişik tarzlar gösteren, fakat hepsinde aynı özelliğin (yani bir himaye düzeninin söz konusu olduğu düzenin) girişiminin bu patronaj sisteminin mekansal yönü üstünde de bir kaç kelime söylemek istiyorum. Burada hepimiz mekanla çok ilişkiliz. Bu mekansal yön acaba nasıl belirliyor? Burada bir miktarda bu günlerde çok konuştuğumuz değişen mekan, şehir yerleşme yeri vs. meselesine de biraz girmek mümkün olacak zannediyorum. Enternasyonel ve ulusal gelişmeler metropoliten gelişmeleri ortaya çıkarıyor. Her toplumsal ve ekonomik

hadisenin tabi bir mekansal yansıması vardır. Devletsel gelişmenin veya hizmet götürmenin vs. nin de kendisine göre bir mekansal yönü vardır. Fakat patronaj sisteminin gelişmesinin ilginç tarafı, metropoliten şehir meselesine değil, alt seviyede birincil, ikincil ve üçüncül seviyedeki yerleşme hiyerarşisinin alt kademelerinde kendisini belli etmesidir. Patronaj sistemlere her zaman orta çaplı tarımsal girişimcilerin kendi içlerinde daha çok aile girişimcisi olarak beliriyor. İşte kim için emek kullanıyor vs. onlara da girmeyeceğim. Fakat orta çaplı tarım girişimcilerini, orta çaplı çiftçiler ortaya çıktıktan sonra, onların çıkış düzenleri ve onların pazara veya daha büyük topluma atılma düzenleri patronaj sistemini özellikle kullanıyor ve onların bu düzenin ikincil merkezleri (belkide kasabaları diyebiliriz, kasabaları ve kasabalardan sonraki ikinci ticaret merkezlerini özellikle etkiliyor.

Şimdi bu teorik gözlemi acaba yerleşme düzenlerinde bu seminerin çok ilgili olduğu yerleşme düzenleri meselesi içinde ne gibi bir yeri var. Osmanlılar'da da bir mekân düzeni ve bir hiyerarşi vardı. Yahut benim İzmir kitabımda anlattığım gibi hiyerarşi vardı. O düzenin gerektirdiği bugünkü metropoliten gelişme ile beraber, yani ulusal ve enternasyonal ilişkilerin ortaya çıkardığı büyük yerleşmeler onların etkileşiminin aşağıya kadar inmesi düzeyinin içerisinde de bir etkileşim var. Devlet sisteminin getirdiği düzende de var. Diyorum ki, eğer Türkiye'de bugün çok önemli yer tutan orta çiftçi tabakası var. (Bunlar son derece kendi çıkarlarına dönük mahalli politik düzeni molüküle edici kuvvete sahip kimselerdir.) Onların mekana yansıması da tekrar ikinci, üçüncü yani köy - kent veyahut merkez köy veyahut kasaba dediğimiz yerde çok önemli bir mekana yansıma oluyor.

Şimdi siz, metropoliten gelişme ile enternasyonal ilişkilerde metropoliten merkezleri düşünebilirsiniz. Fakat eğer kırsal yöreyi düşünüyorsanız hele bugünkü Türkiye'yi düşünüyorsanız çeşitli şekillerde görünen patronaj sisteminin alt yerleşmelerini bilmelisiniz. Bugün kırsal kentsel ilişkiler içerisinde elbette metropoliten gelişme çok farklı bir gelişmedir. Ama alttan ve iç dinamikten geliyorsanız orda çiftçiyi patronaj sisteminin ve onların yerleştiği kasabamsı ikincil merkezlerin gözden uzak tutulmaması hususuna müdahale edeceksiniz. Oradan da edebilirsiniz.

Teşekkür ederim.

Kutlu Somel

Bu kolokyumun ilk gününde Tosun Arıcanlı ile beraber geliştirmeye çalıştığımız bazı tezleri savunduk. Bunlarda şunu vurguladık : Kırsal yörelerde ekonomik güç bir ölçü olarak alındığında sert ve hızlı bir polarizasyon var. Bunun yanında şunu da vurguladık. Bunun görüntülerinde çeşitlenme çok.

Sorun ilk söylediğimiz bir kutuplaşmanın vereceği izlenimlerden çok daha kompleks özellikle bu kolokyumda vurgulanan kırsal alanlardaki gelişmeyle, kentleşmenin arasındaki ilişkileri saptamak yönünden sorunun gerçekten kompleks olduğunu vurguladık. Ben buna bağlantılı olarak bugün tekrar büyük amaçları güden büyük (adeta özlem seviyesinde olan) bir takım projeleri, bir takım bürokratik çözümlerin fazla etkili olamayacağını vurguladım. Burada isterseniz buna toprak reformu, köy - kentler gibi örnekleri de bu büyük projelerin içine soktuğumu söyleyerek belirteyim. Çünkü bunların en büyük sorunu bu çeşitlilikleri değişim sürecindeki, bu çeşitlilikleri bu kadar geniş bir görüş açısından kaale alamayacakları, dolayısıyla çözümlerin etkisiz olacağı yönünden vurgulamak isterim.

Diğer yönden şu izlenimi de tebliğ ediyorum. Kavram kargaşalığından öte bir amaç ve araç kargaşalığı var. Yani bu ikisinin birbirine karıştırılması gibi bir sorun var. Özlemlerimiz yapılmak istenen şeyler, siyasal hedefler vs. araçlarla karıştırılıyor. Bir örnek vereyim : (bu olası bir örnek değil fakat sanıyorum bunun da özlemeyenler yok değil) Bazı kişiler kentsel alanlarda toprak alım satımından aşırı kâr ediyorlar. Bu bir gerçek, çözüm ne olabilir ; düşünülüyor, taşınıyor toprakları kamulaştırılalım biz satalım deniyor. Ortada bir talep varsa topraklar eninde sonunda satılacaktır. Gene baştaki duruma dönülecektir. Sorunlar bu kadar basit değildir. Soruna bu basit yaklaşımlarla yaklaşmak, bu basit yaklaşımlarla çözüm aramak tarihimize geçen eğitim sorununa okulları kapatarak çözüm arayanların yaklaşımıyla özdeştir. Söyliyeceğim bu kadar.

Hande Suher

Kırsal kentleşme süreci içerisinde kırsal alan gibi düşünüyorum konuyu. Yani ayrı ayrı düşünemiyorum. Şöyle bir kentleşme süreci var. Burada da bir kırsal alan var gibi düşünemiyorum. Kırsal alanı, kentleşme sürecinde bütün bu yan yöre alanları orta büyüklükte, büyük şehir, metropoliten şehir hepsinin etrafında olanlar olarak aldığım vakit ; bunu bugün bizim kalkınmada belirtilen hedefleri yönünde, aradaki tek uygulama aracı olarak bir bölge planının zorunluluğuna işaret etmek gerekli oluyor. Böylesine tek başına ne bir şehir planı, ne bir kırsal alan, ne bir köy planı düşünülür, bunların hepsi bir bütündür.

Sayın Müsteşarın biraz evvel belirttikleri gibi Sayın Somel'in ısrarla durduğu uygulamaya başlayalım. "Kentsel plan" nedir ? Ne düşünüyorsak kent için uygulamalar aracı olan "kırsal plan" nedir ? Kır için ne düşünüyorsak uygulama aracı gibi tahmin işlemi yaptığımız planlamalar içerisinde bulunduğumuz özendirdiğimiz sanayileşme süreci var. Onunla beraber devam eden

bir şehirleşme sürecinin içerisindeyiz. Bundan ötürü ben konuyu hep bu süreç içerisinde tüm olarak görüyorum. Hep rededilen, üzerinde çalışılmayan bölge planları var. Esasında bölge planlarıyla konunun içerisine girsek bu tip bölgeler arası farklılığı bertaraf edebilecek olan bir teknik olarak geliştirilebilir, hem de kırsal alanların kentleşme sürecindeki durumu çok daha kolay tahdit edilebilir. O bakımdan teker teker yaşanmadığımıza göre ayrıca ek olarak söylüyorum ki biraz evvelde vurgulandı ; sayın tartışmacının dediği, ülkemizin tarihsel gelişme süreci içerisinde bugünkü yerleşme sistemi, bağımsızlığını yeni almış ülkelerin tek şehirle işe başlaması durumu değildir. Bu tarihsel süreç içerisinde bizim hemen her büyük yerleşmelerimiz, ülke mekanına serpilmiş durumda. Bu bakımdan bizim bunun içerisinde sanki tek şehrimiz varda, geride kalan 767.000 km². yi kır alanıymış gibi mütala etmek ; bir kırsal sistem yaratmanın karşısında olur.

Gene karşısında olduğu için, Köy İşleri ve Kooperatifler Bakanlığı'nda bu konuya " sektörel yönden yaşanmış olmasını çok iyi karşılıyorum ", demişti. Çünkü bu da çok yanlış bir yaşam olabilir. Anlaşmamız gerekli, buralarda Sayın Somel haklı. Planı - planlamayla, aracı - amaçla, veriyi - hedefle karıştırdığımız müddetçe bizim bunların içinden çıkmamıza tabi imkân yok. Bizim burada açık ve seçik bilmemiz lazım gelir. Sayın Altaban'ı son derece haklı buluyorum. Belki de bu konu üzerinde ortak çalışmalarımız olduğu için ve bugün büyük şehirlerin Nazım Plan Bürolarının en önemli sorununun çevrelerindeki yeni şehirler olduğunu çok yakinen biliyorum. O konuyla sorumlu olduğumuz zaman üzerinde durduğumuz konuydu, o günden bugüne devam ediyor.

Ben ki çok gençlik zamanlarının çalışmalarını bir yeni şehir savunucusu olarak geçirmeme rağmen, bugün gazetenin ve televizyonun yayınların karşısında utanç duyuyorum. Çünkü onlar yenişehir değil. Onlar belirli bir yerleşme düzeninin uygulayıcı araçları değil. Benim endişem kırsal alanların, onların ziyan olması boyutunda ve en önemli sorun olarakta bunu görüyorum. Hakikaten Nazım Plan Bürolarımızın bugün üç büyük şehrimizde karşı karşıya kaldıkları en ağır sorunun da bu olduğu kanısındayım. Bugünkü yasalarımızla çözümlenecek kanunlar için, bu alanlardan birinci derecede istimlak edilecek yerler tarih koyarak fiyatlarını dondurmak üzere istimlak etmek durumundayız. Bütün bunların hepsini belirleyici şekilde Altaban'ında söylemiş olduğu gibi yeni yasaların getirilmesi gereklidir. Sayın Somel yasalarla olmaz diyor, ama henüz bu olayı olmadığına göre bu yasayı veya bu düzeni getirmek durumundayız. Bence bugün şehirlerin etrafındaki alanların çektiği en büyük sıkıntı şehirlerin orasını sömürmesi olabilir.

**PANEL TARTIŖMALARINDAN
ÇIKAN SONUÇLAR**

KENTLEŞME SÜRECİ VE KIRSAL ALANLAR KOLOKYUMU PANEL SONUÇLARI (*)

I — KIRSAL ALANLARDA DAR BOĞAZLAR VE SORUNLAR

1. İMAR VE İSKAN BAKANLIĞI'NIN KURULUŞ YAYASINDAKİ ESASLAR VE İMAR YASASI, KENT; KASABA İMAR PLANI YAPIMINI SAĞLAMAKLA BİRLİKTE, KIRSAL ALAN PLANLAMASINI DOĞRUDAN KONU YAPAMAMAKTADIR. KIRSAL ALANLAR, ANCAK MAKRO ÖLÇEKTE BÖLGE PLANLARI İÇİNDE ELE ALINMAKTADIR. BÖLGE PLANLAMA ÇALIŞMALARI ÇOK SINIRLI BİR DÜZEYDE SÜRDÜRÜLMEKTE VE "ÜLKE PLANLAMA" İLE GEREKLİ VE ZORUNLU BİR ORGANİK BAĞI GELİŞTİREMEMİŞ BULUNMAKTADIR. METROPOLİTEN ALANLAR İÇİNDEKİ KIRSAL ALANLARIN İSE SINIRLARI ÇİZİLMEMİŞ, NİTELİKLERİNE UYGUN PLAN KARARLARI GELİŞTİRİLMEMİŞTİR.
2. İMAR YASASI VE BAĞLI YÖNETMELİKLERE GÖRE HERNEKADAR ÇEVRE DÜZENİ PLANLARI YAPILMASI GETİRİLMİŞSE DE, BU ANCAK KENTSEL YERLEŞMELER ÇERÇEVESİNDEKİ DOĞA REZERVLERİNİ KORUMAYA VE TOPLUM KULLANIMINA DÖNÜK BAZI DÜZENLEMELERE OLANAK GETİRMEKTE, FAKAT ÜLKEDEKİ KIRSAL ALANLARIN, BÜTÜN İÇİN BİR FİZİKİ PLAN ELDE ETMEYE YETMEMEKTEDİR. ÜLKENİN BÜTÜNÜ İÇİN İSE BİR ÜLKE FİZİKİ PLANI HENÜZ YAPILAMAMIŞTIR. BU DA ÇOK ÖNEMLİ BİR EKSİK OLARAK GÖZÜKMEKTEDİR.
3. ÜLKEMİZDE KIRSAL ALANLARLA İLGİLİ GİRİŞİMLERDE ÜLKESEL MEKÂNIN BİR BÜTÜN KABUL EDİLMESİ VE KENTSEL KÖYSEL KADEMELENME İÇİNDE BİR MEKÂNSAL ÖRGÜTLENME YARATILMASINA ÇALIŞMAKLA BİRLİKTE, "ÜLKESEL MEKÂN ORGANİZASYONU" KAVRAMI VE BU KAVRAM İÇİNDE DE ÜLKE DÜZENLEME İLKELERİ GETİRİLMEMİŞ VE YASAL OLARAK YERLEŞTİRİLMEMİŞTİR.

(*) Sunulan sonuç - sentez denemesi, kolokyum ve panel grubu tartışmalarını izleyerek, bu amaçla oluşturulmuş ve Prof. Mehmet Çubuk (İDGSA Ş. A. Enstitüsü Gn. Sekreteri) - Doç. Dr. İlhan Tekeli (ODTÜ Şehir ve Bölge P1. Bölümü Öğr. Üyesi) - Özcan Altaban (Ankara Nazım Plan Bürosu uzmanı, mimar ve kent plancısı) - Yusuf Okçuoğlu (TMMOB Ş. P. M. M. Odası Başkanı) - Murat Diren (TMMOB ŞPMMO İst. Temsilcisi, Şehir plancısı) dan oluşan komisyon tarafından derlenmiştir.

4. KIRSAL ALANLARLA KENTLERİN ÖLÇÜSÜZ VE DENETİMSİZ YAYILMASI BÜYÜK SORUNLAR YARATMAKTADIR. HERNEKADAR KÖY YERLEŞİM ALANLARI YASAL BİR STATÜYE SAHİP İSE DE, ÜLKESEL SEÇMELERDE, TÜMÜNDE HENÜZ KIRSAL ARAZI KULLANIM KARARLARI VE ENVANTERİ YAPILMAMIŞTIR.
5. ÜLKEDE TAM BELİRMİŞ BİR KIRSAL KALKINMA POLİTİKASI VE PLANLI KALKINMA ÖNLEMLERİ GELİŞTİRİLEMEMİŞ YİNE, KIR KALKINMASI VE PLANLAMASI KONUSUNDA HENÜZ BİR EĞİTİM DE BAŞLATILAMAMIŞTIR.
6. ÜLKEDE TARIMSAL ÜRETİM DAĞINIK VE TAMAMLAYICI OLMAYAN NİTELİKTE OLUP, KIRSAL NÜFUS DA ÜRETİMİN DIŞINDA KALMIŞ VE ÜRETİLEN ARTI DEĞERDEN YARARLANDIRILAMAMIŞ, KIRSAL ALANLARDA TOPLUMSAL HAK GÖZETME (SOSYAL ADALET) HENÜZ SAĞLANAMAMIŞTIR.
7. HALEN ÜLKEDE SEKTÖREL NİTELİKLİ PLANLAMA GÖRÜŞLERİ GEÇERLİ OLUP, MEKÂNSAL BOYUTU OLMAYAN KALKINMA PLAN KARARLARIYLA YÖNLENDİRİLEN YATIRIMLAR BİRBİRİNİ TAMAMLAYAN, ÇOĞU KEZ DE UYGUN OLMAYAN, TUTARSIZ FİZİKİ DESENLER VERMEKTEDİR. ÜLKE, BÖLGE ÖLÇEĞİNDEN GELEN VERİLERDEN YOKSUN SANAYİ YER SEÇİM KARARLARI İLE KIRSAL ALANLARI ETKİLEYEN (ÇOĞU ZAMAN ZEDELEYEN VE YOK EDEN) ÖNEMLİ AKSAKLIKLAR YARATMAKTADIR.
8. KIRSAL FAALİYETLERİN ULUSAL EKONOMİYE KATKISI GEREĞİ GİBİ SAĞLANMAMIŞTIR.
9. KIRSAL ALANLARDA ORMAN KÖYLERİNİN NET GELİŞMESİNE KATKIDA BULUNULMAMAKTADIR. ORMAN KÖYLERİNİN NÜFUSUNUN ULUSAL ÖLÇEKTE DİKKATLE İZLENMESİ GEREKEN BİR OLGU HALİNE GELMEKTEDİR.
10. ÜLKEMİZDE TARIM SEKTÖRÜ HALKI BESLEYEN, DÖVİZ SAĞLAYAN, AYNI ZAMANDA SANAYİLEŞME VE ULAŞIM SEKTÖRÜNE PAZAR NİTELİĞİ GÖSTEREN BİR SEKTÖR OLUP EKONOMİMİZDE ÖNEMLİ YER TUTMAKTADIR.
AMA BUNA KARŞIN KIRSAL ALANLARDAKİ YETERSİZ ALTYAPI VE TEKNOLOJİK BİLGİ EKSİKLİĞİ TÜRKİYE'NİN DOĞAL KAYNAK KULLANIMINI OLMASI GEREKENE GÖRE DÜŞÜK POTANSİYELE TUTMAKTADIR.
SANAYİ YERLEŞMELERİ TARIM TOPRAKLARINI KULLANMAK-

TA, BÖYLECE ÖNEMLİ DERECEDE TARIMSAL TOPRAK KAYBI OLMAKTADIR. BU İŞE, ÜRETİMDE MALİYETİ ARTIRMAKTA VE RİMLİLİĞİ DÜŞÜRMEKTE, AYNI ZAMANDA SU VE TOPRAK KİRLENMESİ YARATARAK TARIMSAL ÜRETİMİN GİDEREK AZALMASINA NEDEN OLMAKTADIR.

II — KIRSAL ALANLARIN KALKINMA VE PLANLAMASINDA ÖNERİLER

1. KALKINMANIN HIZLANMASI İÇİN TARIM SEKTÖRÜNÜN GÖSTERDİĞİ POTANSİYE KULLANILMALIDIR.
2. KENTSEL VE KÖYSEL KADEMELENME YARATILARAK ÜLKESEL MEKÂN ORGANİZASYONUNA GİDİLMELİ VE MEKANSAL ÖRGÜTLENME İÇİN“ÜLKE DÜZENLEME” NİN KURUMSALLAŞMASI YASAL OLARAK SAĞLANMALIDIR.
3. KIRSAL PLANLAMADA DOĞAL KAYNAKLAR DEĞERLENDİRİLMELİ, FİZİKSEL YAPI ÖNERİLERİ ÜRETİM POTANSİYELİNE GÖRE GETİRİLMELİDİR.
4. KIRSAL ALANLARDA, BİLHASSA ORMAN KÖYLERİNDE ARTAN NÜFUSUN KENTLERE AKMASI, OLUŞTURULACAK ARA KADEME MERKEZLERİNE YÖNLENDİRİLMELİDİR.
5. KIRSAL - KENTSEL AYIRIM YAPILMAKSIZIN, FAKAT EKONOMİK - SEKTÖREL YAKLAŞIMLA BÜTÜNLEŞEN BİR FİZİKİ PLANLAMA ANLAYIŞI KABUL EDİLMELİDİR.
6. KIRSAL KALKINMADA, KIRSAL NÜFUS ÜRETİME KATILMALI ÜRETİLEN ARTI DEĞERDEN YARARLANILMALI GELİR DAĞILIMINDA DENGELEME SAĞLANMALIDIR.
7. 5 YILLIK KALKINMA PLANLARININ PROGRAMLARI DÜZENLEYİCİ VE ÖZENDİRİCİ OLMALI VE KIRSAL ALAN KALKINMASINDA YARARLANILACAK İNSAN GÜCÜ YETİŞTİRİLMELİDİR. BUNUN İÇİN KIRSAL NÜFUSUN EĞİTİMİ VE YÖNETİM ELEMANLARI SAĞLANABİLMESİ İÇİN LİSANS ÜSTÜ EĞİTİME AĞIRLIK VERİLMELİDİR.
8. DÜNYADA OLDUĞU GİBİ ÜLKEMİZDE DE GIDA AÇIĞININ KAPATILMASI KIRSAL ALANLARIN DÜZENLENMESİNE ÖNEM VERİL-

MESİNİ GEREKTİRMEKTEDİR.

- BU NEDENLE ULUSAL ARAŞTIRMA VE GELİŞTİRME PROGRAMLARI YAPILMALI, ARAŞTIRMACILAR YETİŞTİRİLMELİ VE ARAŞTIRMA İSTASYONLARI KURULMALIDIR.

- ÇEŞİTLİ DİSİPLİNLERDE YETİŞMİŞ ARAŞTIRMACILAR BİRLİŞTİRİLMELİ, ARAŞTIRMALAR BÜTÜNLEŞTİRİLMELİDİR.

- ÜLKE GIDA AÇIĞININ KAPATILMASI İÇİN KIRSAL ALANLARA YAPILACAK YATIRIMLARA GEREKLİ MALİ KAYNAKLAR YARATILMALIDIR.

- KIRSAL PLANLAMA VE TARIMSAL ÜRETİM PLANLAMASI BÖLGE PLANLAMASI İÇİNDE YER ALMALI VE ONUN TAMAMLAYICISI OLMALIDIR. BU ÜRETİMİN PLANLAMA DESENİ BÖLGELERİN EKONOMİK, EKOLOJİK AVANTAJLARI İLE TOPLUM İSTEKLERİNİ GÖZÖNÜNDE TUTMALIDIR.

- HERŞEYDEN ÖNCE ÜLKE VE KIRSAL ALAN KALKINMASINA UYGUN TOPLUM POLİTİKALARI GELİŞTİRİLMELİDİR.

9. KIRSAL ALANLARDA YETERLİ VE GEREKLİ ALTYAPI VE TEKNOLOJİK BİLGİLENME SAĞLANARAK ÜLKE DOĞAL KOŞULLARI BİRKAÇ KATI POTANSİYELE ULAŞTIRILMALIDIR.
10. YASALAR VE PLANLARLA GETİRİLEN OLUMSUZ YASAKLAR ORTADAN KALDIRILMALI, ÖZENDİRİCİLER GETİRİLMELİDİR.
11. KIRSAL ÇEVRENİN PLANLAMA VE KORUNMASINDA BİR YASAL VE KURUMSAL BÜTÜNLÜK VE EŞGÜDÜM SAĞLANMALIDIR.
12. METROPOLİTEN ALANLAR İÇİNDE KIRSAL ALAN SINIRLARI ÇİZİLMELİDİR. DOLAYISIYLA METROPOLİTEN ALAN PLANLARI ALT BÖLGE VE BÖLGE PLANLARI İLE BİRLİKTE YENİDEN ELE ALINMALIDIR.
13. METROPOLİTEN ALANLAR İÇİNDE KIRSAL ALANLARIN KORUNMASI İÇİN YÖRE HALKININ, ÖZELLİKLE KIRSAL NÜFUSUN ÖRGÜTLENMESİ GEREKMEKTEDİR. BU AMAÇLA KIRSAL NÜFUSUN KOOPERATİF BİRLİKLERİ DESTEKLENMELİDİR.
14. MEVCUT YASALARA GÖRE 2000 NÜFUSTAN İTİBAREN KURULAN BELEDİYELER VE KÖYLERDEKİ YÖNETİM BİRİMLERİ GÜÇLENDİRİLMELİ, MALİ KAYNAKLAR SAĞLANMALI VE KIRSAL ALANDAKİ YEREL İDARENİN, PLANLI KALKINMADA AMAÇ VE ARAÇ-

LARDA BİR BİRLİK VERECEK ŞEKİLDE ÖRGÜTLEŞMESİ SAĞLANMALIDIR.

15 . KIRSAL ALANLARDA KÜLTÜRÜN GELİŞMESİNE ENGEL OLAN HUSUSLAR GİDERİLMELİ, ÜRETİM İLİŞKİLERİNİN BELİRLEDİĞİ KÜLTÜR YAPISININ OLUŞTURULMASINA ÇALIŞILMALIDIR.

16 . ÜLKEDE KIRSAL KALKINMA KONUSUNDA EĞİTİME GİDİLMELİDİR, BÖYLE BİR EĞİTİMDE İŞE ;

- ÜLKE KIRLARINDA, KÖYLÜ YAPISINDAKİ NİTEL DEĞİŞİKLİKLER ELE ALINMALI,

- KIRSAL KESİMİN ÖRGÜTLENMESİNDE ÖZEL UYGULAMALAR DEĞERLENDİRİLMELİ,

- KIRSAL İŞLETME MODELLERİ GELİŞTİRİLMELİ,

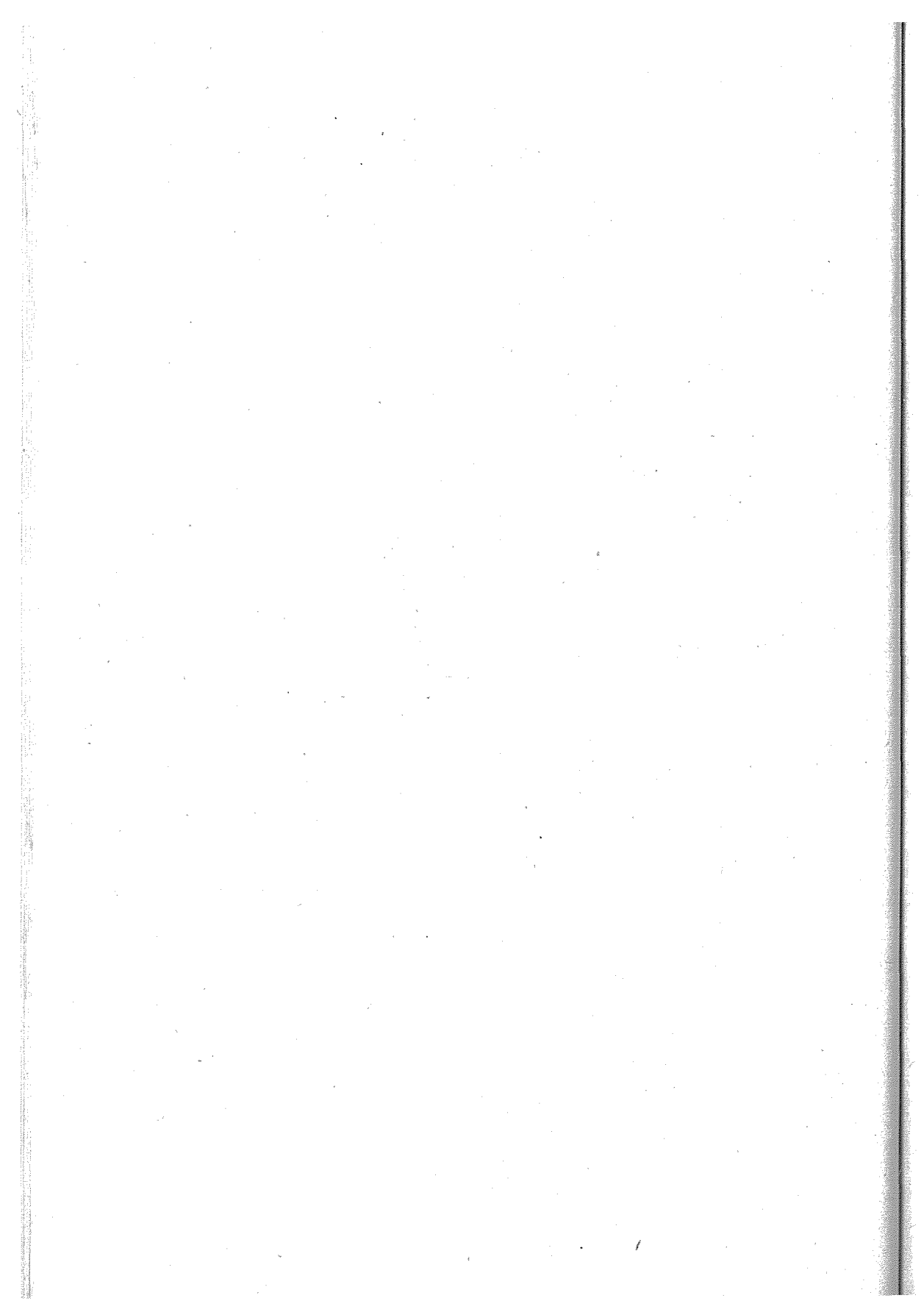
- KIRSAL ALTYAPI KONU EDİLMELİ,

- KIRSAL SANAYİ KONU EDİLMELİ,

- KIRSAL KONUT VE YAPI KONU EDİLMELİ,

- KIR, KÖY HUKUKU KONU EDİLMELİDİR.

BU KONUDA YETKİ VE SORUMLULUKLARIN KARGAŞASININ GİDERİLMESİNDE İŞE YÜKSEK ÖĞRENİM KURUMLARINA VE KARAR ORGANLARINA ÖNEMLİ GÖREVLER DÜŞMEKTEDİR.

3. KOLOKYUMA KATILANLARIN LİSTESİ

SOYADI - ADI	GÖREVİ
ATAY Mehmet	Mimar
ATALIK Gündüz	Prof. Dr.
AKDENİZ Gül	Mimar
ATAÇ Mete	Mimar
AÇIKALIN M. A.	Şeh. Pl.
AKAR İsmet	Mim. Müh.
ARPAD Burhan	Gazeteci
ATAKAN Mehmet Niyazi	Şeh. Pl.
AYDIN Gülnur	Y. Mim.
ARIK Salih	B. Y. Md.
ARZOĞLU Kadir	Öğr.
ASLANBOĞA İlçin	Şeh. Pl.
AKMAN Betül	Mim.
ASAL Kunt	Şeh. Pl.
ASLAN Rıfıkı	Top. Bil. Kür. Prof. Dr.
AKYEL Osman	Şeh. Pl.
ARIKAN Aysun	Öğrenci
AYSAL Esin	Y. İnş. Müh.
ALPASLAN Zühal	Y. Mim.
ATACAN Şükrü	Şeh. Pl.
ASKU Seher	Öğ.
ASLAN Feray	Öğ.
ATAK Ayşe	Turizm Tan. Bak.
ATALAY İrfan	Şeh. Pl.
AKU K. Ahmet	Öğr. Üyesi. Prof.
ARICINLI Tosun	ODTÜ. İd. İl. Fk.
BEKİROĞLU Erdur	Mim.
BEKİROĞLU Oya	Mim.
BEYKAN Ahmet	Öğr.
BABÜROĞLU Eyüp	Tek. Ressam
BERK Zeynep Tülin	Mim.
BİLGİ Alaaddin	TRT
BAYDAR Sibel	Mim. Şeh.
BİRDAL Akın	Y. Zir. Müh.
BOREN Zekvan	Mim.

BÜKÜLMEZ Ülker	Şeh. Pl.
BİRİNCİ Ayfer	Öğr.
BULGUÇ Hülagü	Şeh. Pl.
BÜYÜKÇULHA İnci	Mim.
BAŞARAN Zafer	Öğr.
BEKTÖRE Nuran	Zir. Müh.
BATTALGAZİ Siret	Mim.
BİRDOĞAN Ayşe	Öğ.
BARIŞKAN Cemalettın	Y. Mim.
BAYDAR Handan	Öğr.
BİLDİREN Eser	Öğr.
BEŞİKTEPE Celal	TMMOB
BALABAN Ali	Köy. Koop. Danışma Kurulu üyesi
BOZOKLU Ahmet	Personel
BÖLEN Fülın	Öğr. Üyesi

CENGİZ Hüseyin	Mim. Şeh. Pl.
CANER Hanefi	Şeh. Pl.
ÇOŞKUN Sevnur	Öğr.
COŞAR Canan	İller Bank.
CANDERK Orhan	Öğr.

ÇAĞLI Necdet	Şeh. Pl.
ÇAKAN Cengiz	Şeh. Pl.
ÇİFTLİKLİ Gönül	Mim.
ÇELİK Azime	Mim.
ÇETİNER Ayten	Prof. Dr.
ÇOPURLU Alim	Şeh. Pl.
ÇELİKEL Erdal Rıza	Şeh. Pl.
ÇOBANOĞLU Zehra	Öğr.
ÇUBUK Mehmet	Prof.

DURANAY Niyazi	Mim.
DURAL Pertev	Öğr.
DEVELLİOĞLU Yusuf	Şeh. Pl.
DENİZLİGİL Nejat	Öğr.
DÜZYOL Ferit	Öğr.
DURMAZ Erol	Öğr.
DİREN Murat	Şeh. Pl.

ERMİŞ Alev	Öğr.
ERDEM Hesna	Matematik
ERYOLDAŞ Akın	Mim.
ERSİZ Selma	Y. Mim.
ERGÜN Ayla	Mim.
ERGANİ Ergün	Şeh. Pl.
ERVER Haluk	Şeh. Pl.
EYDEMİR Gülderen	Mim. Şenh. Pl.
ERHAN Feyza	Öğr.
ERENCİN Nedret	Y. Mim.
ERDAŞ Birsen	DİE
ERTUNÇ Gülseren	Öğr.
ENSARİ Fahrinüsa	Y. Mim. Müh.
EKE Feral	
ERKÜN Sefa	Öğr. üye. Prog. Dr.
ERAYDIN Ayda	Şeh. Pl.

GÜRAY Ayşe	Mim.
GÜNDOĞDU Gülcan	Mim.
GÖKTUĞ Nadire	Mim.
GÜNUR İsmail	Mim. Şeh. Pl.
GİRİTLİOĞLU Cengiz	Mim. Şeh. Pl.
GÖREN Nevzat	Iktisatçı
GÜLERMAN Ali Rıza	Şeh. Pl.
GÜRPINAR Ergun	Y. Mim.
GÖZETEN Asuman	Öğr.
GÖÇER Orhan	İTÜ. Öğr. Üye.
GÖKSU Yavuz	Y. Mimar.
GÜVENİŞ Ömer	Y. Mimar.
GÜNCELER Tülin	Öğr.
GÜVENÇ Hatice	Öğr.
GÜRSU Müge	Öğr.
GÖKÇE Gündüz	Dek.

HANDAN Mehmet Ali	Prof. İDGSA.
-------------------	--------------

İŞIKPINAR Ertürk	Y. Mim.
İSPIR Eyüp	Dr.
İŞAMAN Gülderen	Mim.

KOZANOĞLU Vural	Dr. Mim.
KARLIDAĞ Yaprak	Y. Mim.
KÖLETAVİTOĞLU Tavit	Şeh. Pl.
KAYACIOĞLU Figen	Mim.
KAPTAN Hüseyin	Mim.
KIRLI Jale	Mim.
KURTTEKİN Ayşe	Şeh. Pl.
KEÇE Erkal	Şeh. Pl.
KEÇE Nuriye	Şeh. Pl.
KÜNTAY Esin	Doç. Dr.
KESKİN Ahmet	Öğr. üye
KILIÇASLAN Tülay	Y. Müh. Mim.
KESKİNOK Çağatay	Şeh. Pl.
KIRAY Mübeccel	Prof.
KURT Handan	Öğr.
KIZILTAN Cemal	Öğr.
KOÇCAĞIZ Mehmet	Öğr.
KAYAOĞLU Ümit	Pof.
KIRMIZI Nihal	Mim.
KUÇÜK Ayşen	Öğr.
KUL Rıza	Öğr.
KARGÖZ Turgut	Şeh. Pl.
KIRZIOĞLU İlgar	Şeh. Pl.
KÖKSAL Sema	İktisatçı
KAPTAN Gürcan	Öğr.
KARABEY Haydar	Dr. Y. Mim.
KAŞ Sibel	
KIRIM Tuğrul	Şeh. Pl.
<hr/>	
LUŞ Halil	Ziraat Müh.
<hr/>	
MENDERES Ahmet	İller Bankası
MUTLU Servet	Bölge Pl.
MENTEŞ Gökhan	
<hr/>	
NAMIKOĞLU Yıldız	Şeh. Pl.
<hr/>	
OKYAY Sevil	Gazeteci
OKYAY İsmet	Şeh. Pl.

OKÇOĞLU Yusuf	Şeh. Pl.
OKTAR Murat	Ziraat Uzm.
OKTAYKAAN Ayşe	Öğr.
OLGUN Nuriye	Mimar.

ÖZKAN Sema	Mimar.
ÖZCAN Mehmet Nejat	Öğr.
ÖZERGÜN Necdet	Şeh. Pl.
ÖZELGÜN Mürvet	Y. Mim.
ÖZYENAL Fevzi	Şeh. Pl.
ÖZEROL Duru	Orm. Y. Müh.
ÖĞRENCİ Gülten	Öğrenci
ÖTER İsmail	Öğrenci

PARLAR Çiğdem	Öğr.
PAKKER Natali	Öğr.

SÜHER Hande	Prof.
SARP Ayşe	Şeh. Pl.
SERTEL Halit	Basın
SERCAN Saadet	Ziraat Uzm.
SUBAŞI Ergün	İller Bankası
SERHATLI Turan	Öğrenci
SÖZEN Güral	TRT
SÜNE Saffet	Orm Y. Müh.
SARAÇER Melek	Şeh. Pl.
SEZER Güler	Öğr.
SER Orhan	Öğr.
SEMİZ Mustafa	Y. Mim.
SEZER Seher	Y. Mim. Müh.
SARUHANOĞLU Özer	Şeh. Pl.
SÖNMEZ Tului	Danışman
SOMEL Kutlu	Öğr. üyesi

ŞİRVANCI Sevim	Danışmanlık sekreteri
ŞAHINLER Orhan	Rektör
ŞENER Nergis	Öğrenci
ŞENOCAK Mustafa	Y. Mim.

TANER Gürkan	Y. Mim.
TÜRKGENÇ Sevgi	Mim.
TUNCER Semramis	Mim.
TUNÇELİ Alptan	Y. Mim. Müh.
TURHAN Hale	Mim.
TUNÇALP Orhan	Y. Mim. Müh.
TEZER Tuncer	TRT
TANSUĞ Sezer	TV. Sinema
TAŞ Şengül	Öğrenci
TUNÇ Şakir	Prof.
TURAN Tuncay	Öğrenci
TANKTUR Harun	Öğrenci
TÜMERTEKİN Erol	Prof.
TAPAN Mete	İTÜ
TÜRKPENÇE Sema	Y. Mim.
TUĞSAVUL Şibay	TTB.
TOPUZ Ali	Köy İşleri Koop. Bakanı
TEKELİ İlhan	Öğr. üyesi
TOMBUL Mete	Ass.
TEOMAN Selcan	İDGSA.
TERCAN Ercüment	
UYŞAL İbrahim	Mim.
UYŞAL Yıldız	Mim.
ULUŞAHİN Halim	Silivri Belediye Bşk.
ULUGTUĞ İlkut	Öğrenci
ÜNÜLSAYIN Olcay	Y. Mim. Müh.
ÜNAL Yücel	Öğretim Üyesi
ÜNER Selami	İİB Müsteşarı
ÜNER Tankut	Mim.
VOLKAN Fazilet	Öğrenci
VEFKİOĞLU Murat	Ass.
YILDIRIM Şükran	Y. Mim.
YASICIOĞLU Birsen	Y. Mim.
YAYLALI Oktar	Y. Mim.
YALCIN Gülten	İnş. Müh.

YILDIZCI Ahmet
YAZICIOĞLU Mehmet
YOKSULABAKAN Refik
YILMAZ Atıl
YOLASIĞMAZ Hulusi
YILGÖR Çetin
YAĞCIOĞLU Emel
YAPAN Mete
YENER Selçuk
YATMANEŞ Sevil
YÜKSEL Serpil
YÜCELER Mehmet
YÜKSEL Güzin

Mim.
Öğrenci
TRT
Mim.
Öğrenci
Öğrenci
Öğrenci
TTÜ
Şeh. Pl.
Öğrenci
Öğrenci
İİB.
Dr.

ZEREN Nuran
ZAMBAKOĞLU Tülin

Mim.
Y. İç. Mim.